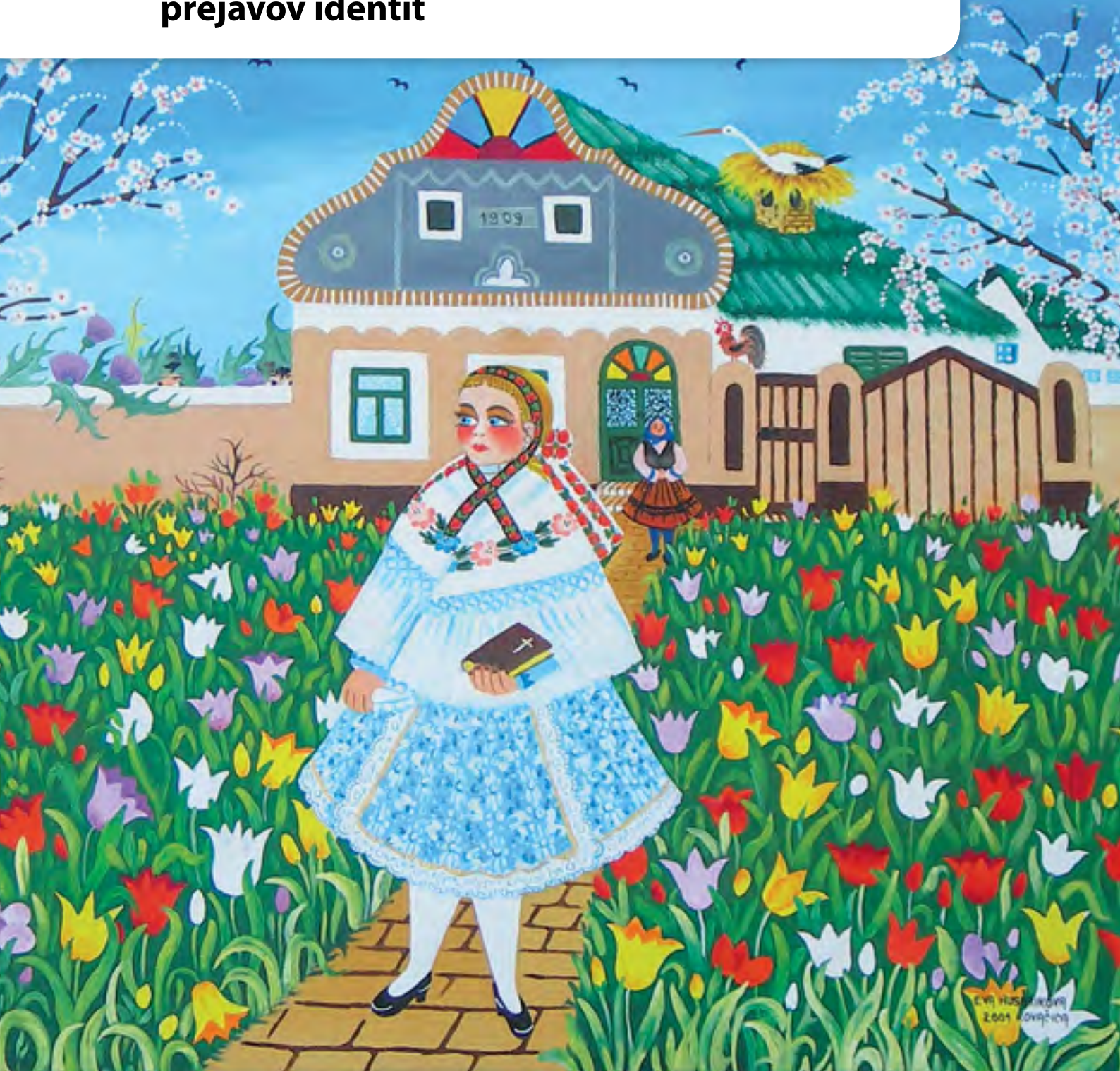

Gordana Blagojević

Slovenské insitné výtvarné umenie v Srbsku. Etnologicko-antropologická štúdia prejavov identít

Gordana Blagojević

**Slovenské insitné výtvarné umenie v Srbsku.
Etnologicko-antropologická štúdia prejavov identít**

Ndacia Babka Kovačica

Kovačica 2016.

Vydavateľstvo

Nadácia Babka Kovačica
Masarikova 65, 26210 Kovačica

Recenzenti

Prof. Dr. Branko Čupurdija
Dr. Miroslava Lukić Krstanović
Dr. Zuzana Drugová

Preklad do slovenského jazyka

Mgr. Katarína Stanová, PhD.

Preklad resumé do angličtiny

Tatjana Milovanović

Návrh obálky

Marija Popović

Technická úprava

Marija Popović

ISBN 978-86-82035-12-1

OBSAH

Predslov k slovenskému vydaniu	7
Úvod	8
Slováci v Srbsku	10
O naivite insitného výtvarného umenia	11
Insitné výtvarné umenie v kontexte rozličných praxí identít	14
Osobné identity maliarov	16
Rodinná identita	18
Tvorba ako miestna identita	19
Tvorba ako nacionálna identita	21
Trhová identita – výstavy	23
Záver	25

Výpovede o živote a tvorbe maliarov:

Vladimír Boboš	27	Alžbeta Čížiková	56
Ján Sokol	28	Eva Svetlíková	59
Michal Bíreš	30	Ján Bačúr	61
Martin Paluška	31	Katarína Karlečíková	63
Pavel Hrk	33	Ondrej Pilch	64
Martin Jonáš	34	Eva Husáriková	66
Ján Veňarský	36	Ján Husárik	68
Ján Kňazovic	39	Pavel Povolný Juhás	71
Zuzana Chalupová	41	Ana Majorská	73
Ján Strakúšek	43	Michal Gerža	74
Katarína Kožíková	45	Ján Hriešik	76
Ondrej Lenhart	47	Ana Kňazovic	77
Ondrej Veňarský	49	Anamarjia Janiš Jankovič	80
Ján Garaj	50	Pavel Hajko	82
Katarína Ďurišová	52	Ana Lenhartová	84
Michal Povolný	54	Alžbeta Sokol	85

Ján Žolnaj	86
Anna Pavlov	88
Mária Vargová	89
Martin Markov	90
Anna Kotvášová	92
Zuzana Veresky	94
Zuzana Holúbeková	97
Marija Hlavati Pavelka	99
Jozef Haviar	101
Ján Glózik	103
Pavel Ľavroš	104
Štefan Varga	106
Martin Pap	109
Klára Babka	110
Pavel Cicka	112
Ján Širka	114
Juraj Ľavroš	117
Nada Koreň	120
Ján Chlpka	121
Zuzana Jarmocki	123
Eva Ľavrošová	124
Pavel Glózik	125
Ana Šterbová	126
Vesna Chrtán	127
Vieroslava Svetlíková	129
Marija Hlavati Krišan	131
Ana Lukáčová	133
Nataša Knjazovic	136
Vladimír Galas	138
Eva Hrková	139
Magdaléna Toman	141
Miroslav Hraško	142
Saňa Stvorcová	143
Použitá literatúra	145
Summary	148

Predslov k slovenskému vydaniu

To, čo práve držíte v rukách, je doplnené vydanie knihy preloženej do slovenčiny, ktorá bola vydaná v origináli v srbsčine pod názvom *Словачко наивно сликарство у Србији. Етноантрополошка студија идентитетских пракси* a ktorú vydala Nadácia Babka v Kovačici v roku 2014. Za túto monografiu som, v roku 2015, získala uznanie – medailu za kreativitu Svetovej organizácie intelektuálneho vlastníctva (WIPO), keďže, citujem, „je prínosom pre šírenie multikultúrnej kreativity v spoločnosti.“

Chcela by som sa poďakovať vydavateľovi, pánovi Pavlovi Babkovi, ktorý umožnil vznik slovenského prekladu, ako aj výtvarné spestrenie prekladu tejto štúdie. Tiež moja vďaka patrí prekladateľke, Dr. Kataríne Stanovej, za vynaložené úsilie, aby ten text najvýstižnejším možným spôsobom priblížila slovenským čitateľom. Osobitnou pridanou hodnotou tohto vydania je výtvarná doložka, reprodukcie obrazov slovenských insitných maliarov, ktoré nastolujú s čitateľmi a pozorovateľmi priamu komunikáciu tým, že vysielajú priamy odkaz týkajúci sa rôznych aspektov života, kultúry a tradície slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku.

Dr. Gordana Blagojević
Vyšší vedecký spolupracovník
Etnologického inštitútu Srbskej
akadémie vied a umení

V Belehrade, 5. februára 2016.

ÚVOD

So slovenským insitným výtvarným umením som sa po prvýkrát stretla pred niekoľkými rokmi v byte jednej mojej kamarátky v Belehrade. Kúpila si obraz v Kovačici a pozvala ma k sebe, aby som si ho prišla pozrieť. Ten obraz na mňa od prvej chvíle urobil silný dojem svojim bezprostredným výrazom, živými farbami, hojnosťou folklórnych detailov. Tá živosť a detská úprimnosť, ktoré sálali z toho plátna, boli opakom každodenného pochmúrneho zimného mestského života. V nasledovných rokoch som mala možnosť stretnúť sa s týmto druhom umenia na výstavách a v niektorých domoch svojich priateľov. Na tých plátnach ma vždy fascinovali výtvarné etnografické záznamy. Slovenskí maliari – niektorí viac, iní menej – farbami do posledného detailu zaznamenávajú príbehy z každodenného života. Tie obrazy majú často etnografickú hodnotu, lebo znázorňujú prvky materiálnej a nemateriálnej kultúry (slovenské kroje, zvyky spojené s ročným a životným cyklom a pod.) tak, ako ich umelci vnímajú, ako si ich pamätajú a predstavujú.

V marci, v roku 2012 som dostala nápad urobiť vlastný terénny výskum o insitnom výtvarnom umení v Kovačici, ktoré je súčasťou etnologicko-kultúrnej identity Slovákov v Srbsku. Pri tejto príležitosti som sa rozprávala s piatimi maliarmi, pričom každý patrilo do inej generácie slovenského insitného výtvarného umenia¹. Neskôr mi pán Pavel Babka, majiteľ Galérie Babka v Kovačici navrhol, aby som počas celého roka 2012 urobila rozsiahlejší výskum v banátskych mestečkách, a to v Kovačici a v Padine. Sú dva dôvody, prečo som sa rozhodla pre tieto dve mestečká. Po prvé, kvôli veľkému počtu umelcov, ktorí tu žijú a tvoria, obzvlášť v Kovačici. Od polovice 20. storočia až do dnes, v týchto mestách tvorilo a vystavova-

1 Táto monografia vznikla v rámci projektu Etnografického inštitútu SANU Мултиетницитет, мултикултурализам, миграције – савремени процеси, ktorý je vedený pod číslom 177027 a ktorý financuje Ministerstvo školstva a vedy Republiky Srbsko. Finančné prostriedky na vykrytie nákladov spojených s vydaním tejto monografie poskytlo Ministerstvo kultúry Republiky Srbsko.

2 Г. Благојевић, Наивно сликарство као прича о етнокултурном идентитету Словака у Србији: пример Ковачице, Зборник Матице српске за друштвене науке 139/2, Нови Сад, 2012, 185–195.

lo na výstavách viac ako 60 osôb, ako žien, tak aj mužov. Druhá skutočnosť, ktorá upútala moju pozornosť je tá, že ide o mestá, v ktorých predstavitelia slovenskej národnostnej menšiny predstavujú väčšinu. Sú to slovenské mestá v Banáte. A navyše, výskum zahŕňa aj slovenských umelcov, ktorí žijú a tvoria v iných mestách a dedinách v Srbsku (Aradáč, Hložany, Jánošík, Pančevo, Stará Pazova, Hajdučica).

Tento výskum sa sústreďuje na 65 maliarov oboch pohlaví, rôznych vekových kategórií, ako aj členov ich rodín. V prípade, keď išlo o už zosnulého umelca, porozprávala som sa s niektorým blízkym členom jej/jeho rodiny (hlavne s deťmi), alebo s nejakou osobou, ktorá ju/ho dobre poznala. Okrem toho som mala možnosť sa neformálne porozprávať s mnohými majiteľmi galérií, s akademickými maliarmi, ako aj s majiteľmi týchto umeleckých diel. Rozhovory prebiehali v srbčine, ktorú všetci respondenti výborne ovládajú. Chcela by som sa čo najsrdečnejšie poďakovať všetkým umelcom a ich rodinám, predovšetkým za ten čas, ktorý mi venovali. Tiež ďakujem za príjemnú pohostinnosť, vďaka ktorej budem na tento výskum spomínať ako na svoju výnimočnú životnú skúsenosť.

Za ochotu, pomoc a za všetky užitočné rady, by som sa obzvlášť chcela poďakovať majiteľovi galérie pánovi Pavlovi Babkovi, ktorý mi umožnil skontaktovať sa s respondentmi a po finančnej stránke vykryl celkové výdaje, ktoré si tento výskum vyžadoval. Obrovskú vďaka by som chcela vyjadriť aj Ministerstvu kultúry Republiky Srbsko, ktoré poskytlo finančné prostriedky na vykrytie nákladov spojených s vydaním tejto monografie. Moja vďaka patrí aj recenzentom a drahým kolegom prof. Dr. Brankovi Čupurdijovi, z Katedry etnológie a antropológie Filozofickej fakulty Univerzity v Belehrade, Dr. Miroslave Lukić Krstanović, vedeckej spolupracovníčke v Etnografickom inštitúte SANU a Dr. Zuzane Drugovej z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (Slovenská republika) za užitočné rady, ktoré mi poskytla počas písania tejto monografie. Ďakujem Dr. Aleksandre Pavićević z Etnografického inštitútu SANU, za pripomienky a pomoc pri tvorbe znenia názvu monografie. Christosovi Pitakasovi ďakujem za podporu, ktorú mi poskytol počas vzniku tejto práce. Tiež by som chcela vyjadriť vrúcnu vďaka svojmu otcovi Časlavovi Blagojevićovi a túto prácu venúvam pamiatke na moju zosnulú matku Olgu.

SLOVÁCI V SRBSKU

Prvé skupiny príslušníkov slovenského národa sa začali sťahovať v niekoľkých vlnách, od polovice 18. storočia, do vtedajšieho južného Uhorska (čiže do južnej Báčky). Do začiatku 19. storočia sa nastahovali do niektorých miest v Srieme a Banáte³. Predstavitelia Slovákov žijúcich v Ečke, spísali v roku 1802 žiadosť, ktorú zaslali Františkovi I, aby im dovolil nastahovať sa na pustatinu zvanú Kovačica. Cisár s ich presťahovaním súhlasil v roku 1803. Vtedy bolo zorganizované úplné presťahovanie Slovákov z Ečky. Do Kovačice sa presťahovalo približne 1.000 Slovákov, čiže 141 rodín. Kostol postavili už v roku 1805⁴.

V dejinách mestečka Padina, ktoré sa nachádza na severozápadných okrajoch deliblatskej piesčiny, sa uvádza, že na tomto území žili aj Rumuni a potom Srbi. Avšak, kvôli nedostatku vody, nemohli na tomto území žiť dlhšie⁵. Medzi týchto obyvateľov, kde sa nachádzala hlboká studňa, sa v roku 1806 prisťahovalo osemdesiat slovenských rodín. Pitnú vodu dovážali v špeciálnych sudoch z Kovačice. Prvú školu a modlitebňu postavili koncom roku 1806. Kvôli ťažkým životným podmienkam, v roku 1814 uvažovali o odchode, ale Vojenská hranica tomu zabránila. V roku 1817 bolo vykopaných päť studní a začalo sa aj so zalesňovaním piesčitých oblastí, takže tu obyvateľstvo nakoniec predsa zotrvalo⁶.

Dnes sú Slováci vo Vojvodine absolútnou, alebo relatívnou väčšinou v dvoch vojvodinských okresoch (Báčsky Petrovec a Kovačica). Keď vychádzame zo súpisu obyvateľstva z roku 2011, na území Republiky Srbsko žije 52.750 príslušníkov slovenskej národnos-

3 www.slovackizavod.org.rs, sprístupnené 20. novembra 2011.

4 J. Čaplovič, Dejiny slovenskeho evanjelickeho a. v. cirkevneho sboru v Kovačici, Kovačica: Slovensky evanjelicky a. v. cirkevny sbor v Kovačici, 1928, 61; Свет. Д. Миловановић, По равном Банату. Летопис села и школа ковачичког среза, Београд: Штампариа „Глобус“, 1935, 41; К. Црњански, Словаци у Војводини, Зборник радова: Положај националних мањина у Србији, Научни скупови, књ. 30, Београд: САНУ, 2007, 619–620; Ј. Бабиак, Словаци у Банату, Зборник радова: Банат кроз векове. Слојеви културе Баната, Београд: Вукова задужбина, 2010, 715–716.

5 Ј. Бабиак, н. д., 716.

6 .ibid, 716–717.

tnej menšiny. Na území okresu Kovačica žije 25.274 obyvateľov, z ktorých sú väčšina Slováci⁷.

Slováci žijúci v Slovenskej republike sú prevažne rímskokatolícki veriaci, avšak Slováci žijúci v Srbsku sú väčšinou luteráni, čiže príslušníci Slovenskej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania⁸. Okrem toho, istý počet Slovákov v Srbsku vyznáva iné *tradičné* náboženstvá, tiež sú medzi nimi aj neoprotestanti a nazaréni⁹. Toto je dôležitá skutočnosť, nakoľko sa v ich výtvarnej umeleckej tvorbe často objavuje kostol, buď ako hlavný motív, alebo ako rôzne znázornenia súvisiace s obradmi. Mnohé maliarky a maliari pomáhajú svojim cirkvám, či náboženským zhromaždeniam, rôznymi spôsobmi. Mnohí často darujú svoje obrazy svojej cirkvi. Niektorí sú aktívnymi členmi svojich náboženských spoločenstiev, spievajú počas obradov, alebo sa iným spôsobom podieľajú na chode spoločenstva. Napríklad, dvaja bratia, Pavel Ľavroš a Juraj Ľavroš hrajú na bicie hudobné nástroje a Michal Gerza je kazateľom v baptistickom zhromaždení.

Mila Bosić obzvlášť sústredila svoju pozornosť na skúmanie slovenskej spoločnosti a jej prispôbovanie sa životu na vojvodinskej rovine. Táto autorka poukazuje na skutočnosť, že si Slováci so sebou priniesli časť svojej kultúry (napríklad jazyk, obyčaje, kroj), ktorými sa líšili od obyvateľov, ktorí tu už žili, ale aj napriek tomu sa rýchlo prispôbili novým životným podmienkam¹⁰.

Insitné výtvarné umenie predstavuje pre slovenskú národnostnú menšinu v Srbsku jednu z dominantných oblastí kultúry, vďaka ktorej je známa aj na medzinárodnej výtvarnej scéne. Pavel Babka založil v roku 1991 v Kovačici Galériu Babka a v roku 2005 Medzinárodné etno-centrum. Ciele, ktoré si vytýčil a na realizácii ktorých pracoval počas posledných desaťročí, sú propagácia a komercializácia insitného výtvarného umenia slovenských umelcov.¹¹

7 Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији. Становништво. Национална припадност: Подаци по општинама и градовима, Београд: Републички завод за статистику, 2012

8 С. Раковић, Словаци и Роми пентекосталци у Србији: скривена(е) мањина(е) и поткултура(е)?, Тематски зборник: Традиција – фолклор – идентитет, прир. Г. Благојевић, И. Тодоровић, Сремски Карловци: Институт Академије – Високе школе СПЦ за уметност и конзервацију, 2010, 376–377.

9 Исто, 378.

10 М. Bosić, Pregled slovačke narodne nošnje u Vojvodini, Savetovanje o tradicionalnoj kulturi Slovaka u Vojvodini, Beograd – Novi Sad: Etnografski institut SANU – Društvo slovakista Vojvodine, 1970, 32.

11 К. Црњански, н. д., 633.

O NAIVITE INSITNÉHO VÝTVARNÉHO UMENIA

Jedným z prvých problémov, ktorý sa dostáva do popredia ako téma, ktorú je nutné rozobrať, je adekvátnosť samotného pojmu *naivné výtvarné umenie*, *naivné umenie* (naivné = insitné; v mnohých jazykoch je insitné umenie nazývané naivné umenie, napríklad v srbčine, v angličtine a v mnohých iných jazykoch; pozn. prekl.). Tento druh umenia si od historikov umenia vyslúžil rôzne hodnotenia, pričom existujú rozpory aj pokiaľ ide o jeho názov. Pojem *naivné umenie* bol po prvýkrát použitý v 19. storočí, ako opis výtvarných diel Henriho Rousseau a maliara z ostrova Haiti¹². O insitnom (naivnom) výtvarnom umení existujú mnohé štúdie z oblasti dejín umenia, ako vo svete, tak aj u nás. Doposiaľ zostala nezodpovedaná otázka čo to vlastne je insitné (naivné) umenie a *prečo* je *naivné*¹³. Niektorí autori tento druh umenia volajú až *primitívne*.¹⁴

Som presvedčená, že sú odborníci z oblasti dejín umenia kompetentnejší, pokiaľ ide o určenie terminologického pomenovania tohto druhu umenia. Avšak to, čo mne os-

obne upútalo pozornosť počas etnicko-anthropologického výskumu, je spôsob, ktorým samotní maliari percipujú pojmy *naivné umenie*, *naivný maliar* a pod. Sú presvedčení, že sa v dnešnej dobe vo vedomí väčšiny srbsky hovoriaceho obyvateľstva zmysel pojmu *naivný* zmenil, v porovnaní s pôvodným významom tohto slova. Väčšina slovenských umelcov, ktorí sa venujú insitnému (naivnému) výtvarnému umeniu v Srbsku, vnímajú toto pomenovanie ako pejoratívne. Počas výskumu som sa pýtala samotných maliarov, ktorí sa venujú tomuto druhu umenia, či si myslia, že je pojem *naivné umenie* adekvátny a či seba nazývajú *naivnými* maliarmi? Približne 95% opýtaných sa vyjadrilo, že ten pojem nie je adekvátny a že ho považujú za výsmešný a aj keď sa už tento pojem ujal, v konečnom dôsledku by bolo vhodné zdôrazniť, že oni sú maliari *naivného umenia* a nie naivní maliari. V slovenčine je zaužívaný výraz *insitné* – úprimné umenie. Toto pomenovanie samotní umelci považujú za najvhodnejšie. Avšak, v názve tejto práce a aj ďalej v texte, budem používať zaužívaný výraz, kvôli jednoduchšej komunikácii s čitateľmi. Ljubomir Simović navrhuje, aby sa toto výtvarné umenie volalo *alternatívne*.¹⁵ Na tento pojem sa môžeme pozeráť v kontexte pojmov ako sú *vedecká/alternatívna medicína*. Existujú aj pomenovania ako sú „samouké“, „podsta-

12 B. Kelemen, Naivno slikarstvo Jugoslavije, Zagreb: Galerije grada Zagreba – Spektar – Stvarnost, 1969.

13 M. Mihailović, Seljaci slikari iz Kovačice, Kovačica: Dom kulture, 1962; B. Kelemen, Naivno slikarstvo Jugoslavije, Zagreb: Galerije grada Zagreba – Spektar – Stvarnost, 1969; O. Биxалъи-Мерин, Наивни уметници света, Београд–Љубљана: Вук Караџић – Младинска књига, 1972; N. Томашевић, Наивци о себи, Београд: Ревива, 1973; M. Bošković, M. Maširević, Samouki likovni umetnici u Srbiji, Torino: Eskenaziarte, 1977.

14 G. A. Fine, Everyday genius: self-taught art and the culture of authenticity, Chicago: University of Chicago Press, 2004, 24.

15 Љ. Симовић, 2010.

tové“, národné, či pôvodné výtvarné umenie. Potom, čo som sa radila s akademickým maliarom Todorom Mitrovičom, pokiaľ ide o pomenovanie tohto druhu umenia, navrhol jeden z možných pojmov – *nekonvenčné výtvarné umenie*.

Vo všeobecnosti prevláda názor, často až na úrovni stereotypu, že sa akademickí maliari pozerajú na insitné umenie ako na niečo, čo má nižšiu hodnotu. Avšak, tento výskum nám prezradil, že sa insitné umenie v Kovačici rozšírilo práve vďaka podpore jedného akademického maliara. Totižto ľudia, ktorí sa výtvarnému umeniu začali v Kovačici venovať ako prví a to boli od roku 1939 Martin Paluška, Ján Sokol a Vladimír Boboš, počas druhej svetovej vojny aj Michal Bíreš, sa viac zaujímali o realizmus. Snažili sa robiť kópie obrazov známych majstrov z pohľadníc.¹⁶ Vtedy ich oslovil Stojan Trumić, akademický maliar z Pančeva a povedal im, že by mali prestať s kopírovaním a že by mali maľovať tak, ako to cítia oni sami. Zaiste, existujú aj takí akademickí maliari, ktorí voči tomuto výtvarnému štýlu neprejavujú náklonnosť, ale rovnako nie sú všetci milovníkmi impresionizmu, hyper-realizmu a pod.

Kultúrno-osvetový spolok Pokrok bol založený v roku 1948. Koncom roku 1950 bol dostavaný tzv. spoločenský dom, v rámci ktorého pracovali rôzne sekcie z oblasti kultúry.¹⁷ Martin Paluška a Ján Sokol po prvýkrát vystavovali svoje práce na výstave výtvarných amatérov Vojvodiny v Novom Sade a v Subotici v roku 1950. Spolu s Vladimírom Bobošom, svojím predsedom, založili Výtvarno-maliarsku sekciu, v rámci už spomínaného spoločenstva Pokrok. K nim sa čoskoro pridali ďalší dvaja maliari *insitného umenia z Kovačice – Martin Jonáš*

16 V. Valenčík, *Slovak naive Art from Serbia, Selection from the Babka Gallery Kovačica, Catalog UN, New York, 2009.*

17 J. Бабиак, н. д., 728.

a Ján Kňazovic.¹⁸

Pri príležitosti zaznamenávania 150. výročia založenia Kovačice v roku 1952, dvanásť kovačických maliari usporiadali prvú spoločnú výstavu. Výstavu nazvali Kovačický október a od vtedy je pravidelne usporadúvaná každý rok. V Kovačici, v roku 1955 bola otvorená prvá dedinská galéria *insitného výtvarného umenia*, na území bývalej Juhoslávie. O dva roky neskôr, obrazy kovačických maliarov zaujali svoje miesto v rámci výstavy *Insitní umelci Juhoslávie*, ktorá bola predstavená v Belehrade, Záhrebe, Ľubľane a v Skopli.¹⁹

V Padine, pri príležitosti 150. výročia príchodu a nastahovania sa Slovákov na toto územie, v roku 1956 bol otvorený dom kultúry. V priestoroch novej školy, v roku 1966 bola usporiadaná výstava *padinských maliarov insitného umenia*.²⁰ Tiež je dôležité spomenúť výstavu týchto umelcov, ktorá bola usporiadaná v roku 1979 pod názvom *Májové stretnutia*. Dom kultúry Michala Babinku bol otvorený v roku 1982 a *padinskí maliari insitného umenia* práve v priestoroch tejto budovy usporadúvali svoje výstavy.²¹

Medzi prvými v Kovačici začal maľovať Vladimír Boboš a tým inšpiroval aj ostatných, aby si to vyskúšali. Bol prvým, kto zohnal maliarske potreby a začal maľovať podľa obrazov známych svetových maliarov. Keď sa ostatní maliari, ktorí poslúchali rady akademických maliarov rozhodli, že prestanú maľovať podľa obrazov svetoznámych maliarov a začali maľovať v štýle *insitného umenia*, on sa však k nim neprid-

18 V. Valenčík, *Slovak naive Art from Serbia, Selection from the Babka Gallery Kovačica, Catalog UN, New York, 2009.*

19 *ibid.*

20 J. Бабиак, н. д., 731.

21 Исто, 732.

al. Nechcel sa prispôbiť novovzniknutej situácii. Spomínajú si na neho ako na človeka, ktorý si vážil samého seba. Bogdan Sokić z Kovačice, ktorý osobne poznal p. Boboša hovorí, že Boboš svoje obrazy považoval za technicky vyspelejšie ako tie, ktoré maľovali ostatní a nechcel ich vystavovať spolu s ostatnými obrazmi insitného umenia. Bol iný, aj z hľadiska svojho pôvodu. Zatiaľ čo väčšina ostatných maliarov boli poľnohospodári, on bol obchodníkom a pochádzal z bohatej rodiny. V tomto zmysle nezapadal do všeobecnej koncepcie, a síce, že sa v Kovačici insitnému výtvarnému umeniu venujú maliari *sedliaci*.

Myslím si, že bolo niekoľko kľúčových faktorov, ktoré v Kovačici a v Padine viedli k fenoménu masového nárastu insitného umenia. Po prvé, prví maliari v Kovačici boli *obyčajní ľudia*, ktorí mali podobnú úroveň osobného vzdelania a spoločenského postavenia, ako aj väčšina v ich okolí. Neboli akademickými maliarmi, *zahalení rúškom záhady* a vnímaní ako umelci, ktorí sú iní ľudia, ale boli to susedia, priatelia a príbuzní. Kovačickej svetovo najznámejšej maliarke, Zuzane Chalupovej, susedky hovorili: „Ty ideš na výstavu do Paríža!? To ako ty maľuješ, to dokážeme aj my!“ Mnohí maliari mi povedali, že keď videli ako maľujú ich spoluobčania, že si povedali: „Veď to dokážem aj ja!“, čo môžeme považovať za istý druh pozitívnej konkurencie. Druhým faktorom je pozitívne spoločenské vnímanie tohto javu. Maliarov ich prostredie prijalo a neskôr aj svetová kultúrna verejnosť. Podľa slov členov ich rodín, prví maliari mali zo začiatku obavy, ako ich bude vnímať ich okolie. Mali obavy z toho, že by ich okolie mohlo vysmiať. Je preto veľkou neznámou, ako by sa vyvíjalo toto umenie, keby boli títo umelci zavrnutí a keby ich činnosť ich

okolie neakceptovalo. Tretím faktorom je skutočnosť, že sa to po finančnej stránke oplatí. V neposlednom rade ide aj o mediálnu popularitu a cestovanie. Aj keď iba menší počet maliarov žije výlučne z tejto činnosti a na začiatku si to vyžaduje pomerne dosť investícií, predsa táto činnosť vytvára aj istý materiálny zisk a aj to je istým stimulom. Toto si ľudia uvedomovali obzvlášť v období krízy, v deväťdesiatych rokoch 20. storočia, kedy veľmi veľa ľudí zostalo bez práce a bez akéhokoľvek príjmu. A navyše, maliarov navštevujú novinári, píšú o nich články, objavujú sa v médiách, čo do značnej miery ich prácu podporuje. Mnohí z nich ako primárnu výhodu venovania sa insitnému umeniu uvádzajú cestovanie vďaka výstavám a spoznávanie iných ľudí a kultúr.

INSITNÉ VÝTVARNÉ UMENIE V KONTEXTE ROZLIČNÝCH IDENTITNÝCH PRAXÍ

V oblasti etnologického výskumu, doposiaľ vzniklo u nás niekoľko štúdií insitného výtvarného umenia. V sedemdesiatych rokoch 20. storočia Emília V. Cerović písala na tému Ľudové tradície ako inšpirácia vo výtvarnej tvorbe súčasných maliarov sedliakov v Srbsku, na príklade srbských, slovenských a rumunských autorov.²² Branko Ćurpudija skúmal akademické a insitné výtvarné umenie autorov, príslušníkov rôznych národov. Príkladom sú práce o tvorbe Savu Stojkova,²³ Any Bešlićovej,²⁴ maliara samouka Antala Kristina²⁵ a Nikolu R. Ivoševića, sochára samouka z Bajmoku.²⁶

V tejto práci ma nadchla myšlienka Sturta Plattnera, ktorý zdôrazňuje, že v prípade antropologického prístupu k skúmaniu umeleckej tvorby nemožno pristupovať iba z estetického uhla pohľadu, ale je nevyh-

nutné upriamiť pozornosť na celkové životné skúsenosti tvorcu, berúc do úvahy spoločenský kontext, v ktorom žije.²⁷

Vo svojom výskume analyzujem naratívne rozhovory s maliarmi a aj k umeleckým dielam pristupujem ako k istému druhu maliarskych naratívnych príbehov, ktoré sú médiami naratívneho významu. Umelecké dielo vzniká v kontakte s publikom – autor vysiela správu prostredníctvom svojho diela (hudobného, výtvarného atď.), ktoré je nositeľom významu/odkazu až k príjemcovi danej správy – poslucháčovi, divákovi.²⁸ Z tohto uhla pohľadu, diela slovenských insitných maliarov predstavujú časť svetového nehmotného kultúrneho dedičstva a vysielajú správu o kultúrnom dedičstve slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku. O niektorých z autorov, o ktorých hovoríme v tejto monografii, sa už zmieňuje populárna a odborná literatúra, niektorí sa už dostali do domácich a zahraničných encyklopédií a dejín umenia, zatiaľ čo sú iní iba na začiatku svojej umeleckej kariéry.

Vo folkloristike, príbehy zo života predstavujú žáner ústnej tvorby. Miroslava Lukić Krstanović vo svojich výskumoch srbskej spoločnosti v Batanji, používala antropolog-

22 E. V. Cerović, Народна традиција као инспирација у ликовном стваралаштву савремених сликара сељака у Србији (Срби, Словаци, Румуни), Гласник Етнографског института САНУ XXIII, Београд, 1974, 57–62.

23 Б. Ћурпудија, Мотиви жита, брашна и хлеба у сликарству Саве Стојкова, Зборник Матице српске за друштвене науке 114–115, Нови Сад, 2003, 325–327.

24 В. Ћурпудија, Razgovori sa Anom Bešlić, ExPannonia 14, Subotica: Istorijski arhiv Subotica, 2010, 32–34.

25 В. Ћурпудија, Novo ime među samoukim slikarima – Antal Kristin sa Gabrića, Народно стваралаштво – Folklor 1–4, Београд, 1987, 96–99.

26 Б. Ћурпудија, Никола Р. Ивошевић и његове скулптуре у дрвету, Гласник Етнографског музеја у Београду 63, Београд, 1999, 287–298; Б. Ћурпудија, Антрополошки домети треће изложбе скулптура Николе Р. Ивошевића, Луча, Часопис за културу, уметност и науку, Српски културни центар „Свети Сава“, бр. 2–3, год. XIV, Суботица, 2005, 115–120.

27 S. Plattner, Stuart, Anthropology of art, A handbook of cultural economics, ed. Ruth Towse, 15–19. Cheltenham, U. K.: Edward Elgar, 2003, 15–16.

28 Bal Mieke, Bryson Norman, Semiotics and Art History, The Art Bulletin 73/2 (Jun., 1991), Published by: College Art Association.

ický prístup a skúmala naratívne rozhovory o živote jednotlivcov.²⁹ Skúmanie životných príbehov je jedným z postupov biografickej metódy, v rámci ktorej sa, na základe istých životných skúseností, vynárajú konkrétne zistenia o subjektívnych skúsenostiach účastníkov konkrétnych udalostí a situácií. Na základe zistení ich vlastného názoru a uhla pohľadu na danú situáciu sa dostávame k pochopeniu motívu ich konania a správania. V prípade takéhoto prístupu, dôraz kladieme na zistenie a pochopenie subjektívnej stránky skúmaných javov.³⁰

Počas tohto výskumu som používala metódu pohovoru a voľného rozhovoru, ktoré vo väčšine prípadov prebiehali v pohodlí domova respondentov. Menší počet respondentov poskytol rozhovor v priestoroch Galérie Babka v Kovačici. Keďže rozhovory vo väčšine prípadov prebiehali tam, kde umelci tvoria, mala som možnosť vidieť ich diela, ktoré majú vo svojich vlastných súkromných zbierkach. Po ukončení rozhovoru nasledovala fáza, v ktorej som novovzniknutý digitálne nahraný audio materiál pretavovala do neupraveného textu. Obsah tohto textu je u každého z respondentov iný, keďže rozhovor prebiehal pod vplyvom a v závislosti od rozličných faktorov, ako sú, napríklad to, do akej miery sa umelec dokázal nadchnúť na daný rozhovor, jej/jeho zdravotný stav, či schopnosť vlastné životné skúsenosti pretaviť do slov. Maľari mi viackrát povedali: „Maľujem, tak sa vyjadrujem, neviem ako to povedať.“ Avšak väčšina respondentov výborne spolupracovala a často sa stávalo, že sa rozhovor menil na istý druh životnej spovede. V tretej fáze

výskumu som zozbieraný materiál upravovala tak, aby rozprávanie autorov vyznelo ako istým spôsobom štruktúrovaný príbeh, z ktorého sa vynárajú odpovede na otázky, ktoré som kládla počas rozhovoru.

Počas výskumu som sa snažila brať do úvahy komplexnú spleť spoločenských vzťahov, ktorá prispieva k vzniku istého umeleckého diela a k jeho významu v rámci mikro a makro plánu na miestnej, ako aj na globálnej úrovni. Tiež funkciu, ktorú plní v živote samotného umelca a v rozličných spoločenstvách do ktorých patrí – do rodiny, do miestnej dedinskej spoločnosti, do etnickej skupiny, štátnej príslušnosti, výtvarnej spoločnosti, do umenia, ktoré naráža na rôzne druhy obmedzení.³¹ Či a ak áno, aký vplyv mali spoločenské zmeny na výber maľarských motívov? Či a ak áno, akým spôsobom sa mení príbeh o živote v Kovačici?

29 М. Лукић-Крстановић, Причања из живота и легенде Срба у Батањи, Етнички и етнокултурни контакти у Панонско-карпатском простору, посебна издања, књ. 42, Београд: Етнографски институт САНУ, 1997, 91–101.

30 М. Bogdanović, Metodološke studije, Beograd: Institut za političke studije, 1993, 121.

31 Г. Благојевић, Словачко наивно сликарство у Србији као терен за етнолошка и антрополошка истраживања. Годишња конференција Етнолошког и антрополошког друштва Србије, Етнологија и антропологија у Србији данас, 29–30. новембар 2012, ур. Данијел Синани, Београд, 2012, 6.

OSOBNÁ IDENTITA MALIARA

Insitnému umeniu sa venujú umelci oboch pohlaví a rozličných vekových kategórií. Z tohto výskumu vyplýva, že sa insitnému umeniu možno začať venovať kedykoľvek, bez ohľadu na vek. Autori začínali maľovať a vystavovať vo veku 13 až 70 rokov. Najviac maliarov sa narodilo v päťdesiatych (15) a šesťdesiatych rokoch (13) 20. storočia. Všetci, už od útleho detstva, prejavili náklonnosť k výtvarnému umeniu. Maľovanie pre nich znamená oddych, životnú nevyhnutnosť, zdroj radosti, či zmysel života.

Samotní maliari často zdôrazňujú, že maľovanie v ich živote istým spôsobom plní terapeutickú funkciu. Medzi nimi sú rôzni ľudia, počnúc od tých, ktorí sú úplne zdraví a ktorí maľovanie chápu ako relax po únavných prácach, až po tých, ktorým maľovanie pomohlo v boji so zákernými chorobami. Napríklad, Alžbeta Sokol, dcéra Jána Sokola, jedného z prvých maliarov insitného umenia v Kovačici. Bola úradníčkou. Lekár jej poradil, aby začala maľovať po operácii nádoru na mozgu, keď jej ochrnula pravá strana tela. Keď si vypočula tento návrh, zasmiala sa a povedala: „Ale veď, ja sa nedokážem ani len podpísať ľavou rukou!“ Bola praváčkou, a predsa sa jej podarilo maľovať ľavou rukou. Dvakrát sa zúčastnila na bienále insitného umenia v Jagodine. Druhým príkladom je Katarína Ďurišová, ktorá maľovala steny izieb až do svojej päťdesiatky. Vtedy začala maľovať taniere. Ole-

jomaľby začala maľovať v sedemdesiatke. O dva roky neskôr prekonala mozgovú porážku, ktorá jej poškodila pravú stranu tela. Avšak, aj napriek tomu pokračovala v maľovaní. Vytrvalou prácou sa jej podarilo prinavrátiť schopnosť hýbať pravou rukou a maľovať až do smrti. Tri týždne predtým než umrela, televízny štáb z Japonska natočil jeden príspevok o tejto maliarke.

Umelkyni Alžbete Čížikovej maľovanie pomohlo prekonať duševnú krízu, keď jej synovia museli ísť na vojnu, v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Vtedy vznikol obraz *Svadby*. Na ňom sú znázornené štyri svadby – maďarská, slovenská, rumunská a srbská. Tento obraz niesol odkaz, že by bolo lepšie, keby ľudia robili svadby, než by mali viesť vojny. Maľovanie jej pomohlo pozmeniť svoje temné myšlienky na radostné témy, a tak odohnala od seba depresiu. Okrem spomínanej maliarky, aj mnohí iní autori boli inšpirovaní miestnymi udalosťami a spoločensko-politickou situáciou, ktorá súvisela s vojnami počas deväťdesiatych rokov. V tom období Štefan Varga namaľoval obraz pod názvom *Správa*, na ktorej je znázornené doručenie modrej obálky: „Ten obraz si vyžadoval také farby, aby bolo zjavné, že je to hrozná správa. Všetko je také, aby si pochopil, že je lepšie tú obálku neotvárať.“ Ana Majorská začala maľovať počas bombardovania Srbska v roku 1999, aby prekonala pocit strachu

a svojej duši prinavrátila vnútorný pokoj.

Sú prípady, kedy ľudia začali maľovať po strate dieťaťa. Maľovanie bolo liekom na depresiu. Ján Chlpka začal maľovať vtedy, keď nemohol urobiť jednu skúšku počas vysokoškolského štúdia. Vďaka neurobenej skúške sa zrodil maliar.

V niektorých prípadoch sa maliari začali venovať tomuto druhu umenia 31. decembra alebo 1. a 2. januára. Tí, ktorí už maľujú, tiež vždy pracujú v tieto dni. Opodstatnenie hľadajú v ľudovej povere, že prácu, ktorú začneš vykonávať v tieto dni budeš úspešne robiť počas celého nasledovného roka.

Je zaujímavé, že maliarky (okrem niektorých výnimiek) hovoria, že ich oblečenie je pestrofarebné ako aj ich obrazy. Na druhej strane, maliari (medzi ktorými tiež nájdeme výnimky) volia tmavšie farby pokiaľ ide o oblečenie. Ženy, ktoré si uctievajú tradície, keď idú do kostola pred Veľkou nocou a tiež aj vtedy, keď v ich rodine umrie niekto blízky, nosia čierny odev. Chlapi často nosia odev v tmavých farbách kvôli tomu, že sa pri práci ľahko zašpinia. Vo väčšine prípadov sa maliari zhodnú na tom, že existuje súvis medzi farbami a náladami. Jeden maliar povedal, že v určitom období maľoval iba hnedou farbou: „Všetko bolo hnedé. Možno aj preto, že ma v detstve obliekali do odevov tejto farby. Nohavice, košeľa – všetko bolo hnedé.“

Všetci zdôrazňujú, že by radi maľovali viac ako maľujú, ale, bohužiaľ, najskôr sa musia finančne zabezpečiť iným spôsobom, keďže sa iba z maľovania vyžiť nedá.

Je iba niekoľko maliarov, ktorí počas celého života iba maľovali. Maliari, s ktorými som robila pohovory, maľujú iba vo voľnom čase, keď už majú všetky pracovné povinnosti za sebou. Čiže, nevníma-

jú maľovanie ako svoju prácu. Väčšina z nich sa maľovaniu začala naplno venovať až po odchode do dôchodku, lebo až vtedy mali na to viac času.³² To poukazuje na skutočnosť, že maľovanie nie je ich hlavným zdrojom príjmu a že títo maliari nemaľujú výlučne kvôli finančnému zisku. Podľa Michala Povolného, maliarom môže byť iba ten, kto má maľovanie skutočne veľmi rád (pričom obzvlášť zdôrazňuje to posledné slovo).

Mnohí z maliarov sa venujú aj iným druhom umenia a píše aj knihy. Napríklad, Pavel Povolný – Juhás je autorom dvoch monografií, Ondrej Veňarský je spisovateľom teologických spisov. Michal Povolný hrá na píšťale a husliach a zhotovil si aj klarinet. Bratia Pavel a Juraj Ľavrošovci hrajú na bicích hudobných nástrojoch.

32 *ibid*, 189.

RODINNÁ IDENTITA

Vo väčšine prípadov členovia rodín maliarov, či už ich rodičia, manželky, manželia, alebo deti – všetci na ich tvorivú prácu reagujú pozitívne. Všetky maliarky majú jednu spoločnú vlastnosť – a síce, rovnaký názor, že musia najprv urobiť všetky domáce práce a potom môžu pokojne maľovať. Hovoria, že je veľký rozdiel medzi nimi a maliarmi mužmi, keďže muži majú omnoho menej povinností, lebo nerobia žiadne domáce práce a ani sa nevenujú výchove detí do takej miery ako ony – ženy.

Tu teda vidíme rodovú nerovnosť. V niekoľkých prípadoch extrémneho nepochopenia manželov maliarok priviedlo maliarky k tomu, že sa maľovania vzdali, avšak po smrti manžela v maľovaní pokračovali. Niektorí manželia nesúhlasili s tým, aby ich manželky maľovali. Mali obavy, že by im manželky mohli byť neverné, a tak nesúhlasili s tým, aby cestovali na výstavy do zahraničia, alebo aby sa zúčastňovali maliarskych stretnutí na tzv. maliarskych kolóniách. Tiež preto, lebo sa báli výsmechu prostredia. Napríklad báli sa, že sa ich niekto opýta: „Kam išla tvoja žena?“ a oni by na to nevedeli odpovedať. S postupom času sa však medzi manželmi vybudovala dôvera a mohli v maľovaní pokračovať.

Otom, že maliari a ich maľovanie je súčasťou rodiny, svedčia aj ich pracovné priestory. Vo väčšine prípadov je ich ateliérom kuchyňa, ktorá je niekedy aj jedálňou (v prípade maliarok), alebo je to obývačka (pokiaľ ide o

maliara). Iba v poslednom desaťročí niektorí maliari pracujú v osobitných izbách, alebo v maliarskych ateliéroch.

Niektorí členovia rodiny maliarov (rodičia, manželky, manželia, alebo deti) mali a stále majú konštruktívne pripomienky, pokiaľ ide o spôsob znázorňovania a voľbu motívov, či používanie farieb. V tejto súvislosti mi niektorí maliari povedali, že im manželky radia ako majú namaľovať kroje, obzvlášť ženské, ktoré obsahujú veľké množstvo detailov. Vo väčšine prípadov sú maliari ochotní tieto rady prijať, ak aj zo začiatku s radami svojich manželiek nesúhlasia, neskôr si to pochvalujú.

Sú aj také prípady, kedy maľujú aj súrodenci. Spomeniem iba niektorých z nich: sestry Alžbeta Čížiková a Eva Husáriková (ich príbuzný, Martin Paluška, bol tiež maliarom), bratia Ondrej a Ján Veňarskovci a už spomínaní bratia Pavel a Juraj Ľavrošovi. A navyše, aj manželka Juraja Ľavroša tiež maľuje, ako aj jeho zať – Vladimír Galas. Na druhej strane sa málokedy stáva, že sa deti maliarov rozhodnú maľovať. V tomto prípade sú maliari Kňazovicovci výnimkou. Táto rodina má tri generácie maliarov (Ján, Ana a Nataša). Na každej výstave vystavujú spoločne a želajú si, aby sa verejnosti predstavil každý jeden z nich, aj keď sú členmi tej istej rodiny. Ana Kňazovic hovorí, že ju otec naučil reč farieb.

TVORBA AKO LOKÁLNA IDENTITA

Títo umelci o sebe vo väčšine prípadov hovoria, že sú maliarmi svojho rodiska. Majú silnú miestnu identitu a pocit spolupatričnosti k mestu, v ktorom žijú. Okrem všeobecných motívov polí a krajíniek, maľujú niektoré detaily, ktoré sú typické pre ich prostredie, ktoré majú v živote ich spoločenstiev špeciálny význam a ktoré charakterizujú ich mesto, napr. kovačický kostol, alebo padinské studne. Majiteľ galérie, Pavla Babka, postrehol, že maliari vedľa svojho podpisu na obraze veľmi často napíšu aj mesto – Kovačica. Inšpirovanie sa historickou minulosťou je znázornené na obraze *Prišťahovanie Slovákov do Kovačice*.

Len v jednej ulici v Kovačici – v Čaplovičovej ulici – žili v tom istom čase piati maliari: Michal Bíreš, Ján Kňazovic, Ján Garaj, Martin Jonáš a Zuzana Chalupová. Natašu Kňazovic táto skutočnosť natoľko nadchla, že usporiadala výstavu pod názvom *Maliari z Čaplovičovej ulice*.

V Kovačici a v Padine sú najčastejšími zdrojmi príjmu poľnohospodárstvo a dobytkárstvo, a preto najčastejšie sa vyskytujúce motívy na obrazoch maliarov súvisia práve s tým. Častým motívom sú tradičné práce v domácnosti a mimo nej (oračka, žatva a pod.), staré remeslá a iné. Je zaujímavé, že častejšie maľujú krajinky a oveľa menej interiér.³³

Väčšina obyčajou, ktoré môžeme na týchto obrazoch vidieť, ako z celoročného, tak aj zo životného cyklu, bola zachovávaná do päťdesiatych a začiatku šesťdesiatych rokov 20. storočia. Maliari dedinu neznázorňujú takú, aká je dnes, ale tak, ako si ju pamätajú, alebo ako im o nej rozprávali ich predkovia.³⁴ Výnimkou je Pavel Ľavroš, ktorý okrem krajinomaľby a bežných motívov insitného výtvarného umenia, znázorňuje aj detaily zo súčasného života a moderné technológie (motocykel, miešačku na betón a pod.).

Okrem toho, že maľujú na plátne, autori robia aj grafiky. Výkresy sa vyskytujú len zriedka. Vysvetľujú to tým, že práve farba je pre nich dôležitým médiom vyjadrenia. Často omaľovávajú rôzne predmety – taniere, starožitné žehličky, kolovraty, stoličky, šamlíky, vajička a tekvice.³⁵

Všetci maliari maľujú rastlinný a živočíšny svet (včely, vtáky, husi, kačky, kozy, kravy, kone, mačky, psy). V priebehu posledných rokov sa počet koní v Kovačici rapídne znížil. Práce na poliach sa vykonávajú pomocou traktorov a inej mechanizácie, ale maliari, predsa, aj naďalej maľujú kone. Hovoria, že je to kvôli ušľachtilosti tohto zvierata, *kôň je krajší než traktor*.³⁶

34 *ibid*, 192.

35 Г. Благојевић, Наивно сликарство као прича о етнокултурном идентитету Словака у Србији: пример Ковачице, Зборник Матице српске за друштвене науке 139/2, Нови Сад, 2012, 189.

36 *ibid*, 190–192.

33 Г. Благојевић, н. д., 190.

S vyjadrovaním miestnej identity súvisia aj obrazy, ktoré znázorňujú výrobu vína, vinohrady, hrozno, víno, vínne pivnice a popíjanie vína. V súčasnosti sú aktuálne obrazy s ekologickým odkazom.

Nielen v živote tohto, ale aj v životoch mnohých iných miestnych spoločností, mal hostinec vždy veľmi významnú úlohu, a preto sa ako motív často nachádza na obrazoch týchto umelcov. Otec Alžbety Čížikovej jeden vlastnil. Už od útleho detstva tu trávila veľa času a práve toto, podľa jej slov, vplývalo na jej výtvarnú tvorbu. Mnohé obrazy tejto autorky boli inšpirované motívmi z kaviarenskeho života. Vidíme na nich kartárov, bitky v krčme, manželku, ktorá prišla do krčmy s metlou po muža.

Na motívy maliarov vplýva aj aktuálna miestna a štátna politika. Príkladom je príbeh Pavla Cicku, ktorý v osemdesiatych rokoch 20. storočia, pri príležitosti usporiadania výstavy v rámci kultúrno-spoločenského podujatia Kovačický október, namaloval kovačický kostol červenou farbou. Na tú výstavu sa, ako hovorí, prišli pozrieť súdruhovia z komitétu a pri jeho obraze sa zastavili s otázkou: „A toto je čo? Namaloval si červený kostol!“ Maliar im odpovedal, že obraz namaloval podľa svojho sna, v ktorom videl kostol červenej farby. Oni mu na to odkázali, že nemôže mať také sny a že má ten obraz dať okamžite preč, inak ho zatknú.

Vplyv zemepisných podmienok na tvorbu maliarov je tiež zrejмый. Napríklad, Padiňu charakterizuje nedostatok vody, a preto mnohí autori na svojich obrazoch znázorňujú studne a vodu. Hlavným motívom padiňského umelca, Jána Husárika, je smäd a z toho vychádza aj jeho tvorba. V jeho tvorbe sa smäd, ako spojitosť s nedostatkom vody, postupne zmenil na metaforické chápanie smädu, ako symbolu duchovného

pátrania po univerzálnych hodnotách, ako sú láska, krása a vedomosti.

Hoci na obrazoch umelcov dominuje miestna tematika, je zaujímavé, že prví maliari robili reprodukcie obrazov európskych maliarov. Lákali ich motívy, ktoré nemali vo svojom rodisku, napríklad gondoly, dravé zvery, či romantické zámky.

U Pavla Hajku zohráva rastlinný a živočíšny svet symbolickú úlohu. Na jeho obrazoch je najčastejším motívom kohút, ako symbol mužnosti, plodnosti, svetla a nového dňa. Tento autor, ako aj mnohí iní (Zuzana Holúbeková, Ana Kňazovic), v posledných rokoch na svojich obrazoch veľmi často znázorňujú erotické motívy. To je v rozpore so zaužívaným chápaním insitného výtvarného umenia, ktoré sa na svet pozerá cudne, *očami dieťaťa*.³⁷ Mnohí maliari hľadajú inšpiráciu vo svojich snoch. Toto je súčasťou ich umeleckej reality, a tak vznikajú obrazy s antickými motívmi, ako napríklad u Jána Husárika a u Marije Hlavati-Krišan. Najmladšia generácia maliarov tvorí a inšpiruje sa pop kultúrou, fantastickou literatúrou a súčasnou hudbou. Príkladom sú obrazy Magdalény Toman, ktorá sa inšpiruje goticko-metalovou hudbou.

37 Исто.

TVORBA AKO NACIONÁLNA IDENTITA

Analýza výtvarnej tvorby a naratívnych rozhovorov s maliarmi bola východiskovým bodom tohto výskumu. Predovšetkým išlo o zistenie skutočnosti, ako príslušníci jednej národnostnej menšiny (v tomto prípade slovenskej) vnímajú samých seba, alebo v akom svetle sa chcú prezentovať svojmu okoliu a svetu. Na obrazoch slovenských insitných maliarov vidíme množstvo motívov z *ľudového života*, s dôrazom kladeným na slovenskú identitu. Ako maliari vnímajú svojich spoluobčanov? Aký odkaz nám nechávajú o svojich životoch?³⁸

Na svojich obrazoch maliari často znázorňujú ľudové kroje, pre ktoré sú obzvlášť typické ženské sukne a ručníky. Na druhej strane, tento tradičný spôsob obliekania sa dnes uvidíme v každodennom živote len veľmi zriedka. Kroje si obliekajú prevažne staršie ženy pri príležitosti nejakej slávnosti (do kostola, na svadbu), na rôzne podujatia, či verejné vystúpenia a maliarky si ich veľmi často obliekajú na výstavy insitného výtvarného umenia. To ich robí výstrednými, líšia sa tým od ostatných účastníkov výstav a láka to divákov a masmédiá.

Od maliarky Evy Husárikovej som získala zaujímavý údaj o tom, že tie šatky, ktoré sú pre slovenský kroj typické, kedysi dávno v Kovačici predávali Židia. Keď zmizli Židia, ani v obchodoch už nebolo dostať niektoré druhy šatiek.

Ľudové tance sú znázornené v rôznych kontextoch – či už ako súčasť svadobnej veselice, alebo ako osobitný príbeh. Najčastejšie sa na obrazoch vyskytujú tanečné dvojice a tancujú v krojoch.

Autori znázorňujú ročné a životné cykly znázorňovaním rôznych životných slávnostných udalostí, pre ktoré je príznačné množstvo etnografických detailov. Pokiaľ ide o ročný cyklus sviatkov, prevahu majú motívy súvisiace s Vianocami (vianočný stromček, narodenie Ježiša a pod.). Jedeným z dôvodov prečo je tomu tak je aj ten, že sú to obrazy prevažne so snehom a zimnými motívmi a ako hovoria

samotní maliari, ľudia ich radi kupujú. Veľký počet motívov súvisí s veľkonočnými témami a slovenskými zvykmi, ktoré sú príznačné pre toto sviatočné obdobie (Halušková nedeľa, Smrtná nedeľa, Kvetná nedeľa, Zelený štvrtok, oblievačka dievok na Veľkonočný pondelok a pod.).

Pokiaľ ide o obyčaje životného cyklu, na obrazoch dominujú svadobné zvyky a aj tie, ktoré súvisia s láskou: zalúbené páry, pytačky, obradné kladenie čepca mladuche, samotná svadobná veselica, prevážanie perín a posteľnej bielizne v deň svadby do domu ženícha a pod. Ľudia na týchto obrazoch sú prevažne znázornení v krojoch a tiež na nich často vidíme aj práce typické pre slovenské prostredie v Kovačici a v Padine. Tieto obyčaje reálne existovali od šesťdesiatych rokov 20. storočia a zaznamenané sú na maliarskych plátnach. Mladšie generácie maliarov preberajú tieto motívy a maľujú ich svojím vlastným štýlom.

V tvorbe kovačických autorov sa na obrazoch objavujú aj príslušníci *iných národnostných menšín*, napríklad Rómovia. Maliari ich prevažne znázorňujú v štylizovanej podobe tak, ako vyzerali v minulosti (ženy, ktoré tancujú s ručníkmi, chlapi, ktorí vedú medvede atď.). Spolupráca s Japonskom, výstavy usporiadané v tejto krajine a styk s japonskou kultúrou mali za následok výskyt japonských motívov v štýle insitného výtvarného umenia (japonská čerešňa, budhistické chrámy atď.).

Je nutné zdôrazniť, že toto výtvarné umenie, ktoré predstavuje výtvarné vyjadrenie slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku, je zo strany väčšinového, srbského národa, vnímané veľmi pozitívne. Svedčia o tom často usporiadané výstavy týchto maliarov po celom Srbsku, vysoká návštevnosť týchto výstav a pozitívny ohlas v masmédiách, ako aj vysoký dopyt po tomto umení.

TRHOVÁ IDENTITA - VÝSTAVY

Na to, aký motív pre svoj obraz maliari zvolia, má často vplyv aj samotný trh – kupujúci obrazov a majitelia galérií, ktorí svojimi objednávkami a posudkami istým spôsobom usmerňujú tvorbu maliarov. Avšak približne 98% maliarov sa vyjadrilo, že na objednávku maľujú veľmi neradi a robia to iba v prípade nutnosti. Pavel Ľavroš si myslí, že práca na objednávku obmedzuje slobodu maliara: „Objednávajú si hlavne obrazy, ktoré už videli namalované a to je omnoho ťažšie, ako urobiť niečo nové. Želajú si, aby to bolo rovnaké, ako keby som to odfoťil fotoaparátom. Keď má maliar slobodu, obraz môže byť lepší.“

Okrem toho, že má vplyv na voľbu motívov, trhový dopyt často rozhoduje aj o tom, v akom štýle budú maliari maľovať. Niektorí maliari začali maľovať v inom štýle (napríklad išlo o realizmus alebo hyper-realizmus), ale museli sa ho vzdať, lebo ako sami hovoria, „sem ľudia chodia kvôli insitnému umeniu.“

Práve preto, aby si mohli zachovať svoj vlastný štýl v maľovaní, sa maliari snažia ponechať si aj iný zdroj príjmov na vykrytie každodenných výdavkov na živobytie, aby sa nemuseli prispôbovať trhovému vkusu a aby nemuseli žiť iba z predaja svojich obrazov. Počas výskumu mi maliari často povedali, že si ľudia najčastejšie objednávajú obrazy so zimnou tematikou.

Keď sme hovorili o tom, aký význam má usporiadanie výstav insitného výtvarného

umenia pre miestne obyvateľstvo v Kovačici a v Padine, maliar, Ján Širka, sa vyjadril nasledovne: „Ísť na výstavu je u nás udalosťou, ako napríklad, keď idete do divadla. Všetci vieme, kto je maliarom v dedine.“

Je zaujímavé, že kupujúci obrazov týchto *domácich* maliarov sú prevažne *cezpoľní ľudia*. Pokiaľ ide o Srbsko, obrazy si kupujú hlavne Belehradčania, avšak najviac obrazov si kupujú ľudia zo zahraničia – diplomati a turisti. Slováci žijúci v Srbsku si najčastejšie kupujú tieto obrazy obzvlášť v prípade, keď odchádzajú žiť mimo Srbska (napríklad do Kanady, do Austrálie atď.). Maliar, Ján Hriešik, od vtedy čo emigroval do Kanady, maľuje motívy súvisiace s touto krajinou. A navyše, Slováci tieto obrazy zvyknú darovať svojim príbuzným pri príležitosti dvoch dôležitých obradov životného cyklu – je to konfirmácia a sobáš.

Majiteľ galérie, Pavel Babka, hovorí, že v deväťdesiatych rokoch 20. storočia mal silné obavy, že insitné výtvarné umenie už nebude nikoho zaujímať, keďže nastala výmena generácie maliarov. No zmenila sa aj generácia kupujúcich. Maliari často s údivom konštatovali, že sa najviac obrazov predávalo práve v deväťdesiatych rokoch 20. storočia, počas veľkej hospodárskej krízy. Tiež hovoria, že ľudia najčastejšie kupujú obrazy ako dar lekárom: „Ak niekoho pritlačia starosti a ak má niekoho v nemocnici, kupuje obrazy ako dar pre lekárov.“

Kovačicu navštívili významné osobnosti – spomeniem iba niektorých z nich – zo sveta pop kultúry (skupina Rolling Stones – toto použil ako jeden zo svojich motívov maliar, Martin Pap z Padiny), filmu (Alain Delon, Ursula Anderson), politiky (francúzsky politik a štátnik Francois Mitterrand, španielsky kráľ Juan Carlos I), kozmonauti z programu Apollo a mnohí iní. Kupujúci zdôrazňujú, že sa im na obrazoch páči hlavne ich pozitívne vyžarovanie a jednoznačnosť výtvarného odkazu. Hovoria, že týmto obrazom rozumejú a často pre nich znamenajú pomyselný návrat do detstva, alebo do minulosti. Maliar, Ján Širka, si všimol, že sa na výstavách ženy inak pozerajú na ten istý obraz ako muži. „Ženy majú rady pestrofarebnosť obrazu. Muži sa viac zaujímajú o príbeh. Začnú si spomínať na zašlé časy a minulosť a pýtajú sa pri ktorej studni to bolo a potom sa každý rozreční o nejakom príbehu zo života.“

Podľa majiteľa galérie, Pavla Babku, v bývalej Juhoslávii počas socializmu sa najčastejšie vyskytovali obrazy s rozmerom 40x50 cm. Dnes je v Srbsku najbežnejším rozmerom rozmer 30x40 cm. Priemerná veľkosť obrazu priemerného autora bola zvyčajne porovnateľná s priemerným platom tzv. strednej vyššej triedy (učitelia a lekári). V roku 2010 usporiadala Galéria Babka výstavu v Pittsburgu (USA), v oceliarni. Tým hlavným zámerom bolo predstaviť tvorbu slovenských maliarov insitného výtvarného umenia zo Srbska emigrantom, ktorí pochádzali zo Srbska a z východnej Európy a ich potomkom. Babka plánoval, že bude obrazy predávať strednej triede: „Keď som im povedal, že obraz stojí 1000 dolárov a že ide o maliara, ktorý vystavoval po celom svete – nechápavo sa na mňa pozerali – tento človek buď klame, alebo mu je zle. V zámorí, ak maliar vystavoval po celom svete, jeho obraz stojí veľmi veľa. Stredná trieda si kupu-

je reprodukcie, nie originály.“

Majiteľ tejto galérie hovorí, že je v Srbsku vzťah trhu k výtvarnému umeniu iný. Totižto, aj tu si obrazy kupujú bohatí ľudia, ale aj milovníci umenia, ktorí majú stredné alebo nižšie príjmy, ktorí svoje úspory investujú do obrazov.

Maliar, Pavel Hajko, v rámci rozhovoru povedal, že počas hospodárskej krízy v deväťdesiatych rokoch 20. storočia, jeho výplata mala hodnotu dvoch nemeckých mariek a obraz mohol predať za sto. Kúpa obrazu predstavuje akýsi symbol určitého postavenia. Kupujúci sú často potomkami tých ľudí, ktorí si kúpovali obrazy insitného umenia v priebehu minulých desaťročí. Pavel Babka hovorí, že cenu obrazu ovplyvňujú mnohé faktory. Veľmi dôležitú úlohu zohráva skutočnosť, ako často maliar vystavoval, či získal nejaké ocenenia a do akej miery je jeho tvorba prínosom pre celkový imidž Kovačice. Dnes sa cena priemerného obrazu pohybuje na úrovni priemerného platu.

Podľa slov majiteľa Galérie Babka, Pavla Babku, ktorý má veľké zásluhy na propagovaní tohto umenia, ako u nás, tak aj vo svete, pokiaľ ide o samotný trh, slovenské insitné umenie v Srbsku prešlo tromi fázami. Za prvú fázu môžeme označiť päťdesiate roky 20. storočia, kedy maliari ani len neuvažovali o predaji svojich obrazov a maľovali výlučne pre radosť a preto, lebo to bola ich záľuba. Druhou fázou boli sedemdesiate roky 20. storočia. Toto obdobie môžeme označiť za vrchol insitného výtvarného umenia v Juhoslávii a aj v Kovačici. Tretia fáza sa začala v deväťdesiatych rokoch 20. storočia a trvá do dnes. V tomto období nastal úpadok na trhu, záujem o insitné výtvarné umenie poklesol, ale predsa existuje, obzvlášť v zahraničí.³⁹

39 ibid, 193.

ZÁVER

Z tohto výskumu vyplýva, že pre maliarov maľovanie znamená niečo osobné, predovšetkým im to robí radosť a znamená to pre nich relax a oddych. Hovoria, že začali maľovať preto, lebo v určitej chvíli cítili vnútornú potrebu vyjadriť sa. Maľovanie v ich životoch plní terapeutickú úlohu. Rovnako vnímajú obrazy aj ľudia, ktorí ich kupujú. Hovoria, že keď sa na ne pozerajú, cítia pokoj a radosť.

Vladimír Valentík poukázal na to, že sa počas minulých šesť desaťročí v slovenskom insitnom výtvarnom umení v Srbsku udiali rôzne zmeny, obzvlášť pokiaľ ide o kolorit, voľbu farieb a motívov a o transformáciu vo výtvarnom vyjadrovaní. Okrem spoločenských zmien, vplýval na to aj vývoj technológií, lebo v čase, keď sa začali objavovať prvé diela insitného umenia ešte neexistovala televízia. Až maliari strednej generácie (narodení v päťdesiatych rokoch 20. storočia a neskôr) vyrastali a tvorili v urbanistickejších životných podmienkach, so širšou spoločenskou komunikáciou.⁴⁰ V slovenskom insitnom výtvarnom umení v Srbsku, každá generácia autorov prináša svoje vlastné typické črty a vlastnosti. Avšak, aj v osobnom opuse každého maliara existujú rôzne fázy.

Na kolektívnej úrovni sa Slováci predstavujú verejnosti prostredníctvom svo-

jich výtvarných diel. Vďaka výstavám, ako doma, tak aj v zahraničí, zvesť o nich putuje celým svetom.⁴¹ Pavel Babka, počas uplynulých 20 rokov, zorganizoval vyše 120 výstav po celom svete (Brusel, Viedeň, Londýn, Berlín, Ženeva, Rím, Madrid, Paríž, Vilnius, Krakov, Atény, Tokio, Šanghaj atď.). Slováci sú v Srbsku národnostnou menšinou, ale v Kovačici a v Padine tvoria väčšinové obyvateľstvo. Myslím si, že práve toto má na maliarov určitý vplyv a práve preto nemajú výraznú potrebu zdôrazňovať, že to, čo maľujú, je niečo *slovenské*. Keď hovoria o svojich maľbách, zdôrazňujú, že jednoducho znázorňujú svoj život tak, ako ho vidia a cítia. Samozrejme, sú aj takí, ktorí v rozhovore podotkli, že zaznamenávajú motívy súvisiace so slovenskými ľudovými obyčajami a životom na dedine, ktorý sa mení a mizne a týmto spôsobom ho chcú zachovať a zachrániť pred zabudnutím. Vzhľadom na početnosť autorov, tiež kvantitu a kvalitu vzniknutých diel, toto insitné výtvarné umenie predstavuje dôležitú časť nielen slovenského kultúrneho dedičstva, ale aj svetového kultúrneho dedičstva a práve toto z neho robí zaujímavý priestor pre ďalšie etnologické a antropologické výskumy.⁴²

40 V. Valentík, Slovak naive Art from Serbia, Selection from the Babka Gallery Kovačica, Catalog UN, New York, 2009.

41 Г. Благојевић, н. д., 194.

42 Исто.

VÝPOVEDE O ŽIVOTE A TVORBE

1. Vladimír Boboš

Vladimír Boboš (Kovačica, 1906–1978). Gymnázium ukončil v Maďarsku a potom obchodnú akadémiu vo vtedajšom Československu. Hovoril po slovensky, po maďarsky, po srbsky a používal aj nemčinu. S manželkou Henrikou mal syna Vladimíra. Pracoval ako úradník v banke. Od roku 1918 vyrábala gobelíny a maľoval. V určitom období žil aj v Šíde, kde sa spoznal so Savom Šumanovičom. Vo vývoji slovenského insitného výtvarného umenia zastáva Boboš veľmi významné miesto preto, lebo bol prvým, komu sa v Kovačici podarilo zohnať maliarske potreby (farby, štetce a pod.) a bol prvým maliarom, ktorý začal maľovať. Robil reprodukcie maliieb známych svetových maliarov. Sám seba

nepovažoval za insitného maliara, ale za realistu. Vystavoval v rámci podujatia Kovačický október od roku 1952 až 1967. Prvú samostatnú výstavu mal v roku 1960 v Ozrene. Zúčastnil sa aj viacerých kolektívnych výstav, ako doma, tak aj v zahraničí.

Pamiatku na život a tvorbu tohto maliara som sa pokúsila oživiť prostredníctvom rozhovoru s Bogdanom Sokičom, ktorého nebohá manželka bola sestrou nevesty Vladimíra Boboša. Boboš a Sokič boli počas maliarovho života priateľmi. Sokič má vo svojom dome na stenách Bobošove obrazy. V spálni, nad posteľou, sa nachádza ženský akt. Podľa Sokičových slov, začiatkom a v polovici 20. storočia si také obrazy ľudia do Kovačice prinášali z Talianska. To bolo pre Boboša impulzom, aby začal maľovať. Hovorí sa, že raz povedal: „Prečo by sme sa trápili a prinášali tie obrazy tak z ďaleka, keď to aj ja dokážem namaľovať.“

Maliar Boboš bol vedúcim účtovného oddelenia v poľnohospodárskom družstve. Sokič často po práci chodieval ku nim domov. Spomínajúc si na maliara hovorí: Boboš bol zázračným človekom. Pre mňa bol ako druhý otec, daroval mi pracovné náčinie. Keď si stanovil nejaký cieľ, musel ho splniť. Boboš neobrábal pôdu, mal modrú krv. V prednej časti jeho domu bola miestnosť s klavírom. Zaujímal sa aj o fotografiu, rozvíjal ich a zväčšoval, všetko robil sám. Keď ho kopla múza, zatvoril za sebou dvere a maľoval. Nik ho pri tom nesmel vyrušovať. Jeho manželka Erika zvykla vtedy hovoriť, že nie je doma. Zvykla si, že sa ho nemá pýtať čo robí. Modrá krv (smeje sa). Nikto z domácich žiadnym spôsobom nekomen-

¹ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/rodonacelnici/vladimirbobos>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

toval jeho prácu. Jeho manželka sa vedela zabaviť aj sama. Hrala na klavíri. Keď maľoval, vkladal do toho celú svoju bytosť. Boboš sa nepovažoval za insitného maliara, ale za realistu. Zvykol hovoriť – vypočuj si každého, konaj tak, ako si myslíš, že by si mal. Vážil si tých, ktorí sa venovali insitnému umeniu. Z jeho strany nezaznela žiadna negatívna kritika. Maľovanie pre neho znamenalo celý život. Nič iné nerobil. Na sklonku života bol veľmi chudý, vietor ho mohol odviať.

Bol neskutočným kamarátom, do špiku kosti. Na druhej strane, Bože chráň, aby sa sklamal – ak si sklamal jeho dôveru, už si ťa nevsímal. Vážil si ľudí, ale aj seba samého. Jeho predkovia vlastnili zámok blízko Bratislavy.

V tom období sa štátny aparát do všetkého miešal. Sledovali aj všetkých maliarov. Boboš spolu s Trumičom polemizoval o realizme. Trumič si insitných maliarov v Kovačici zobral „pod svoje krídla.“ Prichádzal do Kovačice raz týždenne, potom raz za dva týždne. Ako sa s postupom času rozvíjali, chodieval za nimi čoraz menej. Boboš dlho nechcel s nimi ani len chodiť na výstavy.

Boboš zavádzal, lebo mal modrú krv. Prekážal aj kvôli koncepcii, že sa v Kovačici insitnému výtvarnému umeniu venovali maliari sedliaci. Bobošov dedo prišiel zo Slovenska ako obchodník, boli bohatá rodina. On bol prvý, kto začal maľovať a ostatní mali vďaka nemu možnosť vidieť, že sa to dá. Neprispôboval sa ani Trumičovi, ani ekonomickým zákonom. Chcel dať najavo, že on to dokáže inak. Vážil si seba, po technickej stránke bol značne pred ostatnými.

2. Ján Sokol

Ján Sokol (Kovačica, 1909–1982). Ukončil päť tried základnej školy v Kovačici. Bol poľnohospodárom. S manželkou Annou mal dcéry Katarínu a Alžbetu a ako vlastnú vychovával aj manželkinu dcéru z prvého manželstva – Annu. O maľovanie sa začal zaujímať, keď mal dvanásť rokov. V prvej fáze, od roku 1937, robil reprodukcie malieb z pohľadníc technikou akvarelu a pastelu. Od roku 1939 maľoval olejomalby. Zúčastnil sa početných kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Mal jednu samostatnú výstavu v Kovačici. Od roku 1952 až 1982 pravidelne vystavoval v rámci podujatia Kovačický október.²

² <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/rodonacelnici/jansokol>

(Rozhovor – Katarína Sokolová, dcéra Jána Sokola)

Matka môjho otca umrela, keď bol ešte veľmi malý. Aj keď bol dobrým žiakom, nemal možnosť pokračovať v školskej dochádzke, musel obrábať pôdu. Mal štyridsaťtri rokov, keď sa po druhýkrát oženil a mama mala tridsaťjeden rokov. Pre oboch to bolo druhé manželstvo. Matka prišla so svojou dcérou, ktorá mala deväť rokov. Vychovávali nás, akoby sme boli vlastné sestry. Keď som sa narodila, v roku 1952, podľa reprodukcie namaloval otec Poslednú večeru (Ježiša s apoštolmi), pravdepodobne pre mňa, šťastný, že vo veku štyridsaťštyri rokov mohol mať dieťa. V zime sme všetci bývali v jednej izbe. V kuchyni spávali rodičia a deti. Pozdĺž steny sme mali drevovláknitú dosku (aby nám nebolo pri stenách chladno), na ktorej otec namaloval talianske gondoly. Otec maľoval iba keď pršalo a v nedeľu. Robilo mu to radosť. Svoje prvé obrazy zvykol darovať.

Tu v kuchyni sa stretávali maliari. Od svojho narodenia som sa pozerala na otcove obrazy. Z detstva si pamätám tú vôňu farieb. V spolku Pokrok sa kamarátil s Paluškom. V roku 1939 hrali spolu šach. Paluška bol majster a otec poľnohospodár. Keď sa rozprávali, zistili, že obaja maľujú. Paluška už vtedy maľoval olejomalby a otec iba technikou akvarel. Vtedy sa začali stretávať a čoskoro sa pridala aj Michal Bíreš.

Maliari sa zo začiatku často stretávali, neexistovala medzi nimi žiadna súťaživosť, lebo obrazy nepredávali. Stretávali sa vo svojich domovoch. Keď začínali maľovať mali obavy, či sa budú ich obrazy ľuďom páčiť. Chodievala k nám aj Chalupová. Otec jej dal plátno, aby to skúsila. Raz nám priniesla med ako poďakovanie, že mohla prvé kroky odpozerieť od neho. Keď si založili

galériu, tí prví maliari robili všetko sami – vymaľovali tie priestory, upratovali.

Najradšej maľoval, keď bol sám. Okrem toho, že maľoval, otec bol zručný aj pokiaľ išlo o rôzne stroje. Sám si vyrobil svoje maliarske potreby, ako aj stojan na obrazy. Mama bola jeho prvým kritikom. Vždy mu to povedala, ak sa jej niečo nepáčilo a on jej dal za pravdu. Zapájala sa do všetkého. Vážil si ju, vždy stála pri ňom. Mala pripomienky ohľadom farieb, alebo povedala: „Túto ženu si nemal takto obliecť“. Najprv mu to vadilo, v zmysle čo ty o tom vieš, ale potom súhlasil.

Do nášho domu chodievalo veľa ľudí. Otec vystavoval po celom svete. Doma máme iba tri jeho obrazy. Väčšinou ku nám prichádzali veľvyslanci, obzvlášť z afrických krajín. Matka pre všetkých hostí schystala obed. Vytvárali sa priateľstvá. Raz ku nim prišli ľudia z Ameriky a opýtali sa mojich rodičov, či si môžu natrhať kvety z ich záhrady. Po nejakom čase, tá pani im poslala obraz, ktorý vyrobila z tých vysušených kvetov. Navštívil nás aj jeden spisovateľ zo Švajčiarska – Šteger, ktorý cestoval po balkánskych krajinách. Strávil u nás niekoľko dní. Potom boli otec a mama niekoľko dní na návšteve u toho Švajčiara.

Myslím si, že aj keď bol otec sedliakom, bol celkom pokrokovým človekom. Rodičia nás zobrali do Belehradu do kina, do zoologickej záhrady. Bol prísny, ale spravodlivý. Dvakrát v živote ma udrel, ale viem prečo. Vždy nás nechával rozhodnúť sa, ako sme chceli. Bol pokojným a tichým človekom, vždy dodržal slovo. Čo sa týka vzdelávania, povedal nám: buď škola, alebo motyka, vyberte si. My sme vedeli, čo chceme – vyštudovali sme.

3. Michal Bíreš

Michal Bíreš (Kovačica, 1912–1981). Ukončil štyri ročníky základnej školy. Bol poľnohospodárom. O maľovanie sa začal zaujímať po tridsiatke, inšpirovaný dielami Martina Palušku a Jána Sokola. Maľoval dedinské krajinky, scény z každodenného života, portréty. Spolupracoval s Galériou výtvarných umelcov samoukov v Jagodine, v ktorej mal svoju prvú samostatnú výstavu v roku 1974. Samostatných výstav mal niekoľko a často vystavoval aj na kolektívnych výstavách doma a v zahraničí. Vystavoval aj na výstavách v rámci podujatia Kovačický október.³ Zvykol darovať obrazy na charitatívne účely (napríklad

Medzinárodnému fondu Hladné dieťa, na pomoc hladným deťom v roku 1973 v Chorvátsku).

(Rozhovor – Fero Hekel' a Katarína Hrková (príbuzná maliara Pavla Hrka), vydatá Hekel'ová)

Moja teta (otcova sestra) Katarína (rodená Hrková) bola vydatá za Michala Bíreša. Teta sa narodila v roku 1915 a umrela v roku 1999. Bíreš a Katarína mali spolu jedno bábätko, ale umrelo dva týždne po narodení. Dali jej meno Mária. Švagor bol poľnohospodárom a maľoval. Tie jeho obrazy sa nám páčili. Teraz všetky deti kreslia už len tak. My máme dve vnučky, jedna pekne kreslí – nakreslila starého otca a mňa. Tak aj títo maliari začali maľovať.

Ešte ako desať ročné dieťa som chodievala k tete. Spomínam si, že švagor Michal maľoval na stole. Mal rád výstavy a rád vystavoval svoje obrazy. Predával ich. Nie v takej miere, ako tu maliari predávajú dnes, ale predsa. Rád maľoval portréty. Namaľoval aj portrét svojej manželky. Odkúpili sme ich dom a zachovali sme švagrove ďakovné listiny. Na pamiatku. Aha, vidíte? Na stretnutí ľudových umelcov v Zlatare v Chorvátsku získal diplom.

V Kovačici je veľa maliarov, lebo to odpozerali jeden od druhého. Tak sa hádam narodili, maľovanie im robí radosť. To je dar. Ľudia majú najväčší záujem o také obrazy, ktoré znázorňujú minulosť, aby sa o nej niečo dozvedeli.

³ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/rodonacelnici/mihalbires>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

4. Martin Paluška

Martin Paluška (Kovačica, 1913–1984). Ukončil šesť ročníkov základnej školy a trojročnú remeselnícku školu. Bol zámočníkom. Pracoval v kovačickom mlyne. S manželkou Alžbetou mal syna Martina a dcéry Máriu a Alžbetu. Maľoval od roku 1931 a robil olejomalby. Pri maľovaní sa inšpiroval prírodou, životom na dedine a slovenským folklórom. Namaľoval približne 600 obrazov. Vystavoval v rámci podujatia Kovačický október od roku 1952 až 1985. Za svoju umeleckú tvorbu získal ocenenia: Plaketa SZPĽ Vojvodiny (Socialistického zväzu pracujúceho ľudu Vojvodiny), za dosiahnuté výsledky a významné úspechy v práci SZPĽ Vojvodiny, pri budovaní samosprávnej socialistickej

spoločnosti (1981); Zlatá plaketa MKSZPĽV (Miestneho komitétu socialistického zväzu pracujúceho ľudu Vojvodiny) v Kovačici, pri príležitosti výstavy k 30. Kovačickému októbru.⁴

(Rozhovor – Goran Bobić, vnuk Martina Palušku)

V mojom detstve sa všetko točilo okolo dedkových obrazov. Moja matka Alžbeta je Palušková dcéra. Päť rokov sme bývali v dome, ktorý sa nachádzal presne oproti ich domu, takže som vyrástol u dedka a babky, lebo rodičia pracovali.

Dedko stále maľoval. Samotná technika maľovania si vyžadovala, aby sa to buď robilo, alebo nerobilo. Vtedy sa obrazy maľovali celé mesiace. Vrstva za vrstvou musela vyschnúť. Vyžadovalo si to čas. Bol pedant. Ak maľoval zimu, najprv urobil nebo a potom to schlo. Potom maľoval domy. Obzvlášť zložitý bol slovenský kroj. Musel ho maľovať vrstvou za vrstvou. Maľoval päť obrazov paralelne. Prenášal jeden za druhým. Počas svojho života nenamaľoval veľa obrazov, vtedy to ešte nebol taký marketing. Mal ukončenú remeselnícku školu, bol zámočníkom. Pracoval ako mlynár. Okrem toho, rád pracoval aj vo vinohrade. Maľoval vo svojom voľnom čase. Bola to viac láska, ako biznis. Kedykoľvek som prišiel ku nim, dedko maľoval. Maľoval na stole, podpíeral si lakeť. Mal náčrty, ktoré kreslil ceruzkou. Na obrazoch skôr skúšal niektoré veci. Mám jeho prvé obrazy. Najprv začal maľovať reprodukcie z kníh, z pohľadníc. Na každom obraze bol aspoň jeden kôň. Také nejaké motívy mal na tých náčrtoch. Nútil ma maľovať, ale ja som to odmietal, lebo si nerád špiním ruky.

⁴ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/rodonacelnici/martinpaluska>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

Mám rád ceruzku, kresbu, ale olejové farby nemám rád. Raz som čistil dedkovu paletu a namaľoval som niečo, čo dedko akože predal svojim priateľom z Nemecka a dal mi peniaze. Rád som sa pozeral ako dedko maľuje. Tá pestrofarebnosť, ktorá hraničila s gýčom, mi bola ako dieťaťu blízka. Dedko to mal rád, keď som bol pri ňom, ale musel som byť ticho. Babka nesmela mať na dvore husi, lebo mu vadil hluk, ktorý robili. Potreboval pokoj kým maľoval. Hrať sa vtedy znamenalo, že ideš von na ulicu a vrátiš sa domov večer. V zime som spal s dedkom sám pod dachou. Bol prísny voči rodine, ale voči vnukom veľmi milý a ústupčivý. Chcel nás naučiť nejakým hodnotám, ale netrval na tom.

Babka nekomentovala jeho maľby, podporovala ho. Mali patriarchálne manželstvo. Dedko bol dominantným. Nepochádzal z typickej sedliackej rodiny. Jeho rodičia ochoreli vo veľmi mladom veku, brodil sa životom sám. Bol chudobný. Každý deň chodieval do Kačareva. U Nemcov sa vyučil remeslu. (V Kačareve v tom čase žili Nemci. – pozn. prekl.). Pracoval na parných strojach, mlátačkách. Neskôr pracoval v mlyne. V mlyne si všetci nažívali ako jedna rodina. Ku koncu pracovného veku bol v mlyne riaditeľom. Keď odišiel do dôchodku, v sedemdesiatych rokoch, začal intenzívne maľovať. Umrel na schodoch. Vo svojich osemdesiatich rokoch mal infarkt. Umrel nečakane v roku 1984.

Jeho obrazy kúpili cudzinci z rôznych krajín, zo Švédska, z Nemecka, zo Švajčiarska, z Ameriky. V sedemdesiatych rokoch ho navštívil americký veľvyslanec. Spomínam si, že dedko cestoval do Švédska, aby sa podpísal na svoju reprodukciu na plátne. Nestihol usporiadať samostatnú výstavu, lebo nemal dostatočne veľa obrazov. Potreboval 20 až 30 obrazov.

Dedko bol aktívnym šachistom. Kedy si u nich doma hrali zápasy o titul majstra. Svetozar Gligorić navštívil dedka začiatkom sedemdesiatych rokov. Dedko mal starý pánsky bicykel. Býval pri kostole. Tu bola aj krčma Šanghaj, do ktorej chodieval na pohár vína. Pil s mierou víno a pálenku. Občas sa zastavil v trafike, aby si kúpil noviny.

Pomáhal mladým maliarom – Eve Husárikovej, Alžbete Čížikovej. Kamarátil sa s Bobošom, ktorý pochádzal z mestskej rodiny. Boboš dedkovi priniesol obraz a daroval mu ho. Tí prví maliari sa viac stretávali. Závisť neexistovala. Maľovali, lebo im to robilo radosť, nie preto, že museli.

5. Pavel Hrk

Pavel Hrk (Kovačica, 1922–1996). Jeho rodičia boli Zuzana a Ďuro Hrkovci. Ukončil štyri ročníky základnej školy v rodnej Kovačici a potom ďalšie tri ročníky učňovskej školy v Kačareve. Pracoval ako stolár. Skutočnosť, že bol priamym účastníkom druhej svetovej vojny, bolo pre neho veľmi traumatizujúcou skúsenosťou a insitné maliarstvo mu do istej miery pomohlo, aby to prekonal. V roku 1953 sa pridal k miestnej výtvarnej sekcii Kultúrno-osvetového spolku Pokrok. Jeho obľúbeným motívom bola príroda. Začal vystavovať v roku 1954 v rámci podujatia Kovačický október.⁵ Vystavoval v rámci kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

(Rozhovor – Zuzana Svetlíková, sestra Pavla Hrk)

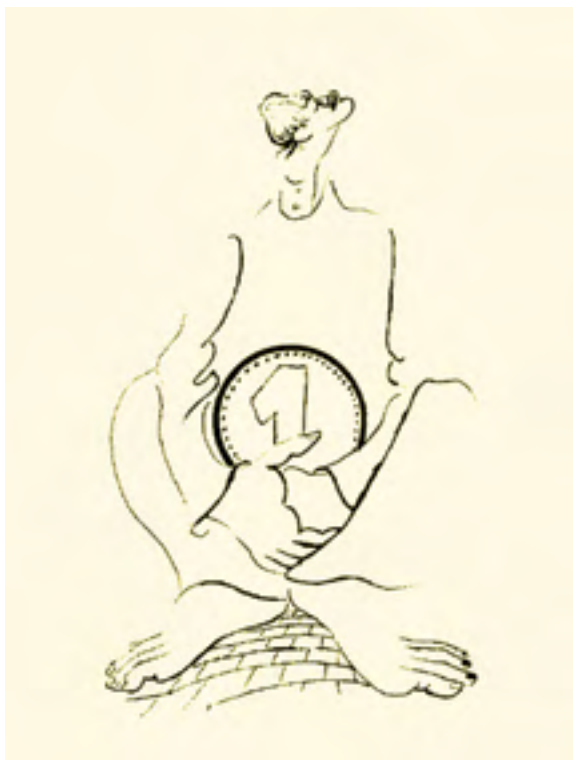
Teší ma, že bol môj brat maliarom. Bol zvláštny. Žil sám, neoženil sa. Bol na vojne. V tom čase to nebolo nič zvláštne, keď sa muž neoženil, alebo dievka nevydala. Bola vojna, veľa mladíkov pohynulo a dievky zostali samé. Koľko je aj teraz slobodných! Keď prišiel ku nám, hovoril iba o vojne, o tom, ako tam strieľali. Zostal bývať v našom dome, kde sme sa narodili. Boli sme piati súrodenci, traja bratia a dve sestry: Ďuro, Paľo, Jano, ja (Zuzana) a Judita. Otec umrel mladý v roku 1950. Matka žila s Paľom. Upratovala mu, prala, varila. Nenechali sme ho samého. Keď matka ostarla, prala som mu posteľnú bielizeň. Potom matka prišla bývať ku mne, umrela, keď mala 97 rokov. Môj syn ho navštevoval. Všetci sme ho navštevovali. Nech je akýkoľvek, je to môj brat. Vojna mu hrozne ublížila. Mal omrzliny na nohách. Viackrát mi rozprával tie isté príbehy, ale ja som si to predsa vždy vypočula – je to môj brat. Bol taký sklamaný.

Bol majstrom. Stolárom. Robil parkety. Začal maľovať v roku 1951. Nemaľoval stále a pravidelne, lebo robil aj stolárske práce. Stretával sa s ostatnými maliarmi, ale nie veľmi často. Mne zostal jeden obraz, ktorý nechcel. Len tak tam u neho postával, celý zaprášený. To je ten obraz v predizbe, je na ňom jeleň a hory. Je to realizmus.

Páčilo sa mi to, keď začal maľovať. Vedela som, že je zvláštny. Keď si niečo zaumienil, tak to aj urobil. Aj keď robil parkety. Bol svojský, nemal rád, keď sa mu do toho starali, keď mu hovorili, ako a čo má urobiť. Niekedy sa chcel rozprávať a niekedy bol nervózný. Niekedy som nevedela, ako ho mám osloviť. Hovoril, že chce maľovať a že to robí rád. V našej rodine začala maľovať Eva Hrková, bola som na jej výstave. To je pekné.

⁵ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/rodonacelnici/pavelhrk>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

6. Martin Jonáš

Martin Jonáš (Kovačica, 1924–1996). Ukončil štyri ročníky základnej školy a kurz pre poľnohospodárov, v trvaní šiestich mesiacov. Bol poľnohospodárom. S manželkou Zuzanou mal syna Martina. Jeho maliarske začiatky sú spojené s výrobou nástenných novín na vojenčine v roku 1944. V roku 1951 sa zapojil do výtvarnej sekcie Kultúrno-osvetového spolku Pokrok v Kovačici. Dával hodiny insitného maliarstva. Stredobodom záujmu jeho tvorby je človek. Postavy ľudí sú znázornené s nesúmerne malými hlavami a veľkými rukami a nohami. Okrem človeka, ústrednými motívmi sú kukurica, polia, nebo, chlieb a tekvice. Jeho tvorbu robí výnimočnou jeho kresba. Robil olejomalby, grafiky,

kresby, akvarel a pastel. Svoju prvú grafickú mapu, Drsné dlane, (šesť grafík) vystavoval v roku 1974 v Taliansku. V roku 1976, na výstave na talianskom ostrove Capri, bolo zaradených päť motívov jeho grafík do kolekcie tzv. zlatej tlače známych svetových umelcov. Za svoju tvorbu získal mnohé medzinárodné ceny a uznania: v roku 1973 diplom z Caltanissetty a z Latisany (Taliansko); v roku 1975 zlatá medaila na medzinárodnej výstave výkresov v Ríme (Taliansko). Prvú samostatnú výstavu v zahraničí mal v roku 1964 v galérii Numaga v Auvernier-e (Švajčiarsko). Mal výstavu v Moskve v moskovskom Spoločenskom dome v roku 1983. Vo Svetovej banke vo Washingtone vystavoval svoje práce v roku 1988. Vystavoval aj v rámci viacerých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Bol čestným občanom Ríma.⁶

(Rozhovor – Jarmila Čendić, historička umenia a Pavel Babka, majiteľ galérie)

Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny, Veľvyslanectvo Slovenskej republiky v Srbsku a vláda Slovenskej republiky odkúpili dom Martina Jonáša, ktorý sa stane legátom. Jonáš vo svojom dome zanechal 116 originálnych diel, svoju vojvodinskú zbierku. Mal rôzne záľuby. Okrem svojej tvorby, je tu aj veľký počet ikon, potom numizmatická zbierka, (ktorú mal odloženú v škatuľkách od zápaliok, na každej je napísané odkiaľ minca pochádza), staré Biblie z 18. a 19. storočia. Kupoval všetko, čo malo hodnotu – staré krčahy, nábytok v orientálnom štýle s výnimočným

⁶ I. Meliherčik, J. Čendić, P. Bohuš, A. Fiala, Martin Jonaš, Kovačica: Galerija Babka 1994, 215. <http://www.babka.rs/data/indexser.html>

drevorytom. Zanechal prehľadnú a usporiadanú dokumentáciu, čo do značnej miery zjednodušuje prácu bádateľom jeho života a tvorby. Mal odložené aj noviny, ktoré o ňom písali.

Zbieral všetky veci, ktoré súvisia s Kovačicou. Kupoval staré predmety z domácností, aby ich majitelia nepredali Rómom, ale aby zostali v Kovačici. Mal výborný cit pre aktuálnu chvíľu. Chcel zachovať čas v ktorom žil, lebo vedel, že práve to bude mať neskôr hodnotu. Bol si vedomý času a priestoru, v ktorom žil, ale mal správny cit aj pre budúcnosť.

Dobre sa orientoval aj v oblasti marketingu, vedel sa predať. Keď počul, že práve niekto ku nim prichádza, rýchlo si sadol a začal mrviť kukuricu, aj keď to inak nikdy nerobieval. Vždy rozprával zaujímavé príbehy, všetci ho radi počúvali – bez ohľadu na vzdelanie. Obliekal sa neporiadne, dbal na to, aby vždy urobil dojem vzdorovitého, hlúpeho sedliaka. Návštevníkov mal veľmi rád. Bol to výnimočne inteligentný muž.

O tom, ako začal maľovať, existuje viaceré verzií. Svoje príbehy prispôboval poslucháčovi. Napríklad odpoveď na otázku, prečo maľuje končatiny osôb nadmernej veľkosti. Podľa prvej verzie, ešte ako malé dieťa zvykol sedávať pod stolom, lebo nesmel sedieť pri stole s dospelými, takže ruky a nohy vnímal ako veľmi veľké. Neskôr to filozoficky zmenil a vysvetľoval to tak, že človek potrebuje iba ruky a nohy – hlavu nie, lebo je sedliakom a musí pracovať. V závislosti od toho, s kým sa rozprával, príbeh prispôboval tomu konkrétnemu človeku tak, aby to pre neho bolo zaujímavé. Okrem Jonáša, žiaden iný miestny maliar nemal vlastnú filozofiu. Ak to porovnáваме s narealizmom, nepochopili by sme ho, nebyť Bretonovho Manifestu. A tak by sme nep-

ochopili ani Jonáša, keby nám sám nepovedal svoje interpretácie. Prečo maľoval kukuricu? Nie iba preto, lebo je to tu hlavný poľnohospodársky produkt, ale kukurica má aj veľa semien, čo je možné znázorniť aj v erotickom zmysle. Všetci žijeme z tých semien. Aj o povahe kukurici hovoril v závislosti od poslucháča. Bol nadchnutý erotikou rafinovaným spôsobom. Vlastnil kone a maľoval ich. Často sa im venoval práve vtedy, keď prišli hostia, aby ho pri nich videli.

Synovi povedal, že nemôžu existovať dvaja maliari Jonášovci, takže sa otec Jonáš venoval iba maľovaniu a jeho syn prebral prácu na poli. Jeho syn povedal – my všetci sme pracovali, ale iba otec dával góly. Jeho manželka ho skutočne podporovala. Účinkovala vo všetkých tých jeho predstaveniach. Keďže ho všetci chválili, bolo potrebné, aby sa aj ona stala akousi umelkyňou. A tak začala vyrábať bábiky. Z toho mali finančný zisk. Jonáš bol dobrým ekonómom, dokázal urobiť biznis zo všetkého.

Dokázal to vycítiť, kedy je vhodný čas stiahnuť sa do úzadia. Napríklad, keď bol na návšteve u holandskej kráľovnej, povedal, že už musí ísť domov, lebo musí mrviť kukuricu. Ona mu na to povedala, že mu vyplatí hodnotu tej kukurice. Avšak, zostal neobľomným a tým na seba upútal pozornosť. Keď mal zlomenú pravú ruku, pripevnil na strop akýsi motúz a svoju ruku vložil do časti vodovodného potrubia. To upútal pozornosť všetkých návštevníkov a pamätali si to.

V Jonášovom dome, ako sme už povedali, je mnoho zachovaných obrazov, ale bez jeho podpisu. Prečo? Hovoril, že čítal, že Picasso svoj ateliér nezamykal so slovami: „Môžu mi zobrať obraz, ale zbytočne, keď na ňom nie je môj podpis!“ Toto prebral od Picassa. Nepodpísal sa na žiaden obraz, skôr než ho predal.

Založil školu pre maliarov. Chcel učiť maľovať aj iných a spúšťal lavínu insitného umenia, ktorú dokázal pretočiť vo svoj prospech. Bol otvorene kritický voči insitným maliarom. Nehovoril priamo nič z tohto nie je dobré, ale podľa výrazu jeho tváre ste mohli vidieť, či sa mu niečo páčilo, alebo nie. Iným záležalo na jeho názore. Keď hovoril – radil. Nekritizoval.

S postupom času sa tóny jeho farieb stali temnejšími, už neboli také výrazné ako predtým. Bol si vedomý skutočnosti, že veľmi dobre kreslil. Na jeho obrazoch dominuje kresba, nie farba. Preto začal robiť drevoryty. Bol presvedčený, že ak majú akademický a insitný maliar rovnakú východiskovú pozíciu a ak veľa pracujú, po určitom čase môžu byť rovnakí. Kvalita sa dosahuje prácou.

Keď umrel, ľudia na pohrebe hovorili: „Ó, chudák, ten sa ale nacestoval!“ väčšina nepovedala žiadne iné slová.

7. Ján Veňarský

Ján Veňarský (Kovačica, 1928–1985). Ukončil štyri ročníky základnej školy. V rodnom mestečku bol poľnohospodárom. S manželkou Zuzanou mal dcéru Zuzanu (vydatá Lenhartová) a syna Jána. Svoj maliarsky talent po prvýkrát verejne predstavil počas výkonu vojenskej služby, kvôli nutnosti vyrobiť nástenné noviny. Insitnému umeniu sa venoval od roku 1954 až do konca svojho života. Namaloval približne 800 obrazov. Jeho obľúbeným maliarskym motívom boli kone, príroda, folklórne prvky a znázornenia sviatkov z dedinského života. Vystavoval v rámci podujatia Kovačický október. Okrem iných ocenení, dostal aj striebornú plaketu pri príležitosti osláv 30. výročia

konania Kovačického októbra.⁷

(Rozhovor – Zuzana Lenhartová, dcéra Jána Veňarského)

Otec hovoril, že začal maľovať, lebo si chcel spestriť dlhé, zimné dni, a tak sa to stalo jeho koníčkom. Prvú výstavu navštívil v Kovačici a to sa mu zapáčilo a chcel to skúsiť aj on. Od Palušku a Sokola sa naučil miešať farby a pripravovať plátno. Vtedy v obchodoch nebolo dostať hotové plátna pre maliarov. V maminej skrini našiel nejaké biele plátno, rozstrihal ho a maľoval na ňom. Maľoval hlavne v zime počas dňa, lebo ako poľnohospodár nepracoval na poli. V lete nikdy nemaľoval. Mal svoj vlastný kútik v obývačke pri okne. Spomínam si, že celá izba voňala farbami. Keď som bola malá, brával ma so sebou do Belehradu. Cestovali sme vlakom. Bola som ockov miláčik. Kupoval farby a štetce v jednom špecializovanom obchode neďaleko trhu so zeleninou. Tie štetce boli vyrobené z konskej srsti. Isté obdobie ich dovážali zo zahraničia a neskôr sa dali zohnať aj v Belehrade.

Všetko, čo v zime namaľoval, 20 až 25 obrazov, všetko v lete predal. Zo začiatku maľoval iba preto, lebo mu to robilo radosť, ani o tom neuvažoval, že sa tie obrazy predajú. Každý dinár bol vítaný, keďže sme žili z poľnohospodárstva a platil všetky náklady spojené s našim štúdiom – pre dve deti.

Hovoril, že ešte ako malé dieťa mal rád kone. Bol poľnohospodárom. Mali sme kone, takže som v detstve aj ja na nich jazdila. Vždy hovoril: „Dieťa, zapamätaj si tieto kone, jedného dňa budú už len na obrazoch a v živote nebudú.“ Vtedy som to vnímala ako niečo zvláštne, lebo traktory ešte nebo-

li. A dnes je to už jasné, že mal otec pravdu. Dnes má v Kovačici kone sotva niekoľko ľudí. Maľoval aj práce na poli, aj slovenské zvyky, ktoré dnes už pomaly miznú. Všetko, čo na obrazoch zaznamenal, zostalo tam do dnešného dňa, ako spomienka na tie časy. Otec svojimi obrazmi rozprával, ako sa vykonávali rôzne práce, ktoré dnes už nikto nerobí, napríklad spracovanie konope.

Otec vedel aj štrikovať. V minulosti ľudia ponožky štrikovali. Naučila ho to jeho matka a on to naučil svoju manželku – moju matku a potom aj mňa. Keď som bola malá, štrikovala som ponožky.

Matka bola rada, že otec maľuje. Radi-la mu, napríklad, akej farby má namaľovať nejakú sukňu. Pripomienky vždy prijal, mal dobrú povahu. Bol rád, keď sme mali nejaké pripomienky a keď sme niečo skritizovali. Hrdá som na svojho otca maliara. Po ňom som zdedila cit pre krásu. Otec veľmi často miešal farby a na to, ako docieliť niektorú z farieb som sa veľmi rada pozerala. Mám rada teplé, veselé farby. Svojim deťom som vysvetlila, ktoré farby spolu ladia. Keď sme boli malí, hrávali sme sa pri ňom kým maľoval. Keď sme trochu podrástli, pýtali sme sa ho, prečo niečo namaľoval tak, či onak a on nám odpovedal, že sa mu to tak páči. Otec mal vkus.

Spomínam si, že keď som bola malá a aj neskôr, keď som bola dievka, vždy keď som sa chystala niekam do mesta, obliekla som sa a hneď som išla za ním s otázkou, či mi to pristane, napríklad tá sukňa a blúzka. Bolo to pre mňa dôležité vypočuť si jeho názor. Sama som začala maľovať, keď som bola stredoškolačka. Neskôr, bohužiaľ, som už na to nemala čas, mala som veľa povinností – rodina, fakulta. Vydala som sa inou cestou. Vyštudovala som slovenčinu, učím na škole. Brat tiež začal maľovať – hlavne kone, ale

⁷ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/rodonacelnici/janvenjarski>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

nemal na to čas. Pracuje na pošte.

Na mňa urobili dojem nočné krajinky. Tanečné zábavy, ktoré sa konali v noci. Nočné zábavy. Na obraze bolo zjavné, že je noc, ale farby boli živé. Mojim obľúbeným obrazom je tento, ktorý tu mám – na ňom je svadba. Je tu aj kôň, lebo to bolo zvykom, že mladuchu na ňom priviezli. Otcove obrazy ma naučili, aby som si tie zvyky viac vážila.

Kovačickí maliari sa stretávali a aj sa navzájom navštevovali. V minulosti sa ľudia vo všeobecnosti viac stretávali. To boli pekné časy, bez televízie a bez počítačov. Za mojím otcom chodievali maliarky z Uzdínu, ešte keď začínali maľovať. Chceli vedieť, ako správne miešať farby. Stretával sa aj s chorvátskymi maliarmi z Chlebinskej školy. Cestoval aj na umelecké kolónie. Raz ma zobral so sebou do Slovinska, ale tam každý maľoval svoj kraj.

Maliari sa navzájom od seba líšia, keďže sa s postupom času menili aj zvyky. Mladší maliari nemali možnosť vidieť všetky tie obyčaje, ktoré ešte zažili tí starší. Každý maľuje to, čo vidí. Hľadajú sa v tom. Niektorí majú viac kvetov na obrazoch. Tí prví maliari boli rozpoznateľní. Napríklad, keď bolo všetko modré – vedeli ste, že je to Kňazovic. Keď tam boli veľké ruky a nohy – Jonáš. Títo mladší pekne maľujú, ale neobjavili všetci svoj vlastný štýl. Niektorí áno. Nebudem nikoho menovať, ale zdá sa mi, že stredná generácia začala napodobňovať chorvátskych maliarov a to sa mi nepáči. Obzvlášť muži. To nie je ono. My máme rovinu, nemôžeme maľovať kopce. Mladší maľujú krajinky.

Svoje obrazy väčšinou predával mimo Kovačice, dnes sú po celom svete. Kupovali ich veľvyslanci. Spomínam si, raz ku nám prišiel jeden mladík z Belehradu, ktorý ch-

cel kúpiť obraz pre svoju matku. Mala veľmi rada kone, pochádzala z vidieka. Otca to tak dojalo, že tomu mladému mužovi obraz daroval – aha, pre tvoju matku, zdarma.

Do nášho domu chodievalo veľa hostí. V tom čase boli návštevy zo zahraničia ojedinelé. Raz, keď som bola v tretom ročníku na základnej škole, prišla som domov zo školy a pred domom dav ľudí. Aha – u nás boli Afroameričania! V šesťdesiatych rokoch ste sa s Afroameričanom mohli osobne stretnúť len veľmi zriedka – obzvlášť v banátskej dedinke. Bola to atrakcia, a tak sa tam zišla celá dedina. V našej ulici bola moruša, Afroameričania ich zbierali a jedli, nevedeli čo to je. Bolo to také zaujímavé! Vtedy som po prvýkrát mala možnosť vidieť človeka čiernej pleti.

Maľoval aj na objednávku. Často obrazy aj daroval, obzvlášť pre charitu. Aj v Kovačici sú ľudia, ktorí majú jeho obrazy. Otec umrel nečakane. Bol to infarkt. Mám iba jeden jeho obraz, ktorý som od neho dostala ako svadobný dar a aj brat má jeden obraz. Všetky ostatné sa predali. To mi bolo tak veľmi ľúto. Chcela som kúpiť niektoré jeho obrazy od iných ľudí, ale vydierali ma. Chceli za ne veľmi veľa peňazí, nemala som toľko a nemohla som si to dovoliť. Ľudia sú už takí.

8. Ján Knjazovic

Ján Knjazovic (Kovačica, 1925–1985). Bol poľnohospodárom. Ukončil šesť ročníkov základnej školy. S manželkou Marou mal dcéru Anu. Maľovať začal keď bol vojakom pred koncom druhej svetovej vojny. Bol jedným z prvých maliarov insitného maliarstva v Kovačici. Jeho tvorba bola inšpirovaná motívami, ktoré súviseli so životom na dedine. Mal veľký počet samostatných (približne 100) a kolektívnych výstav (približne 400) doma a v zahraničí. Vystavoval v rámci podujatia Kovačický október v období od roku 1952 až 1985. Jeho obrazy sa nachádzajú v početných súkromných zbierkach, ako aj v zbierkach múzeí po celom

svete (Louvre, Vatikán, atď.). Za svoju umeleckú tvorbu dostal mnoho cien a ocenení. Obrazy často daroval na charitu.⁸

(Rozhovor – Ana Knjazovic, dcéra Jána Knjazovica)

Otec začal maľovať ešte keď bol vojakom. Pre nástenné noviny. Potom, keď sa vrátil domov, Paluška a Sokol maľovali, tak sa k nim pridali. Najprv robili reprodukcie pohľadníc. Môj otec namaľoval ľudí, ako v dome tancujú. Ostatní maliari začali hundrať, aby to nevystavoval, nech si nerobí hanbu, lebo je to najhorší obraz. Má ho dať preč, lebo čo by na to povedali Belehradčania? Na tú výstavu prišiel Oto Bihalji-Merin. Ten obraz zvesili zo steny a otočili ho smerom ku nej, aby ho nebolo vidno. Oto vzal do rúk práve ten obraz ako prvý. Povedal, že je to najlepší obraz, najoriginálnejší. Opýtal sa otca, koľko stojí? On povedal nejakú smiešnu sumu. Oto vtedy hneď zaň zaplatil päťkrát viac, než si otec zaň pýtal. Ten obraz bol na poštovej známke v rokoch 1971 a 1972.

Maľoval hlavne večer, v sobotu a v nedeľu. V zime, mimo sezónnych prác, maľoval každý deň. Maľoval v kuchyni. Svietil si jednou veľkou žiarovkou. Otec maľoval, my sme sa hrali, – hluk mu neprekážal. Len vždy hovoril – ďalej od stola – aby sme nezakopli do stola, aby neurobil chybu. Dokonca, aj keď sme sa ho na niečo pýtali – nevadilo mu to. Moje kamarátky si ho pamätajú, lebo rád dával deťom maškrtky. Keď ku nám prišli deti, koláčiky, cukríky museli byť. Keď prestal robiť poľnohospodárske práce, maľoval ráno a večer.

Otec sa kamarátil s Jonášom. Potom s Pa-

⁸ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/rodonacelnici/janknjazovic>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

luškom a s Chalupovou. S ňou sedel v tej istej lavici na základnej škole. Vždy mi hovorila: „len aby si vedela, že tvoj otec nebol až taký dobrý. Bol nezbedný, stále ma ťahal za vrkoč na hodine.“ Môj otec ju podporoval. Začala maľovať neskôr, až po nich. Zo začiatku to všetko boli muži, jedine Alžbeta Čížiková bola maliarkou. Chalupová prišla za mojím otcom a plakala: „Povedz mi, Jano, chcem maľovať. Robí mi to obrovskú radosť, milujem to. Ak to inak nepôjde, nebudem vystavovať, ale chcem maľovať.“ Často sa u nás zastavil Michal Povolný z Padiny. Každý z našich zakladateľov kovačického maliarstva má svoj vlastný štýl. Mal veľa priateľov Chorvátov z Chlebinskej školy. S otcom som bola na návšteve u mnohých jeho priateľov, insitných maliarov, z iných končín bývalej Juhoslávie. Pozývali ho na mnohé umelecké kolónie.

Otec začal maľovať motív noci keď ochorel. Bol chorý sedem až osem mesiacov. Mal kamene v žlčníku, nemohol maľovať. Boli to drobné kamienky, ale hrozná bolesť. Dvakrát sme išli do kúpeľov, do Rogaškejskej Slatiny, mali sme tam výstavu. Bol v depresii. Bolelo ho to, trápilo. Začal maľovať tmavšie obrazy a zrazu sa z toho vyklúla noc. Prvá výstava tých obrazov – noci bola tu v dome kultúry. Vtedy mal štyridsať obrazov a na každom bola noc. Matka mu hovorila: „Jano, načo ti je to? To ľudia nebudú chcieť kupovať, komu sú už len potrebné také tmavé obrazy? Nikto to tak nemaľuje!“ Odpovedal jej: „Ja sa teraz tak cítim. Nechaj tak, nemiešaj sa mi do toho. Maľujem tak, ako sa cítim.“ Ale to bol boom. Bol jediný kto to maľoval. Maľoval aj dni, obzvlášť zimné. Ale ľudia už potom vyhľadávali hlavne tie jeho noci. Práve kvôli tým nociam si ho ľudia pamätali.

Taliansky držiteľ Oskara, Vittorio Storaro,

napísal knihu o tom, ako ho Kňazovicove insitné umenie inšpirovalo k tomu, aby získal Oskara. Oskara dostal za fotografiu v Bertolucciovom filme. Pavel Babka ho priviedol ku nám domov. Bol aj na mojej svadbe.

Matka bola veľmi praktická žena. Ona sa vo výtvarnom umení aj vyznala, aj nevyznala, ale sa určite vyznala v peniazoch. Môj otec zvykol obrazy veľmi často darovať. Občas mu ľudia volali a požiadali ho, aby im daroval nejaký obraz. Povedali, že majú choré dieťa, potrebujú dať dar lekárovi. A on daroval. Matka bola praktická a hovorila: „Nedaruj všetko, kto kedy čo dal tebe?“ Potom to robil ukradomky, za jej chrbtom. Vždy zvykol darovať obrazy, keď sa stala nejaká prírodná pohroma. Keď bolo zemetrasenie v Skopiji, v Banjaluke, v Čiernej Hore – niekoľkokrát. Roky financoval futbalový klub Slávia v Kovačici. Často daroval obrazy aj svojim priateľom. Všetci jeho priatelia mali aj niekoľko jeho obrazov. Jeden obraz máme u dcéry Nataši, na Slovensku, tu máme tri, čiže, celkom štyri. Mala som viac otcových obrazov. Ale prišli zlé časy a ešte som nepoberala dôchodok. Predaj mojich obrazov nestačil na náklady spojené so štúdiom dvoch študentiek. Vtedy som predala otcove obrazy, ale som šťastná, lebo tie peniaze, ktoré som za ne dostala, neodišli hocikam. Obe dcéry majú vysokoškolské vzdelanie, majú diplomy. Dedkove obrazy zaplatili štúdium jeho vnučiek! Mali sme nejaké zlato v dome. Keď sme boli pri mori v Grécku, zlodeji nám vykradli dom. Všetko odniesli, zostal iba jeden prsteň, ktorý mala dcéra na ruke – pamiatka od dedka. Keby nám nevykradli dom, na výdaje spojené so štúdiom detí by to stačilo. Teraz vyhľadávam otcove obrazy a snažím sa ich odkúpiť.

Vždy mi hovoril, že ak ma niekto požiadá

o pomoc, ak môžem, mám mu pomôcť. Ak mu nemôžem pomôcť, mám mu poradiť. A ak neurobím ani to, aby som mu v žiadnom prípade neuškodila a neurobila nič zlé, lebo zlo padá na tvoj chrbát. Tomu veríme aj ja aj Nataša. Podporili sme mnohé charitatívne podujatia. Všetko, čo som sa naučila od otca, všetko mi v živote prináša osoh.

9. Zuzana Chalupová

Zuzana Chalupová (rodená Koreňová) (Kovačica, 1925–2001). Otec Martin, matka Anna (rod. Galátová). Mala mladšiu sestru Annu. Bola vydatá za Adama Chalupu. Ukončila päť ročníkov základnej školy. Venovala sa poľnohospodárstvu, vinohradníctvu a včelárstvu. V päťdesiatych rokoch 20. storočia bola aktívnou členkou Ženského spolku v Kovačici, kde vyšivala. Robila gobelíny pre podnik Narodna radinost. Od roku 1964 robila olejomalby. Deti nemala. Avšak, práve deti boli hlavným motívom na jej obrazoch. Maľovala dievčatko Katku, ako svoju dcéru. Hlásila sa k evanjelickej cirkvi, ktorá mala v jej živote dôležitú úlohu. Niektoré jej diela vychádzali z náboženských motívov, ktorými sa inšpirovala. Často maľovala zimu.

V roku 1967 sa zoznámila s Branislavom Grubačom z Belehradu, profesorom na dôchodku. On pre ňu počas nasledujúcich dvadsiatich piatich rokov organizoval výstavy doma a v zahraničí. Svoju prvú samostatnú výstavu mala v roku 1968 v Dubrovniku. V Paríži, v roku 1969, mala dve výstavy: v Galérii Raymonda Duncana a vo Versailles. V novembri, v roku 1973, ju v jej dome v Kovačici, navštívil francúzsky politik Francois Mitterand. Mala veľký počet samostatných a kolektívnych výstav, ako doma, tak aj v zahraničí. Svojimi obrazmi podporovala rôzne charitatívne podujatia. O jej živote boli natočené dokumentárne filmy a vydané boli aj mnohé publikácie.⁹

(Rozhovor – Pavel Babka, majiteľ galérie)

Galériu som založil v roku 1991. Prvý projekt, do ktorého som sa pustil, bolo vydanie knihy o Zuzane Chalupovej. Písali o nej Jarmila Čendić z Kovačice a Ivan Melicherčík, ktorým dôverovala. Kniha vyšla v počte 10.000 kusov, v piatich svetových jazykoch. Rozposlal som ju do dvesto galérií po celom svete. Keď neskôr vyšla kniha o Martinovi Jonášovi, odvážila ju na kuchynskej váhe a povedala mi: „Nielenže je väčšia, ale je aj ťažšia!“ Nebolo jej to jedno a nahnevala sa.

V Kovačici zo začiatku maľovali iba muži. Na prvej výstave, v roku 1952, nevystavovala žiadna žena. Od roku 1953 sa objavila Alžbeta Čížiková a ešte jedna maliarka, ktorá bola v Kovačici iba tri až štyri roky a potom už o nej nebolo počuť. Vtedy sa hovorilo, že pre ženy je ihla a cverny a buď ticho. Branislav Grubač z Belehradu chodieval do Kovačice a kupoval ručné práce pre

Narodnu radinost (obchod s ručnými prácami, pozn. prekl.). Chalupovej povedal, že výborne pracuje a že by mohla maľovať. S maliarom Jánom Sokolom boli susedia. Bol to výnimočne pokojný a tichý človek. To ju povzbudilo a požiadala ho o radu v súvislosti s maľovaním. Ostatní neboli takí. Veľmi po tom túžila a veľmi chcela maľovať. Myslí si, že po tom tak netúžil ani jeden maliar. Podarilo sa jej získať si náklonnosť ľudí a aj médií, lebo sa, ako sa hovorí, nebila do prs že je dôležitá. Nevystavovala sa. Na promóciu svojej monografie o sebe povedala: „Ja dôverujem novinárom.“ Tým dosiahla to, že ak aj niekto chcel povedať niečo zlé, nedokázal to.

Neprítomnosť materstva sa prejavila na jej motívoch. Prvý, kto si to všimol, bol Peter Ustinov a upozornil na to v roku 1971 v Ženeve. Na druhej strane, dalo jej to slobodu, ktorú mnohé matky nemajú – čiže, keď sa jej pýtali, či by celú zbierku obrazov z výstavy darovala UNICEF-u, mohla povedať: „Prečo nie!“ Nemala žiaden problém s tým, čo by povedal manžel, či deti. Manžel sa do toho nestaral. Tešil sa z toho všetkého, ale nedával to najavo. Prišiel sa pozrieť iba na jednu jej výstavu, ktorá sa konala v Nemecku. Pri tej príležitosti ho pekne obliekla. Kúpila mu plášť, kravatu, klobúk. Avšak, on na to všetko povedal, že nič z toho tam nebolo pre neho zaujímavé. V tom svete sa necítil dobre z viacerých dôvodov. Po prvé, nevedel po nemecky a po druhé, to všetko, čo tam zaznelo, sa ho netýkalo. Chválili iba ju.

Chalupová často spomínala rodinu Davico. Hovorila o tom, že jej pomohli. Často jej pomáhali ľudia, ktorí nemali deti. Na verejnosti sa nezviditeľňovali. Boli podporou zo zákulisia. Leon Davico z galérie Kasper v Morges mi raz v Ženeve povedal: „Ona

⁹ I. Meliherčík, J. Čendić, Zuzana Chalupova, Kovačica: Galerija Babka 1994, 128–129.
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

hovorila, čo chcela, my sme tlmočili, čo bolo treba a všetko fungovalo.“ Na prvý pohľad to znie desivo. Keď sme pripravovali monografiu, vytiahla zo zásuviek všetko, čo mala z výstav. Nenašiel sa tam ani jeden jediný katalóg z tých výstav! Boli tam letenky, prospekty hotelov, nepodstatné veci. O svojich zahraničných cestách hovorila najradšej. V hoteloch bola vždy milá ku chyžným. Každému niečo darovala. Nenapadlo jej, že by mala niečo darovať riaditeľovi hotela. Radšej niečo darovala personálu, ľuďom, ktorí boli ako ona. Preto ju mali radi. Dnes, po dvadsiatich rokoch môžem povedať, že aj keď sme my možno tlmočili, čo bolo treba, ona predsa, nielen že iba rozprávala, ale aj robila to, čo len chcela. Zvíťazila jej bezprostrednosť, jej ľudský prístup ku každému. Keď povedala susedám, že bude mať výstavu v Paríži, ony jej povedali: „Jáj, Zuza, ty ideš do Paríža?! To ako ty maľuješ, to dokážeme aj my!“ Ale jej záležalo na úspechu. V Paríži ju zaviedli do Louvre a ukázali jej obraz Mona Lízy. Opýtali sa jej, čo si o tom obraze myslí. Ona sa naň pozerala a pozerala a potom mávla rukou a povedala: „Ach, mohol to on aj omnoho lepšie!“ Otočila sa a vyšla von. Všetci prítomní dobre že tam neodpadli! O tom vyšiel článok vo francúzskom denníku Le Figaro. Aha, niekto má odvahu povedať, čo si myslí.

Myslím si, že mužov vnímala, ako niečo viac. To si dávam do súvislosti s jej otcom, ktorý bol stolárom. Mal predplatenú ročenkú Transcius zo Slovenska, evanjelický kalendár, ktorý im pravidelne každý rok chodieval. Hovorila mi, že keď boli so sestrou malé, otec sedel pri lampe a čítal: „My sme sa na to pozerali a predstavovali sme si, čo je napísané v tej knihe.“ Matka varila – tomu rozumela. Otec čítal – aha, to je už niečo viac. Vo svete mužov si svoje miesto musela

vybojovať.

Na jej obrazoch sú ulice rovné. Netrúfala si maľovať perspektívu. V období Rakúsko-Uhorska povolená výška domov bola presne stanovená. Ak bol dom vyšší, ako povolená výška domu, jeho majiteľ musel platiť daň. Na jej obrazoch je to výstižne znázornené. Iba kostol, tehelňa a škola mohli byť vyššie stavby. Tak, ako vyšívavala, tak to znázornila na plátne. Ten pomer farieb, ktorý vyšívavala ihlou a niťou, neskôr vytvárala maliarskym štetcom. V tom období, keď maľovala, Banát bol v povedomí ľudí vnímaný ako región. Chalupová a ostatní maliari mali radi kraj, v ktorom žili. V prospech tejto skutočnosti hovorí aj fakt, že jeden zo svojich obrazov nazvala Žatva v Banáte.

Chalupová bola prvou maliarkou, ktorá na výstavy chodila oblečená v slovenskom kroji. Keďže bola oblečená inak, skôr si ju zapamätali. Ten kroj vedela nosiť. Obliekajú si ho aj mladšie maliarky, ale u nich je zjavné, že ho nevedia nosiť. V súvislosti s krojom existuje pravidlo – dievky si obliekali svetlejšie farby. S postupom veku farby tmavnú. V čase, keď mala byť Chalupová v hnedej fáze, obliekala si svetlé farby. Povedala mi: „Hádam nebudem mať hriech.“ Bola si toho vedomá, že by to nemala robiť, ale z estetických dôvodov si obliekala živé farby.

Najradšej mala dve veci – výstavy a cestovanie. Raz, keď sa vrátila z výstavy, hovorí: „Moju výstavu otvoril predseda, ktorý je nad všetkými predsedami štátov!“ Bol to predseda OSN. Každý rok mala výstavy na jar a na jeseň. Používala päť rôznych veľkostí obrazov. Boli to francúzske rozmery. Raz som jej dal plátno, ktoré bolo o dva prsty kratšie, ako tie ostatné. Chcela namaľovať zimu. Avšak, chlapec na saniach, ktoré ťahali kone vypadol von – nevmestil sa na obraz.

V pokročilom veku potrebovala ochra-
nu, lebo bol neustále dopyt po tých istých
motívoch. Keď bola zverejnená jej zima na
pohľadnici, všetci si objednávali zimu.

Pre ňu bolo dôležitejšie, keď mohla svoje
zážitky z ciest a výstav vyrozprávať svojim
susedám než v televízii. Záležalo jej na tom,
aby bola vnímaná ako úspešná, skôr na mi-
estnej úrovni ako globálne.

10. Ján Strakúšek

Ján Strakúšek sa narodil v Kovačici v roku 1926. Ukončil päť ročníkov základnej školy. S manželkou Katarínou mal syna Jána a dcéry Katarínu a Zuzanu. Bol účastníkom druhej svetovej vojny a utrpel zranenie. Po skončení vojny ukončil dva šesťmesačné murárske kurzy v Belehrade. Pracoval ako stavbár a ako samostatný majster murár. Počas druhej svetovej vojny začal maľovať pre nástenné noviny. Jeho obľúbené maliarske motívy sú zo života na dedine, znázornenia druhej svetovej vojny, zátišia a portréty. Namaľoval približne štyristo obrazov. Vystavoval na takmer všetkých výstavách v rámci podujatia Kovačický október a v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

Kedy som začal maľovať? Môj otec pracoval v mlyne. Bol strojníkom, ktorý riadil motor. Aj Paluška tam pracoval. On už vtedy spolupracoval s niektorými chorváckymi maliarmi. Ja som bol na vojne a potom som sa k nim pridal. Páčilo sa mi to. Páčila sa mi aj prvá výstava v Kovačici v roku 1952. Prvý tu začal maľovať Vladimír Boboš. Bol to vzdelaný obchodník. Má na tom veľké zásluhy, lebo ostatní to odpozerali od neho.

Maľovať som začal, keď som vo vojne utrpel zranenia. Mal som šesť rán. Nevedel som nič o farbách, tak som sa pokúšal maľovať rúžmi. Ale len kým som sa nevrátil do Kovačice. Keď som sa vrátil domov, zoznámil som sa so Sokolom a s Paluškom. Už od roku 1954 som aktívne vystavoval. Najprv sme robili reprodukcie. Potom nás navštívili Oto Bihalji-Merin a Krsto Hegedušić a povedali nám, aby sme s tým prestali.

Po vojne nebolo dostať maliarske potreby. Vyrobil som si štetce z potkaních fúzov. Pracoval som v štátnom stavebnom podniku Staviteľ. Mal som pušku flober – tá nie je ani poľovnícka, ani vojenská. Tou puškou som zabíjal potkany pri sýpke na kukuricu a potom som vyrábal štetce.

Najradšej som maľoval náš kovačický život, taký, aký vtedy bol a ako mi v detstve utkvil v pamäti. To, čo som videl, čo som si predstavoval a čo som si želal, aby sa stalo. Maľoval som život človeka. Práce, obyčaje, svadby. Obyčaje sú pekné a škaredé. Raz som maľoval zabíjačku u nás. Vtedy sa ošípané neobárali, ale sa opalovali horiacou slamou. Bolo vidno ako tečie krv z prasaťa. Paluška ma karhal. Pýtal sa ma prečo maľujem krv. Ale keď zabíjaš sviňu, musí tam byť krv! Nezáležalo mi na tom, aby som nejakým spôsobom vyjadril to, že som Slovak, keď som maľoval. Maľoval som náš život. Maľoval som iba v zime a v slobodnom čase.

Rád som tancoval klasické a ľudové tance, na svadbách a spoločenských podujatiach: polku, tango, čardáš, foxtrot.

Moja manželka ma podporovala. Aha, to je ona. (ukazuje portrét). Viete prečo? Nemaľoval som preto, aby som nepracoval. Bol som murárom, stavbárom. Sedem rokov som robil dozor stavebných prác. Celý týždeň od pondelka do soboty som nebol doma. V nedeľu sme chceli byť spolu. Ale ja som vtedy maľoval. Raz som maľoval jeden obraz a ona mi povedala: „Pod', obed!“ Ale ja som neprestal maľovať, keď zrazu zvolala: „Budeš obedovať, alebo nebudeš?“ Bol som tak sústredený na ten obraz, že som zabudol, že mám jesť. Myslím si, že sú naše ženy usilovné, čisté, dobré gazdinky. Dobře sa starajú o domácnosť, o deti.

Ľudia, ktorí sa prišli pozrieť na prvú výstavu v roku 1952, akosi tým obrazom nerozumeľ. Jeden z nich povedal – pozri sa aká je tá krava a aké je to vedro. Vedro je väčšie ako tá krava! Potom začali naši ľudia postupne chápať, čo je to umenie. To neznamená, že perspektíva má byť presná na 100%. U nás perspektíva nefunguje, neznamená veľa. Čo sa týka Trumića, myslím si, že sa viac učil on od nás, ako my od neho. Jonáš ho mal veľmi rád. Trumić bol akademický maliar. Vedel to rozmiestniť, vysvetliť každý obraz. Ale on od nás dostal veľa. Získal niektoré iné názory na maliarstvo.

Maľujem aj zátišia. K susedovi oproti chodievali akýsi ľudia, ktorí mali melóny. Jeden z nich mi daroval melón. Povedal som mu, že ten melón má vydržať niekoľko rokov. Nechápal. Chcel som ho namaľovať. Rozkrájal som ho a namaľoval. Vyzeral ako skutočný. Po roku prišiel zasa a chcel ten melón vidieť, že či ho ešte mám. Ukázal som mu ten obraz a veľmi sa mu páčil. Chcel si ho kúpiť, ale bol pre neho drahý – myslel si, že

mu dám obraz za melón! (Smiech)

Nikdy som o tom neuvažoval, že by som išiel študovať za maliara. Môj život bol ťažký. Viac som mal rád stroje, motory. Išiel som do školy, keď som mal štyridsať rokov. Za čias bývalej Juhoslávie som ako malý chlapec mal ukončené iba štyri ročníky základnej školy. Rýchlo a poľahky som sa dostal na také pracovné miesto, kde som robil dozor stavby, kde pracovalo takmer sto stavbárov. Stavali sme dvesto až tristo bytov, veľké budovy. Preto, keď som mal štyridsať rokov, zapísal som sa do korešpondenčnej školy v Belehrade. Keď som tam prišiel druhýkrát, pätnásťročné deti si mysleli, že som učiteľ. A ja som bol horší žiak ako oni. Bol tam jeden učiteľ, ktorý mi povedal aby som prišiel k nemu do Subotice a že so svojimi vedomosťami môžem hneď získať diplom. Ja som mu na to povedal: „Súdruh profesor, nepotrebujem diplom, potrebujem vedomosti.“ Robil som dozor na obrovských stavbách, potreboval som vedomosti.

Keď som odišiel do dôchodku začal som viac maľovať, lebo som mal viac voľného času. Trochu som maľoval aj portréty. Život, ktorý som prežil ako malý chlapec. Namaľoval som napchávanie husí. Za čias bývalej Juhoslávie prichádzali sem „budžováni“ (papaláši, – pozn. prekl.) z Londýna, ktorí mali „pare“ (prachy, – pozn. prekl.) aby si to tu kúpili. Prichádzali sem dokonca aj nejaké kráľovné, grófkы a kupovali naše obrazy. Obrazy sa predávali viac mimo Kovačice, obzvlášť v Belehrade. Prichádzali z New York Times a písali o nás. To je niečo najkrajšie, keď vás kritika a verejnosť podporí, pochváli. Skôr to bolo úplne inak.

Teraz nemaľujem. Pred rokom ma operovali, vybrali mi žľčník. Už som videl na druhú stranu sveta. Posledný obraz som namaľoval asi pred siedmimi rokmi. Synova

dcéra, moja vnučka Marína, začala maľovať. Ona inak maľuje. Spolupracuje so Zuzanou Holúbekovou. To je iný štýl. Nevyhľadával som v tom maliarstve veľkú slávu. Mne to jednoducho robilo radosť, bol to oddych pre dušu v čase, keď som mal trochu voľna.

11. Katarína Kožíková

Katarína Kožíková (rodená Kolárová) (Lovrin, Rumunsko), 1926 – Kovačica, 2007). Ukončila základnú školu. Od roku 1948 žila na Slovensku. Do Kovačice sa prisťahovali spolu s manželom Jozefom v roku 1958, s ktorým mala dcéru Vieru (vydatá Mravíková). Hovorila po slovensky, po rumunsky, po maďarsky, po nemecky a po srbsky. Maľovať začala v roku 1960. Jej obľúbené maliarske motívy súviseli so slovenskou národnou tradíciou, s obyčajami životného cyklu, obzvlášť maľovala svadby. Zaujímali ju aj ľudové tance, muzikanti, domáce násilie, bitky v krčme. Vystavovala v rámci podujatia Kovačický október od roku 1964. Spolupracovala s Galériou výtvarných umelcov samoukov v Jagodine. Vystavovala v rámci mnohých

kolektívnych¹⁰

(Rozhovor – Viera Mravíková, dcéra Kataríny Kožíkovej)

V roku 1948 sa matka vydala na Slovensko organizovanou dopravou. Kým čakala na vlak, zoznámila sa so svojim budúcim manželom, mojim otcom. V Sudetsku im dali nemecký dom. V ňom našli taniere so zasušenou polievkou! To nimi otriaslo. Boli v šoku celý týždeň, a tak z toho domu odišli. Nemohli zostať žiť v takom ovzduší. Otcovi rodičia si želali, aby sa vrátil do Kovačice. Prisťahovali sa v roku 1958. Avšak, svokor a svokra ju nikdy neprijali, pretože svojmu synovi našli ženu v Kovačici a on si priviedol nejakú z Rumunska!

Náš prvý sused bol Ján Sokol. Otcova sestra bola za neho vydatá. Keď umrela, znovu sa oženil. Jeho dcéry sú moje najlepšie kamarátky. Mama videla Sokolove obrazy a povedala, že aj ona chce maľovať. Myslím si, že maľovali, lebo nepoznali nič iné. Do Belehradu sa cestovalo vlakom. Boli sme odseknutí od sveta. Maľovali iba to, čo sa nachádzalo v ich okolí. Až moja generácia začala cestovať. Chalupová bola jej kamarátka. Chodievali ku nám Rumunky z Uzdínu a pozerali sa, ako mama maľuje. Ony maľovali trochu inak. Nenamaľovala mnoho obrazov, ale predali sa všetky, ktoré boli na výstavách, takže nemám ani jeden jej obraz. Zapožičala som Babkovi dva jej obrazy, aby ich mohol vystavovať po svete.

Počas posledných dvoch až troch rokov jej života už nemaľovala. Pýtala som sa jej, prečo nemaľuje. Hovorila, že nemá na to nervy. Ako keby už čakala na smrť. Mala choré srdce a mala ťažký život. Pracovala od svojich ôs-

¹⁰ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/rodonacelnici/katarinakozik>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

mich rokov. Jej otec pracoval ako nádenník. Vykladal náklad z vozňov a ona, ešte ako malé dieťa, pracovala s ním.

Matka rada maľovala ľudové tance. Na začiatku 20. storočia bola v Kovačici jedna krčma. Mládenci boli vnútri a dievky vonku. Mali taký systém, že mládenec vyšiel von, schmatol jednu dievku a stiahol ju dovnútra. Potom tancovali ako besní. Týmto spôsobom dali najavo, že sú si navzájom sympatickí. Maľovala aj bitky v krčme a domáce násilie. Nenávidela opilstvo. Maľovala aj rybárov, lebo otec chodieval chytat' ryby. Keď bola staršia, maľovala alegorické obrazy, erotické, napríklad človeka, ktorý jazdí na veľkej rybe a letia spolu.

V tom čase, kupujúci obrazov prichádzali organizovane. Medzi nimi bolo veľa veľvyslancov. Obrazy kupovali aj politici z celej bývalej Juhoslávie, herci, cudzinci. Obyčajní ľudia sa o to nezaujímali. V tom čase v Kovačici nikto neovládal žiaden cudzí jazyk. Keď prišli cudzinci, Katarína tlmočila, lebo hovorila plynule po nemecky. Všetci maliari ju volali, aby prišla tlmočiť. Zvyčajne prišli kupujúci najprv k Sokolovi. On hneď ohlásil mamu, aby sa dorozumeli a potom ich ona pozvala ku nám. Potom išli k Jonášovi, k Chalupovej, ku Kňazovicovi a tak radom. Dokonca aj do Uzdínu chodievala tlmočiť.

Raz ku nám zavítal manželský pár zo Švajčiarska. Ten muž bol karikaturista a žena novinárka. Cestovali po Afrike a po Balkáne. Nakreslil Sokola, ako uháňa za nimi na bicykli!

Kým žili na Slovensku pracovala v továrni. Vtedy nemohla maľovať, lebo si jej manžel neželal, aby im dieťa bolo v škôlke a na ulici. Musela ma strážiť. Keď sme sa sem presťahovali bola nezamestnaná. Bola doma, a tak mala čas na maľovanie. Babka, mamina matka, ju v tom podporovala, priniesla jej farby z Bratislavy. Už potom manžel s tým súhla-

sil, ale najprv muselo byť v dome všetko na poriadku, obed, všetko upratané. Potom už mohla vo svojom voľnom čase robiť čo chcela.

Považovala sa za maliarku. Bola na to hrdá. Najviac maľovala poobede v kuchyni. Keď urobila všetky domáce práce a keď všetko nakrmlila. Keď mama začala maľovať, ja som vtedy mala osem až deväť rokov. Pre mňa to bolo super, lebo som aj ja rada kreslila, keď som bola malá. Keď som bola dievka, namaľovala som niekoľko obrazov, ale keď som sa vydala, prestala som maľovať.

12. Ondrej Lenhart

Ondrej Lenhart sa narodil v Kovačici v roku 1928. Ukončil základnú školu. Žije v Pančeve, vo Vojlovici. S manželkou Evou má dve deti – syna Daniela a dcéru Ľudmilu. Maľuje od roku 1952. Píše memoáre o svojom detstve a živote. Maľoval spomienky z detstva, rastlinný a živočíšny svet kovačického „rítu“ (močariska). Namaloval presný plán Kovačice. Podľa jeho slov, vo svojej výtvarnej tvorbe používa všetky farby, ktoré mu prídu pod ruku – fixky, drevené ceruzky, perá atď. Celkovo namaloval päťdesiatštyri obrazov. Jeho dvanásť obrazov sa nachádza v zbierke Galérie Babka a boli publikované v kalendári na rok 2013.

Môj otec bol strážnikom kovačického „rítu“ (močariny, – pozn. prekl.). Staral sa o les a majetky. Napísal som knihu – memoáre o tom, ako som cestoval so starým dedom po močarine. Boli sme tím – dedo, ja, pes a kôň. Do močariny sme chodievali kvôli tomu, že sme boli „sociálny prípad“ – aby sme priniesli drevo. Okrem toho sme zháňali trstinu na pletenie košov a rohožíek. Neboli sme úplne chudobná rodina, ale museli sme robiť aj iné práce a ísť nádenničiť. Môj dedo bol veľmi schopný. Bol autorita. Bez neho sa do močariny nedalo ísť. Poznal všetky cesty a chodníčky po močarine. Môj dedo bol pre mňa vzorom a bol mojim učiteľom.

Keď som býval u svojho deda v močarine, videl som tam vtáky, väčšie a menšie zvieratá, prírodu, motýle. Sú motýle, ktoré majú na sebe všetky farby. Videl som orla na love. To ma nadchlo k maľovaniu. Svojim kamarátom som sľúbil, že im porozprávam o všetkom, čo som tam videl. V tretej či štvrtej triede mi učiteľka povedala, aby som napísal a nakreslil všetko, čo som tam videl. Kreslil som vtáky, žaby, jašterice, tak, ako som sa to naučil v škole. Učiteľka to všetko zozbierala a urobila z toho nástenné noviny. V strede som bol ja a vedľa mňa pes. Za to všetko som, na Svätého Sávu, dostal knihu antológiu. Hlavný školský inšpektor ma pochválil. A inak som nebol výborným žiakom.

Potom prišla druhá svetová vojna. Od detstva, až do dnešného dňa, vo všetkých póroch života, pri obnove krajiny, bol som prvým členom výboru Kovačice. Pomenovával som ulice v Kovačici. Vždy som niečo robil. Možno som toto mohol písať aj skôr a aj maľovať, ale podieľal som sa na obnove krajiny, bol som pri výstavbe trate, tam som bol úderníkom a výborníkom.

(Zarecitoval a zaspieval mi pesničku):

*Tu je mladost' narodov našich, brigády mojej
všetok pot, vlajka naša veje, za lepší život
bojujeme boj! Súdruhovia, vpred, nech Tito
žije, podme svorne, dedina a mesto, na našej
prvej lokomotive budú slová – nech žije
práca!*

Rád maľujem rastliny a zvieratá. Tie drobné ozdobné vtáky, keď sa zobudíte, ako spievajú, jedna radosť! Sú rôznych veľkostí a rôznych farieb. Poskakujú po konárikoch určitých stromov. Najviac ich je na bielom topoli. Ako náhle začne slnko zapadať, oni stíchnu, nepočuť ani hlások. Večer počuť iné vtáky. Keď sme spali v močarine, noc bola veľmi únavná. Spíte pod stanom a počujete, ako praskajú konáre – idú diviaky. Počujete kukučku ako kuviká a privoláva smrť. Babka hovorila, že keď počuť kuvika, v susedstve niekto umrie. Keď som to počul, pomyslel som si – Bože drahý, dedo sa sťažuje, že ho bolia nohy, hádam len neumrie.

Mám rád sviežosť zelene, pokoj a súlad. Maľoval som miesto, kde sa stretávajú horári a obyvatelia močariny. V detstve sa mi páčila rieka, takže som namaľoval spomienku na ňu. Namaľoval som bobrov, bielohlavého orla, vrany, vlky, kone, zajace, bažanty, jazveca, srnu, psov. Vtáky sú ozdobou prírody a prispievajú k pestrofarebnosti farieb. Tu sú aj plodné polia pri močarinách, pšeničné a kukuričné polia. V lese je najkrajšia zimná noc, nebo zasypané hviezdami a mesiac.

Maliarstvo je pekné, ja to zbožňujem. Nikdy som si nemyslel, že budem maliarom, je to iba náhoda. Veľmi sa z toho teším, že je to tak. Keby som mal väčšiu podporu, mohol som urobiť aj viac. Maľoval som to pre svoju dušu. Mám rád všetky farby. Pre mňa je to akási jednota, akási nová mladosť. Tá mladosť predstavuje trvanie. Preto som tak znázorňoval tie farby. Svet je pestrofarebný – niektorí sú pekní, niektorí nie sú. Niektorí

vedia spievať. Nikdy som žiaden obraz nepredal. Pán Babka u mňa objavil obrazy. Aj písať, aj maľovať som začal v roku 1952, keď som chodil do školy do Nového Sadu. Potom som to nechal tak a venoval som sa iným veciam. Nestretával som sa s kovačickými maliarmi. Robil som to pre seba a preto, lebo mi to robilo radosť. Písal som. Chcel som znázorniť zážitok, prírodu, flóru a faunu. Bol som obyčajným robotníkom a sluhom. Moje deti nemaľujú. Ale majú to radi a tešia sa, že maľujem.

Napísal som román Široká mláka. Minulosť, ktorá znepokojila celý svet na 1.200 strán. V ňom rozprávam v mene kovačických Slovákov, prečo boli donútení opustiť svoju domovinu. Môj pradedo bol prvým predsedom Kovačice. V našej rodine bol rozvinutý panslavizmus. To ma donútilo písať o tom.

Z Kovačice som odišiel v roku 1949. Do školy som chodil v Novom Sade. Pre Kovačicu je insitné maliarstvo dôležité, lebo zjednocuje všetkých obyvateľov, všetky štruktúry. Kovačica sa presadzuje a známa je v celom svete. To veľmi veľa znamená pre turizmus a kultúru.

13. Ondrej Veňarský

Ondrej Veňarský sa narodil v roku 1930 v Kovačici. Ukončil šesť ročníkov základnej školy a trojročný kurz pre poľnohospodárov. Bol poľnohospodárom. S manželkou Zuzanou (umrela v roku 2001) má syna Andreja. Maľovať začal potom, čo sa vrátil z povinnej vojenskej služby. Olejomalby robí od roku 1959. Jeho obľúbenými maliarskymi témami sú práce spojené so žatvou a biele býky. Od roku 1962 spolupracoval s Galériou výtvarných umelcov samoukov v Jagodine. V roku 1965 mal v Kovačici samostatnú výstavu, kde vystavoval 35 obrazov maľovaných na skle. Vystavoval na početných samostatných výstavách a zúčastnil sa mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Po prvýkrát vystavoval svoje práce v rámci

podujatia Kovačický október v roku 1960.¹¹ V roku 1991 publikoval knihu náboženského obsahu v slovenčine: *Ondrej Veňarský – hlas z Kovačice*. Často daroval obrazy na charitatívne účely.

Na vojenčine som začal maľovať pre nástenné noviny. Vtedy som ešte nebol ženatý, dievkam som písal listy a maľoval holuba, ako nesie list alebo srdce. Potom som začal maľovať, lebo som v zime nemal čo robiť. Maliarske potreby som si zadovážil z Belehradu. Zo začiatku som si štetce robil sám. Nezačal som hneď maľovať, lebo sme mali malé dieťa. Moja žena mi dala strážiť dieťa, lebo pracovala. Čo sa týka maľovania, žena ma v tom podporovala, lebo som tým zarábala peniaze. Prvý obraz, ktorý som namaľoval, bola reprodukcia – z nejakého slovenského kalendára a druhý už bol originálny. Namaľoval som dva portréty svojej ženy, ešte predtým, než som začal maľovať s týmito maliarmi. Keď som maľoval, pozeral som sa na šírku ako dieťa. To, čo som maľoval bolo tu... a tu... (ukazuje na srdce).

Raz som dostal list z Talianska, od jednej pani Emílie, ktorá ma považovala za učiteľa a za najväčšieho maliara v Srbsku. O mne vyšiel článok v americkom časopise Life. Maľovať som prestal v roku 1996. Paluška, Sokol a môj brat umreli. Zostali sme len Strakúšek a ja. On ma nikdy nemal rád a ani ja jeho. Ani teraz ho nemám rád. Prestal som maľovať, keď sa obrazy začali predávať. Maľovanie bolo pre mňa dôležité, aby mi dni zbytočne neubiehali. Aby som nežil zbytočne. Aby moje meno trvalo.

Chodieval sem každú sobotu nejaký Mišo z Belehradu a kupoval moje obrazy. Nestíhal

¹¹ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/rodonacelnici/ondrejvenjarski>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

som toľko namaľovať, koľko kupoval. Chodievalo sem veľa ľudí z rôznych veľvyslanectiev, najviac z amerického. Ľudia ma donútili namaľovať niektoré motívy. Maľoval som to, čo si ľudia želali aby som maľoval. Oni chceli moje obrazy, moje meno. Nezáležalo im na tom, čo je na tých obrazoch. Najradšej si objednávali volov. Obrazy som nezvykol darovať. Dával som ich na charitatívne účely.

Prvý začal maľovať Boboš. To sa mi páčilo. Mal pekné farby, ako fotografia! Kovačickí maliari mi závideli. Paluška ma volal „kulak“ (boháč, – pozn. prekl.). Strakúšek mi, vždy keď ma stretol, hovoril: „Ondriško, veľa maľuješ!“ Ani vlastný brat nebol mojim kamarátom, lebo na mňa žiarlil! My, kovačickí maliari sme boli každý zvlášť. Nemal som ani jedného kamaráta medzi maliarmi. Známi klasickí maliari, pre mňa je to akési záťažšie. Mne sa páčilo ako som maľoval. Teraz je maľovanie jednoduché, lebo je televízia farebná. Vtedy televízia nebola farebná.

Bol som sedliak, mal som zem, kone. Bol som aj sódar (výrobca sódy, – pozn. prekl.). Publikoval som svoju knihu Ondrej Veňarský – hlas z Kovačice v roku 1991. Skúmal som Danilovu knihu a Apokalypsu. Skúmal som adventizmus štyridsať rokov. Pre mňa je cirkev veľmi dôležitá. Maľoval som a premýšľal, zapisoval som si svoje myšlienky. Nechal som sa pokrstiť v adventistickej cirkvi pred asi pätnástimi rokmi. Nesúhlasil som s kazateľmi, ktorí tam prichádzali a ani oni so mnou. Pre mňa je v živote najdôležitejšie to, že som verný Bohu.

14. Ján Garaj

Ján Garaj (Kovačica, 1930–2003). Ukončil štyri ročníky základnej školy a dva ročníky meštianskej školy. S manželkou Máriou mal tri dcéry – Máriu, Annu a Katarínu. Bol poľnohospodárom a stavbárom v Belehrade a v Nemecku. V Kovačici navštívil výstavu insitného maliarstva v roku 1955, po ktorej, ako sám hovoril, cítil potrebu, aby aj sám skúsil maľovať. Kamarát a sused Kňazovic mu v maľovaní pomáhal a radil. Garajove maľby znázorňujú ťažké dedinské práce. Výtvarný výraz je v súlade s trpkým a ťažkým spôsobom života, ktorý je na obrazoch znázornený surovo a tvrdo. Namaľoval približne tristo obrazov. Prvýkrát vystavoval v roku 1960 v rámci podujatia Kovačický október. Zúčastňoval sa aj kolektívnych

výstav doma a v zahraničí. Samostatnú výstavu mal v roku 2000 v Kovačici a v Bratislave.

(Rozhovor – Katarína Jonášová, dcéra Jána Garaja)

Otcov koníček sa mi veľmi páčil. Maľoval hlavne v zime, pretože vtedy nepracoval. Bol stavbárom, tesárom a poľnohospodárom a počas leta pracoval na poli. Veľa pracoval. Maľovanie bolo pre neho oddychom.

Cítil niečo vo svojom vnútri a chcel to vyjadriť. Farby na jeho obrazoch sú jednoduché. Každý obraz, ktorý namaľoval, znázorňuje nejaký príbeh. Prostredníctvom obrazov rozprával najviac o živote a o tom, čo robili naši predkovia. Jeho cieľom bolo zachovanie tradície, aby generácie, ktoré prídu po nás vedeli, ako sa v minulosti pracovalo. Aj keď sa spôsob života zmenil, on aj naďalej maľoval to, čo bolo kedysi. Želal si, aby sa zachovali tie jeho príbehy, ktoré sú na obrazoch. Myslím si, že je to preto, aby to jeho potomkovia mohli vidieť, aby sa na to nezabudlo. Môj vnuk si každý večer pred spaním veľmi rád pozrie jeho obrazy a dotkne sa ich.

Otec maľoval v kuchyni. V minulosti boli kuchyňa a obývačka jedna miestnosť. My sme sa tam hrávali, ale jemu to nevadilo. Keď prišli hostia, ak sa na rozhovor nemusel úplne sústrediť, rozprával sa s nimi a pritom maľoval. Bol veľmi komunikatívny. Dokázal sa porozprávať s rôznymi ľuďmi. Maľovanie bolo súčasťou jeho života a nie niečo, čo by ho trápilo. Nemusel mať na to špeciálnu miestnosť. Keď odišiel do dôchodku maľoval ešte viac. Vtedy pracoval v letnej kuchyni. To je miestnosť, ktorá je mimo tých, v ktorých sa býva. Hlavne kvôli vôni, aby v miestnostiach, kde sme spali, nebolo cítiť vôňu farieb.

Dostal astmu, vadili mu ťažké vône.

Narodila som sa v roku 1962. Keď maľoval, bola som vtedy ešte malé dievča. Predklonila som sa ponad stôl a pýtala sa ho, prečo maľuje práve tou farbou. Najradšej mám modrú, to je hádam slovenská farba. Tiež mám rada matné farby, temné, neutrálne, béžovú a bielu. Nemám rada výrazné farby, necítim sa v nich príjemne. Myslím si, že som si nikdy neobliekla žiadne červené šaty, či blúzku. Aj otcove obľúbené farby boli modrá a hnedá, aj jeho oblečenie bolo prevažne také. Nosil farby, ktoré neboli výrazné. Nenosieval bielu košeľu, ale sivú, alebo béžovú.

Nikdy som sa nepokúsila maľovať, zatiaľ čo moja dcéra áno. Bola jeho miláčikom. Keď mal výstavu, aj ona svoje obrazy – olejomaľby – vystavovala spolu s ním. Teraz študuje dejiny umenia. Nato aby maľoval, človek musí mať v sebe akýsi umelecký inštinkt. Svoje vnučky, Mašu a Vanesu, ktoré chceli maľovať podporoval a daroval im plátna na olejomaľby.

Som rada, že som sa z jeho obrazov dozvedela, ako sa kedysi žilo. Tieto dnešné technológie nám urýchlili život. Spomínam si, ako mi moja mama rozprávala, že v minulosti susedky po večeroch spolu sedeli a háčkovali alebo vyšivali. Ja si to nemôžem dovoliť a rada by som si posedela so svojou kamarátkou. Keď mám čas, potom, čo uspím vnuka, sadnem si pred televízor, ale podľa mňa to je o ničom.

Kupujúci, ktorí kupovali jeho obrazy, boli väčšinou vzdelaní ľudia. Spomínam si, že si jeho obrazy kupovali majitelia jednej galérie na Slovensku. Nemyslel na cenu obrazu, mal väčšiu radosť, keď mohol obraz darovať. Bol veľmi štedrý. Nikdy nemaľoval na objednávku. Vždy maľoval tri obrazy, pre

každú dcéru jeden. Vopred si naplánoval, čo s každým obrazom urobí. Obrazy daroval vnúčatám.

Myslím si, že jeho bratia a zaťovia nepovažovali jeho obrazy za významné. Pre nich to bolo akosi o ničom – nemá čo robiť, tak maľuje. Neskôr, keď sa insitné maliarstvo stalo známejším, začali si to vážiť trochu viac. Mama ho podporovala, tešila sa, keď ku nám prišla návšteva a bola rada, keď mohla hostí s niečím ponúknuť.

Pre neho to bolo dôležité. Veľa to pre neho znamenalo. Rád rozprával o výstavách. Bohužiaľ, mal iba jednu samostatnú výstavu v roku 2000. Umrel už v roku 2003. Bol to jeho sen, bol na tú výstavu hrdý. Garaj nebol človekom, ktorý túžil po veľkej sláve. Malí ľudia sú spokojní s malými vecami. On bol výnimočným a váženým umelcom a bol skromný. Maľovanie neznamenovalo pre neho iba trávenie voľného času – nemaľoval preto, lebo nevedel čo so sebou, práveže to pre neho znamenalo veľa. Pán Babka nám vždy dá vedieť, keď sa konajú nejaké výstavy, a tak udržujeme kontakt s insitným maliarstvom aj dnes.

15. Katarína Ďurišová

Katarína Ďurišová (rodená Zámečníková) (Kovačica, 1931–2011). S manželom Martinom mala dcéry Katarínu a Máriu. Do roku 1979 sa živila umeleckým maľovaním stien v domácnostiach. Potom začala maľovať na keramike a na rôznych predmetoch v domácnosti. Olejomalby začala robiť v roku 2003. Svoju prvú samostatnú výstavu mala v Padine v roku 1999. Okrem samostatných, vystavovala aj v rámci kolektívnych výstav, ako doma, tak aj v zahraničí. Svoje obrazy zvykla darovať na charitatívne účely.

(Rozhovor – Katarína Samporová, dcéra Kataríny Ďurišovej)

V minulosti moja rodina vlastnila tehelňu na okraji dediny.. Moja matka, Katarína, vyrobila 2.500 tehál denne! V roku 1953 nám to zobrali. Vtedy sme sa presťahovali do tohto domu. Nevlastnili sme žiadnu zem, a tak sa matka začala venovať maliarskym prácam. Líčila steny valčekmi a maľovala na ne vzory a kvety. Chodila po dedine na bicykli, s rebríkom, veľkými kefami a farbou. Pre ženu to bola veľmi namáhavá práca. Robila to celý život. Prestala s tým, keď mala 48 rokov, lebo pri práci spadla z rebríka. Už to všetko nedokázala niesť sama na bicykli. Vtedy sa rozhodla, že sa bude venovať svojim vnúčatám a mala ich päť. Aj otec bol takmer ochrnutý. V maľovaní ju nebrzdil. Už keď mal päťdesiatštyri rokov sa ťažko pohyboval. Keď už mal šesťdesiat, nedokázal sa postaviť na nohy. Starala sa o ochrnutého muža, o vnúčatá a maľovala na taniere. Neuveriteľná vôľa žiť. Mama prekonala mŕtvicu v roku 2000. Postihnutú mala pravú stranu. Bola vytrvalá a precvičovala si pravú ruku a podarilo sa jej dostať to do takého štádia, aby mohla maľovať. Nohu ťahala za sebou do konca života a tak aj chodievala na výstavy.

Keďže začala viac času tráviť doma, začala maľovať na keramiku, na taniere. Maľovala som spolu s ňou. Maľujem na tekvice a taniere. Vtedy, začiatkom osemdesiatych rokov, ľudia také taniere vyhľadávali. Vymaľovala tisíce kusov. Do roku 1999 sa to veľmi dobre predávalo. Potom maľovala na iných predmetoch – na vázach, starožitných žehličkách, vretenách. Mala neskutočnú vôľu žiť, neskutočný optimizmus. Keď sa taniere nepredávali, niekedy maľovala aj šesť až sedem hodín a hovorila: „Príde, určite niekto príde.“ Nikdy nemala depresie. Obdivovali sme jej chuť do života. Tak rada maľovala! Olejomalby začala robiť, keď mala sedemdesiat dva rokov, keď jej umrel

manžel. Chalupová jej povedala, že to, čo robí na taniere, aby dala na plátno.

Keď prekonala mŕtvicu, môj syn išiel ku nej bývať. Ja som jej nosievala jedlo, ona si nevarila, len maľovala. Moja sestra jej chodievala upratať dom. Na druhej strane, ona nám vychovala deti. Starala sa o moje dve deti a o tri sestrine. Počas tých trinástich rokov, čo sa nám starala o deti, ani som nevedela, kedy sú v škole. Mama ich zanesla do školy, k lekárovi. Nikdy nebola sebecká, nikdy nepovedala: „Chcem mať svoj život a vy sa sami starajte o svoje deti.“ Pracovala som v Belehrade, odchádzala som každý deň o siedmej ráno a vracala som sa o siedmej večer. Matka pre všetkých varila, starala sa o nás. Preto sme sa my potom starali o ňu. Maľovala od jedenástej hodiny doobeda, až do piatej až šiestej hodiny poobede.

Záľubu maľovať zdedila po babke jej vnučka Ana, dcéra mojej sestry. Môj syn Martin tiež maľuje, ale v inom štýle. Ukončil elektrotechnickú školu v Zreňanine. Pracuje na stavbe od šiestej ráno do siedmej večer, takže mu ani nenapadne maľovať. Tieto deti nemajú vôľu, nemajú perspektívu. Ale akú perspektívu mala Katarína? Títo mladí nemajú chuť do života. Starší ľudia žili v omnoho horších podmienkach, neboli žiadne stroje, nič. Katarína bola bojovníčka. Všetko dávala nám. Keď umreli jej rodičia, dedičstvo rozdelila a dala ho nám. Nebola egoistická, nezaujímali ju materiálne veci. Bola to veľmi zaujímavá žena.

Rada chodievala na svoje výstavy. Spomínam si, raz, keď som pracovala v Belehrade, chcela ísť na výstavu. Bola zima a sotva dokázala ťahať nohu za sebou. Vtedy mala sedemdesiatosem rokov. Nemohla som ju tam zaviesť. Potom som pozerala televíziu, keď tam, mama v televízii, na otvorení svojej výstavy! Nikomu nepovedala, že tam bola.

Zavolala som jej a opýtala som sa, kedy tam šla a ona na to: „Nebudem sa vám prosiť. Obliekla som sa a išla som tam! Celé poobedie som sa obliekala...“ keby ste ju tam videli – vysmiata, prešťastná. Tak veľmi to mala rada. Iba maľovanie ju držalo nad vodou. Keď prekonala mŕtvicu po druhýkrát v roku 2010, už si nemohla rozhybať ruku, aj keď cvičila.

Ako náhle predala niektorý zo svojich obrazov, hneď si sadla a namalovala ďalší, len aby nebolo prázdne miesto na stene. Peniaze neboli na prvom mieste, ale práca. Obrazy nerobila na objednávku, ale tanierne áno. Turisti kupovali drobnosti. Prichádzali sem ľudia zo všetkých svetových strán: Američania, Japonci, Švédi, Holanďania. Hlavne starší ľudia, dôchodcovia. Všetci sa s ňou odfotili a potom jej poslali fotky.

Mala rada kamery. Tri týždne predtým než umrela bol u nej jeden televízny štáb z Japonska. Bola s nimi aj jedna japonská herečka, ktorej matka ukazovala, ako sa maľuje. Aha, matka na fotografii s Japonkou, pôsobí veľmi veselo. Tri týždne po tom natáčaní umrela. Nevzdávala sa do poslednej chvíle. Japonci o nej napísali článok v japončine.

16. Michal Povolný

Michal Povolný sa narodil v roku 1935 v Padine. Je poľnohospodárom. S manželkou Katarínou má syna Jána a dcéru Katarínu. Maľuje od roku 1958. Je jedným zo zakladateľov insitného maliarstva v Padine. Najčastejšie motívy, ktoré maľuje sú z dedinského života, melóny, studne, veterné mlyny. Je členom Galérie insitného umenia v Kovačici od roku 1971. Hrá na husle, píšťalu a klarinet, ktorý si vyrobil sám. Mal desať samostatných výstav. Zúčastnil sa veľkého počtu kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

Len nech poviem – som sedliak, poľnohospodár. V minulosti sa pracovalo so záprahmi, potom kone postupne vymizli a prišli traktory. Staré traktory, ktoré družstvá pre-

dali do starého železa a my sme si ich kúpili a používali sme ich.

Ešte keď som bol malé dieťa, kreslil som na stenu. Maľujem od roku 1958. Predtým som málo maľoval. Viac som sa venoval hudbe. Hudbu som mal rád ešte v detstve. Vyrobil som si klarinet a hral som aj na husle. Potom som, v roku 1956, odišiel na výkon povinnej vojenskej služby. Keď som sa v roku 1958 vrátil, začal som maľovať.

Zo začiatku som robil reprodukcie pohľadníc a nejakých obrazov, o ktorých som si myslel, že sú pekné. Tak som namaľoval akéhosi jeleňa pri jazere. Bol to smutný jeleň. Potom som sa pokúsil namaľovať trochu zložitejšie obrazy, ako napríklad jeden poľovnícky obraz. Svoje motívy som začal maľovať niekedy v rokoch 1964–65. Najprv som maľoval na drevovláknitú dosku. Dozvedel som sa, že v roku 1952 kovačickí maliari usporiadali výstavu pri príležitosti stého výročia od nastahovania sa do Kovačice. Išiel som si tú výstavu pozrieť. To, čo som videl, sa mi veľmi páčilo. Spoznal som práce Palušku, Sokola, Bíreša, Kňazovica, Jonáša. Sokol a Jonáš mi povedali, ako si mám pripraviť plátno a čo všetko ešte okrem toho treba urobiť. Od Pavla Hučku som sa naučil, ako sa pripravujú zvieratá. On sa tiež živil maľovaním stien po domácnostiach.

Mojimi obľúbenými motívmi bolo to, čo som videl na dvore. Maľujem práce na poli, kopanie, odchod na pole. Začal som maľovať, lebo ma k tomu čosi viedlo. Chcel som maľovať. To je mojím motívom. Maľoval som to, čo som videl vokol seba. V sedemdesiatych rokoch som začal maľovať veterné mlyny. V Padine ich bolo celkom dosť pred druhou svetovou vojnou. Nemal som možnosť ich vidieť, lebo ich všetky zbúrali. Z rozprávania starších ľudí vieme, že tu bol Senkov veterný mlyn. Postavil ho ujo Mar-

tin Senko. Spodná časť bola z tehál a horná z dreva. Moje obľúbené farby sú žlté, žiarivé, teplé farby. Moje zimy sú teplé zimy, necítiť chlad, ale odmäk – keď nie je tak chladno.

Keď som začal maľovať, moji rodičia tým neboli veľmi nadšení. Hovorili, že treba pracovať a myslieť na prácu a nie sedieť. Začiatky sú ťažké, ale oplatí sa to. Maľoval som, keď som po práci oddychoval. Nie je to ťažká práca, ale treba pri tom rozmýšľať, keď chcete aby farby ladili – premýšľate kam dať ktorú. Pre mňa je umenie veľká vec. Nemyslím si, že som ktovieaký maliar, ale som umelec. Venujem sa aj hudbe. Klarinet som si bral so sebou na pole. Keď sme kosili seno v blízkosti rumunskej hranice, tam som hral, keď sme večer oddychovali. Hrať som sa naučil od jedného pastiera Martina Torzaja. On strážil ovce a hral na klarinet. Na husle som sa naučil hrať od Jána Mamojku, môjho vrstovníka. On mi ukázal, ako si mám naladiť struny. Keď som začal maľovať, prestal som hrať. Potom som sa oženil a starosť pribudlo. Moja žena nemá rada hudbu, hnevá sa keď hrám. Kým som bol ešte mládencom, tancoval som. Každú nedeľu sme sa stretávali v jednej krčme. Rád som tancoval čardáš, valčík, tango.

Manželka ma až tak nepodporovala. Hovorila, že treba pracovať a nie sedieť a premýšľať. Najviac maľujem v zime. Najviac som maľoval v noci, aj do druhej hodiny. Potom začiatkom marca, keď už zem vyschne, odkladám štetec až do jesene. Mali sme kone, kravy, ovce, ošipané – to všetko bolo treba nakrmiť, vyčistiť, ale času bolo dosť aj na maľovanie. Odkedy som už starý, maľujem počas celého roka. V minulosti sem prichádzalo veľa hostí cudzincov, hlavne z veľvyslanectiev. Čo som počas zimy namaľoval, na jar som popredal.

Dnes je tu dosť mladých maliarov, ktorí ve-

dia maľovať a robia to radi, ale nevedia, ako sa tie práce robili kedysi. Teraz maľujú niečo iné. Moja dcéra žije vo Švédsku a má zmysel pre maľovanie.

Maliarom môže byť ten, kto to má rád (posledné slovo obzvlášť zdôrazňuje). Je dosť maliarov, ktorí vedia maľovať a aj kresliť, ale nemajú o to záujem. Človek musí mať na to chuť. Ide to pomaly. Musíš mať na to nervy. Som pokojný človek a dokážem to robiť celé hodiny.

17. Alžbeta Čížiková

Alžbeta Čížiková sa narodila v roku 1936 v Kovačici. Základnú a strednú školu ukončila v rodnom meste, kde neskôr pracovala ako úradníčka. Maľovať začala v päťdesiatych rokoch 20. storočia, keď mala 17 rokov. Členkou výtvarnej sekcie v rámci Kultúrno-osvetového spolku Pokrok sa stala v roku 1954. Bola prvou ženou, ktorá vystavovala v Kovačici. Chcela študovať výtvarné umenie, ale nemala na to podmienky. Alžbetiným učiteľom bol Martin Jonáš, ktorý ju naučil všetko, čo potrebovala vedieť ohľadom techniky maľovania, ako pripraviť plátno, ako pracovať s olejovými farbami a pod. Avšak pokiaľ ide o štýl, jej príbuzný, Martin Paluška, jej bol bližší. S manželom Dejanom má synov Želimíra a Dušana. Keďže sa venovala rodine, nejaký čas nemaľovala, ale znovu začala

maľovať v roku 1965. Od vtedy už maľuje neustále a od roku 1966 pravidelne vystavuje v rámci podujatia Kovačický október. Táto maliarka na svojich obrazoch znázorňuje motívy dedinského života, romantické a idealizované krajinky, detaily spojené s tradíciou, obyčaje a život jej spoluobčanov, detaily zo života a z krčmy. Na obrazoch je dedina taká, aká bola v jej detstve a v mladosti. Okrem olejomalieb, Alžbeta Čížiková robí aj grafiky, akvarely a pastely. Namaľovala približne 2.000 obrazov. Mala 66 samostatných výstav. Veľa obrazov darovala na charitatívne účely.

Za svoju tvorivú prácu Čížiková dostala početné ceny a ocenenia na rôznych výstavách insitného umenia doma a v zahraničí: medailu mesta Amersfoort, Holandsko (1979), Zlatú medailu na medzinárodnej výstave ručných prác, zberateľstva a umeleckých obrazov v Debeljači (1989), špeciálne ocenenie za vystavené práce na IV. Bienále juhoslovanského insitného výtvarného umenia v Jagodine (1993), Ocenenie pre tvorbu Galérie de arte do casino estoril, XVII Salao nacional de pintura Naif, v Lisabone v Portugalsku (1996), Októbrová cena Okresu Kovačica (1999), Diplom pre celkovú tvorbu na IX. Medzinárodnom bienále insitného umenia v Jagodine (1999), Prvá cena pre najkrajšiu miniatúru Insita v miniatúre, Belehrad (2002), Diplom miestneho odboru Matice slovenskej v Košiciach, (Slovensko), (2007).¹²

V dome sme boli siedmi – štyri deti, rodičia a prababka. Rodičia nemali veľmi veľa času a nemohli sa nám venovať. Kto si všímal deti? Pracovali od rána do tmy, mali ošipané, hydinu. Chýbala nám materinská láska, ne-

bol na to čas. Preto som zbožňovala matkinu sestru. Mala talent pre maľovanie, dokázala namaľovať, čo len chcela. Mala iba jedného syna, takže som u nich aj prespávala. Ona aj vyšívala a šila. Začala som maľovať ešte keď som bola malá. Len tak, z ničoho nič. Môj otec mal krčmu. Vidíte ten obraz na stene? Ten žltý dom ešte stále stojí tam na rohu. Tie dvere tam – to je vchod do krčmy a oproti je park. Keď sme boli malí, mali sme radi guľky, ale nebolo ich dostať kúpiť. Tak sme si zobrali kúsok črepu a súchali sme ho. Z toho vzniklo čosi okrúhle, niečo ako fajnové, oranžové guľky z črepu. Bol to prvý pocit, že niečo dokážete vytvoriť. Prvý obraz, ktorý som videla, namaľoval Paluška. On je náš príbuzný. Chodievala som sa ku nim hrať. Raz som bola smädná a vošla som zo záhrady do domu – a on tam sedel. Bol to vysoký človek, silný. Bol vedúci v mlyne. Pred ním stálo plátno veľké ako tento stôl. Pomyslela som si: „Bože, čo to len tento človek robí?“ Zostala som tam dve hodiny a pozerala som sa na to, čo sa tam dialo. Bola som dieťa, mala som iba päť či šesť rokov a nenapadlo mi, že by som to mohla robiť aj ja.

Môj otec bol zámočníkom. Riadil stroj, ktorý ťahal mlátačku na žito a mal aj krčmu. Keď išiel pracovať s mlátačkou, mama ho v krčme musela zastúpiť. V krčme varila a ja som tam bola pri nej. Vtedy som už chodila do prvej triedy. V miestnosti kde sa jedlo bol veľký stôl. Ľudia popíjali a rozprávali sa. Za ten čas som pomaly namaľovala mačku so stiahnutým chvostom. Bol tu aj jeden učiteľ, ktorý všetkým prítomným povedal: „Podťe sa pozrieť, čo toto dievča robí!“ Každý maľuje od detstva, ale maliarom sa stanete až po svojej prvej výstave. Moja sestra Eva Husáriková tiež maľuje.

Rodičia si nevšímali, že som maľovala. Jednoducho, nevedeli čo robím, nemali na

¹² <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremeni-ci/alzbetacizikova>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

to čas. Manžel s mojou prácou súhlasil. Najprv som maľovala v kuchyni za stolom. Keď som porodila deti, nemohla som maľovaniu venovať všetok svoj čas. Nerobila som olejomalby, iba som kreslila na papier. Aj keď mám pocit, že som maľovala stále. Mala som bábätko, prácu, pokračovala som v štúdiu, cestovala som do Pančeva, aby som ukončila strednú školu. Pracovala som ako daktylograf (pracovná pozícia sekretárky, ktorá ovláda strojopis, – pozn. prekl.) a neskôr v účtovníctve. Aj keď som mala pani v domácnosti, ktorá mi pomáhala, bolo to ťažké. Vytrvalosť a láska sa oplatia. Keď boli deti trochu staršie, začala som viac maľovať. Vždy som pracovala cez deň, niekedy aj šesť až sedem hodín. Raz som maľovala v noci, ale keď som ráno videla, že sú farby iné, prekvapila som sa. Moji synovia sa z toho tešia, že maľujem. Potom prišli vnúčatá. Čím som začala maľovať, vnúčik prišiel, chcel si sadnúť na kolená a chcel sa pridať. Najťažšie mi bolo, keď manžel ochorel a umrel. Vtedy som aj ja ochorela. Vyhýbam sa pohrebom, to ma vždy roztrásie.

Moje prvé motívy boli kvety a zátišia. Svoj prvý obraz mám odložený. Namaľovala som ho na preglejke, spolovice je to olejomalba a spolovice terpentín. Motívom sú kvety. Nikdy by som ten prvý obraz nepredala. Peniaze nie sú dôležité. Niekedy si za obrazom aj poplačem. Zbožňujem kvety a zvieratá, a preto ich aj maľujem. Vtedy som maľovala ulicu. Náš kroj je veľmi pestrofarebný a to na obrazoch aj cítiť. Rada si obliekam svetlomodrú farbu, zlatistú, zlato-žltú farbu. Aj na obrazoch používam tie farby. Najlepšie sú tie obrazy, keď nápad príde vo sne. Namaľovala som mnoho portrétov. Rada maľujem, keď ten človek sedí predomnou a nie jeho fotografia... keď sa rozprávame, vtedy zachytím povahu. Namaľovala som aj portréty svojej rodiny, detí, vnúčat.

Pokiaľ ide o samotný názov tohto druhu umenia, nenazvala by som to naivné maliarstvo. Je to niečo originálne. Nevzdelaní ľudia pracujú spontánne. My sme sem prišli zo severných krajov Slovenska. Ľudia odtiaľ ušli, zmenili si priezviská, aby ich náhodou nevrátili naspäť. Páčilo sa im tu. Muži boli doživotne povinní strážiť hranicu. Cítili potrebu namaľovať život, ktorý zanechali vo svojej materskej krajine. Maľovali na tanier, na rám okna, ten život, ktorý tam zanechali, to, čo bolo inak. V tých prvých rokoch, keď sme začali maľovať a vystavovať, nič sme nepredávali. Medzi maliarmi neexistovala konkurencia. Žiarlivosť prišla, až keď sa obrazy začali predávať. Keď mám samostatnú výstavu, to je veľmi pekný pocit. Dnešné deti nevedia, čo je to spracovanie konope, ale keď si prídu pozrieť výstavu –vidia to. To, čo už zmizlo a aj to, čo ešte dnes existuje. Na výstavy si obliekam kroj, to je moja stopa.

Maľovanie mi dalo pekný, šťastný život. Keby som nemala obrazy, neprežila by som. To je môj život. Ešte keď som bola malá veľmi rada som si všímala ľudí. Ich reakcie – smútok, žiaľ, šťastie. Svadobčania prechádzali popred náš dom. Mladucha je pre deti najkrajšia. Maľovala som pytačky v dome, samotnú svadbu, veselicu. Mala som rada žatvu, obaračku hrozna, rôzne práce. Niečo vidíte a to vás nadchne a namaľujete to. Záleží od nálady. Páčia sa mi fresky, ikony, preto mám rada portréty. Manžel bol pravoslávny veriaci, mal svoj kútik s ikonami (Svätý Nikola, Panenka Mária, Biely anjel). Za čias komunizmu sa viera nesmela spomínať.

Keď syna zmobilizovali na bojisko ako lekára namaľovala som veľký obraz so svadbami. Syn bol v prvých radoch. Navrhovali ho za hrdinu. Kričala som, čo mi hrdlo stačilo. Bol tam stodesať dní. Mladšieho poslali

na Kosovo. Preto vznikol obraz so svadbami. Načo všetci tí mladí ľudia išli bojovať? Lepšie by bolo, keby sa ženili, keby sme robili svadby. Namaľovala som štyri svadobné veselice s predstaviteľmi národov, ktorí tu žijú: Slováci, Rumuni, Maďari a Srbi. Na tom obraze majú ľudia oblečené svoje pôvodné kroje do posledného detailu. Každý deň sem chodili ženy – aj Maďarky a Rumunky – prinášali mi veci, aby som videla, ako v skutočnosti vyzerajú ich kroje. Jedna Rumunka mi priniesla autentickú tašku, aby som si pozrela motív ruží na nej, lebo som to namaľovala inak a jej sa to nepáčilo. V úzadí som namaľovala naše kostoly. My máme v Srbsku slobodu vierovyznania. Ten obraz som namaľovala v roku 1999 v čase bombardovania. Potom som ho namaľovala aj pre kovačický okresný úrad. Dostala som zaň Októbrovú cenu. Moji synovia sa vrátili a obraz zostal.

Za jedným obrazom som plakala, lebo som ho predala Američanom. Na ňom bola naša krčma. Vždy v nedeľu tam hrávala hudba. Dievky nevchádzali dovnútra, ale stáli pod morušou. Asi desať ich tam bolo. Mládenec sa postavil na schody a prstom pozval dievku dnu. A ony tam dolu nevedeli presne, ktorú pozval. Potom jedna z nich vošla do krčmy a tancovala s tým mládencom. Keď hudba prestala hrať, musela vyjsť z krčmy von. V žiadnom prípade nesmela zostať v krčme! To je iba pre chlapov! V Kovačici boli tri krčmy. Čo sa týka hudby, mali tam flautu a husle. Tu majú ľudia talent pre hudbu, pieseň a tanec. Dievky potom odchádzali do domu kultúry, do tanečnej sály. Ženy sa chodievali cez okno pozerieť, kto s kým tančuje. Potom mladí nalepili na okno papier, aby nebolo vidno kto je s kým.

Moje obrazy si najviac kupovali vzdelaní ľudia. Keď som išla na svadbu, neodvážila som sa ako dar namaľovať

obraz v insitnom štýle, lebo si to Kovačičania nevážili. Hovorili mi – to čo maľuješ, to predsa vidíme! Preto som pre nich maľovala kvety. Keď sem kvôli insitnému umeniu začali chodiť novinári, potom zmenili názor. Neskôr, keď moji synovia začali chodiť na svadby, už si žiadali insitné maliarstvo.

Raz sa mi stalo aj to, že jeden môj obraz v jednom denníku zverejnili ako prácu nejakého ruského insitného maliara! V časopise Novosti pre dni 6. a 7. januára 2006 vyšiel článok Sviatočná záhada Tokep, Vianoce – práca ruského insitného maliara a vlastne je to môj obraz.

18. Eva Svetlíková

Eva Svetlíková (rodená Čuvárová) (Kovačica, 1936–2001). Pochádza z poľnohospodárskej rodiny. Ukončila tri ročníky základnej školy. Zostala sirota bez matky, keď mala desať rokov a od vtedy chodievala do Belehradu pracovať. S manželom Martinom mala dcéru Evu a syna Martina. Živila sa maliarskymi prácami. Maľovať začala keď mala 50 rokov a keď ochorela a už nesmela robiť žiadnu fyzicky namáhavú prácu. Celkovo maľovala 15 rokov. Jej obľúbené motívy boli kvety, deti, dedinské práce, interiér, obyčaje, zvieratá (obzvlášť kone, psy, mačky) a obrazy na tému srbsko-japonského priateľstva. Robila olejomalby a pastel. Samostatné výstavy mala v Belehrade a v Níši. Obrazy neraz darovala na

charitatívne účely.

(Rozhovor – Eva Sokolová, dcéra Evy Svetlíkovej)

Maľovať začala preto, lebo ako sama povedala, prisnilo sa jej niečo, čo na ňu urobilo silný dojem. Ten sen nevedela vysvetliť a musela ho namaľovať. Tak sa všetko začalo. Ten sen bol jej prvým obrazom, ktorý namaľovala na papieri vodovými farbami. Potom namaľovala ten istý motív aj ako olejomalbu. Znázornená je tam akási železná, ohnivá guľa, ktorá padá za ich domom. Z tej gule vyšiel človek a povedal jej, že má robiť to, čo ona sama chce a potom zmizol. V tej chvíli sa zobudila. Chcela maľovať. V tom čase zohnať maliarske potreby bol problém. Všetko som jej kupovala v Belehrade. Farby vedela miešať, to bolo v nej. Napríklad vedela akú zelenú bude potrebovať a sama si namiešala farby. Rada si zoradila svoje obrazy a pozerala sa na nich.

Vedela farby zladieť. V jej záhradke bolo kvetín od jari do jesene – aj tu vedela zoradiť farby. Mala niečo v sebe, čo používala aj pri obliekaní. Po vojne bola bieda, nebolo peňazí. V dome bolo veľa detí, ale ona sa vedela pekne obliecť. Vedela, ktoré farby sa k sebe hodia. V tomto sa na ňu viac podobá môj brat. Má to v sebe. Nemaľuje, ale jeho syn je talentovaný. Moje deti nie. Brat vedel prečítať jej obrazy bez vysvetlenia. To je niečo, čo nemôžete nadobudnúť, to sú dary. Matka mala 14 rokov, keď strážila deti herečky Rachely Ferari. Vždy spomínala, že ju vlastne vychovávala Rachel. Bola dieťaťom, ktoré muselo skoro dospieť. Rachel v nej prebudila tú lásku voči farbám, voči súladu. Matka vždy hovorila, že ju Rachel v živote veľa naučila. V mladosti chodievala do spolku žien, vyšívala, priadla, háčkovala. Omaľovávala aj rôzne predmety v domácnosti, napríklad staré zrkadlo, vázu.

Najviac sa kamarátila so Zuzanou Chalupovou. Boli dobré kamarátky.

Zo strany svojich detí, nás, mala vždy podporu. Mala som 37 či 38 rokov, keď začala maľovať. Brat a ja sme už mali svoje rodiny. Tešila som sa, že maľuje. Nepripadalo mi to zvláštne, lebo ona bola typ človeka, ktorý nedokáže len tak sedieť bez roboty. Musela niečo robiť. Mala choré srdce. Myslela si – načo budem žiť, keď nemôžem pracovať. Potom začala maľovať. Keď pracovala, maľovala, bola šťastná. Jej manžel – náš otec – si rád trochu vypil. Nezaujímal sa veľmi o jej maľovanie, ale ani nezavadzal. Bolo mu to jedno. Niekedy jej robil rámy na obrazy. Jej to nevadilo. Ona maľovala a on, ak bol triezvy, povedal: „Chceš si trochu oddýchnuť? Uvarím nám kávu.“ Naše deti, jej vnúčatá, boli tu v Kovačici. Často ku nej chodievali. Vychovala môjho staršieho syna, strážila ho do troch rokov. Potom išiel do škôlky. Mali akýsi špeciálny vzťah, viac si rozumeli. On jej maľovanie vnímal jedinečným spôsobom. Každý deň ju chodieval pozrieť a aj to, čo namaľovala. Občas jej povedal: „Aha, toto oprav, to nie je dobre!“ Rada prijímala kritiku aj z našej strany, nikdy sa nenahnevala. Zo začiatku jej to bolo ľúto, keď jej niekto niečo povedal. A ja som jej povedala: „Mama, pozri sa, možno majú ľudia pravdu.“

Jej kamarátky na jej maľovanie reagovali rôzne. Niektoré ju podporovali a niektoré ju vysmiali – ty chceš maľovať v tvojich rokoch? Čo si myslíš? Ak si to chcela, mala si začať skôr. Sme rôzni ľudia, a tak aj reakcie boli rôzne. Boli aj negatívne. Keď predala prvý obraz, objavila sa aj závisť. Vysmievali sa jej. Kto si ty? Len robíš zo seba blázna.

Obrazy predávala. Na výstavy chodievala málo. Nemohla cestovať kvôli chorobe, ale obrazy odchádzali. Obrazy si kupovali

hlavne ľudia z Nemecka a zo Slovenska. Dva roky potom čo umrela, prišli nejakí ľudia na cintorín a pýtali sa na mamu. Vtedy som bola na cintoríne a povedali im, že som jej dcéra. Boli to novinári. Kupovali jej obrazy, lebo sa im páčili. V Belehrade je veľa jej obrazov. Chodievala aj na umelecké výtvarné kolónie do Kikindy. Vystavovala aj v Jagodine. Zvykla obrazy aj darovať, ale nie každému. Ak si myslela, že si to ten človek nebude vážiť, že to pre neho nič neznamená, vtedy obraz nedarovala. Darovala obraz takým ľuďom, o ktorých vedela, že si ich budú vážiť. Aj ja mám jej obrazy. Keď sa oženil môj syn, zavolať nevestu a povedala jej: „Vyber si obraz, ktorý sa ti páči najviac!“ Keď sa presťahovali na Slovensko, tiež im darovala obraz.

19. Ján Bačúr

Ján Bačúr sa narodil v roku 1937 v Padine do rodiny poľnohospodárov. S manželkou Rozinou má dcéru Vericu a syna Miroslava. Po prvýkrát vystavoval svoje práce, keď mal trinásť rokov, v rámci kolektívnej výstavy v Padine. Bola to tempera. Na výkone povinnej vojenskej služby maľoval nástenné noviny. Pracoval na obecnom úrade v Padine, potom bol tajomníkom poľnohospodárskeho družstva Dolina. Aktívne hrával futbal a bol tajomníkom športového klubu Dolina do roku 1979. Od roku 1963 pracoval tridsať rokov ako matrikár. V roku 1969 ukončil strednú administratívnu školu v Belehrade. Vo svojej výtvarnej tvorbe sa sústreďuje na minulosť vo svojom rodnom kraji v Padine. Na jeho maľbách je

znázornené kvantum etnografických detailov z každodenného života, ako aj zo životného a ročného cyklu sviatkov. Maľuje aj portréty. Po prvýkrát vystavoval v rámci podujatia Kovačický október v roku 1962. V roku 1985 sa stal členom kovačickej galérie, keď mal prvú samostatnú výstavu v Kovačici.¹³ Vystavoval samostatne, ale aj v rámci väčšieho počtu kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Dopolosal' namaloval 2.375 obrazov.

Moja matka mala talent na maľovanie. Omaľovávala koliby vo vinohradoch. Ešte ako malé dieťa som sa na to pozeral a páčilo sa mi to. Matkina sestra mi kúpila jednu sadu tempier v roku 1949. Po prvýkrát som svoje práce vystavoval v Padine, keď som mal trinásť rokov. Chodil som do kovačického gymnázia. Tam som mal možnosť stretnúť sa s maliarmi, ktorí ma povzbudili, aby som začal robiť olejomaľby. Potom som sa zapísal do pančevského gymnázia. Ako gymnazista som chcel študovať na výtvarnej akadémii v Belehrade. Potajomky som odišiel do Belehradu a urobil som prijímacie skúšky. Vrátil som sa domov celý šťastný, ale otec o tom nechcel ani počuť: „Mám ťa financovať päť rokov a ty aby si bol maliar? To padá, z toho nič nebude!“ Mali sme veľa pôdy. Môj otec si myslel, že sa z toho nedá vyžiť. Potom som povedal, že chcem byť vedúcim železničnej stanice a že budem výhybkár. Aj to padlo, lebo škola pre tento odbor bola až v Rijeke. Otec hovorí: „To je ďaleko, to neprichádza do úvahy.“ A tak som zostal doma. Vrátil som sa z Pančeva do Padiny po dvoch rokoch, kvôli priateľke, terajšej manželke. Oženil som sa, keď som mal

¹³ Grupa autora. Jan Bačúr – slikar naive iz Padine. Padina: Budisava: KriMel. 2004.
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

devätnásť rokov. V manželstve sme už 56 rokov. Na výkone povinnej vojenskej služby som mal na starosti nástenné noviny. Kreslil som karikatúry a portréty.

V roku 1961 sme začali stavať dom. V tom období som pracoval ako tajomník, obrábal som pôdu a hral futbal. Deti boli malé, takže pre maľovanie nebolo času. Len mimochodom som robil skice. Pozeral som sa po dedine a kreslil som to, čo som si myslel, že zmizne. Ešte ako mladý muž som si obľúbil futbal. V roku 1962 som bol prijatý do galérie v Kovačici, ale keďže som nasledovný rok nedaroval obraz, už v roku 1963 ma vymazali zo zoznamu maliarov.

Niekoľko maliarov z Padiny a ja sme v roku 1981 chceli založiť výtvarnú sekciu v rámci domu kultúry. Usporiadali sme výstavu v jednej triede na základnej škole, keďže sme nemali galériu, ani žiadne iné vyhovujúce priestory. Tú výstavu sme nazvali Májové stretnutia maliarov. Už ďalší rok bol dom kultúry dokončený a tie stretnutia sa konali v galérii. To podujatie sa koná dodnes, ale pod názvom Padinské dni kultúry.

Rozhodol som sa, že si svoju monografiu zostavím sám. Mal som veľa napísaných textov o svojej práci. Písali o mne rôzni ľudia – novinári, historici umenia, celkovo dvadsaťdva rôznych autorov. Nemohol som nájsť sponzora. Hľadal som vydavateľstvo, peniaze.

Ľudia chcú vidieť to, čo je už minulosť, ako vyzerala rodná dedina. Chcem zvečniť folk-lór a obyčaje v Padine. U mňa je všetko viac-menej autentické. Moje obrazy sú ako maľovaná fotodokumentácia. Nemaľoval som hneď portréty, lebo si myslím, že je to jedna seriózna maliarska disciplína. Trochu som robil portréty na výkone povinnej vojenskej služby. Keď som znovu začal maľovať v roku 1991, jeden novinár mi

navrhol, aby som namaľoval portréty všetkých kovačických zakladateľov galérie. Už koncom roka 1992 som mal výstavu všetkých tých portrétov v Kovačici. Teraz po dvadsiatich rokoch som znovu usporiadal tú výstavu. Namaľoval som aj nových členov – všetkých ku dnešnému dňu.

Myslím si, že insitné umenie má budúcnosť, lebo je teplé, úprimné, čisté. Vychádza z vnútra človeka a nie z nejakého učenia, zo škôl, či z fakúlt. Každý obraz rozpráva svoj príbeh. Každý maliar cíti, prežíva a vidí veci svojim spôsobom, a preto maľujeme rozlične. V Padine nás je pätnásť a každý maľuje inak. Nikto nechápe, prečo je v rámci takého malého prostredia tak veľa organizovaných maliarov. To je Boží dar, ktorý nám bol daný. Dostali sme úlohu zaznamenávať to.

Maľujem aj na objednávku. Obrazy si viac kupujú cezpoľní ľudia. Tento náš národ nemá peňazí ani na chlieb. Jedine, ak niekoho pritlačia starosti a ak má niekoho v nemocnici, kupuje obrazy ako dar pre lekárov. Kupujú ich aj ako svadobné dary.

Maľovanie do môjho života vnieslo príjemný pocit zadostúčinenia. Svoje city som vložil do obrazov. Za mnou zostalo niečo, čo je viditeľné. To ma teší. Keď maľujem, dobre sa cítim. Zabudnem na politiku, davy, každodenné udalosti. Prinieslo mi to duševné uspokojenie. Manželka mi vytvárala podmienky pre prácu. Domáce práce sme si rozdelili. Ona drží tri stĺpy v dome a ja iba jeden, finančný. Musí navariť, oprat', poupratovať, nakrímiť hydinu, ošípané, kosiť trávu. Pred dvomi rokmi ešte pracovala vo vinohrade a v záhrade, ale teraz už nemôže. Kvôli zdraviu. Keby som nemaľoval, bolo by ťažké prežiť, lebo je penzia malá. Finančne pomáhame aj deťom a vnúčatám.

20. Katarína Karlečíková

Katarína Karlečíková sa narodila v roku 1937 v Kovačici. Začala chodiť do osemročnej školy v Kovačici, ale ukončila ju externe v Belehrade. Tiež v Belehrade ukončila aj strednú ekonomickú školu. Keď mala pätnásť rokov, chodievala na hodiny maľovania Martinovi Jonášovi. Tri roky navštevovala Centrum pre výtvarné vzdelávanie v Šumatovačkej ulici na Vračare (Belehrad). V Kovačici pracovala ako účtovníčka. S manželom Pavlom má dcéru Ľudmilu. Maľuje život na dedine, práce (žatva, lámačka, okopávanie kukurice a pod.), oslavy a veselice, tanečníkov. Pre jej obrazy je typické to, že úzadie na jej obrazoch je často jednofarebné, hlavne červené alebo modré. Namaľovala približne

400 obrazov. Po prvýkrát vystavovala v rámci podujatia Kovačický október v roku 1957. Prvú samostatnú výstavu mala v roku 1969 v Kovačici. V roku 1981 sa stala členkou Galérie insitného umenia v Kovačici. Mala 10 samostatných výstav a vystavovala aj v rámci viacerých kolektívnych výstav doma a v zahraničí.¹⁴

Maľovala som ešte skôr, než som začala chodiť do školy. Boli sme štyri sestry a každá z nás bola iná. Mali sme nevlastného brata z prvého manželstva jedného z mojich rodičov. Otec Štefan bol výrobca kožušín. Kreslil kvety, srdcia a vyšival to. Kreslila som jeho atramentovým perom. Rada som kreslila ihlou po drevenom okne. V škole ma učiteľka vyzvala, aby som namaľovala nástenné noviny. Za odmenu som od nej dostala celú ceruzku ako darček. Pracovala som od svojich trinástich rokov. Strážila som deti po domácnostiach v Belehrade. Musela som zarobiť na chlieb. Potom som dokončila školu. Chodila som do Šumetovačkej školy. Tam sme mali dva roky maľovanie a rok sochárstvo. V prvej fáze som maľovala zátišia. Martin Jonáš ma nútil maľovať. Hovoril mi: „Daj výpoveď v práci v banke a maľuj!“ Premýšľala som. Niekomu sa v umení darí, niekomu nie. Radšej si zarobím na penziju. Od vtedy čo som na dôchodku viac maľujem. Počas zimy maľujem v teplej kuchyni. Počas leta maľujem v slnečnom ateliéri na dvore.

Keď som sa vydala, maľovala som menej. Po roku som porodila dcéru. Stavali sme dom, obaja zamestnaní, malé dieťa. Pre Kovačický október som namaľovala iba dva obrazy. Manžel si trochu robil starosti, aby som sa nestala známejšou ako on. Nepáčilo sa mu, že prichádzali novinári a natáčali mňa a nie jeho.

¹⁴ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremeni-ci/katarinakarlecikova-severini>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

Mňa popularita nezaujíma. Maľujem pre svoju dušu. Dcéra je magisterka dejín umenia. Teší sa, že maľujem. Teraz občas cestujem do Prahy. Chodím tam strážiť svoju deväťročnú vnučku Katarínu. Tam nemaľujem, venujem sa iba vnučke.

Obrazy najviac predávam prostredníctvom štátnej galérie. Tu, kvôli daniam, umelec zrobí najmenej. Občas prídu kupujúci a kúpia si obraz priamo odo mňa. Nedávno tu bol jeden Srb s manželkou Japonkou. Žijú v Amerike. Kúpili si tri obrazy. Jeden s motívom žatvy, rybára a svadobčanov s tanečníkmi. Sľúbili mi, že mi pošlú fotografie obrazov v ich dome. To je pekné gesto.

21. Ondrej Pilch

Ondrej Pilch (Ostojićevo, Banát 1938 – Pančevo 1992). Narodil sa v poľnohospodársko-rybárskej rodine. S manželkou Zuzanou mal dve dcéry – Blaženku a Helenu. Väčšiu časť života strávil pracujúc v Pančeve v chemicko-priemyselnom závode ako vysoko-kvalifikovaný zámočník. Maľoval od detstva. Po prvýkrát vystavoval v roku 1964 v Petrovaradíne. Od roku 1974 je členom galérie v Kovačici. Jeho obrazy sú tematicky venované životu „alaso“ – rybárov z Dunaja, Tisy a Tamiša. Maľoval rieku, jej brehy, nebo, ľudí a ich prácu. Špecifickú atmosféru jeho obrazom dáva jedinečná farba neba, ktoré je vždy rovnaké. Jeho dcéry mi to vysvetlili, že je to preto, lebo ryby chodíte chytať buď skoro

ráno, alebo v podvečer a vtedy sú tie farby také. Mal vyše 20 samostatných výstav. Vystavoval aj v rámci približne 120 kolektívnych výstav po celej bývalej Juhoslávii a v zahraničí. Bola to Kovačica, Pančevo, Belehrad, Nový Sad, Kovín, Srijemske Karlovce, Guča, Jagodina, Bihać, Dubrovnik, Split, ako aj Viedeň, Miláno, Bologna, Bari, Haag, Amsterdam, Västerås, Schöndorf, Caracas, Chicago, Singapur, Sydney a iné. Dostal mnoho cien a ocenení za umeleckú tvorbu.

(Rozhovor – Zuzana, manželka a Blaženka a Helena, dcéry Ondreja Pilcha)

V insitnom štýle začal maľovať keď mal 35-36 rokov. Na to mal vplyv jeho brat, ktorý pracoval v Nemecku a mal manželku z Kovačice. S jeho svokrou susedil jeden insitný maliar. On mu radil, aby maľoval, lebo dobre zarábal. Už vtedy začal maľovať. Lepil papiere na stenu. Potom to znázornil aj na plátne.

Nikto ho neučil maľovať, bol úplný samouk. Sám si pripravoval aj plátno. Vždy maľoval niekoľko obrazov naraz. Na jednom tri dni maľoval úzadie. Potom ho odložil a začal maľovať ďalší, takže sme nikdy nevedeli koľko času potreboval, kým namaľoval jeden obraz. Dlho pracoval na jednom obraze.

Najprv pracoval v Novom Sade a potom v Pančeve. Pracoval v továrni na výrobu umelých hnojív. Keď prišiel domov z práce, trochu si oddýchol, sadol si do jedálne a tam maľoval. Pracoval do deviatej hodiny večer počas celého roka. Pri maľovaní oddychoval. Maľoval všetko, čo súviselo s témou rybolovu a rieky. Mal rád rybolov. Mali sme aj čln. Všetci spolu sme chodievali na Tamiš.

Deti s nimi radi chodievali na rybačku. Ryby nechytal na plavák, ale lovil v hĺbke. Celé hodiny sedel a pozeral sa, ale nikdy nič nechytal. Rád chytal ryby a rád to aj maľoval. Vždy hovoril, že to, čo maľuje, že to zostane zaznamenané. Keď už nebude živý, tie obrazy zostanú aj po ňom a budú rozprávať, ako žil a čo mal rád. Veľmi sa tešil na výstavy. Obzvlášť samostatné výstavy boli veľkolepé oslavy.

Maliarsky stojan bol v jedálni. Bol rád, keď mohol byť pri maľovaní sám. Prekážalo mu, keď sa deti pri ňom hrali. Najprv si urobil náčrt na papier a potom na plátno. Nerád sa s nami rozprával. Mne to veľmi vadilo, že sme sa nerozprávali. Nevyrušovali sme ho.

Nosil sivé oblečenie a aj nám obliekal sivé veci. Mal rád tú farbu. Bol pedant. Závazne si obliekal košeľu, nohavice, nikdy džinsy. Športová bunda, ale kvalitnejšia. Mal istú úroveň. Vážil si seba samého. Nevyšiel na ulicu skôr než sa upravil. Bol bohém. Mal rád spoločnosť. Nemajú všetci radi rybolov. Jeho priatelia, ktorí mali radi rybolov, boli jeho obrazmi nadšení.

Každú nedeľu chodieval do Kovačice pozrieť sa, čo je nové v galérii. Chodieval na výstavy. Pracoval inak ako tí v Kovačici. Medzi kovačickými maliarmi mal kamarátov, najviac sa kamarátil s Paluškom a Jonášom. Chodieval aj k Sokolovi, dokonca aj mňa ku nim zobral. Podarilo sa mu vybojovať si svoje miesto v Kovačici, aj keď pochádzal z Pančeva.

Obrazy najviac predával prostredníctvom galérie. Kupujúci prichádzali aj do bytu. Ale on bol zamestnaný, takže tam nebol. Jeho obrazy putovali do Mexika, Japonska, Švédska. Kúpovali ich aj ľudia z Pančeva a z Belehradu. Niektorí si obrazy objednávali a potom mu do toho hovorili – aby tu namaľoval

slnko, tam hento atď. On povedal: „Nie, ja nemaľujem, ako si objednávajú iní.“ Možno jedine rozmery. Na poslednú výstavu pred tým než umrel, z nejakého rybolovného zväzu si objednali obrazy veľkých rozmerov.

Maľovanie znamená veľké zriekanie sa a vkladanie. Mal pokoj a ticho, aby mohol pracovať. Nedarilo by sa mu, keby sme ho v tom nepodporovali. Keď som komentovala jeho obrazy (manželka) povedal mi, aby som bola ticho a ak sa mi to nepáči, že mám ja maľovať a nemá mu radiť: „Ak sa ti to nepáči – maľuj ty!“ Bol svojský. Pomáhali sme mu, nosievali sme obrazy do Kovačice, kupovali sme farby v Belehrade. Mnohých vecí sme sa v živote kvôli tým obrazom zriekli, do budúcnosti a v očakávaní, že z toho niečo bude jedného dňa. Niektorí ľudia majú viac jeho obrazov ako my. Máme veľmi málo obrazov. Ani 20. Ale skoro umrel v roku 1992. Nečakane. Mal päťdesiatštyri rokov. Vtedy sa začala inflácia, všetci na nás zabudli. Boli to ťažké časy. Jednak, že umrel a jednak inflácia. Dcéry boli študentky. Ľuďom išlo iba o prežitie. Teraz si na neho spomíname, prečo tu nie je, aby sa tešil z vnúčat. Vždy si želal chlapcov, aby s vnukmi chytal ryby. Hovoríme im, že sú to dedove obrazy. Od vtedy už ubehlo 20 rokov a vy ste prvá osoba, ktorá sa zaujíma o neho a o nás. Prvá, ktorá prišla od vtedy, čo umrel.

22. Eva Husáriková

Eva Husáriková (rodená Čížiková) sa narodila v roku 1942 v Kovačici. Základnú školu ukončila v rodnom meste. S manželom Jánom má synov Janka a Martina. Maľuje od svojej mladosti, povzbudená tvorbou svojej staršej sestry Alžbety Čížikovej. Po prvýkrát vystavovala v rámci podujatia Kovačický október v roku 1969. Okrem olejomalieb robí aj grafiky a pastel. Vo svojej tvorbe sa inšpiruje folklórnymi motívami, témami z každodenného života, detailmi z ročného a životného cyklu sviatkov a biblickými motívami. Maľuje aj zátišia. Tvorba tejto autorky má osobitnú etnografickú hodnotu. Je členkou Galérie insitného umenia v Kovačici, Galérie výtvarných samoukov v Trebni (Slovinsko)

a Múzea insitného a marginálneho umenia v Jagodine. Mala veľký počet samostatných (približne tridsať) a kolektívnych (vyše tristo) výstav. Za svoju prácu dostala ocenenia. Zúčastňovala sa charitatívnych podujatí doma a v zahraničí.¹⁵

Začala som maľovať olejomaľby, keď som mala dvadsaťdeväť rokov. Môj syn vtedy začal chodiť do školy. Ako žiak prvák maľoval prírodu a ovce. Chcela som mu v kreslení pomôcť, ale on mi v tom bránil. Ukradomky som pridala zopár detailov na jednom jeho výkrese. Hneval sa. Tak som zatúžila aj ja po maľovaní. Ako keby som sa vrátila do detstva. Manžel to mal rád od prvého dňa. Nebránil mi v tom. Nikto ma neučil maľovať. Musela som sa niekoho opýtať, ako mám robiť olejomaľby. Moja staršia sestra už maľovala a dala mi inštrukcie, ktoré som potrebovala. Potom mi poradili aj Chalupová a Jonáš. Aj iní maliari mi spontánne radili v rámci rozhovoru. Pýtala som sa. Dôležité bolo, aby bolo plátno dobre impregnované. Každý maliar má svoj štýl. Neboli by zaujímaví, keby boli rovnakí. Všetci sa pozeráme na tie isté veci vôkol nás, vidíme toho koňa, hus, žatvu – ale každý to namaľuje inak. Tak, ako to cíti a vie.

Na svojich obrazoch sa najviac snažím znázorniť tú našu slovenskú tradíciu. Mám rada naše kroje, ktoré nosím. Najkrajšie je to, keď sa mladé dievky a detičky oblečú do tých sukien. Vychutnávam si to a to aj maľujem. Na obraze má každá dievka inú sukňu. Vždy sa snažím namaľovať sukňu tak, ako som to kedysi nosievala. Farby sa menia s postupom veku. Mladé dievky a staršie ženy nenosia tie isté farby. Kým sa nevydá, žena

nosí farebné sukne. Aj dnes majú v Kovačici všetky ženy sukne, ale neobliekajú si ich každý deň. Iba niekedy do kostola a na folklór. Keď som bola malá, všetky sme chodievali do školy v sukienkach.

Vidíte tieto šatky? (ukazuje na obraz). V Kovačici boli najobľúbenejšie. Toto sú šatky z vlnenej látky, ktorá sa volá delén. Boli tu Židia, ktorí tu mali obchody a predávali tie šatky. Keď odišli, už neboli ani šatky. Každá šatka mala osobitný názov. „Delínske“ (delénové – pozn. prekl.) sa volajú podľa druhu látky – vlnené a tenké. Predávali aj kašmírové šatky. Každá dievka na obraze má inak vyšívajúcu blúzku. Každý druh vyšívky má svoj presný názov: ďatelina, sirôtky. Každá blúzka a sukňa mala svoj názov. Keď pršalo, ženy si dávali sukňu na hlavu, lebo pod ňou mali „podsukňu“ (spodničku – pozn. prekl.). Muži mali pekné vyšívajúce košele a vesty so zlatými gombíkmi, biele ponožky a čierne nohavice.

Keď som bola malá, mali sme doma biele kone. Preto maľujem biele a červené kone. Rada maľujem etnologické a náboženské motívy. Mám obraz Adam a Eva. Na ňom si Eva prekryla prsia jablkom a koža hada nemá typický hadí vzor, ale vzorku slovenskej vyšívky. Mám rada aj veľkonočné témy. Tu vidno kroj a náboženské zvyky. Pred Veľkou nocou sa ženy každú nedeľu inak obliekajú. To rada maľujem. Napríklad na Kvetnú nedeľu ženy nosia čierne šatky s bielymi ružami a dlhými strapcami. Na Smrtnú nedeľu sa chodí v bielom. Pred Smrtnou nedeľou je Halušková nedeľa. Vtedy varíme halušky. Sú to knedle s makom z kysnutého cesta. Varíme ich na pare.

Ďalší motív, ktorý mám rada, sú zimné noci s plným mesiacom. Takéto nebo (ukazuje na obraz na stene) som videla na pravoslávny Štedrý večer. Vyšla som von okolo deviatej

¹⁵ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremeni-ci/evahusarik>
<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

hodiny večer. Pozrela som sa – a mesiac bol úplne malý a okolo neho modrá farba. Nádhera!

Maľujem aj svadby. Svadby bývali hlavne v zime, lebo neexistovali chladničky. Namaľovala som ilustráciu slovenskej ľudovej pesničky – Vysoko zornička. Ako ilustráciu pesničky som namaľovala aj Tulipán červený.

Maľovanie vplývalo na môj život v pozitívnom zmysle. Oddychujem pri tom a aj finančne to pomáha. Mám to rada a všetci moji vôkol mňa sú radi, že maľujem. Nepočula som, žeby niekto mal pripomienku na moje obrazy, že sa mu nepáčia. Dobrá kritika je potrebná. Keď ti niekto pochváli obraz, vieš, že to schvaľuje.

Jonáš sa zriekol všetkého a venoval sa iba maľovaniu. Pre mňa maľovanie nie je najdôležitejšie. Veľa pre mňa znamená, ale keď počujem, že sa moje vnúčatá hrajú na dvore, že tam výskajú, musím nechať všetko tak, aj keby som mala polovicu roboty pred sebou a idem sa im venovať. Takým spôsobom človek nemôže dosiahnuť ani polovicu z toho, čo dosiahol Jonáš – keď sa venuje iba tomu. Rada chodím aj do kostola. Aha, teraz navštevujeme staršie choré ženy pred Veľkou nocou. Nie je úplne všetko ani v dinári. Každý človek inak reaguje na život.

Rozdiel v porovnaní s akademickými maliarmi je v tom, že oni veľmi rýchlo namaľujú obraz. Ja potrebujem oveľa viac času. Oni nemaľujú obyčaje, tradíciu. Ich tvorba je iná. Často to, čo nám chcú povedať nie je zrozumiteľné. Aj keď, ani akademickí maliari nie sú všetci rovnakí.

Pre mňa je v mojom živote najdôležitejšie moje okolie, moje deti, moje vnúčatá. To je šťastie, že ich mám, že nie som sama a opustená. Keby som bola sama, načo by mi bo-

li aj obrazy aj peniaze?! Na druhej strane je to pekné, že som veľa precestovala a videla svet. Bez maľovania by sa to nestalo. Ako by som inak mohla ísť na Cyprus, do Nemecka, Anglicka? To všetko vďaka maľovaniu. Na Slovensku majú radi naše obrazy. Pre nich je to zaujímavé, že hovoríme po slovensky, aj keď sme sa narodili v Srbsku. Nevedia všetci o tom, že sme si zachovali svoj jazyk.

23. Ján Husárik

Ján Husárik sa narodil v roku 1942 v Padine. Ukončil osem ročníkov základnej školy. S manželkou Zuzanou má syna Jána a dcéru Anku. Po prvýkrát vystavoval v rámci kolektívnej výstavy v Padine v roku 1958. Prvú samostatnú výstavu mal v roku 1967 v dome kultúry v Pančeve. Jeho hlavné maliarske motívy sú smäd a Trója. Podpisuje sa slovom Smäd. Jeho výtvarný výraz často prechádza do nadrealizmu. Za svoju umeleckú tvorbu dostal mnohé ocenenia a ceny (cena za umenie a technológiu v Miláne), čestné členstvo v Medzinárodnom združení kultúry v Neapole. Republika Francúzsko mu udelila vyznamenanie umenia a literatúry na úrovni rytiera. Mal veľký počet samostatných výstav a vystavoval

aj v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

Pochádzam z chudobnej rodiny. Skonfiškovali nám majetok. V rodine sme boli šiesti súrodenci. V prvej triede na základnej škole som sa nehral s loptou, ale kreslil som po prachu halúzkou. Spolužiaci chceli, aby som im kreslil. Vždy som rád maľoval. Babka mi hovorila: „Jáj, len to nie, to je mrhanie časom. Pracovať treba, orať, to je chlieb. Zabudni na maľovanie!“ V škole som od učiteľa dostal bitku, lebo som ostatným maľoval, čo si mali priniesť na hodinu.

Po ukončení základnej školy som si dal za cieľ, že sa stanem maliarom. O tom som odvážnejšie začal premýšľať, keď som mal sedemnásť rokov. Chodieval som do Belehradu na výstavy maliarov. Prvýkrát som bol na výstave, keď som mal pätnásť rokov. To bol môj svet. Prostredníctvom tých obrazov som vlastne hľadal seba.

Profesor Stojan Trumić v Pančeve mal školu maľovania. Chodieval som k nemu. Po ukončení základnej školy som chcel ísť na výtvarnú školu. Komisia v Pančeve videla moje obrazy. Povedali mi, že dobre maľujem a ak budem chodiť do školy, že už tak nebudem maľovať. To ma zmiatlo. Trumić mi povedal, že sa nemusím báť, lebo už som maliar. Ak niečomu nebudem rozumeť, mám sa ho na to prísť opýtať. A tak som maľoval a so svojimi prácami som chodieval k nemu na obed, pričom sme sa rozprávali o maľovaní. Potom som bol šťastný, že ma neprijali do tej školy. Trumić mi povedal, že mám chodiť na výstavy, aby som si pozeral rôznorodosť a mám sa hľadať. Otvoril mi oči v tom zmysle, aby som maľoval slobodne, že tam nemusí byť symetria.

Keď som mal pätnásť rokov, pozeral som

sa na Jonáša ako maľuje. Mal som šťastie a zoznámil som sa s akademickým maliarom z Pančeva, ktorý k nemu chodieval. V tom čase to bolo také spontánne a príjemné rozprávať sa s maliarmi. Aj oni sa tešili, že som sa prišiel na niečo opýtať. Okrem k Jonášovi, chodieval som aj k Paluškovi, Kňazovicovi a k bratom Veňarskovcom. Vtedy existovalo veľké priateľstvo. Maliari trvali na tom, aby si si zobral štetec, zamiešal farby a aby si na plátne, na ktorom práve pracovali niečo namaloval. Tešili sa z toho. Mali obrovskú radosť, že začali maľovať. Nebola ani galéria. Vytváral sa nový prameň insitného umenia. To je šťastie, že som bol medzi nimi ešte ako malý chlapec.

Rodičia ma v maľovaní podporovali. Matka viac. Otec to kritizoval. Hovoril, že je to strata času. Potom mi začali hovoriť, že by som sa mal oženiť. Myslel som si, načo sa budem ženiť, idem radšej do sveta. Potom začali na tom ostro trvať, že sa mám oženiť. Mal som šťastie, že ma moja žena vníma ako maliara. Cestovala so mnou kým sa nám nenarodili deti. Moja dcéra sa pokúsila maľovať. Maľovala štyri roky.

Umelec používa plátno, aby vytvoril svet. Tak, ako keď herec hrá na doskách. Vytváram svoj vlastný svet na plátne. Umelec to má v sebe. Maliarom sa staneš vtedy, keď dušou a telom odovzdáš svoju vlastnú bytosť umeniu. To je vrcholová vec v živote človeka. Svet, v ktorom si žil v minulosti a v budúcnosti nechávaš za sebou. Umelec je bytosť maliarstva, ktoré sa má narodiť. Sú aj takí maliari, ktorí tak začali. Keď sa narodí umelec, keď sa narodí maliar, žije mimo tohto sveta, mimo súčasnosti. Nemôže žiť v prítomnom okamihu. Žije v minulosti a paralelne rozmýšľa o ďalekej budúcnosti. Život na tomto svete je pre každého dobrého maliara, ktorý pozná umenie, tro-

chu ťažší. Nedokáže pochopiť počítače, automaty a podobné. Premýšľal som o tom, akí budú maliari v ďalekej budúcnosti. Po nás prídu ďalší, ktorí to namaľujú. Po nás prídu maliari, ktorí budú maľovať asfalt, traktory, lebo prídu do nového sveta. Pre nich bude naša súčasnosť niečo staré. Žijeme v jednom svete, ktorý existoval, keď ľudia žili v harmónii svojich rodín. Dali nám obrovské bohatstvo, ktoré môžeme namaľovať.

Jeden z mojich obrazov má názov Voda pre lásku. Na ňom je znázornený muž, ktorý nosí vodu, v zmysle vzťahu muža k opačnému pohlaviu. Koľko je schopný, rozhodnutý, pripravený urobiť pre jednu čestnú lásku. Znázornená je jeho veľká snaha získať svoju priateľku, ženu alebo milenkú. V Padine bola voda pokladom, lebo jej nebolo. Dievky, ktoré chceli byť pekné, sa potrebovali kúpať. Bolo ťažké dostať sa k vode. Muži svoju náklonnosť k ženám vyjadrovali tak, že im darovali vodu.

Prvú samostatnú výstavu som mal v Belehrade v roku 1969 v Galérii 10 na Teráziách. Bolo tam veľa hostí zo zahraničia, Američanov a Nemcov. Maľoval som smäd a Oto Bihalji-Merin ma nazval maliarom smädu. Tú výstavu nazvali Smäd. To pritiahlo veľa ľudí. Predal som veľa obrazov. Tá výstava bola pre mňa odrazovým mostíkom. Nemci hneď chceli, aby som ďalší rok išiel do Mníchova a potom do Stuttgartu. Celá výstava poputovala do Nemecka. Tak sa to začalo.

V tom čase bol celý svet zapojený do insitného umenia. Bolo uznané, ako nové umenie mimo akadémie. Myslím si, že by bolo lepšie namiesto názvu naivné maliarstvo, používať názov samouké. Oto Bihalji-Merin ma povzbudzoval. Hovoril mi: „Ty máš svoj vlastný svet, nik ti tam nemôže nič pridať, ani odobrať. Len sa drž svojho smeru

a nebuď zronený.“ Dal mi odvalu. Vždy som sa s ním radil, napríklad ako mám odpovedať, keď prídu novinári. Ceny, ako napríklad vyznamenanie Republiky Francúzska, to je radosť z uznania práce.

Pre mňa je maľovanie povoláním. Keď mladý maliar začne maľovať, nemá ešte žiadne správy, ale žije vo svojom vlastnom svete. Je zamilovaný do svojich malieb a je to pre neho ťažké, keď si niekto od neho kúpi obraz, keď mu ho odnesie. Prvých desať rokov je maliar ako v puberte. Žiarli, keď sa niekto dotkne jeho obrazu. To je tá obrovská láska voči svojim obrazom. Tie obrazy sú jeho duša, city, ako jeho deti. Nemôžete sa maliara opýtať, ktorý obraz je pre neho ten najkrajší. To neexistuje. Samozrejme, že existujú nejaké, ktoré sú lepšie, krajšie, ale každý obraz rozpráva samostatne. Sám za seba. Keď ubehne dvadsať až tridsať rokov tvorby – aha, ja som už päťdesiat a dačo rokov maliarom – vtedy skončí pocit žiarlivosti na svoje obrazy, ale snažíte sa na každom obraze zanechať správu. Píšete po tom obraze a zanechávate správy, pre lepší svet, pre lásku.

Počas prvých dvadsiatich rokov maľovania som maľoval studne a nosenie vody. Potom som mal pocit, že smäd zostáva, ale že sa musím posunúť do druhej fázy maľovania. Človek necíti smäd iba vtedy, keď sa chce napiť vody, ale existuje aj smäd po živote. Smäd v mladosti. Jeden mladý muž alebo dievča majú obrovský potenciál – ísť dopredu, aby sa stali niekým – spisovateľom, lekárom, aby boli zdraví, vzdelaní. Smäd, ktorý maľujem, nesúvisí iba s vodou, ale je to univerzálny smäd. Smäd po vedomostiach, po láske a podobne. Motív reálneho smädu, ako dôsledok fyzického nedostatku vody sa s postupom času pretransformoval na symbol univerzálneho smädu, ducho-

vného smädu po láske, kráse, vedomostiach a po šťastnejšom živote. To je téma, ktorá prevyšuje insitné umenie. To je veľký nadrealizmus. Farby sa nemenili, lebo každý maliar má svoje farby. Každá osoba má svoje farby, s ktorými je v živote spätá.

Trója ma zaujímala od mojich osemnástich rokov, ale nie ako niečo vedecké. Neskôr som dostal víziu a začal som Tróju maľovať pod tlakom vidiny sna. Vždy ku mne prichádzala, ako vo sne, tak aj vo dne. Potom som s tým súhlasil, že ju namalujem a uvidím, ako to dopadne. Prvý sen som mal v osemnástich rokoch a bol o tom, ako Paris ukradol Helenu. Videl som jednu loď s veľkými, bielymi plachtami. Bola tu aj rieka Simonet. Vtedy som ešte nevedel, že je to tá rieka. Prisnila sa mi bohyňa Aténa. Vyhrážala sa mi: „Nemaľuj to, to je tajné.“ Ale ja som to predsa z trucu maľoval. Trvalo to pätnásť rokov, nemohol som sa toho zbaviť. Keď som sa chcel vzoprieť, počul som niečo pri vchodových dverách. Je to hrozné a ťažké, keď počujete dýchať kone, ktoré chcú vojsť a neviete, či sa vám to sníva, alebo je to skutočnosť! Spod dverí začal vchádzať vzduch ako od mŕtvol. Vtedy som vyšiel z tela. Je to éterické telo. Zjavila sa jedna pekná pani a pýtala sa ma, prečo tak pomaly pracujem. Povedala mi, že musím pracovať ďalej. Potom prichádzala postava so ženským hlasom. Videl som šípy ako letia nebom. Nejakí ľudia z dediny mi priniesli šípy, ktoré našli na svojich poliach.

Základom mojich malieb je viera v lásku. Láska je tou najväčšou hybnou silou v živote. Láska medzi ženou a mužom je najzákladnejšia v ľudskom živote. Keby jej nebolo, nebolo by ani literatúry, ani hudby, ani maliarstva.

Chodievali ku mne mladí ľudia, aby som im ukázal ako maľujem. Niekoľkí z nich sú dnes dobrými maliarmi. Jedného som nemohol

odtrhnúť od hnedej a žltej farby. Hnedá je ťažká farba, lebo je sebecká. Ľudia, ktorí sa vyjadrujú tou farbou sú ťažkopádni. Existuje tam potenciál pre chorobu. Martin Jonáš mi hovoril, že to nie je dobre, že im ukazujem, ako majú maľovať. Hovorí: „Každý, kto príde k tebe sa po niekoľkých rokoch stane maliarom.“ Vážil som si ho a povedal som mu, že mu nikto nemôže zobrať to, kým je. Na druhej strane Bihalji mi hovoril: „Jano, neboj sa malých ľudí, malých maliarikov. Pomáhaj každému, kto ťa príde požiadať o radu.“ Pomáhal som všetkým, nemal som tajomstvá.

Mnoho ľudí a veľvyslancov prešlo cez môj dom. Moje obrazy sú po celom svete, na všetkých kontinentoch, v krajinách, o ktorých som nevedel, že existujú. Dostal som veľký počet cien u nás a v zahraničí. Ale predsa, najkrajšie ocenenie je, keď vás ocenia doma.

24. Pavel Povolný Juhás

Pavel Povolný Juhás sa narodil v roku 1946 v Padine. Ukončil osemročnú základnú školu. Je poľnohospodárom. Olejomalby maľuje od roku 1982. Jeho najčastejšie maliarske motívy súvisia s výrobou vína (hrozno, vinohrady, víno, vínna pivnica, popíjanie vína), ekologické témy, vojna, utrpenie detí, aktuálne politické udalosti. Vo svojom opuse má obrazy, ktoré sú symbolickej povahy. Prvú samostatnú výstavu mal v Padine v roku 1986. Pri tej príležitosti vystavil štyridsať grafík, ktoré pripravil ako ilustrácie pre svoju monografiu. Vystavoval aj v rámci kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Je autorom dvoch monografií – Pristťahovanie Slovákov do Padiny (1996) v slovenčine so sedemnástimi grafickými ilustráciami

autora a Malé a veľké dôsledky (2006) v srbčine.¹⁶

Tu, kde je kuchyňa, bola jedna šopa, v ktorej mal môj dedo stolársku a kováčsku dielňu. Opravoval všetko, od hodiniiek až po parné kotly. Aj iným dovolil pracovať v tej dielni, lebo mal veľa náradia. Raz prišiel jeden muž, ktorý potreboval niečo opraviť. Bol zaujímavý, lebo bol malý a veľmi kričal. Nakreslil som ho ceruzkou na bielej stene. Na kresbu som zavesil nejaké oblečenie, aby to dedo nevidel. Bol som malý, mal som osm či deväť rokov a myslel som si, že sa bude na mňa hnevať, že som ho nakreslil. Keď potom videli tú kresbu aj iní, všetci spoznali toho muža a páčilo sa im to.

Maľovanie ma potom sprevádzalo po celý život. Intenzívnejšie som začal maľovať v roku 1982. Prvé, čo som vtedy namaľoval, boli labute na vode, ktoré som videl na jednom jazere na Slovensku.

Maľujem hrozno, víno a vinohrady od roku 1986. Víno aktivuje všetkých päť zmyslov. Viac ako 90% domácností malo vtedy svoj vlastný vinohrad. Moji predkovia sa prisťahovali do Padiny v roku 1816. Ja som tu už siedma generácia a môj pravnuk je desiate pokolenie. Všetci sa venovali poľnohospodárstvu a dobytkárstvu. V Padine sú všetci majstri. Padinčania využili svoju vynaliezavosť a pracujú aj v iných mestách.

Mal som rôzne fázy v maľovaní. Mal som obdobie, keď som maľoval deti z mesta, ktoré prichádzajú na dedinu k starým rodičom. Ďalšou fázou je ekológia. To maľujem aj teraz. Na túto tému som začal maľovať, keď ľudia začali používať herbicídy koncom osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov. Potom som maľoval v súvislosti s vo-

jnami a bombardovaním. Maľoval som deti v pivniciach. Na každom obraze je v strede biely holub, ako volanie po mieri. Vtedy som myslel iba na deti, lebo nám sem hodili dve bomby. Doma mám jednu črepinu z jednej z tých bômb, ktorá spadla na hasičský dom.

Keď sa začala Juhoslávia v roku 1992 rozpadávať, bol som vo fáze, ktorá sa volala Mladosť planéty. Na tých obrazoch sú mladé zvieratá. Raz som dostal inšpiráciu, keď som videl samičku bažanta s mláďatkami, ktorá sa skrývala pred poľovníkmi. Dôležité je, aby sme zachovali mladosť planéty. Chcem zaznamenať niektoré udalosti, z ktorých som dojatý, ako napríklad, keď podpísali partnerstvo pre mier. Maľoval som aj portréty, svoju vnučku a vnuka, ako obrazy symbolov.

Najviac maľujem v zime a po večeroch. Bože chráň, aby som žil z maľovania. Treba dosť cestovať. Idem iba tam, kde ma pozvú. Každý rok chodievam na umeleckú výtvarnú kolóniu na Slovensko. V slovenčine je výraz pre tento druh umenia omnoho krajší, hovorí sa insitné – úprimné. Výraz „na-iva“ znie ako čosi primitívne. Myslím si, že úspech insitného umenia spočíva v tom, že vracia ľudí do minulosti. Kúpil som približne päťdesiat obrazov od iných maliarov.

Napísal som dve knihy. Jedna je o tom, ako sa Slováci prisťahovali do Padiny. Pre tú knihu som urobil aj ilustrácie. V druhej knihe, Malé a veľké dôsledky, som spracoval deväťdesiate roky až po bombardovanie. V knihe popisujem životný príbeh jedného chlapca zo Srebrenice, s ktorým som sa zoznámil v pančevskej nemocnici. Ak sa venujete literatúre, potrebný vám je na to celý človek a pre maľovanie tiež. Aj pre poľnohospodárstvo. Ak je tam zo všetkého po trochu, potom neurobiš nič veľké. Bohužiaľ, maliar je u mňa na druhom mieste, lebo sa z to-

16 Г. Благојевић (2013), н.д., 50.

ho nedá vyžiť. Žijem z poľnohospodárstva. Z času na čas sa vraciam k písaniu, lebo to tak cítim. V minulosti som písal pre noviny, teraz už menej.

Manželka mi v maľovaní neprekáža, ale nie je z toho ani nadšená. To, že maľujem, akceptovala až keď som začal zarábať. Kvôli zdravotným problémom už nepracujem na poli. Pracujú za mňa deti, takže teraz viac maľujem.

25. Ana Majorská

Ana Majorská sa narodila v roku 1947 v Starej Pazove. Základnú školu ukončila v rodnom meste. S manželom Martinom má synov Pavla a Martina. Pracovala v textilnom podniku na výrobu kobercov Diana v Starej Pazove. Maľuje od roku 1999. Jej obľúbené maliarske motívy súvisia so slovenskými národnými obyčajami, ako životného, tak aj ročného cyklu. Práce tejto autorky vyžarujú živými farbami. Techniky, ktoré používa sú ceruzka, voskové farby a tempera na papieri. Omalováva tekvice a vajička. Vystavovala v rámci niekoľkých kolektívnych výstav v Srbsku.

Pracovala som v podniku na ručnú výrobu uzlových kobercov. Tie vzory som mala neustále v hlave. Dostala som alergiu na vlnu, a tak ma preradili medzi dizajnérky. Tu sme vypracovávali návrhy vzoriek. Maľovať som začala pred odchodom do dôchodku – keď sa začalo bombardovanie. To som veľmi silno prežívala, rozchorela som sa. Začala som kresliť ceruzkou a to ma upokojilo. Potom som si kúpila voskové farby a tempery. Zohnala som si kvalitný papier na akvarel z Česka. Kreslila som pre svoju dušu. Nikto o tom nevedel. Iba príbuzní. Nemá ma kto naučiť maľovať na plátne. Teraz som bola na Slovensku a kúpila som si plátno. Chceme maľovať na plátne. Zvyčajne maľujem v zime, keď mám viac času. V lete sa tempera rýchlejšie vysuší.

V Starej Pazove máme Slovenský národný dom. Tam vyšívame a štrikujeme. Usporiadávame výstavy aj v iných mestách, v ktorých žijú Slováci. V roku 2010 sme v tom dome usporiadali výstavu o prisťahovaní Slovákov. Pri tejto príležitosti sme zozbierali kroje a ja som priniesla svoje práce. Na jednej výstave v Báčskom Petrovci som sa zoznámila s pánom Babkom. Vtedy ma požiadal, aby som urobila tri obrazy a aby som mu ich poslala na Októbrové dni.

Rada maľujem slovenské obyčaje. Všetko, čo súvisí so životom. Obzvlášť venujem pozornosť detailom na našich krojoch. Také kroje sa už nenosia každý deň. Nosí to už len poniektorá staršia žena. Znázorňujem aj naše slovenské sviatky. Napríklad to, ako ľudia chodievajú do kostola na Vianoce. Maľujem krstiny, sobáše, polievačky – polievanie dievok na Veľkú Noc. Kreslím naše ulice, ktoré boli plné moruší. Len prírodu nemaľujem. Musím si predstaviť obraz v hlave.

Manžel ma veľmi podporuje v tom, čo robím. Dáva mi užitočné rady. Hovorí: páči sa mi, ale možno by si mohla pridať to alebo ono. Najčastejšie maľujem po večerných správach. Vžijem sa do toho, takže niekedy maľujem aj do tretej hodiny ráno. Vidím obraz pred očami, ako keby som otvorila okno. Mám rada všetky veselé farby. Moje obrazy sú veľmi pestrofarebné.

Zozačiatku som ich skrývala. Myslela som si, že ma ľudia vysmejú. Tu, u nás, ženy šijú a štrikujú. Premýšľala som o tom a obávala som sa, čo mi na to povedia. Možno budú hovoriť: nemá nič rozumnejšie na práci, tak maľuje. Ale všetkým sa to páčilo. Robila som rozhovor pre Rádio a televíziu Nový Sad a mojím kamarátkam a príbuzným sa to páčilo.

Svoje obrazy mám zavesené na stenách v jedálni. Tu nachádzam svoj pokoj. Nepredávam ich. Dlho na každom obraze pracujem, takže mi je to ľúto predať ich. Nevieť ani, koľko peňazí by som si za ne mala vypýtať a mám obavy, že sa mi už nepodarí namaľovať ďalší taký. Rada darujem obrazy príbuzným a priateľom. Moje obrazy majú príbuzní v Austrálii a deti na Slovensku.

26. Michal Gerža

Michal Gerža sa narodil v roku 1948 v Kysáči. Osemročnú školu ukončil v rodnom meste. Pracoval ako vodič. Od roku 1970 žije v Aradáči. V období od roku 1976 až 1978 študoval protestantskú teológiu v Novom Sade. Je kazateľom v baptistickej cirkvi. S prvou manželkou Annou, ktorá umrela v roku 2001, má dcéru Lýdiu a syna Vladimíra. Od roku 2003 je v druhom manželstve s manželkou Máriou. Jeho obľúbené maliarske motívy sú príroda, zátišia, dedina a modlitba. Samostatnú výstavu mal v Bratislave v roku 2012. Vystavoval aj v rámci kolektívnych výstav.

Maľujem od detstva. Všimla si to ešte vychovávateľka v škôlke. Vtedy bola chudoba, tak mi kúpila zošit a pastelky. Vážnejšie som

začal maľovať, keď som mal štrnásť rokov. Mám obrazy, ktoré sú päťdesiat rokov staré. Najprv som maľoval olejomalby na „salonit“ (drevotrieková doska – pozn. prekl.).

Na mojich obrazoch vidno krásu plodnej vojvodinskej roviny, ktorá pred dvesto rokmi prijala našich predkov zo stredného Slovenska. Oni sa zastavili na Panónskej nížine na ceste za lepším, ľahším životom a za chlebom. Jedným z mojich prvých obrazov je Ježiš, ktorý sa modlí v Getsemanskej záhrade.

Namaľoval som mnoho obrazov, kde som sa inšpiroval modlitbou. Napríklad modlitba na poli – vpredu je jedlo, alebo modlitba za stolom. Veľmi mám rád hmlu. Hmla ma akosi láka – jemná hmla a opar. Páči sa mi, keď znázorním niečo, čo je v hĺbke. Les, z ktorého sa vynára svetlo. Rád maľujem obrazy na ktorých je v diaľke kostol. Nemám rád, keď je obraz príliš plný. Nemám rád detaily. Keď sa niekto pozerá na obraz, má pri tom oddychovať. Obrazy maľujem s láskou, s cieľom povzbudiť diváka, aby premýšľal o jeho výsosti Stvoriteľovi. On dal človeku dôveru, aby spravoval, aby si vážil to, čo on stvoril, prírodu, ktorá nielenže je krásna, ale aj prírodne bohatá, skrz ktorú nás Boh bohato živí. Na prírodu sa pozerám očami kresťana, ako na niečo, čo stvoril Boh. Od Neho, ako od najväčšieho umelca dostávam inšpiráciu – prenášam Jeho diela na povrch rovného plátna. Pokiaľ ide o etnografické detaily, mám motívy ako sú napríklad priadky, maľujem interiér – ako vyzerala izba v minulosti. Znázorňujem oračku, kone, pluh, salaše. My sme nejaký čas žili na salaši.

Nechcel by som povedať, že je maľovanie mojím koníčkom. Potom by to bol skôr spôsob zárobku. Maľovanie mi robí radosť, napĺňa ma. Zdravší som, keď viac maľujem. Vtedy ožijem. Prostredníctvom

maľovania sa človek vracia do minulosti, do tých pekných čias. Avšak, nesmieme zanechať ani prítomnosť. Netreba sa iba pozerieť dozadu, ale ani zabúdať na minulosť, ktorá bola pekná. Človek sa môže cítiť dobre, po celý čas, kým je živý. Avšak, maľovanie pre mňa nie je na prvom mieste. Som kresťanom a kazateľom v baptistickej cirkvi. Pre mňa je toto na prvom mieste. V kostole som bol aktívny od malička, ale obzvlášť od tridsiateho roku života – od vtedy som kazateľom.

Prvá manželka ma podporovala, ako aj teraz. S druhou manželkou som v manželstve desať rokov. Ona mala vplyv na to, aby som viac maľoval, je rada, keď vystavujem, keď cestujeme. Predtým boli deti, dom, nebolo času. Teraz sa tomu viac venujem. Moja dcéra Lýdia má dvoch synov – Filipa a Rubena. Mladší Ruben maľuje. Spolu so mnou vystavoval na výstave. Má trinásť rokov a už sa mu podarilo predáť jeden obraz.

Maliar si váži svoju prácu, kvalitu. Farby majú veľký vplyv. Keď si niekto odo mňa kúpi obraz, som rád. To znamená, že to má nejakú hodnotu. Každému z nás, ide aspoň trochu o to, aby sme zarobili. Obrazy som začal predávať od roku 1995. Od vtedy aktívnejšie maľujem.

Pán Pavel Babka mal dosť veľký vplyv na výber tém, ktoré maľujem. On zadá tému výstavy, napríklad, Rómovia, katastrofy, povodne, požiare. Už viackrát ma usmerňoval k tomu, aby som používal veselšie farby. A ja sa ešte z detstva prikláňam k tmavším farbám. V tom som sa už akosi našiel, to mi vyhovuje. Babka odo mňa odkúpi obrazy. Kúpajúci prichádzajú aj ku nám domov. Ľudia najčastejšie kupujú obrazy, keď odchádzajú do Kanady, Austrálie. Vyhľadávajú náš kraj, aby mali pamiatku.

27. Ján Hriešik

Ján Hriešik sa narodil v roku 1949 v Kovačici. Bol poľnohospodárom. Je otcom štyroch detí. Od roku 1993 žije v Kanade. Pracuje ako stavbár. Vystavuje od roku 1970. Techniky, ktoré používa sú olejomalby, farebné ceruzky a olejové pastelky. Jeho najčastejšími motívmi sú poľnohospodárske práce, kone, interiér, gastronomické motívy (výroba chleba, koláčov, mletie maku, a pod.), ženské slovenské ľudové kroje. Po emigrácii maľuje aj motívy spojené so životom v Kanade. Doposiaľ namaloval približne 500 obrazov. Vystavoval v rámci väčšieho počtu kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

Maľovanie som si obľúbil na základnej škole. Začal som maľovať, lebo sa mi veľmi páčili práce kovačických maliarov, najviac Paluškov.

Chodieval som aj k Zuzane Chalupovej a k Martinovi Jonášovi. Od nich som sa naučil ako mám impregnovat' plátno a urobiť rám. Prvý obraz, ktorý som namaľoval, bola oračka. Bol som poľnohospodárom, takže som maľoval poľnohospodárske práce. Moje prvé maliarske motívy boli kone. V roku 1991 som začal maľovať ženy v slovenských krojoch. Ľudia chcú vidieť život, aký bol kedysi. Omaľoval som iba dve tekvice. Je to namáhavé, chce to veľa času. Od vtedy čo nepracujem, mám viac času na maľovanie. Ne- pijem, nefajčím, peniaze míňam na farby. Rád čítam.

S rodinou som odišiel do Kanady v roku 1993, kvôli ženinej rodine. Bol som tam sám, nevedel som jazyk, takže som sa musel v roku 1995 vrátiť. Zvykol som si na to, že mám veľa kamarátov. Poznám celú Kovačicu, Padinu. Mám kamarátov v Pančeve, Belehrade. A v Kanade som nevedel, ako sa volal sused. Nemohol som tak žiť. Sú tam ľudia z celého sveta, ale nikto nikoho tam nepozná. Najzvláštnejšie na tom bolo, že si nemal kam ísť. Najlepšie bolo kamarátiť sa s našincami. Potom som sa znovu vrátil do Kanady, kvôli finančnej situácii.

Od vtedy, čo sa manželka stala nazaréňkou, (nazarén – príslušník starožidovskej asketickej sekty, – pozn. prekl.) som mal problémy. Keď sme sa v roku 1972 zosobášili ešte nebola nazaréňka. Nazaréňkou sa stala v roku 1980. Prvá s tým začala jej matka a manžel ju vyhnal z domu. Potom svokra a švagriné, ktoré sa stali nazaréňkami, odišli do Kanady. U nazarénov sú zakázané ozdoby na stenách, rádio, televízia. Čiže, keď sa manželka v roku 1980 stala nazaréňkou, musel som sa vyhýbať počúvaniu rádia. V Kovačici mi v maľovaní nebránila, lebo to bol môj dom. V Kanade som mal problémy, lebo tam ona bola hlavná. Musel som byť ticho, nesmel som maľovať. Z mojich štyroch detí maľuje najmladšia dcéra. Je samouk.

V Kanade som sa v júni v roku 2012 zoznámil s jednou maliarkou z Kitchenera. Nevedia oni maľovať ako je tomu u nás. Nemajú taký bo-

hatý výber tém. Nemajú oračku a tak. Najviac obrazov predávam na Slovensku, potom v Srbsku a v Kanade. Maľujem aj na objednávku. V Kanade si Afričania objednávajú divé zvieratá, tigrov a levov. Maľujem aj portréty na objednávku, najviac Japoncov. Aj keď – obrazy často darujem. Preto ma všetci majú radi. Nezoberiem si peniaze od kamarátov. Najradšej mám modrú farbu. Moje deti majú radi obrazy, nekomentujú ich.

28. Ana Knjazovic

Ana Kňazovic sa narodila v roku 1950 v Kovačici. Maľovať a vystavovať začala v rannej mladosti so svojim otcom, maliarom, Jánom Kňazovicom. Základnú a strednú školu ukončila v rodnom meste. Vyštudovala na Fakulte politických vied v Belehrade. S manželom Andrejom Mijailovićom má dcéry Alexandru a Natašu. Desiat rokov bola riaditeľkou a hlavnou a zodpovednou redaktorkou Rádia Kovačica a v roku 1993 Rádia Ďakovica. Jej obľúbené maliarske motívy sú zvieratá, obzvlášť kone. Prvú samostatnú výstavu mala v roku 1986 v Takove. V Kovačici po prvýkrát vystavovala v roku 1991. Od roku 2000 je členkou Galérie insitného umenia v Kovačici. Doposiaľ mala vyše 50

samostatných výstav a vystavovala aj v rámci početných kolektívnych výstav doma a v zahraničí.¹⁷

V detstve som často s otcom chodievala k jeho kolegom maliarom. Obzvlášť k Sokolovi, ktorý mal dcéry, takže som sa s nimi hrávala. Chodieval aj k Jonášovi, ktorý mal syna o rok mladšieho odo mňa. Tiež sme sa kamarátili.

U Jonáša, mne a jeho synovi Martinovi obvykle dali papier a ceruzku, aby sme sa zabavili, aby sme kreslili a písali. Otec a Jonáš sedeli za stolom a rozprávali sa a my sme boli pod stolom a kreslili sme. Potom chceli vidieť, čo sme nakreslili a komentovali to: „Pozri sa, tento tvoj malý bude raz možno maliarom“. Pýtali sa Martina: „čo je toto, čo si chcel tým povedať?“ To upútalo moju pozornosť: „aha, znamená, že obrazom môžem aj niečo povedať.“ Nie je to iba koník, kohút, alebo človek, ale prostredníctvom obrazu môžeš porozprávať aj nejaký príbeh. Toto mi neskôr veľmi pomohlo v mojom ďalšom smerovaní. V myšlienkach som sa vracala do toho obdobia a spomínala som si na to, čo mi hovorili otec a Jonáš. Hovorili, že ak kreslíme, aby sme sa neopakovali, ale aby sme vždy robili niečo nové a keď nakreslíme dosť, že môžeme usporiadať výstavu.

Keď som bola dieťa, pokiaľ išlo o výstavy vôbec som tomu nerozumela. Až keď ku nám začali chodieť hostia, vtedy som tomu začala rozumieť. Títo ľudia prichádzajú k môjmu otcovi, berú si jeho obrazy a nechávajú mu za ne peniaze. Keď tu nechajú peniaze, potom mi môj otec kúpi cukríky. Vtedy neboli televízory, počítače. Existovalo iba rádio a stretávanie sa.

¹⁷ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremeni-ci/anaknjazovicmijailovic>;

Keď som mala deväť, či desať rokov, začala som maľovať farbičkami. Otec mal vo zvyku odkladať moje výkresy. Nemal stôjan na obrazy, maľoval na stole. Sedela som pri ňom. Potom mi povedal: „Dnes maľuj svadbu.“ Alebo mi dal nejakú inú tému. Kreslila som farebnými ceruzkami. Vtedy ma opravoval – toto nie je dobre, toto treba takto a nie takto. Keď robíš kolorit, mal by byť rovnomerne rozmiestnený po papieri, aby si vytvorila harmóniu farieb. Neskôr mi hovoril o harmónii kompozície. To si pamätám do dnešného dňa. Čím som staršia – postavím si plátno pred seba a pomyslím si, ako by môj otec vyriešil nejaký maliarsky problém. Keď mi je najťažšie, pomyslím si, ako by to urobil môj otec. Veľmi veľa som si zapamätala. Od neho som sa naučila, že keď vytváram kompozíciu, musím dbať na to, aby bol obraz súmerný. Harmónia musí existovať aj pokiaľ ide o kompozíciu a kolorit. Keď robím výkres, môžem urobiť kruhovitú, alebo kužeľovitú kompozíciu. Základy, ktoré mi o maľovaní povedal, boli celkom postačujúce, aby som to mohla sama ďalej rozvíjať. Akademici sú niečo iné, oni sa to učia na akadémii. Maliari samoukovia musia mať to niečo – buď im to Boh dal, alebo nie. Keď si robím prestávku, len si sadnem von a pozriem sa vôkol seba – v prírode je najväčšia inšpirácia. Dbám na to, aby som bola svojská. Svojimi radami mi veľmi pomohol Nikola Kusovac. Bol u nás niekoľkokrát. Sťažovala som sa, lebo som mala veľa problémov. Nie je to ľahké byť dcérou známeho maliara. Je to omnoho ťažšie, ako keď je niekto neznámy. Vždy ma porovnávali s otcom, podkladali polená, mýlili ma. Obzvlášť zlomyseľní kolegovia, ktorí mi hovorili ako mám maľovať. Srdce ma viedlo na opačnú stranu. Nikola ma vracal do detstva. Hovoril mi, že to, čo počúvaš a vnímaš ešte ako dieťa, že to je to, čo v človeku zostáva: „Ty

máš niť, ktorá ťa spája s otcom, ale ty si svojská. Tvoje kompozície sú iné. Ty máš iné témy – ty nemaľuješ sedliakov ako sa vracajú z poľa.“

Keď som mala dvanásť rokov, namaľovala som niekoľko obrazov na „lesonit“ (drevovláknitá doska, – pozn. prekl.). Tie obrazy otec zarámoval a zobral na výstavu. Kritici a kolegovia mu povedali – táto tvoja malá má šikovné ruky, nech je na výstave hosťujúcim maliarom. Potom sa otec bál, že sa nebudem dobre učiť v škole, lebo som len maľovala. Bola som výborná žiačka. Pre mňa to vtedy veľa znamenalo, mala som vreckové z predaných obrazov. Bol to veľký stimul. Kamaráti sa ma pýtali, či som predala nejaký obraz – kedy im kúpim cukríky.

Zbožňujem zvieratá. Nikdy nemaľujem smutné veci. Často sú témami mojich obrazov zvieratá a ľudia. Na mojich obrazoch je aj poézia. Maľujem kukuricu ako symbol bohatstva. Mesiac, ako symbol lásky, lebo noc je plná lásky. Mám rada čistú kompozíciu. Od otca som sa naučila, že nemám trápiť obraz detailmi. U mňa sú zvieratá zaľúbené, tancujú. Kohút, sliepka, kone tancujú. Mnohí kolegovia maliari maľujú zabíjačku ošipanej. Ja nie. U mňa je ošipaná živá. Dievka, alebo žena si na ňu sadne a hrá sa s ňou. Som veľkým ochrancom zvierat. Mnoho obrazov som darovala azylovým domom po celej bývalej Juhoslávii, aj v Srbsku a na Slovenku.

Od otca som zdedila lásku k zvieratám. Mali sme kone. Môj dedo mal kone veľmi rád. V zime nás posadil na sane a viezli sme sa po Kovačici. Do stajne každý rok prichádzali lastovičky. Dedko ma bral na ruky a hovoril mi, že je lastovička Božie stvorenie, ako aj iné zvieratá a že ich nemáme zabíjať, ale pomáhať im. Ak budem dobrá, na budúci rok sa vrátia a prídu ma poz-

riet. Svojim dcéram som tiež vštepila lásku k zvieratám. Bola som jedináčik, všetci v rodine sa mi venovali.

Pokiaľ ide o farby, najradšej mám modrú, fialovú a ružovú. Ani jeden môj obraz si neviem bez nich predstaviť. Modrá mi pripomína vesmír, nekonečno – hviezdy, nebo. Otec používal hlavne zelenú a modrú, fialovú málo kedy. Pre mňa je fialová farba božská. Rada nosím farby, ktoré mám na obrazoch. Myslím si, že farby vplývajú na život ľudí. Ak som trochu negatívnejšie naladená, aj keď sa to stáva len zriedka, na obrazoch mám tmavšie farby.

Keď otec začal robiť modré noci, namaloval nádherného červeného koňa a ľudí. Pýtala som sa ho: „Ako to – červený kôň, nemal by byť hnedý, alebo sivo-biely ako tie naše?“ Povedal mi: „Ale ja chcem, aby bol červený.“ A tak mi vysvetlil, že sa mám pri maľovaní hrať. Že mám maľovať tak, ako to cítim, tak, ako to chcem len ja. Mám maľovať predovšetkým pre seba, pre moju radosť a nie tak, ako mi to povedia iní. To mi veľmi pomohlo, keď ma kolegovia mýlili. Kusovac mi povedal, že by tam vždy mala zostať nejaká súvislosť medzi mojím otcom a mnou. Aby bolo zjavné, že je to Kňazovicova škola.

Po ukončení prvého ročníka na fakulte som sa vydala. Prvú dcéru som porodila, keď som mala dvadsaťdva rokov. Zamestnala som sa ešte predtým než som ukončila štúdium na fakulte. Najprv som pracovala vo výbore a potom som bola desať rokov riaditeľkou rádia. Potom som sa prihlásila na rovnaké pracovné miesto na Kosove. Bola som rok v Đakovici. Založila som tam srbské rádio. Potom som dala výpoveď a rozhodla som sa, že sa už budem venovať iba maľovaniu.

Na maľovanie som mala čas, lebo som ma-

la matku. Pomáhala mi s varením, s deťmi. Mala som čas na maľovanie vďaka nej. Teraz mám stojan v kuchyni, tu maľujem. Čo sa týka maľovania, manžel s tým nemal problém. Podporoval aj mňa aj dcéru Natašu, ktorá tiež maľuje. Rozviedli sme sa pred päťnástimi rokmi, ale sme najlepšie susedia.

Moje obrazy kupujú hlavne vzdelaní ľudia, ale sú aj výnimky. Napríklad, jeden malý poľnohospodár z Kovačice si kúpil štyri moje obrazy. Teraz ľudia kupujú obrazy ako svadobný dar. Obraz zvyknú darovať deťom, keď majú dvanásť rokov a majú v kostole konfirmáciu. Dôležité je, aby mali na konfirmáciu pamiatku.

U mňa si objednávajú hlavne obrazy s koňmi. Od objednávateľov neakceptujem diktát. Pred piatimi rokmi tu boli novopečení zbohatlíci z Belehradu a chceli si kúpiť obraz, na ktorom bude fialové úzadie. Vraj: „Máme taký nábytok.“ Stavali sa mi vlasy dupkom na hlave. Povedala som im: „Ja na takú objednávku nebudem maľovať. Chodte k niekomu inému.“ Cítila som sa, ako keby mi dal niekto slučku okolo krku. Nie je všetko v peniazoch. Cítila by som sa, ako keby som predala samu seba. Mám svoju penziu, svoje peniaze. Keď sa mi chce maľovať, maľujem – keď sa mi nechce, nemaľujem. Keď sa mi chce pozerať televízia, môžem pozerať turecký seriál. Vo svojom živote nemám imperatív – musíš. Sú kolegovia, ktorí žijú iba z maľovania a to nie je ani trochu ľahké. To si veľmi vážim.

Pokiaľ ide o pojem naivné maliarstvo, ani mne, ani môjmu otcovi to nikdy neznelo v poriadku. Vôbec to nie je vhodný výraz. Nie je to naivné maliarstvo, ten výraz by mal byť skôr maliar samouk. Sám si sa to naučil. Neviem prečo sa používa ten výraz „naiva“. Nikto tu nie je naivný.

V našej rodine je hlavným impulzom pre maľovanie láska. Otec sa podpisoval s jedným srdcom, ja s dvomi a Nataša s tromi. Naše rodinné motto je ten výrok z Malého princa: „Človek iba srdcom dobre vidí.“ Kráčame životom srdcom. To je to najťažšie, ale aj najkrajšie. Vždy keď som sa v živote rozhodovala srdcom, nikdy som nič neľutovala. Aj keď to bolo ťažké. Keď som sa rozhodla ísť racionálnou cestou, nie som celkom ten prízemný typ človeka, vždy som sa stratila a minula cieľ.

29. Anamarija Janiš Janković

Anamarija Janiš Janković sa narodila v roku 1950 v Kovačici. Ukončila strednú ekonomickú školu. Pracovala v okresnej správe v Kovačici. Má dve dcéry dvojčky. Jej obľúbeným maliarskym motívom sú kone (v pohybe, hrajúce sa, zapriahnuté, reálne a fantastické, s krídlami, viacfarebné atď.). Maľuje pravoslávne a rímskokatolícke ikony a portréty. Vystavovala od roku 1963 v rámci viacerých kolektívnych výstav a tiež mala vyše pätnásť samostatných výstav. Bola členkou kovačickej galérie od roku 1966 až 1970. Je členkou Umeleckej galérie Zobnatica pri Báčskej Topole a členkou združenia maliarov pri Dome kultúry József Attila v Debeljači.

Aby ste lepšie pochopili moje obrazy, mali by ste vedieť, čím všetkým si moja rodina prešla. Mojej rodine, na Vianoce v roku 1958 a 1959, odobrali všetko, čo sme mali. Dovolili nám žiť v prezliekarni divadla. „Kompartiaši“ (členovia komunistickej strany, – pozn. prekl.) občas prišli a bili nás – aj rodičov, aj deti. Otca nútili čosi podpísať. On to odmietal, aj keby mali zabiť celú rodinu. Keď som bola ôsmačka, zlomili mi prst na ľavej ruke. Učiteľka mi zobrala sendvič so slovami: „Ty si kulakove dieťa!“ Od bitky som stratila čuch – súdruhovia komunisti zakázali kvetom aby voňali. V detstve som sa zastrájala: keď zistím, kto je tá „kompartia“, ja ju zabijem! Myslela som si, že je to rohaté, ušaté, zviera s chvostom. Keď som bola malá, chodievala som k ujovi Adamovi Marčokovi, ktorý bol jedným zo zakladateľov maliarskej školy. Pekne kreslil. Ku nim chodievala jedna pani, ktorá sa veľmi extravagantne obliekala a Trumič. Po konfirmácii (keď som mala dvanásť rokov, prvé sväté prijímanie v kostole) som od uja dostala balíček olejových farieb. Potom som išla k majstrovi, aby mi urobil plátno. Prvé plátno bolo z košele a druhé z postelnej plachty. Začala som maľovať 31. decembra poobede, aby som maľovala celý nasledovný rok. Existovala povera, že celý nasledovný rok budeš robiť to, čo začneš robiť na prelome roku. Namaľovala som dve dedove kobyly. Keď som mala štrnásť rokov, v lete, vybrala som sa peši do Pančeva. Cestu som prešla sčasti pešo a sčasti na záprahovom koči. Po srbsky som nevedela celkom najlepšie. Našla som gymnázium. Bolo zamknuté. Podarilo sa mi nájsť Trumiča. Nebol doma, ale bola doma jeho pani – míma. Opýtala sa ma: „Si smädná, dáš si štavu? Vieš čo je to pantomíma?“ Prišiel Stojan, narýchlo mu povedala kto som. Opýtal sa ma koľko

mám rokov. Povedala som: „Osemnásť.“ On na to, že nemám klamať, obzvlášť nie niekoho, kto pracuje s deťmi. Vysvetlil mi niektoré veci o tom, ako mám maľovať. Vyprevadili ma na stanicu a kúpili mi lístok na vlak. Urobila som prijímacie skúšky na strednú školu výtvarného umenia v Novom Sade. Ale rodičia ma z tej školy odhlásili, lebo nemali peniaze na to, aby mi tam platili bývanie. Tak som ukončila strednú ekonomickú školu. Cítim sa ako niekto, koho život obchádzal. Nepatrím nikam. Rodičia na moje maľovanie nereagovali. Pre nich bolo dôležité iba to, že som maľovaním zarábala peniaze, lebo sme boli chudobní. Manžel sa najprv mračil, ale potom aj on začal maľovať, potom sme sa pohádali a teraz sa nerozprávame už pätnásť rokov. Dcéry sa tešia, že maľujem. Najradšej maľujem kone. Obraz Zvedavý Zelenko sa predáva najčastejšie. Potom Ohnivá krásavica – ženský kôň. Maľujem obrazy so symbolickými odkazmi, ako napríklad Cesta odtiaľto do nekonečna. Na tom obraze kvety púpav symbolizujú duše. Mám cyklus obrazov v súvislosti so splnom mesiaca. Raz som šla do jedného kostola, ktorý som vôbec nevyhľadávala, akoby si ma vlastne našiel sám. Tam som videla ikonu Svätého Georgija, ktorý zabíja dračka. Musela som to namaľovať hneď v ten istý deň. Najradšej maľujem svätého Minu, lebo má najkrajšieho koňa. Rada maľujem dievky v slovenskom kroji. Pripravujem výstavu – päťdesiat obrazov na tému Staré fotografie a insita. Mám rada takmer všetky farby, obzvlášť oranžovú, fialovú – v závislosti od nálady. Namaľovala som jeden obraz pod názvom Varenie čierneho kocúra na Lucku na križovatke štyroch ciest. Existovala povera – rozprávka, že ak sa chcete stať nevid-

iteľným, musíte uvariť čierneho kocúra, ale nikomu nesmiete povedať, čo sa chystáte urobiť. Pred 13. decembrom, to je sviatok – Lucka, odídete na križovatku, kde sa križujú štyri cesty a na ktorej je strom. Zoberiete si so sebou zrkadlo na šamlík a medenú tyč. Tou tyčou musíte nakresliť veľký kruh vôkol seba, aby sa bosorky nemohli ku vám dostať. Zrkadlo opriete o strom, živého kocúra sotíte do vody a varíte. Varíte ho, kým sa nerozvarí. Keď sa rozvarí, musíte si dávať kosť po kosť do úst, kým nenájdete tú, ktorá vás urobí neviditeľným. Preto potrebujete zrkadlo, aby ste o tom vedeli, že ste sa stali neviditeľným. Potom môžete ísť do obchodu a zobrať si, čokoľvek potrebujete. Nikto vás neuvidí.

Tú poveru počul sused môjho deda, matkinho otca. On sa narodil práve 13. decembra – na Lucku. Mal ženu, ktorá z mnohých pôrodov oslepla a veľa detí. Žili iba z toho, čo zarobil. Nevedel, ako má nakrímiť celú rodinu. V zúfalstve mu napadlo, že vyskúša príbeh s kocúrom. Urobil všetko, ako si to povera vyžadovala. Medzitým, prišli štyri bosorky, zo štyroch svetových strán. Nepozerali sa na kruh, ktorý nakreslil, ale začali ho biť hrablami a ťahať ho. Vystrašil sa. Sotva dokázal prísť domov a porozprával, čo sa mu stalo. Umrel dva týždne na to. Na Vianoce. Tento príbeh som sa dozvedela od jeho syna Martina, ktorý sa narodil 11. novembra, v roku 1926. Keď mi to porozprával, hneď som to namaľovala. Čas ubiehal. Prešlo mnoho rokov a farár Chalupka mal vyspovedať nejakého človeka, ktorý dlho umieral a nemohol umrieť. U evanjelikov spoveď nemôže byť iba medzi farárom a spovedajúcim sa, ale musí byť prítomný aj niekto, kto nie je z tej rodiny. Preto poslali pre môjho deda, aby bol svedkom. Umierajúci vyrozprával, že on a ešte traja boli tie strigy – zlé víly.

Vtedy boli ešte deti a preobliekli sa, aby ho vystrašili. Ten človek neumrel preto, lebo ho zbili, ale z preľaknutia. Jeden z tých štyroch, najprv pochoval vnúčatá, potom deti, potom nevesty, potom zaťov, potom ženu a nakoniec umrel vo veľkých bolestiach. Aj ostatní zle dopadli. Štvrtému vymiera rodina. Dcéra jedného z nich bola moja spolužiačka na základnej a strednej škole. Poznám tie rodiny. Ten, keď sa vyspovedal, do rána umrel. Predtým pochoval niekoľko mladších členov rodiny. Druhý, ktorý sa nikdy nevyspovedal, najprv pochoval dcéru, potom vnučku a jeho syn sa neoženil, je ochrnutý a nemôže sa hýbať.

30. Pavel Hajko

Pavel Hajko sa narodil v roku 1952 v Kovačici. Ukončil strednú učňovskú školu (odbor stolár) v roku 1970. S manželkou Evou má synov Silvestra a Daniela. Maľuje od roku 1972. Po prvýkrát vystavoval v roku 1974 v rámci kolektívnej výstavy v Kovačici. Od polovice sedemdesiatych rokov 20. storočia jeho hlavným maliarskym motívom bol kohút – ako symbol života, boja a lásky. Jeho obrazy vyžarujú erotiku. Okrem olejomalieb, robil aj výkresy a maľoval aj na skle. V roku 1981 sa stal členom Združenia kovačických insitných maliarov. Mal mnoho samostatných výstav a vystavoval aj v rámci početných kolektívnych výstav doma a v zahraničí.
¹⁸ Zúčastnil sa aj mnohých výtvarných

18 I. Melicherčík. Pavel Hajko, Bratislava: Fo Art 2002.
<http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremenic/pavelhajko>

kolónií. Mnohé obrazy daroval na charitatívne účely.

V škole som maľovanie nemal rád. Maľovať som začal pred štyridsiatimi rokmi, v roku 1972, spolu s kolegom – Pavlom Horniačekom, ktorý maľoval realizmus. Nikdy som o tom neuvažoval, že by som sa mohol stať maliarom. Prišlo to akosi samo. Keď som namaľoval prvé obrazy, ani som nevedel čo je to. Zaniesol som ich k Jonášovi: „Pán majster, povedzte, čo je to.. Je to insita, alebo nie je?“ Povedal: „Obraz je dobrý, ale insita to nie je.. Musíš maľovať trochu inak.“ Čo je to, keď to nie je insita?

Najprv som maľoval motív boj dobra a zla. Maľoval som mak, ako symbol zla, drogy. Po niekoľkých rokoch som začal maľovať boj dobra a zla, ako boj medzi líškou a kohútom. Tu, kde sme bývali, nám v zime líšky kradli sliepky. Kohút je symbolom domácnosti – strážca domu. Líška bola vždy zlá. Odo mňa sa očakávalo, že budem maľovať obyčaje – ako žijú ľudia v Kovačici. Všetci maľujú práce na poli, slovenské obyčaje. Ja som to maľovať nechcel. Potom prišla erotika. Vždy som sa chcel odlišiť od ostatných. Nič som nechcel robiť tak ako ostatní. Zvyčajne maľujem na jednu tému päť rokov. Najprv mak a krajinky. Prvých päť rokov to bola líška a kohúty. Potom sa líška zmenila na ženu. V deväťdesiatych rokoch bola erotika prvoplánová. Moja manželka nemá rada erotiku.

Eva, manželka Pavla Hajku, hovorí: „Nemám rada tie jeho obrazy. Vo všeobecnosti nemám rada erotiku. Podporujem ho vo všetkom, okrem znázorňovania erotiky. Niekedy to naozaj preženie. Má aj pekné, jemne erotické obrazy. Keď usporiadal prvú samostatnú výstavu s erotikou, nechcela som tam ísť, lebo som sa bála reakcie pub-

<http://www.babka.rs/data/indexser.html>

lika. My sme tu patriarchálne prostredie. Myslela som si, že ho vysmejú. Ale hlavné je, že to dobre dopadlo. Teraz, ak nie je erotika na obrazoch, hovoria, že to nie je Hajko.“

Keď som namaloval prvý erotický obraz, ani som nevedel, že je to erotika. Stalo sa to náhodou. Maľoval som zimu, snehové záveje. Namaloval som dva záveje. Podobalo sa to na nohy, potom som namaloval brucho a bola z toho erotika. Potom to bola myšlienka za myšlienkou. Nápad príde sám a potom to namalujem. Keď mi niečo napadne, možno to budem mať v hlave aj rok. Namalujem to, keď nastane tá pravá chvíľa. Muži majú radi iba erotiku. Aj ženám sa to páči, ale inak to vyjadria. Chcem len niečo namaľovať tak, ako to ja chcem a nie tak, ako mi to prikážu iní. Každý maliar by to namaloval inak, každý to inak vidí. Toto obdobie chcem mať ako Hajko!

Na 90% mojich obrazov je hlavným motívom kohút. To je tradícia. Kohút má skákať na sliepku. Má svoj hárem vôkol seba a je najväčší frajer. Teraz trochu erotika. Znázorňujem iba niektoré ženské časti. Ženské telo je krajšie. Maľujem iba to, čo sa mi páči. Na každom obraze je kovačický kostol. Na hodinách sú štyri hodiny, lebo som sa narodil o štvrtéj. Čo je kostol? Obyčajná stavba. Kostol je tu (ukazuje na srdce). Zvyčajne chodievajú do kostola ženy, aj mladšie. Muži chodievajú viac, keď zostarnú.

Niekedy namalujem tri kopce. To je symbol Slovenska. Keď idem na Slovensko na výtvarnú kolóniu, tam maľujem vrchy. Keď snívam – snívam o vrchoch. A tu nie sú. Potom som išiel na Slovensko a videl som tie oblasti. Keď som bol malý, prisnilo sa mi, že moja rodina žije v hlinenom dome. V minulosti ľudia stavali domy z hlíny a zeme. Nevedel som to, ale prisnilo sa mi to.

Podľa mňa je obraz insitný, keď človek nie je vzdelaný. Nemám rád rady. Radu si vy počujem, ale urobím to po svojom. Nechcem sa stretávať s maliarmi, ktorí pracujú, lebo ak by som niekoho navštevoval, podobal by som sa na neho. Videl by som ako pracuje. Chcem byť svojský, originálny. Radšej nech kopírujú mňa. Nemohol by som pracovať v galérii, vnímal by som iné motívy.

Maľujem na objednávku, ale tak, ako to ja chcem. Nejaká firma si objednala Belehrad, tak som robil mestské témy. Jeden muž chcel, aby som namaloval jeho ženu na posteli a ako on prichádza domov s kufrom z cesty. Na tom obraze som nad posteľou namaloval svoj obraz tak, ako som chcel, takže na jednom obraze dostal dva.

V Srbsku málo vystavujem. Vystavujem hlavne v zahraničí. Kritiky sú dobré. Musím investovať peniaze, ak sa mi nevráta – potom, čo som urobil? Treba zostaviť katalóg. To sú všetko výdaje. Ja žijem z maľovania. V zahraničí sa predá viac obrazov.

Neverím v talent, ale v prácu. Ak nemaľujete aspoň desať rokov, to je nič. Denne niekedy pracujem desať, niekedy pätnásť, niekedy päť hodín. Niektoré obrazy chcem dokončiť hneď a niektoré stoja mesiac a potom sa k nim vrátim. Všetko závisí od myšlienok a nápadov. V zime veľa pracujem. V lete pracujem nerád. Máme vinohrad, záhradu. Cestujem po výtvarných kolóniách, to sa začína už v apríli. Tam sa stretávam s inými ľuďmi. Všimam si techniky, ktorými pracujú a ako ja pracujem. Na výtvarnej kolónii sa veľa naučíte. Učíme sa jedni od druhých. Vytvárajú sa kontakty, môžete dohodnúť výstavu. Človek si oddýchne.

Nechcel som študovať výtvarné umenie. Potom by som to nebol ja. Každý, kto

študuje, sa musí podobať na profesora. Až neskôr sa dokáže zbaviť vplyvu. Pre mňa je umenie, keď vidím nejaký obraz a viem, čo to je a nemusím rozmýšľať a pýtať sa autora – hej, čo si to urobil?! Maľovanie mi v živote dalo mnoho známostí, cestovanie. Je to môj pôžitok. Keď som unavený, idem si oddýchnuť, idem maľovať. Vyhovuje mi aj to, že pracujem ako stolár. Keď sa unavím v jednej práci, idem do druhej.

Najprv som pracoval v Novom dome ako stolár. Potom som, v roku 1986, prestúpil do inej firmy, robili sme klimatizácie. Vtedy som mal výplatu päťdesiat nemeckých mariek. Pracoval som vo Vršci. Všetko, čo som zarobil, som minul na stravu. Potom som povedal ďakujem, neprosím a začal som iba maľovať. Firma skrachovala v roku 1991. Od roku 1994 iba maľujem. Dá sa vyžiť iba z maľovania, ale ťažko. Nemám pôdu.

V Kovačici sa v minulosti žilo trochu inak. Boli sme chudobnejší, ale žilo sa lepšie. Hrávali sme sa na ulici. Viac sme sa kamarátili. Teraz sa deti nemôžu hrať na ulici, nie sú ihriská. Vždy musí niekto dávať pozor na deti. Každý večer sme chodievali k niektorému susedovi, hrali sme karty a rozprávali sme sa. Naša generácia to ešte stále robí, ale títo mladší vôbec nie. Jedine ešte stále existuje tradícia, že si ľudia popijú kávu doobeda medzi deviatou a desiatou hodinou. Susedy chodievajú jedna k druhej – každý deň do iného domu. Teraz na to nie je čas. Pozerajú seriály, nerozprávajú sa navzájom. Naše detstvo bolo lepšie, kamarátili sme sa. Keď sme mali dvadsať rokov, chodievali sme na tanečné zábavy a do parku. Chodievali sme na korzo na prechádzku, k hotelu – dookola jednou a druhou stranou ulice. Muži sedeli a vtipkovali.

To čo robím, to mám rád. Nerozumiem človeku, ktorý povie, že niečo nevie. Skú-

sil si? – Neskúsil. Tak ako vieš, že to nevieš? Musím to najprv skúsiť – ak nemôžem, tak nemôžem. Keď som si kúpil motorku, rozobral som ju na súčiastky a teraz ju viem opraviť. Človek sa musí učiť sám. Dom sme si postavili, moja žena a ja, doslova sami. Aj pre syna som postavil dom vedľa nášho.

Viem, čo chcem. Za čias komunizmu sa žilo lepšie. Všetci sme mali prácu a mohli sme z nej vyžiť. Pracoval som od šiestej do druhej. Prišiel som domov a pracoval som ďalej, staval som dom. Mohli sme ísť k moru, kamkoľvek. Môj syn by si teraz nikdy nepostavil dom. Aj on aj nevesta pracujú, ale musíme im finančne pomáhať.

31. Ana Lenhartová

Ana Lenhartová (dievocké Husáriková) sa narodila v roku 1952 v Kovačici, v poľnohospodárskej rodine. Základnú školu ukončila v rodnom meste. Vdova, manžel Jano umrel v roku 2003. Od roku 1967 vyrába intarzie (obrazy z dyhy) s insitnými motívmi, maľuje na keramiku a tekvice a venuje sa aj ľudovým výšivkám. Najčastejšími motívmi na intarziách sú práce na poli, krajinky, motívy spojené s kostolom, obyčaje životného cyklu. V roku 2008 sa stala členkou Galérie insitného umenia v Kovačici. ¹⁹Po prvýkrát vystavovala v rámci kolektívnej výstavy v roku 1968. Pred tým než sa vydala (v roku 1974), vystavovala pod dievockým priezvis-

kom Husárik. Mala štyri samostatné výstavy v Belehrade (1973), v Pečinciach (1974), v Dubrovniku (1974) a v Toraku (2005). Vystavovala aj v rámci viacerých kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

Motívy na mojich obrazoch sú tieto naše, sedliacke, všetko, čo je na dedine. Tie témy som začala spracovávať ešte na základnej škole, na hodine technického vzdelávania. Keď som ukončila základnú školu, myslela som si, že sa zapíšem na výtvarnú akadémiu. Ale nemala som na to podmienky. Pochádzam zo sedliackej rodiny. Mladšia sestra išla pracovať do Belehradu. Otec povedal, že niekto musí obrábať pôdu. Takže, musela som zostať doma ja. Chalupová bola moja suseda. Videla, že pekne vyšívam a aj ona pekne vyšívala, tak ma pozvala k sebe. Povedala mi, že viem kresliť a povzbudila ma. Potom som trochu pracovala s farbami.

Vydala som sa v roku 1974, keď som mala dvadsaťtri rokov a zbohom všetko! Muž mi nedovolil maľovať. Predtým, než som sa vydala, mala som samostatné výstavy. Potom prišlo obdobie manželstva. Bol stavbár a bol veľmi žiarlivý. Myslel si – kam chceš ísť kade tade. Bolo mi ťažko – keď niečo vieš robiť, máš to rád a nesmieš to robiť. Písala som aj básne, ale aj to mi zakázal. Nemali sme deti, nechcel ani, aby sme si adoptovali. Dovolil mi vyšívať doma. Nesmela som ísť do spolku žien. Mama to tiež mala veľmi rada, čo som robila, tiež jej bolo veľmi ťažko, že mi manžel nedovolil pracovať. No, teraz už prešli roky – moje ruky nie sú také isté. Treba vypracovávať detaily. Ale predsa to chcem robiť, lebo intarziu nerobí nikto. Zostala mi láska k drevu. Budem pracovať, kým budem vládvať.

Na výrobu jedného obrazu potrebu-

jem priemerne dva-tri týždne. Záleží od rozmerov a detailov. Najprv všetko kus po kus vysekám, potom to spracujem, polepím. Musí to stáť deň až dva. Chce to čas. Moja prvá práca sa volá Dievky pred kostolom. Bolo to na základnej škole.

Kupujúci boli cudzinci. Bolo ťažko a teraz je ešte ťažšie. Ťažko je, lebo si aj štát berie daň a galéria percento. Predávajú to veľmi drahú a potom si to ľudia nemôžu dovoliť. Nemôžem to predávať zadarmo. Potom môžem ísť radšej pracovať do Belehradu ako upratovačka.

32. Alžbeta Sokol

Alžbeta Sokol (Kovačica, 1953-2010). Dcéra Jána Sokolu, ktorý patril medzi prvých insitných maliarov v Kovačici. Ukončila Vyššiu ekonomickú školu (Nadstavbu strednej školy ekonomického zamerania, – pozn. prekl.). Pracovala ako úradníčka na obecnom úrade v Kovačici. Maľovať začala v roku 1998 na návrh lekára. Malo jej to pomôcť zotaviť sa po tretej operácii nádoru na mozgu. Maľovala do roku 2006. Najčastejšími motívmi na jej obrazoch sú folklórne motívy, detské hry a život na dedine. Vystavovala na 10. a 11. bienále insitného umenia v Jagodine. Tiež vystavovala aj v rámci kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

*(Rozhovor – Katarína Sokolová,
sestra Alžbety Sokolovej)*

Moju sestru Alžbetu sme volali Era. Maľovanie bolo terapiou. V roku 1993 sme sa dozvedeli, že má nádor na mozgu. Prišla domov a hneď zaspala. Bola ako rastlina. Po prvej operácii sa vrátila do práce. Mala skrátený pracovný čas, pracovala štyri hodiny denne. Nepovedali sme jej presne, čo jej vlastne je. Iba ja som vedela pravdu a aj to, že sa problém pravdepodobne vráti. Znovu mala operáciu po dvoch rokoch, v roku 1995 a nasledovnú roku 1997. Po tretej operácii jej znehybnela celá pravá strana tela. Maľovať začala v roku 1998 na návrh lekára. Keď jej to lekár navrhol, povedala mu: „Ale ja neviem ani písať ľavou rukou a nie to ešte maľovať!“ Ale predsa začala maľovať, takže som ju mohla nechať samu doma. Bola pokojná a spokojná, že maľuje. Hoci mala operovanú hlavu a bola čiastočne ochrnutá, mala neuveriteľnú silu a vôľu žiť. Lekár jej povedal, že je pacientka, ktorá doposiaľ najdlhšie žije s tou chorobou a ona sa ho opýtala: „Mala som umrieť?“ Maľovanie jej predĺžilo život o osem rokov. Na nohe mala akúsi topánku s prístrojom, vďaka čomu mohla chodiť. Po poslednej operácii v roku 2006 bola v nemocnici šesť mesiacov. Lekár jej nedával nádej, že operáciu prežije. No ona mala silnú vôľu a chcela, aby sa o to pokúsili. Bola som pri nej, rozprávala som jej každý deň. Prekonala to a o dva roky sa relatívne zotavila. Znovu bola operovaná v roku 2010 a to už bol koniec.

Alžbeta bola praváčka. Začala maľovať ľavou rukou, ktorú dovtedy vôbec nepoužívala. Doma sme mali farby a všetko, čo je potrebné na maľovanie, lebo to zostalo po zosnulom otcovi, Jánovi Sokolovi. Bolo zvláštne, že nám nikto z maliarov nech-

cel pomôcť, zaobstarať farby, štetce a pod. Všetci iba sľubovali, že jej to kúpia, ale nikto neurobil nič konkrétne. Snažila som sa podporiť ju. Starala som sa o ňu po každej stránke. Čo sa týka maľovania, impregnovala som jej plátna, lebo som aj sama v mladosti maľovala. S otcom som vystavovala a predávala obrazy. To bolo moje vreckové, keď som bola študentka.

Sestra rada maľovala príbehy z ľudového života, deti, ktoré sa hrajú, zimu. Okrem štandardných rozmerov, robila aj miniatúry.

33. Ján Žolnaj

Ján Žolnaj sa narodil v Kovačici v roku 1953. S manželkou Alžbetou majú dcéry Marienu a Ivanu. Bol vojak z povolania. Maľuje od roku 1974. Okrem olejomalieb robí aj grafiky a používa aj pastelovú techniku. Potom čo odišiel do dôchodku sa z Belehradu vrátil do rodiska. Členom Galérie insitného umenia v Kovačici sa stal v roku 2008.²⁰ Inšpiráciu pre svoju tvorbu čerpá v slovenskom folklóre, v ľudových piesňach, v živote a obyčajoch v Kovačici. Omaľováva tekvice a rôzne veci v domácnosti (šamlíky, kolovraty a iné). Mal mnoho samostatných výstav a vystavoval aj v rámci početných kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

²⁰ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremeni-ci/janzolnaj>

Na základnej škole som bol členom výtvarnej sekcie. Odvtedy pretrváva moja láska k maľovaniu a kresleniu. Keď som bol ôsmakom na základnej škole, v roku 1968, v Národnom múzeu v Belehrade bola výstava obrazov Vincenta Van Gogha. To sa mi veľmi páčilo. Vtedy som ešte nevedel, čo sú to olejové farby. Najprv som začal maľovať na skle, lebo sa mi to páčilo. Nikto ma nič neučil. Sám som sa dopracoval k tej technike. Ako náhle som dokončil obraz, celý popraskal. Nemal som žiadnu knihu, ani príručku. Keby som mal, vedel by som ako maľovať. Na výkone vojenskej služby bol u mňa syn Odreja Veňarského. Požiadal som ho o radu, lebo tiež maľoval. Povedal mi, že je to tajomstvo a že neverí, že mi to niekto povie. Vedel som, že potrebujem glej, tak som urobil dva obrazy na živom plátne. Boli to obrazy Kosovská dievka a Hercegovskí utečenci z obalu bonboniery. Tu som minul veľké množstvo farieb, ale ten obraz sa nikdy nezničí. Tým, že som chodieval do Kovačice som si od jedného zobral A, od druhého B, od tretieho C, a tak nejak som sa dopracoval k nejakej technológii. Najlepšie bolo, keď som si kupoval hotové plátna. Strakúšek sa ma opýtal: „Prečo sa trápiš – zober glej a rozried' ho ako vodu. Keď to vyschne, trochu pošúchaj šmirglom a zober základnú farbu na drevo. Na tenko pretri a pozri si to oproti svetlu. Ak sú tam dierky, pretri ešte raz a hotovo.“ Niekoľko obrazov som urobil aj takto, ale ako náhle som si mohol kúpiť plátno – kúpil som ho. Potom som pochopil, že sa aj to musí pripraviť. Stratil som mnoho obrazov, lebo som si technologicky nevedel pripraviť plátno. V Kovačici mi tú technológiu nechceli ukázať. Bol som aj u Chalupovej. Povedala mi čo sa používa na maľovanie a čo sa týka plátna, povedala mi iba toľko, nech si kúpim hotové. Často som sa na to pýtal aj kolegov na

výstavách. My maliari sa málo stretávame, neviem prečo. Asi je to kvôli rýchlemu tempu života a potrebe zabezpečiť si existenciu.

Bol som vedúcim výtvarnej sekcie v Dome JLA. Boli tu vojaci – akademickí umelci. Zo začiatku som maľoval pre všetkých príbuzných. Teraz maľujem pre deti, ale čoraz menej. Privyrábam si kladením obkladačiek do kúpeľní a kuchýň. Na maľovanie nie je veľa času. Vyžaduje si to veľa času kým namaľujem olejomalbu. Kreslím aj výkresy, ale myslím si, že nekreslím až tak dobre. Keď prídem domov unavený, už sa mi potom nič nechce. Maľujem aj na výtvarných kolóniách.

Manželka Jána Žolnaja, Alžbeta, hovorí: "Ja ho v maľovaní podporujem. Začal to robiť, lebo to bola jeho záľuba. Ešte keď bol mladý, prišiel domov z práce, sadol si a maľoval. Páčilo sa mi, že bol doma, nikam nechodil. Bol vojakom z povolania. Mali tam vojenský klub a aj tam maľoval. Keď sme sa presťahovali do Belehradu, jedna suseda tiež maľovala zo záľuby. Pýtala sa ho prečo nemaľuje. Povedal jej, že má farby v Kovačici na povale. „Tak ich prines a môžeme maľovať spolu.“ A tak začal maľovať. To je náročná a drahá záľuba. Potrebné je do toho dosť vkladať. Keď sa začnú výstavy, musíš do toho mnoho vložiť, aby to niekto videl. Vždy som ho podporovala. Nemohol by to robiť iba zo svojho platu. Nemáme každý svoje peniaze, sú spoločné. Ak potrebuje na rámy – dávame peniaze na rámy, keď potrebujeme niečo do domácnosti – tak na domácnosť."

Teraz najčastejšie maľujem dedinu – práce na poli, rôzne udalosti, to, čo si pamätám z detstva. Chcem znázorniť, čo sa v minulosti používalo na oranie, na kosenie, aby bolo vidno motyku. Pravdepodobne to už dlho nebude existovať.

K maľovaniu ma inšpirujú aj melódie a texty slovenských ľudových piesní. To mi dáva množstvo nápadov. Keby sa mi počas života podarilo namaľovať aspoň polovicu tých piesní, veľmi by ma to tešilo. Niektoré piesne je veľmi zložitá znázorniť. Tam kde sú strofa za strofou obsahovo navzájom v rozpore. Mojou obľúbenou piesňou je Kovačica, Kovačica to je pekné mesto. V Kovačici je život najkrajší – príroda, ľudia, priateľstvo, pokoj. Dost' dlho som žil v meste. Keď som sa presťahoval, nevedel som si zvyknúť na ten pokoj, aj keď som sa tu narodil. Teraz mi je zle, keď mám ísť do Belehradu. Pravdepodobne sú to aj moje roky.

Konečným cieľom každého maliara je predať obraz. Môžeme rozprávať, čo len chceme. Mám dôchodok, nežijem iba z maľovania. Peniaze nie sú najdôležitejšie. Skutočne si želám, aby niekomu zostalo to čo robím, aby generácie po nás videli, ako ľudia vyzerali, ako pracovali – bez ohľadu na to, či obraz darujem, alebo ho predám. Väčšinou kupujúci nie sú Kovačičania. Kovačičania sa na výstavách o mojich obrazoch pekne vyjadrovali, kolegovia taktiež. Keď ma prijali do Galérie insitného umenia, hovorili – kde bol tento človek doteraz. Nebolo ľahké stať sa členom tej galérie.

Maľovanie pre mňa znamená veľmi veľa. Milujem farby. Milujem, nielen insitné umenie, ale umenie vo všeobecnosti – aj hudbu, aj film – všetko, čo je pekné. Na obraze chcem znázorniť to, čo cítim. Nemusí to byť z minulosti. Rád maľujem lásku – lásku k človeku, k žene, k deťom. Kým je lásky, bude aj sveta. Keď zmizne láska – zmizne celý svet. Počas sviatkov, napríklad na Veľkú noc, hneď dostanete nejaké nápady. Farbené vajíčka, obyčaje – oblievanie dievky vodou. To všetko som v detstve robieval. Nemali sme peniaze na voňavku, tak sme

dievku ošpliechali vodou. Teraz niektorí maľujú zajace a to tu nikdy nebolo. To je niečo z dovozu, to tu nikdy nebolo. Maľujem krstiny, svadby. Veľmi rád maľujem veselých ľudí, keď si trochu vypijú. Odvtedy čo spolupracujem s Galériou Babka, začal som omaľovávať stoličky a rôzne predmety.

Myslím si, že toto maliarstvo súvisí s identitou Slovákov. Nieкто píše poéziu, nieкто prózu a niekomu napadlo zaznamenať to farbami. Človek musí mať nejaký motív, ktorý ho nadchne tvoriť.

34. Anna Pavlov

Anna Pavlov (dievocké Hekelová) sa narodila v roku 1954 v Kovačici. Základnú školu ukončila v rodnom meste. Maľuje olejomalby už od svojich osemnástich rokov. Potom, čo sa v roku 1974 vydala za Dragolúba Pavlova z Pančeva, žila v Kovačici a neskôr v Pančeve. Má dcéry Natašu a Alexandru. Pracovala ako domáca, upratovačka, starala sa o deti. Jej obľúbené výtvarné motívy sú príroda, kvety, ženy. Robí olejomalby, omaľováva tekvice a rôzne predmety (varechy, kolovraty, taniere a pod.). V roku 2009 mala samostatnú výstavu v Pančeve. Vystavovala aj v rámci kolektívnych výstav.

Najviac milujem farby. Už ako malé dieťa, keď som videla nejaké zvláštne farby, mala som pocit, že som sa do nich zamilovala.

Svojim spôsobom mám rada všetky farby. Najradšej nosím oblečenie modrej farby. Nerada si obliekam čierne oblečenie. Môže byť čierny nejaký detail, ale úplne čierny odev nie.

Keď sa ma niekto opýta, čo som rada maľovala – ja neviem. Asi som maľovala kvôli tým farbám. Pre mňa nebolo dôležité, aby som niečo namaľovala, ale aby som sa vyjadrila farbami. Na obrazoch mám vyberanie repy, dievky, ktoré tancujú v českých sukniach – to si všímam. Pre mňa vôbec nie je dôležitý motív, netrápi ma, čo je na obraze, ale iba to, aby som tam dala farby. Obyčaje pre mňa nič neznamenaajú, ide iba o to, aby som sa vyjadrila farbami. Príde mi tak namaľovať niečo, čo nesúvisí s ničím. Mám na kartónoch – na oblaku tri ženy v priesvitných šatách. Význam ekológie – aby nám bola krajšia planéta. Často maľujem a neviem ani čo – preto nedávam názvy obrazom. Mama ma pre to kritizovala: “Prečo ten obraz nemá meno?!”

Moja mama ma kritizuje, karhá ma – to ti nie je dobré. Ona je nazarénka. Oni nemajú narodeniny, ani žiadne oslavy. To je samotársky život bez farieb. Ona je, našťastie, usilovná žena. Keď som bola vydatá, málo som maľovala. Nemala som na to čas. Kým boli dcéry malé, neregistrovali to. Keď narástli bolo im ľúto, že nemaľujem viac. Prialo som si, aby aspoň jedna šla tou cestou, ale nechcela ani jedna. Nejaký čas som nemaľovala. Nebola som vytrvalá. Musela som si zarábať na živobytie.

Začala som maľovať už v detstve. Viac maľujem od svojich osemnástich rokov. Moja prvá olejomalba je veľmi škaredý obraz. Bolo to pokusné morča, nevedela som ani zamiešať farby. Bolo to trápenie so mnou. Nešla som do školy učiť sa, ale po ceste životom som sa učila. Na tom prvom obraze sú kvety – je to pestrofarebné.

Maľujem aj na objednávku. To sú trochu divné veci. Jeden muž z Pančeva si objednal ženský akt do spálne. V Londýne som v jednej srbskej rodine strážila deti. Otec tých detí je Belehradčan, chodieval na Kráľovskú výtvarnú akadémiu. Dal mi farby a bloky na kreslenie. Čudoval sa, ako ja to miešam farby, nepodarilo sa mu to pochopiť. Mal pozitívne poznámky ohľadom môjho maľovania, ako aj jeho kamaráti. Páčili sa im moje obrazy. Podarilo sa mi niekoľko predať. Bola som viackrát v Nemecku u dcéry. Aj tam som maľovala na objednávku – urobila som akt do spálne. Nerada maľujem úplne nahú ženu. Rada darujem obrazy všetkým – deťom, kamarátom. Keď som nemala peniaze, aby som kúpila nejaký dar, darovala som svoje práce.

35. Mária Vargová

Mária Vargová sa narodila v roku 1954 v Kovačici. Gymnázium ukončila v rodisku. Pracovala v poľnohospodárskom družstve ako úradníčka. Začala maľovať potom čo zostala bez práce. Mnohé roky sa venovala aj folklóru a spevu. Jej obľúbené maliarske motívy sú z dedinského života a krajinky. Od roku 1993 je členkou Galérie insitného umenia v Kovačici. Samostatné výstavy mala v roku 1993 a 1995 v Kovačici. Vystavovala aj v rámci mnohých kolektívnych výstav.

Zostala som bez práce v deväťdesiatych rokoch, keď mnohí ľudia dostali výpovede, lebo sa začalo vo veľkom prepúšťať. Bo-

la som sklamaná a smutná. Ocitla som sa medzi štyrmi stenami a začala som maľovať. Chuť maľovať som mala ešte v detstve, ale nestíhala som. Rozhodla som sa, že svoje city a to, čo v sebe cítim, dám na plátno. Venovala som sa niečomu peknému, so želaním zabudnúť na nepríjemnú minulosť.

Dlho som premýšľala o tom, čo maľovať – všetko už bolo namalované, nechcela som byť rovnaká ako ostatní. Rozhodla som sa, že budem maľovať ľudí z nášho prostredia, polia, kone, ale aby ľudia neboli takí uniformovaní ako u ostatných. Zjednodušila som ich. Myslím si, že diváka netreba zaťažovať detailmi na obraze.

Používam pastelové farby a odtiene hnedej. Dosť miešam farby. Namočím štetec do piatich až desiatich farieb. Mala som jedno obdobie, keď som cítila smútok a sklamanie, takže som to vyjadrila na svojich obrazoch. Všetko na nich bolo tmavé. Vo všeobecnosti sa mi to nepáči, ale zrazu som začala maľovať tmavými farbami. Tmavé nebo, všetko bolo čierne, také, aké boli moje pocity v mojej duši. Myslím si, že mladí nosia čierne oblečenie, lebo je teraz taký trend. Neviem, či pätnásť až šestnásť ročné dievča môže tak hlboko duševne trpieť, žeby sa preto obliekala do čierneho.

Keď som začala maľovať, moja rodina bola prešastná, obzvlášť matka. Moja matka bola milovníčkou výtvarníctva aj pred tým než som začala maľovať. Vždy si dôkladne prezerala obrazy a katalógy. Bola taká úprimná, že chválila aj iných maliarov – nielen mňa.

Bola som dosť osamelá, pretože som nemala deti. Keď začnem maľovať, keď mám pred sebou plátno, akoby mi ten obraz robil spoločnosť, aj tie osoby na obraze, tí ľudia. Vždy som si to tak predstavovala – toto sú

moji kamaráti, je to moja spoločnosť, nie som sama. Mám ich na obraze, sú vôkol mňa a ja som s nimi. Hovorím vám to úprimne, zo srdca. Často som to hovorila, keď som začínala maľovať nový obraz – poďte kamaráti moji, teraz niečo spolu urobíme.

V minulosti som sa intenzívne venovala folklóru a spevu. Tancovala som ľudové tance. Vyše desať rokov som bola aktívnou členkou kultúrno-umeleckého spolku. Tridsať rokov som spievala sólový spev, zábavné piesne a potom aj ľudové. Ako speváčka som chodievala na mnohé súťaže a festivaly. Bola som členkou skupiny Vzlet. Mám svoje vlastné nahrávky slovenských ľudových piesní v novosadskom rozhlase. Okrem toho ma baví aj fyzická práca. To mi pomáha. Keď sa unavím pri maľovaní, odídem do záhrady. Stále som aktívna.

36. Martin Markov

Martin Markov (Pančevo, 1954 – Padina, 2013). Základnú školu ukončil v Padine a strednú školu úžitkového priemyslu – ŠUP (kovospracujúci odbor) v Ade. Pracoval v Továrni na výrobu lietadiel Utva v Padine. S manželkou Katarínou mal syna Alexandra a dcéru Natáliu. Maľovať začal v roku 1977. Prvýkrát vystavoval v rámci kolektívnej výstavy v Padine v roku 1981. V roku 1986 sa stal členom Galérie insitného umenia v Kovačici. Vystavoval v rámci mnohých kolektívnych výstav a mal vyše dvadsať samostatných výstav doma a v zahraničí. Zúčastňoval sa mnohých medzinárodných výtvarných kolónií. Najčastejšie maľoval rovinu, každodenné práce na dedine a zážitky z detstva. Používa aj kombinované

maliarske techniky ako sú sietotlač, akvarely, tzv. suchý pastel a akvarel. Omalováva tekvice a vajíčka. Za svoju tvorbu získal mnohé uznania, diplomy a ďakovné listiny.²¹

Prvú olejomalbu som urobil roku 1977 a od vtedy počítam, že maľujem. Predtým som kreslil ceruzkou a drevenými farebnými ceruzkami len pre seba. Dostal som nápad maľovať, lebo sa mi páčili holandskí a flámski majstri – maliari. Preto sú na mojich obrazoch tmavé farby. Začal som maľovať ešte za slobodna. Mojej terajšej manželke, vtedajšej priateľke, som daroval obraz na skle.

V roku 1981 prišli ku mne Michal Povolný a Ján Husárik a opýtali sa ma, či by som chcel byť jedným zo zakladateľov padinskej galérie. Bol som prekvapený. Nevedel som, čo im mám povedať. Myslel som si, že ma ľudia vysmejú ak zanesiem svoje obrazy na výstavu. Podarilo sa im prehovoriť ma. Dostal som pozitívnu kritiku. Od vtedy som začal maľovať intenzívnejšie. Zdokonaľoval som sa sám, učil som sa na vlastných chybách. Michal Povolný mi poradil ako si mám zhotoviť podklad na obraz. Potom som našiel v časopise Zabavnik návod ako sa robí podklad, základ na plátno. Vtedy to bolo zložité zadovážiť si farby. Dnes ich dostať všade, aj na trhovisku. Maľoval som počas celého roka, potom čo som sa vrátil domov z práce. Naobedujem sa, oddýchnem si a potom maľujem. Takmer každý deň, hodinu – dve. Každý obraz som maľoval ako pre seba. Nechcel som robiť nič unáhlene, lebo je to môj rukopis, moje dielo.

Kým tu boli poľnohospodárstvo, dobytkárstvo a priemysel silné odvetvia, ľudia

neuvažovali o tom, že by mohli maľovať. Od vtedy, čo u nás nastali zmeny, objavili sa mnohí maliari, lebo ľudia zostali bez práce. Pokúsili sa maľovať.

Keď ma prijali do kovačickej galérie, Jonáš ma chytil pod ruku a priviedol k mojim obrazom. Pomyslel som si – čo bude teraz? Nepáčilo sa mu, že som začal maľovať perspektívu. Povedal mi: “Martin, utekaj od toho!” A ja som si myslel, prečo mám od toho utekať, keď ja to maľujem rád. Páči sa mi, keď na obraze cítiť hĺbku. Obzvlášť, keď maľujem rovinu. Pokračoval som a maľoval som po svojom, nikoho som nepočúval. Musí byť aj nejaká zmena, nemôžeme maľovať stále tak, ako to začali robiť prví maliari. Toto môžeme nazvať akýmsi moderným insitívnym umením.

Za ten čas čo maľujem som prešiel rôznymi fázami. Najprv sa všetko začalo s tekvicami, cyklus obrazov Život v tekvici. Myšlienka sa zrodila, keď sa začalo bombardovanie. Chcel som v tej tekvici zachrániť prírodné bohatstvo pred temnými silami. Túto tému obzvlášť vyhľadávali ľudia v Taliansku. Vystavoval som v Kikinde v rámci podujatia Dni tekvic. Potom som sa znovu vrátil ku krajinkám a rovine.

Potom som mal cyklus so strašiakmi. Volám ich strážcovia plodov. Posledným cyklom sú fantázie. Chcem si oddýchnuť od tých rovín. Fantázie som urobil preto, lebo sa zjavili mnohí, ktorí ma kopírovali, obzvlášť na Slovensku. Potom som sa znovu vrátil ku krajinkám. Tekvice sa komplikovane maľujú, je s tým veľa roboty.

Farby vplývajú na psychiku človeka. Volím jemné odtiene pri všetkých farbách. Najviac som používal zlatožlté farby. To je bohatstvo, jeseň, keď sa zbierajú plody. Málokedy maľujem ľudí, niekedy namaľujem kroje.

21 M. Širka, V. Valentik, J. Čendić i dr. Marci Markov – 30 godina slikarstva. Pančevo: Grafos 2008.
<http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremenici/martinmarkov>

Človek začal prírodu ničiť, a preto rád maľujem čisté krajinky bez ľudí. Sme súčasťou prírody, závisíme od nej a ona od nás.

Maľujem aj na objednávku. Predávam obrazy v Belehrade, v Austrálii, v Taliansku, na Slovensku. Nájdu sa kupujúci aj v Padine, ale ľudia nemajú peniaze. Tieto zmeny ovplyvnili všetko, aj umenie vo všeobecnosti.

Moja dcéra maľuje, má talent, ale nemá vôľu. Získavala prvé miesta na výtvarných kolóniách. Maľuje v realistickom štýle, robí portréty, maľuje zvieratá. Insitné umenie ju nezaujíma. Chcela študovať dizajn, ale nemali sme peniaze, a tak nemohla chodiť do takej školy.

Umenie je vnútorná energia, ktorú človek niekde nejakým spôsobom prejaví. Škoda len, že mnohí talentovaní ľudia to držia v sebe. Každá práca je umenie, nielen maľovanie. Hudba, šport, dokonca aj poľnohospodárstvo je umenie. Nieкто má šikovné ruky a robí účesy...bez ohľadu na to, či má na to školu alebo nie. Mne insitné umenie dalo čas na oddych. Keď maľujem, odchádzam preč od všetkých starostí, od negatívnych vecí.

37. Anna Kotvášová

Anna Kotvášová sa narodila roku 1955 v Padine. Základnú školu ukončila v rodisku. S manželom Pavlom majú dcéru Jarmilku. Olejomalby maľuje od roku 1995. Omalováva taniere, tekvice, fľaše, drevo, predmety z dreva. Jej najčastejším motívom je morka. Prvýkrát vystavovala v rámci kolektívnej výstavy v Padine v roku 1996. Prvú samostatnú výstavu mala tiež v Padine v roku 1997. V roku 2000 zverejnila mapu grafik pod názvom Moje morky. Veľmi ochotne sa zapája do rôznych charitatívnych podujatí a často daruje obrazy. Dáva súkromné hodiny kreslenia a maľovania deťom, ktoré majú záujem o výtvarné umenie. Mala už tridsaťpäť samostatných výstav a vystavovala aj v rámci mnohých

kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Od roku 1999 je členkou Múzea insitnej tvorby v Jagodine. Je členkou aj Detvianskej umeleckej kolónie – Duk. Je členkou aj Združenia maliarov Padiny, ktoré sa volá Smäd. Za svoju tvorbu získala mnohé ocenenia a uznania. V Belehrade v roku 2002 získala druhú cenu za miniatúry. Na medzinárodnom salóne insitného umenia Intrnational de art naiva, v rámci IX bienále v Bukurešti v roku 2007 jej udelili prvú cenu za najlepší obraz. V Kysuckom kultúrnom centre v Čadci v roku 2008 získala diplom a uznanie na tematickej výstave Žena a kvet za obraz Ženy v slnečnicovom poli. Na etno-festivale Banátske rozprávky v Zrenjanine v roku 2008 získala diplom a obsadila prvé miesto. V Bratislave v roku 2011 získala diplom za obraz Ježišovo narodenie. Mnohokrát ochotne darovala obrazy na rôzne charitatívne podujatia.

Najprv som maľovala na predmetoch z dreva, na sklo a na taniere. Bol to módny trend dávať na steny taniere. Povedala som si: prečo by som za to mala platiť, keď to viem urobiť aj sama. S manželom sme istý krátky čas žili v Nemecku. Maľovala som pre svoju dušu a vyrábala som tým aj darčeky. Bolo to v roku 1990. Vtedy bolo menej peňazí. Predtým som šila. Pracovala som ako krajčírka. V Padine máme maliara Michala Povolného. Je to bratranec môjho otca. Sme aj susedia. Často som k nim chodievala. Zo žartu som mu povedala, že by som chcela maľovať. Hneď mi dal plátno! Prvý obraz som začala maľovať v roku 1994 a dokončila som ho v roku 1995. Bolo to počas sviatkov. Zapáčilo sa mi to. Potom som si povedala, že namaľujem ešte

jeden obraz. Niekoľkokrát som bola u Zuzany Chalupovej, dala mi zopár technických rád. Manžel mi zhotovil rámy. Manžel ma veľmi podporuje. Hovorí: „Keď ťa volajú na výstavu, tak ideme!“ Maľujem všetko, čo si pamätám z detstva – kam sme chodievali, čo sme robili, potom tekvice, včely, morky, hydinu. Počas uplynulých rokov som svoje maliarske motívy nemenila. Ale farby používam iné. Najprv to boli tmavé farby a obraz vyzeral ako keby nebol dokončený. Teraz sú moje farby veselšie, zhovorčivejšie. Na výtvarnej kolónii v Detve som sa veľa naučila, rýchlosť v práci – na to človek potrebuje skúsenosti.

Maľovanie mi do života dalo radosť, zmysel. To je moja terapia. Pred sedemnástimi rokmi som stratila jednu dcéru a pred pätnástimi som začala maľovať olejomalby. Mám ešte jednu dcéru a dvoch vnukov. Robím všetky domáce práce a maľujem. Kým maľujem, vnukovia sa hrajú. Starší sa občas ku mne pridá, ale len nakrátko.

Výstavy ma tešia. Obzvlášť bola pre mňa vzácna moja prvá výstava, ktorú som usporiadala po dvojročnej práci. Prítomná bola aj mama Zuzana (maliarka Zuzana Chalupová, mnohí ju tak volali, – pozn. prekl.) a pochválila ma. To pre mňa znamenalo veľmi veľa. Mám dve výstavy ročne na Slovensku – na jar a na jeseň. Mama Zuzana mi vždy tak hovorila: „Anna, keď maľuješ, plánuj hneď jednu výstavu na jar a jednu na jeseň.“ Na Slovensku sú pre mňa dvere vždy otvorené dokorán. Mám tam mnoho priateľov. Na začiatku som mala veľkú trému pred kamerami. Prišli mi s kamerami do domu a nevedela som čo mám povedať. Bolo mi do plaču, nemohla som si na nič spomenúť. Stalo sa mi to niekoľkokrát, že sa moja pamäť úplne zablokovala. Neskôr som sa uvoľnila. Teraz s tým už nemám žiaden problém.

Najviac maľujem večer, oddychujem pri tom. Cez deň mám málo času, lebo mám vnukov. Vždy varím na dva dni, ale ak prídu deti, vtedy jedla nie je dosť a musím uvariť ešte niečo. Vnukom vždy spravím, čo si želajú, spravím im pampúchy, palacinky. Večer maľujem keď sa skončia správy a seriál. Potom urobím viac ako za celý deň. V zime mám na maľovanie viac času.

Ľudia kupujú moje obrazy najviac na Slovensku. Z Belehradu do Padiny prídu málokedy, skôr sa zastavia v Kovačici. Teraz sme tu v Padine založili združenie maliarov pod názvom Smäd, ale myslím si, že s tým ťažko prerazíme cez Kovačicu. Na Internete mám vlastnú webovú stránku. Dcéra mi urobila profil na Facebook-u. Obrazy často aj darujem. Napríklad, niekedy som dala ľuďom obrazy, aby mohli dať do tlače nejakú knihu. Stávalo sa, že na to nemali peniaze, a tak som im dala obraz. Predali ho a z tých peňazí si zaplatili, čo potrebovali.

Keď som začala maľovať, susedkám a priateľkám sa to nepozdávalo. Hovorili: "A čo maľuješ? Načo ti je to?" Ani rodičia ma nepodporovali. Keď som sa chystala na výstavu – hovorili mi: "Zasa niekam ideš, zasa nás opúšťaš, len míňate peniaze a nič nepredávaš." Začiatok bol veľmi ťažký. Dcére sa obrazy páčia, ale nikdy ich nejak konkrétno nekomentovala. Manžel ma veľmi podporuje, vždy stojí po mojom boku.

Cena obrazu závisí od času a práce – koľko som na tom obraze pracovala, koľko času som doň vložila – podľa toho určím cenu. Sú aj takí kupujúci, ktorí zjednávajú cenu. Moja babka ma učila, že keď príde kupec do domu, nemali by sme ho nechať odísť bez toho, aby si kúpil to, čo sa mu páčilo. Pre moju prácu by to nebolo dobré.

38. Zuzana Veresky

Zuzana Veresky (dievocké Povolná) sa narodila v roku 1955 v Padine. Základnú školu ukončila v rodisku a strednú v Pančeve. Od osemdesiatych rokov žije v Kovačici. S manželom Pavlom má dcéru Ivanu a syna Andreja. Maľuje olejomalby, akryl na plátne, maľuje na hodvábe, robí vitráže, grafiky a omalováva rôzne predmety. Jej výtvarné motívy sú inšpirované prírodou, obzvlášť kvetmi (makmi), zvieratami, scénami z každodenného života, spomienkami z detstva. Prvú samostatnú výstavu mala v Kovačici v roku 1984. Od roku 1986 je členkou Galérie insitného umenia v Kovačici. Členkou Múzea v Jagodine je od roku 1993. Viackrát sa zúčastňovala výtvarných kolónií. Doposiaľ mala 45

samostatných výstav a vystavovala aj v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Viackrát podporila rôzne charitatívne podujatia. Za svoju umeleckú prácu bola viackrát odmenená mnohými odmenami a uznaniami.

Maľovanie ma baví už od detstva. Moji rodičia boli sedliaci. Vždy som kreslila prútikom po prachu. Moji rodičia to prijali a tiež aj moji rovesníci, deti. Všetci obdivovali ako ja to robím. Myslela som si, že je to normálne vyjadrovať sa v živote kreslením. Chodila som do školy. Moje výkresy boli vždy pochválené. Na základnej a na strednej škole som účinkovala na rôznych súťažiach. Keď som trochu narástla, prišla som do Kovačice k zubárovi a videla som plagáty našich doyenov maliarstva. Chcela som sa stretnúť s niektorým maliarom. V detstve ma otec odviezol k Martinovi Jonášovi. On mi všetko porozprával. Ten vtedajší rozhovor mi utkvil v pamäti a aj keď som sa už stala členkou Galérie, sprevádza ma mojim životom ako nič.

Moja mama raz nebola doma a ja som jej postrihala plátno z jej ručne tkaného rubáša a na tom som namaľovala svoju prvú olejomalbu. Vtedy som chodila do piatej triedy základnej školy. Mama ten obraz odložila a darovala mi ho k prvému výročiu mojej svadby. Teraz je ten obraz v mojom ateliéri.

Nikdy som o tom nepremýšľala, že sa stanem maliarkou. Jednoducho sa to stalo. Ak by ste sa ma opýtali prečo maľujem, neviem. Niečo v mojom vnútri ma k tomu núti. Hlboko vo svojej duši som úplne obyčajná žena. Pokiaľ ide o moje maľovanie, všetko šlo normálne a jednoducho, ako keď sa koleso na bicykli otáča. Nikdy som sa nikomu nevnucovala, aby som mohla mať výstavu. Volali ma aby som vystavovala. Mala som

samostatné a spoločné výstavy, okrem v Srbsku, aj v mnohých krajinách sveta: Izrael, Tunisko, Španielsko, Malajzia, Cyprus, Slovensko, Maďarsko, Nemecko, Švajčiarsko, Francúzsko, Taliansko, Rakúsko, USA, Čína – Šanghaj Expo 2010. Na výstavy si s hrdosťou obliekam slovenský kroj, ale aj na svadby a pri rôznych sviatočných príležitostiach. Niekedy v kroji aj cestujem, aby mi v kufri zostalo viac miesta.

Okrem maľovania som vždy robila všetky domáce práce, okopávala som v záhrade a robila som aj všetky práce na poli. Nikdy pre mňa nebolo najdôležitejšie predať obrazy a z toho žiť. Obrazy maľujem vnútrom, to, čo mi srdce hovorí ruka iba realizuje. Výtvarné umenie som neštudovala. Maľujem srdcom a ľuďom sa to páči. Ľudia hovoria, že keď sa pozerajú na moje obrazy, tá veľká láska, ktorú na nich vidia ich vracia do lona ich starej mamy. Vždy hovorím, že nepotrebujem tlmočníka, lebo si každý človek sám pretlmočí obrazy do svojho jazyka tak, ako to cíti. Často maľujem kvety, lebo si myslím, že mi rozumejú a že kvetmi môžem najlepšie vyjadriť to, čo bolo, čo je a čo bude. Keď som bola malá, mojimi bábikami boli mačiatka, šteniatka a všetky domáce zvieratá, a preto sa snažím preniesť na plátno kontakt so živými tvormi. Na mnohých obrazoch som namaľovala ženy, deti, ľudí na bicykloch, lebo na dedine je bicykel najdôležitejším dopravným prostriedkom. Na bicykli preveziete všetko, čo potrebujete do domu, idete na ňom na pole, na návštevu k príbuzným, a preto ma tak veľmi inšpiruje. Práca v dome, rozhovor s mojimi dedinčanmi a dotyk so zemou mi vždy dáva novú silu a inšpiráciu pre nový obraz. Keď bola vojna, maľovala som modrou farbou, to ma držalo dva roky. Možno som si priala, aby bola obloha čistá.

Keď som začala maľovať, najprv som maľovala kvety. Starší maliari z toho neboli nadšení, lebo si mysleli, že tradičné maľovanie vymizne. Mne to bolo jedno. Radšej nebudem členkou Galérie, než by som mala maľovať to, čo mi rozkážu iní. Vždy som hovorila a aj som sa toho držala, že budem maľovať tak, ako to cítim, ako mi to hovorí srdce. Neskôr si uvedomili, že každý chváli moje obrazy a že sa ľuďom páčia práve preto, lebo sú iné. Teraz som členkou kovačickej galérie. Doyen kovačického maliarstva, Martin Jonáš, mi mnohokrát rozprával príbeh o tom, že keď začal maľovať, že ho dedinčania nepochopili. Mysleli si, že maľuje preto, lebo nechce ísť pracovať na pole. Zažila som tú česť, že si moje obrazy kupujú aj moji spoluobčania, ľudia z Kovačice. Najviac sa teším, keď príde babka v kroji a povie: vnučka sa mi vydáva, alebo vnuk sa mi žení a chcela by som si od vás kúpiť obraz. Vtedy sa mi srdce rozbúcha, že ma majú radi v mojej Kovačici. Rada sa porozprávam s každým. Nikdy sa nepozerám na ľudí podľa toho, kto ukončil akú školu a čo v živote dosiahol. Predovšetkým musí byť ľudský. Do ateliéru mi prichádzajú známe osobnosti, počnúc od predsedov a veľvyslancov z rôznych krajín, ale obzvlášť ma teší, keď ma navštívia obyčajní ľudia, keď mi do domu prídu deti zo všetkých krajov našej krajiny.

Akoby v ľuďoch čosi zhasínalo. Ako keby v nich mizol cit pre krásu, dobro, lásku, porozumenie. Ľudia sa čoraz viac rozprávajú s počítačmi. Možno sa hnevám ako babka, ktorá s tým nevie pracovať, ale zdá sa mi, že sa človek začína podobať na ten stroj. Na svojich obrazoch sa snažím zachovať tú lásku, ktorá tu kedysi bola. Aj keď nebolo peňazí a žilo sa ťažko, láska bola vždy najdôležitejšia. Dieťa sme nedávali do škôlky. Vždy tu bola babka, dedko, teta. Pracovali sme, rozprávali sme sa s deťmi a nemali čas

neposlúchať. Musíme si navzájom pomáhať. Ak človek žije ako jedinec, ak stratí cit pre krásu, pre lásku, ak si prestane uvedomovať, či mu je niekto potrebný, alebo nie, kam speje tento svet? Ako som už povedala, život je jednoduchý a my ho komplikujeme a sami sebe vytvárame problémy. V minulosti celá rodina žila v jednom dome. Bolo nás deväť žien a všetky sme sa volali Zuzany, lebo sa meno dedilo po matke. Mňa volali Zuzanka. Žili sme pekne, vážili sme si jeden druhého navzájom a v dome panovalo veľké porozumenie ako medzi najstaršími, tak aj medzi najmladšími.

Každý človek je umelcom svojho života. Každý človek keď sa ráno zobudí by sa mal Bohu poďakovať za to, že ešte žije a vidí slnko. Ak toto cítite, znamená to, že cítite potrebu urobiť pre tento svet niečo dobré, niečo lepšie. Človek musí aj plakať, aj sa smiať, aby mu život nebol monotónny.

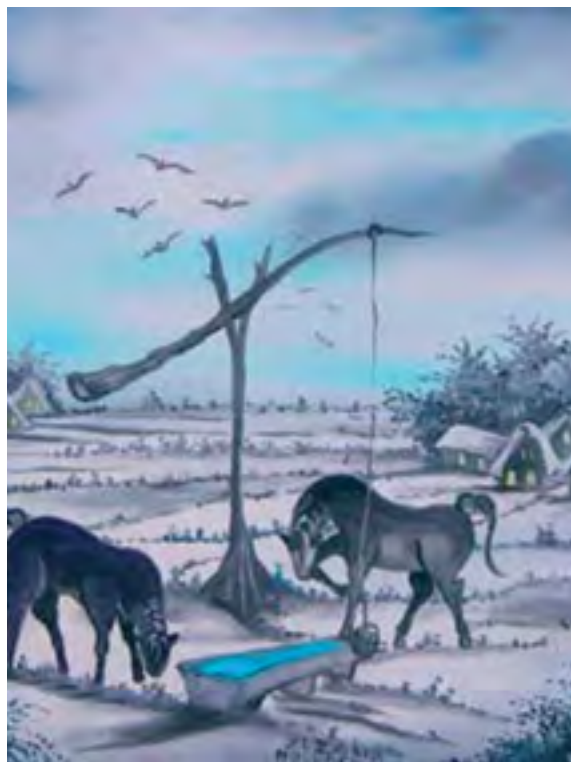
Manžel a ja sme svoju spoločnú cestu pretkali umením. On robí rôzne pekné umelecké predmety a suveníry z dreva. Keď si ma bral za ženu vedel, že maľujem. Spolu sme tridsaťdva rokov. Aj svokra bola veľmi rada, že maľujem. Nemôžem sa sťažovať. Mnohokrát som maľovala v noci. Stávalo sa, že mi aj kohút zaželel dobré ráno. Zdvihla som rolety a hľa, vonku deň. Teraz už viac nemaľujem v noci, aj kvôli zraku, aj kvôli tomu, že už mám 57 rokov.

Keď maľujem, často všetky deti z ulice sedia pod mojím oknom a rozprávajú sa so mnou. Dávajú mi tisíce nápadov, a tak vznikajú nové obrazy. Rada maľujem na rôznych materiáloch. Na maľovanie nepotrebujem plátno. Maľovala som na skle, na hodváb, na drevo. Teraz omaľujem aj vašu ruku, aby ste videli, že to nie je problém. Pokiaľ ide o názov naivné maliarstvo, veľmi ma to hnevá. Bola by som rada, keby sa to volalo

samouké maliarstvo.

Slováci sa do týchto končín nastáhovali v roku 1802 počas panovania Márie Terézie, s odporúčaním, že sú tu medovníkové domy a na morušiach rastú klobásy. Keď sa prisťahovali na túto rovinu, veľa pracovali počas celého roka. Voľný čas mali iba počas zimy. Slováci sú známi tým, že sú usilovní ľudia. Zima sa im zdala byť dlhá. Skrátili si ju tým, že začali omaľovávať predmety vôkol seba – lavičku, okno, šamlík. Potom niekomu napadlo – prečo by som nenamaloval svoju babku ako pradie. Myslím si, že sa takto rozšírilo to samouké maliarstvo. Je to môj názor. Samouké maliarstvo je ľudové, čisté. Ide zo srdca do štetca.

39. Zuzana Holúbeková

Zuzana Holúbeková sa narodila v roku 1955 v Kovačici. Gymnázium ukončila v rodnom meste. Chodila na Vyššiu školu pre sociálnych pracovníkov (Nadstavbu strednej školy v odbore sociálna práca, – pozn. prekl.) v Belehrade. S manželom Vladimírom Jonovskim (umrel v roku 2002) má dcéru Jelenu. Jej obľúbené maliarske motívy sú slnečnice, žitné polia, hrozno, akty, erotika. Po prvýkrát vystavovala v rámci kolektívnej výstavy v roku 1983. Prvú samostatnú výstavu mala v roku 1999 v Kultúrno-informačnom centre v Skopiji. Mala niekoľko samostatných výstav a vystavovala aj v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. 25 obrazov od tejto autorky sa nachádza v Etnografickom

múzeu v Bratislave. Od roku 1999 vedie vzdelávací projekt – Školu národného maľovania pre deti.

Moja babka bývala o dve ulice ďalej od Zuzany Chalupovej. Boli dobré kamarátky. Babka ma brávala so sebou, keď sa po večeroch stretávali, čítali Bibliu a rozoberali náboženské otázky. Ja som sa hrala, Chalupová maľovala a babka čítala Bibliu. Vpíjala som tú atmosféru. Taký spôsob života už neexistuje. To bol dobrý základ pre môj život, ktorý ma formoval ako človeka. Na mňa urobilo dojem to, že Chalupová pracovala s úplnou ľahkosťou. Bola výnimočný človek. V insitnom umení nie je nič ťažké, zložité, nič nepochopiteľné.

V škole som vždy najkrajšie kreslila. Pokiaľ ide o vzdelanie som sociálna pracovníčka, ale nikdy som nepracovala v tomto odbore. Neverím, že by som mohla. Keď som sa učila, vždy som pri tom maľovala. Tie obrazy majú príbuzní. Darovala som ich ako svadobné dary. Motívy boli slnečnice, žitné polia, hrozno.

Keď som bola tínedžer, na matkine veko, skriňu z orechového dreva, som farbami namaľovala koncentrické kruhy. Matka si myslela, že sa zblázni. Neukončila som výtvarnú akadémiu, lebo otec hovoril, že sa žije iba z konkrétnych vecí a remesiel. Museľa som si vybrať niečo, čo on považoval za perspektívne v tom čase. Neskôr sa s mojím výberom a maľovaním musel zmieriť, lebo som s tým neprestávala. Je to ťažké, keď majú rodičia iné predstavy pre svoje deti. Maľovanie je potreba. Cítiš potrebu dať to na plátno. Obraz ma trápi, kým ho nehodím na plátno. Aj keď mi pri tvorbe robí radosť, ten obraz ma trápi. Obraz sužuje maliara zvnútra, kým nevyjde von. Premýšľam o ňom. Keď ho vidím na plátne, nechám ho

nedokončený, niekedy aj rok. Neponáhľam sa, času je dosť.

Keď som sa vydala, moja tvorba prešla do druhej fázy. S manželom Vladom som sa presťahovala do Skopije a dostala som sa do kontaktu so smotánkou akademického výtvarného umenia. Myslím si, že je dobré, keď majú autori insitného umenia technické vedomosti zo školského výtvarníctva.

Teší ma keď niekto, kto sa pozrie na môj obraz, pocíti radosť. Keď ho potešia farby a to, čo vidí. Nechcem aby sa niekto na mojich obrazoch pozeral na smútok, biedu, nešťastie. V prvej fáze som maľovala neutrálne krajinky. Na to vplývala ekonomická kríza v krajine. Krajinka sa vždy predá. Do zrelšej fázy som vstúpila ako zrelá žena. To sa začalo v roku 1998 od kedy maľujem ľudské telá ako akty. Prvý akt bol Apolón, prekrásne svalnaté mužské telo. Myslím si, že je ľudské telo vrcholom umenia. Ženské telo som zabalila do kovačickej krajinky. Usporiadala som výstavu s aktmi v Báčskom Petrovci v roku 2007, či 2008. Výstavu otvoril Valentík. Povedal, že je to nový prístup k insitnej tvorbe. Záleží mi na dobrej, odbornej, výtvarnej kritike. Spoločnosť výtvarníkov je veľmi citlivá na to, čo sa vystavuje. Pre mňa bola mienka publika a kritika vždy veľmi dôležité. Niektorí kolegovia mi povedali, že sme patriarchálne prostredie a že tie nahé telá nie sú vhodné. Zaujímavé je, že vám najprv povedia negatívnu kritiku a potom, na obrazoch toho, alebo tej, ktorá to odsudzovala, neskôr uvidím svoju tému.

Okrem maľovania som mala jednu ešte dôležitejšiu prácu. Vychovávala som dcéru. Keď bola dcéra malá, maľovali sme spoločne. Nikdy som ju kvôli maľovaniu nedávala bokom. Manžel ma veľmi podporoval. Otec mu bol Macedóne a matka Srbka. Bol veľmi rád, že je jeho žena Sloven-

ka. V spoločnosti zvykol povedať: „Ona je Slovenka“ a nepovedal im moje meno. Stretával sa s maliarmi v Belehrade. Zostavoval mi katalógy, dohadoval vystúpenia v televízii, rozhovory s novinármi. Podpora v rodine je nenahraditeľná. Rodičia sa tešili z mojich výstav.

Ľudia majú radi akty bez ohľadu na vzdelanie, povolanie, vierovyznanie. Keď maľujete erotiku, dôležité je, aby to nebolo vulgárne. Obrazy predávam prostredníctvom galérií a osobne. Keď si niekto kupuje obraz, vyberá si podľa farby svojho nábytku. Obraz musí byť v súlade s priestorom, v ktorom sa nachádza.

V živote mi maľovanie poskytlo rovnováhu. Ak ste niekedy stretli ženu bez problémov, tak to som ja. Maľovanie ma každodenne nabíja dobrou energiou, zdravým rozumom. Maľovanie je zdravie. Mne maľovanie dalo všetko.

Detská škola maľovania vznikla v roku 1999 počas bombardovania, kedy slovenské deti z Kovačice, Padiny a Vojlovice odcestovali na Slovensko do mesta Podjavorník. Týmto deťom bolo potrebné nejakým spôsobom zorganizovať čas. Prvá skupina, s ktorou som pracovala, mala približne tridsať detí. Pracovali s pastelom a s vodovými farbami. Keď sa bombardovanie skončilo, usporiadali sme záverečnú výstavu. Pre deti, ktoré boli oddelené od svojich rodín to bol akýsi ventil. Keby tá situácia nenastala, pravdepodobne by som nezačala pracovať s deťmi. Po návrate do Kovačice som na návrh rodičov pokračovala v práci s deťmi, v sobotu a v nedeľu v poobedňajších hodinách. Robíme aj olejomalby. Tieto deti chodia do základnej školy a majú sedem až štrnásť rokov. Niektoré moje žiačky sú dnes už maliarky, ako napríklad Magdaléna Tomanová, Katarína

Jonášová, Anna Dudášová. Na Slovensku som vo Vyhniach v roku 2006 učila maľovať deti z Nórska, Česka, Slovenska, Francúzska. Práca s deťmi je obrovská radosť.

40. Marija Hlavati Pavelka

Marija Hlavati Pavelka sa narodila v roku 1955 v Padine. Ukončila základnú školu. S manželom Jánom má dcéru Máriu a syna Jána. Je poľnohospodárka. Dvanásť rokov pracovala v obchode. Maľuje od roku 2000. Robí olejomalby a pastely. Omalováva tekvice a rôzne predmety. Jej obľúbené maliarske motívy sú domáce zvieratá, krajinky, život na dedine, zima. Vystavovala v rámci niekoľkých kolektívnych výstav. Samostatnú výstavu mala v Padine v roku 2013.

Začala som maľovať v roku 2000, keď som mala štyridsaťpäť rokov. Chcela som začať aj skôr, ale nestíhala som. Pracovala som v obchode, mala som veľa roboty

aj doma, na gazdovstve. Po večeroch som robila náčrty, kreslila som pre svoju dušu. Potom som si povedala – tento rok 2000 si budem pamätať. Hneď 2. januára som začala maľovať. Môj prvý obraz je tu – nie je bohvie aký – krajinka. Trochu zožltol, asi som tam dala viac lanového oleja.

V čase krízy v deväťdesiatych rokoch som pracovala v obchode. Predtým sme boli poľnohospodári. Robím syr špeciálnym spôsobom. Mám záhradu, zbožňujem kvety. Vždy som robila ručné práce – záclony, obrusy. Výhodou ručných prác je to, že môžete pracovať aj krátko. Sadnete si na pol hodinku a vyšívate. Sadnúť si na pol hodiny a maľovať – to sa nedá. Stratíte inšpiráciu, koncentráciu, to sa jednoducho nedá.

Nerobím si skicu. Zo žartu hovorím, že namaľujem najprv – ako bolo na začiatku – nebo a zem a potom pridávam všetko ostatné. Vytvorím si ten obraz v hlave a potom počas práce na ňom veci pridávam. Moje obrazy sú mierumilovné, veselé, pekné. Chcem ľuďom zlepšiť náladu – nič iné. Mám rada to, čo maľujem. Mám rada domáce zvieratá. Máme ich dosť, aj to maľujem: bodkované perličky, husi, kačice, morky zriedkavejšie. Tento obraz s koňom je podľa jednej slovenskej pesničky: mladík hovorí dievke, aby mu napojila koňa a ona mu odpovedá, že mu koňa napojí až keď bude jeho.

Moja dcéra tiež maľuje. Je veľmi talentovaná. Veľmi rada sa na ňu pozerám keď maľuje. Nestáva sa to často. Nevieť maľovať tak presne ako ona. Manžel nemá nič proti tomu. Obaja ju podporujeme. Z príbuzných maľujú aj manželove netere, nie často, ale pekne. Susedy a kamarátky mi povedali: „Ako stíhaš maľovať pri tej všetkej práci okolo domu! Ešte aj to!“

Obrazy predávam hlavne v dcérinom

ateliéri, alebo u nás doma. Do ateliéru prichádzajú ľudia z celého sveta. Nehovorím po anglicky, ale dokážem im vysvetliť, ktoré obrazy sú dcérine a ktoré sú moje. Viem povedať, ktorý koľko stojí, je to aj napísané na každom obraze. Američania radi zjednávajú. Raz prišiel do ateliéru jeden Američan. Sedel by tam, ani neviem ako dlho, len aby dostal cenu, ktorú si vymyslel a hotovo. Vyhral, lebo mne sa to už celé zundovalo. Občas príde do ateliéru aj manželský pár. Mužovi sa páči môj obraz a žene dcérin. To sú rozdielne štýly! Nedávno sa stalo, že si jeden pár kúpil dva menšie obrazy – jeden môj a jeden jej. Američania najradšej kupujú klasickú insitnú tvorbu. Myslela som si, že pre nich nebude zaujímavý náš kroj – načo im to v Amerike bude? Rada maľujem pekne oblečených ľudí v krojoch. To, čo robia akademickí maliari, toho je plno všade na svete a ich obrazy sa trochu podobajú jeden na druhý, ale toto nemajú. Páčia sa im obrazy so snehuliakom. To sa páči aj deťom aj dospelým. Hovoria, že sú to veselé obrazy.

Každý obraz je pekný. Iná vec je to, čo sa komu páči. Niekomu sa páči jeden štýl, inému iný, ale každý obraz je pekný. Nedá sa povedať, že by bol niektorý škaredý. Je zaujímavé, že niektoré obrazy, ktoré sa mi nepáčili, páčili sa iným a to tak, že si ich kúpili. Mala som jeden obraz s fialovým domom. Kamarátky sa ma pýtali, kde som videla fialový dom. Povedala som: „Neviem, ale chcem to tak namaľovať.“ Aj keď, pripadal mi akýsi prázdny a chcela som tam niečo dokresliť. Keď zrazu, prišla jedna žena a kúpila si ho taký, aký bol – jej sa páčil.

Omaľovávam tekvice, ale to sa neoplatí. Za tým je toľko roboty, ako keby ste namaľovali dva obrazy a nemôžete ju predať ani ako jeden. Ľudia tomu nerozumejú koľko námahy človek do toho vloží. Ale nemôžeme sa

pozerať iba na to, čo sa oplatí. Cena obrazu sa tvorí podľa cien iných obrazov a podľa rozmerov. Každý maliar má svoje ceny, starší maliari predávajú drahšie.

Pre mňa je maľovanie v mojom živote jeden veľký osobný pôžitok. Relaxujem pri tom. Nepotrebujem lieky na spanie. Nemaľujem veľa – večer a v zime, keď mám čas. Je to výhodné aj po finančnej stránke, ale viac maľujem pre svoju dušu. Teším sa, keď urobím obraz z ničoho. To je iba moja obrazotvornosť a materiál. Potom prídu ľudia, pozerajú sa a keď počujem ako sa im to páči, ako to chvália – to je radosť, ktorú vám žiadna iná práca nemôže dať.

Podľa môjho názoru, maľovanie vám musí robiť radosť. Myslím si, že som trochu maliarka. Aby bol niekto maliarom, potrebuje talent, vôľu, čas. Človek keď maľuje, musí vedieť zladiť farby. Prišla raz jedna žena do ateliéru a opýtala sa ma, kde som sa naučila ladiť farby. Povedala som jej: nikto ma neučil. Počkala, až všetci vyšli z ateliéru von a opýtala sa ma na to znovu. Povedala som jej – poďme aj my von na ulicu – pozrite sa, tráva je zelená, nebo je modré, a tak je to aj na obrazoch (smiech). Ľudia – jeden je oblečený v červenom, druhý v čiernom – sú to celkom normálne farby, len ich treba namaľovať. Dnes si ľudia často obliekajú čierne oblečenie. Mladí sú celí v čiernom, dievčatá sa tak namaľujú, že majú čierne pery. Teraz mám na sebe tmavšie farby, lebo umrel môj otec, ale inak si rada oblečiem červenú blúzku, mám rada farby.

41. Jozef Haviar

Jozef Haviar sa narodil v roku 1956 v Kovačici. Ukončil učňovskú strednú školu Boris Kidrič v Pančeve. Je poľnohospodárskym mechanikom. S manželkou Annou má synov Jozefa a Jána. Olejomalby maľuje od roku 1970. Okrem olejomalieb robí aj techniky suchý pastel, tuš a ceruzka. Od roku 1993 maľuje aktívnejšie. Prvú samostatnú výstavu mal v roku 1998 v Kovačici. Najviac maľuje dedinské práce, kone, krajinky – obzvlášť zimné, takže ho môžeme nazvať maliarom zimy. Od roku 1999 je členom Galérie insitného umenia v Kovačici. Vystavoval v rámci mnohých kolektívnych výstav a zúčastňoval sa aj mnohých výtvarných kolónií doma a v zahraničí.²² Zúčastňoval

sa aj charitatívnych podujatí.

Vždy som rád maľoval, ale nebol na to čas. Musel som pracovať. Keď som bol asi tak piatak, či šiestak na základnej škole, chodieval som k Bobošovi aby mi ukázal ako mám impregnováť plátno. Dal mi štetce. V sedemdesiatych rokoch, keď som začal maľovať, obrazy predávali iba známejší maliari. Za peniazmi ste sa museli vybrať niekam inam. Vtedy som nepredal ani jeden obraz. Manželka má odložené obrazy, ktoré som jej daroval ešte keď sme spolu chodili. Začal som maľovať viac na podnet Jána Glózika. Zuzana Chalupová bola moja teta. Bola to veľmi dobrá žena. Dávala maliarsky materiál nielen mne, ale každému, kto si ho vypýtal. Nepáčili sa jej oblaky na mojich obrazoch. Podľa nej to bol gýč. Ale ja som sa snažil nájsť svoj vlastný štýl. Chcem znázorniť život v Kovačici, taký, aký bol kedysi. Rád maľujem našu rovinu, Vojvodinu, dedinské práce, starú studňu. Mal som obdobie, keď som maľoval iba kravy. Nikdy nemalujem úplne rovnaké obrazy. Podobný motív áno, ale fotograficky nie. Nie som proti – ak sa niekomu páči práve taký obraz, prečo by som mu ho nenamaľoval? Ľudia tu maľujú a nepremýšľajú o tom, či sú Slováci. To je chuť maľovať. Obrazy majú niečo znázorniť. A aby neboli až také, ako kreslia deti. Umenie, to je pekný obraz, ktorý má svoj príbeh. Najviac maľujem v zime. Ročne namaľujem približne štyridsať až päťdesiat obrazov.

Keď som bol malý a chcel som kresliť, vždy bolo treba robiť niečo iné. Matka bola domáca a otec traktorista. Pýtali sa ma: „Čo robíš? Čo ti je to?! Dobre, pod’...“ Manželka a deti ma podporujú. Synovia komentujú moje obrazy. Starší tiež maľuje, ale má iný štýl. Má náboženské témy, napríklad Prechod cez Červené more.

²² <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremeni-ci/jozefhavjar>

Ku nám prichádzajú ľudia zo všetkých svetových strán. Obrazy som predal do Austrálie, Ameriky, Dánska, Švédska, Nórska. Mám mnoho priateľov v Nemecku a na Slovensku, ktorí si kupujú moje obrazy. Kovačičania ich kupujú ako svadobné dary a k narodeninám, ale väčšinou výkresy. Mnoho obrazov som predal aj v Srbsku. Rád maľujem, ale tiež som rád, keď predám obraz. Niektorí maliari hovoria, že sú obrazy pre nich ako deti. Nie, moje deti sú v práci. A toto sú obrazy, ktoré som namaloval a s ktorými si môžem robiť čo chcem – môžem ich darovať, roztrhať a podobne. Nie som na nich naviazaný. Každý obraz má svoju cenu a svojho nového majiteľa. Ak je to potrebné, obraz darujem. Ale treba si ich vedieť vypýtať a vyargumentovať. Obrazy zvyknem darovať aj na charitatívne účely.

42. Ján Glózik

Ján Glózik sa narodil v roku 1957 v Kovačici. Základnú školu ukončil v rodnom meste. S manželkou Alžbetou má dcéru Olinku a syna Jána. Pracoval v cukrovare Jedinstvo. Maľuje od roku 1975. Robí olejomalby, akryl, pastel. Maľuje motívy z dedinského života, dedinských muzikantov, prísťahovanie Slovákov do Kovačice. Pre jeho tvorbu je príznačné, že sú postavy ľudí nadmernej veľkosti. Prvú samostatnú výstavu mal v roku 1983 v Kovačici. Členom Galérie insitného umenia v Kovačici, sa stal v roku 1989. Doposiaľ mal približne 50 samostatných výstav doma a v zahraničí. Vystavoval aj v rámci veľkého počtu kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Pre svoju tvorbu získal mnoho ocenení a cien: Prix Suisse

et prix Europe de peinture primitive moderne, Švajčiarsko (1995); Il Bienále insitnej tvorby Trenčín, Slovensko; Salonul international de arta naive Bukurešť, Rumunsko (1999). Svojimi obrazmi viackrát podporil charitatívne podujatia.²³

Učiteľ výtvarnej výchovy nás zobral na výstavu prác kovačických maliarov. Nádchol ma jeden obraz v galérii – myslím si, že to bol Ján Veňarský – vlak odchádza smerom k Belehradu, parná lokomotíva, vidno dym, človek v poli. Vtedy som zacítil túžbu namaľovať obraz tiež! A tak sme jedného večera, ešte keď som bol malý, išli s matkou k Zuzane Chalupovej. Vysvetlila mi, čo všetko potrebujem, ako si mám pripraviť plátno, rozriediť farby a podobne. Matka mi pomohla pripraviť plátno. Nemal som možnosť študovať výtvarné umenie. Otec umrel v roku 1976, musel som obrábať pôdu.

Môj kamarát zo základnej školy, Martin Kizúr, ukončil výtvarnú akadémiu. Bol predsedom klubu mladých kovačických maliarov. Často sme sa rozprávali o maľovaní, cestovali sme spolu do Talianska. Tam som videl úžasné diela starých talianskych majstrov maliarov. Náš klub pravidelne usporadúval výstavy pri príležitosti 25. mája. Potom prišla povinná vojenská služba, potom som sa oženil, na nejaký čas to zamrzlo. Intenzívnejšie som začal maľovať v osemdesiatych rokoch, keď sa narodili deti. Považujem sa za maliara za posledných desať rokov.

Najprv som maľoval dedinské práce. Zo začiatku boli farby surové, len z tuby. Začal som experimentovať s nebom približne v roku 1984. Teraz radšej miešam farby.

V prvej fáze mojej tvorby som sa chcel páčiť, chcel som vyniknúť. Začal som maľovať Pristahovanie Slovákov do Kovačice v roku 1991. Ten obraz sa nachádza v štátnej galérii. Moja dcéra sa, podľa vlastnej žiadosti, sobášila pred tým obrazom v galérii.

V insitnej tvorbe sa musí niečo meniť, ako aj vo všetkom inom. Ak stále maľujete tie isté motívy, tie isté veci, znudí to všetkých. Musí tam byť rôznorodosť. Jeden obraz som namaľoval inšpirovaný Balaševičovým filmom Ranný mráz. Keď som pozeral ten film, inšpirovala ma hudba a cítil som potrebu namaľovať niečo, čo s tým súvisí. Namaľoval som vrhača disku v roku 1984 kvôli Olympijským hrám.

Manželka ma podporuje, lebo toto robím vo svojom slobodnom čase. Vždy som mal svoj priestor v byte. Keď sme sa presťahovali do domu, mal som ateliér veľkosti 9 x 4 metrov. Teraz je každá izba mojim ateliérom.

Vďaka maľovaniu cestujem, spoznávam ľudí. Keby som nemaľoval, nevidel by som Helsinki, Tokio, Londýn atď. Medzi maliarmi mám kamarátov. Najviac závidia tí, ktorí sa oddávajú alkoholu, alebo myšlienkam typu – on nie je vzdelaný, ja áno a on zarába viac než ja.

Kupujúcich mám z celého sveta. Vracajú sa aj tí, ktorí si už nejaký obraz kúpili. Keď sme mali v deväťdesiatych rokoch zavedené sankcie, písal som do galérií vo svete, v ktorých mi ešte pred tým usporiadali výstavy. Nejde iba o to, aby sa predal obraz, aby sa zarobili peniaze. Nie je to ani sláva, nikdy neviete, kedy príde.

²³ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremeni/janglozik>

43. Pavel Ľavroš

Pavel Ľavroš sa narodil v roku 1958. S manželkou Katarínou má syna Pavla a dcéru Katarínu. Maľuje od roku 1973. Okrem krajiniek a obvyklých motívov insitného maliarstva, maľuje aj details zo súčasného života a technológie (motorka, miešačka na betón a pod.). Okrem maľovania sa venuje aj hudbe ako skladateľ a aj spieva a hrá na bicích hudobných nástrojoch. Komponuje duchovnú hudbu a hrá na bicích na bohoslužbách v pentekostálnej cirkvi. Namaloval približne päťsto obrazov. Doposiaľ mal tri samostatné výstavy: v Kovačici (1996), v Bratislave (1997) a v Belehrade (2000). Vystavoval aj v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Zúčastňoval sa aj charitatívnych podujatí.

Oblúbil som si kreslenie, ešte keď som bol malý chlapec. V prvom ročníku na gymnáziu som namaloval temperu na plátne. Svoj prvý obraz som, ešte ako mladý chlapec, poslal na nejakú výstavu do Chicaga prostredníctvom profesora Sergeja Jovanoviča z Belehradu. Obraz sa tam predal. Vtedy som si nevedomoval význam toho všetkého. Mal som nerozvážne mladícke myslenie. Moji rodičia boli rozvedení od mojich šiestich rokov. Žil som s matkou. Ona bola šťastná, že maľujem. Aj môj mladší brat Juraj maľuje.

Maľovanie som vždy vnímal ako niečo, čím sa človek môže vyjadriť. Nemal som žiadnu konkrétnu tematiku. Chcel som ukázať, že dokážem štetcom niečo vyjadriť. Mnohí za tým vidia vlastnú filozofiu. Moje obrazy nemusia súvisieť iba so životom na dedine. Mám viac tém z vlastnej obrazotvornosti. Podpisujem sa červenou farbou, lebo pre mňa tá farba znamená radosť. Na obrazoch najviac používam modrú a sivo-zelenú farbu. Modrá farba predstavuje dobrú náladu. Obraz, na ktorom je modré nebo, vytvára dobrú náladu. Keď ma niečo trápilo a mal som starosti, maľoval som červené nebo.

Klasická insitná tvorba sa mi vôbec nepáči, lebo všetci tí, ktorí tak maľujú, chcú znázorniť volov a to, ako sa kedysi robili ťažké práce. Insitné umenie nemusí byť iba to, keď niekto namaľuje koňa. Prečo by som nemohol namaľovať motorku, auto – aj to môže byť znázornené v insitnom štýle. Páči sa mi maliar Dragan Mihajlović. Nie je to klasické insitné umenie, ale skôr niečo z jeho fantázie. Dôležité je, aby bol obraz kvalitne urobený. Páčia sa mi aj smery vo výtvarnom umení, realizmus, impresionizmus. Môj obľúbený maliar je Teodor Šulc.

Je mnoho maliarov, ale málo umelcov. Maliarom môže byť každý, ale umelec vytvára umenie. Musí to byť nielen namaľované, ale musí to mať aj istú dávku dokonalosti. Musí to byť pekné. Umenie je to, keď je niečo urobené tak, ako by to nedokázal urobiť nikto iný. Vyše 60–70% ľudí na svete je slepých a hluchých. Slepých, čo sa týka umenia a hluchých, čo sa týka hudby. Všetko to, čo je horšie, to podporuje väčšina.

Niekedy maľujem na objednávku. V tom prípade má človek obmedzenú slobodu. Objednávajú si hlavne obrazy, ktoré už videli namaľované a to je omnoho ťažšie, ako urobiť niečo nové. Želajú si, aby to bolo rovnaké, ako keby som to odfoťil fotoaparátom. Keď má maliar slobodu, obraz môže byť lepší. Teraz je kupujúcich menej ako v minulosti. V minulosti sem chodievali zo všetkých veľvyslanectiev, najviac zo slovenského. Dnes najviac kupujú Belehradčania. Obrazy kupujú aj majitelia galérií. Pokiaľ ide o maľovanie, peniaze pre mňa nie sú najdôležitejšie. Maľujem rád a maľoval by som za každých okolností. Teraz mám na maľovanie málo času, pomáham dcére stavať dom. Nejaký čas som pracoval ako stavbár. Keď stratíš jeden zdroj príjmu, musíš hľadať iný.

Okrem maľovania sa venujem aj hudbe ako skladateľ, bubeník a spevák. Mal som skupinu, s ktorou sme hrávali slovenskú ľudovú hudbu, ale mojím spôsobom. Niekoľko rokov som sa venoval aj modernej hudbe. V minulosti som hrával v desiatich skupinách. Najdlhšie trvala skupina Bajo. Hrali sme aj rockovú hudbu na tanečných zábavách, svadbách. Teraz sa venujem duchovnej hudbe. Hrám na bicích hudobných nástrojoch v pentekostálnej cirkvi. Mám rád Marka Knopflera, Erica Claptona. Môj syn sa tiež venuje hudbe, hrá na gitare

a aj maľuje od svojich dvanástich rokov. Mali sme spoločnú výstavu v Belehrade na Vojensko-medicínskej akadémii a v ústredni Telegrafickej agentúry novej Juhoslávie (v TANJUG-u).

44. Štefan Varga

Štefan Varga sa narodil v roku 1959 v Kovačici. Gymnázium ukončil v Mostáre v roku 1978. S manželkou Lýdiou má dcéru Marínu. Pracuje ako úradník. Prvú olejomalbu namaloval v roku 1977. V roku 1999 sa stal členom Galérie insitného umenia v Kovačici. Jeho najčastejšie maliarske motívy sú spojené s témami z každodenného života na dedine v minulosti. Vystavoval v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Doposiaľ mal štrnásť samostatných výstav. Zúčastnil sa aj mnohých výtvarných kolónií. Svojimi obrazmi podporil rôzne charitatívne podujatia.

Vždy som rád maľoval. Svoju prvú olejomalbu som namaloval už na gymnáziu. Nikdy som si nemyslel, že budem maľovať v insitnom štýle. Keď som začal maľovať, moja matka sa tešila, lebo aj ona maľovala. Dokonca aj predala niekoľko svojich prác, ale prestala maľovať. Eva Husáriková a Alžbeta Čížiková sú moje tety. Zuzana Chalupová bola moja vzdialená príbuzná. Bola maliarkou čistého srdca. Úprimná do špiku kostí. Aj Jonáš bol mojim vzdialeným príbuzným. Moja dcéra má cit pre maľovanie, ale teraz študuje filológiu a pedagogiku v Bratislave.

Táto naša rovina ma inšpiruje. Už niekoľko rokov pracujem na cykle obrazov pod názvom Krajina snov. Tu mám možnosť obrazmi vyrozprávať všetko zo svojej fantázie. Maľoval som všeličo. Zo začiatku som maľoval nejaké lode. Tie lode boli znázornené ako potrubie na akomsi chladnom mori. Maľoval som to neustále dva roky, sotva som dokázal prestať. Aj teraz mi to občas napadne, ale poviem si, nechaj to tak... Skrýval som to pred inými. Hanbil som sa. Namaloval som to a odložil som to na skriňu, pod koberec, pod gauč. Boli to obrazy na „hamer“ papieri veľkých rozmerov. Aj teraz, keď upratujeme dom, občas nájdeme nejaké práce z toho cyklu.

Maľoval som aj portréty, realizmus, všeličo. Ale človek musí používať aj zdravý rozum. Tu, v Kovačici, maľovať čokoľvek iné ako insitnú tvorbu by bolo ako ísť na severný pól predávať mrazničky. Nemá to logiku. Keď niekto príde do Kovačice, nepríde sa pozrieť na nič iné okrem insitného umenia. Jedného dňa som si pomyslel: skúsím to. Prvé obrazy v tom štýle, keď sa teraz na ne pozierám týmito očami, boli akosi surové. Nedal by som ich nikomu za nič na svete. Tieto teraz sú umytejšie a upravené.

Na jednom obraze som znázornil plachet-

nicu, ktorá sa plaví oblohou a roznáša svety, zasieva zrno nového začiatku. Preto maľujem tekvice. Samotná jej farba je farbou lásky, rodenia, rozmnožovania sa. Je plná semien, života. Je sladká, lepí sa na prsty, na pery. Tekvica je niečo, čo tvorí, niečo, čo praskne, aby sa rozosialo. Maľoval som veľký tresk, keď vo vesmíre niečo praskne a tekvice lietajú na všetky strany. To sú tie nové svety, ktoré rozosievajú život, ľudí. Je to prísťahovanie Slovákov na toto územie v roku 1802. Bola tu pustatina, panoval hlad a ľudia museli pracovať zo všetkých síl. Najradšej maľujem ľudí, ale nie ako niekto kope, alebo niečo pili. Chcel by som znázorniť prečo a ako. Čo si mysleli, či mali niečo radi?

Farba pre mňa znamená jeden veľký pôžitok, s ktorým sa hrám. Z farieb človek dokáže vytvoriť niečo nádherné, veselé, teplé, slnečné. Mám rád teplo, mám rád slnko. Nemám rád tmú, zimu, hádky, krik. Mám rád, keď je všetko jemné a teplé, maznavé a dobré. Moje farby sú také. Niekedy človeka pochyťá akási zádumčivosť a potom namaľuje nejaký obraz tak že... mám niektoré obrazy, ktoré, keď sa človek na ne pozrie, povie: čo je toto? Nie je to depresia. Je tu srdce, ale akosi zovreté. Mám jeden obraz, ktorý som nazval Správa. Ten obraz si vypýtal také farby, že vidíš, že to nie je dobrá správa, aj keď tam nie je nič napísané. Samotný obraz hovorí, že je to niečo strašné a že by bolo najlepšie, aby si tú obálku neotvoril.

Nič nerobím bez príbehu, bez nápadu. Často sedím aj tri hodiny pred prázdny platňom. Vyfajčím pol škatuľky cigariet, vypijem niekoľko pohárikov. Niektorí by povedali: čo robíš – no maľujem! Maľovanie nie je iba kreslenie čiar. Premýšľam, premýšľam a potom mi niečo napadne – prvý nápad. Načrt-

nem ho a potom ho rozvíjam. Viackrát som maľoval na objednávku a povedal som si, že už nikdy viac. Nežijem z maľovania. Maľujem, lebo to mám rád.

Vzťah Európy a kultúrneho sveta voči tvorbe samoukov je pozitívny, až kým si od nich nepýtate nejaké peniaze. Toto naše maľovanie je národná zručnosť, ako pletenie koša. Je to najobyčajnejšie remeslo. Vyštuduješ akadémiu, ale to neznamená, že budeš maliarom. Len si sa vyučil remeslu. Veľa som cestoval a stretával som sa s rôznymi, dokonca aj s akademickými maliarmi. Človeku to obohatí život. Raz som bol s niektorými kamarátmi maliarmi a opýtala sa nás jedna babka, čo robíme. Povedali sme jej, že sme maliari a ona na to: „No, dobre, nie je to hanba detí!“ Štúdium presmeruje človeka a umelca na akúsi inú koľaj. Sú príliš v akýchsi dogmách. Keď maľujem obraz, nejako to ide. Aby bol niekto úspešný v insitnom umení, musí mať čistú myseľ, čisté srdce. Musí byť mimo všetkých koľají.

Vo všeobecnosti sa mi výraz naivné maliarstvo páči, lebo to znamená ísť do toho s čistým srdcom, s čistou dušou. Naivne, s vierou a veľa lásky. Dámy z mesta mali vždy radšej nejakého sedliaka, lebo je úprimný, ako nejakého gigola z mesta, ktorý sa pretvaruje. V maľovaní neexistuje pretváarka, to by bolo hneď vidno. Insitná tvorba je akýsi jazyk, ktorým keď hovorím ľudia mi rozumejú. Maľujem tak, ako to cítim a myslím. Chcem ťa presvedčiť, že môj názor je správny. Ak ti publikum nerozumie, čo si tým obrazom chcel povedať, to je potom nič. Moje obrazy viac kupujú cezpoľní ľudia. Sú kupujúci, ktorí ničomu nerozumejú, ale chcú sa pochváliť, že majú obraz. Niekedy sa cítim hrozne, že niekto, tým, že si kupuje môj obraz, vlastne platí môjmu srdcu a mojej duši. Na druhej strane, ak bude

ten obraz zavesený na mojej stene, aj keby bol neviem aký dobrý, nepovie nikomu nič. Musí odísť, aby ho videli, aby ho niekto skutočne chcel. Odišiel na to správne miesto a niekomu niečo povedal – ak ho niekto chce. Trh vplýva na výber motívov, ale nesnažím sa vyhovieť trhu. Obraz nemusí vždy prebúdzat' pozitívne city. A zasa, nedokážem pochopiť, prečo by si niekto kúpil obraz, ktorý v človeku vyvoláva znepokojenie. Obraz si vždy kupujete v momente, ako láska na prvý pohľad. Časom sa to zmení na niečo, čo sa ti páči, zvykneš si na ten pocit.

Máj jeden stojan na obrazy a dlho som mal na ňom zavesený jeden križik s tvárou Ježiša Krista na retiazke, bižutéria. Príbeh s tým spojený je nasledovný. Boli sme s Babkom v Knez Mihajlovej (pešia zóna v Belehrade, – pozn. prekl.). Boli nejaké dni niečo-ho, nejaká udalosť, tak sme tam išli vystaviť obrazy. Nemám to rád, pripadá mi to ako jarmok. A zasa, prejde tade mnoho ľudí, uvidia ťa tam, podeliš katalógy, vizitky. Prišla tam jedna herečka, stará škola, veľmi známa. Pozerá sa, niekoľkokrát sa pýtala čo stojí obraz. Pozeral som sa na ňu, lebo je herečka. Keď som sa na ňu pozrel trochu lepšie, pochopil som, že ona vlastne nemá peniaze, a preto sa pýta. V tej chvíli mi to prišlo tak veľmi ľúto a nepríjemne som sa cítil, lebo jej bolo veľmi ťažko, že nemá peniaze. Pýtal som sa jej, ktorý sa jej najviac páči. Vybrala si jeden. Povedal som jej, že si ju veľmi vážim ako herečku a že by som bol rád, keby ten obraz prijala ako darček odo mňa. Vtedy si sňala z krku tú retiazku a povedala: „Viete čo, toto je bižutéria, ale ja vám chcem niečo dať.“ Veľa rokov mi tá retiazka tu visela, aby mi pripomínala, že peniaze nie sú všetko a že sláva, ako aj tá jej, pomínie. Treba byť človekom. Keď vidím, že niekto nemá peniaze, radšej mu obraz darujem ako by som mal ísť s cenou dolu. Nechcem ísť s cenou

dolu, aby niekto povedal: „Predal mi obraz za 100 euro!“ To neprichádza do úvahy. Môže povedať: „Daroval mi obraz.“ Predať obraz za nejaké smiešne peniaze, to nechcem v žiadnom prípade. Nebudem maľovať za päťdesiat euro.

Budúcnosť insitného maliarstva? Viete čo, insitné umenie, abstraktné umenie, také, onaké maliarstvo... myslím si, že výtvarné umenie má iba dve kategórie – sú dobrí a zlí maliari. Sú iba tie dva smery, nie je tretí. Akú má insitné maliarstvo budúcnosť? Tí, ktorí sú úprimní a ktorí pracujú s čistým srdcom a ktorých maliarsky jazyk je pre ľudí zrozumiteľný, tí budú žiť. Tí, ktorí sa pretvarujú, ktorí maľujú iba pre peniaze, alebo sú falšovatelia, tí veľmi rýchlo skončia. Umenie je to, keď niečo urobíš a to sa páči tebe a iným. Potom to predáš a keď sa to páči ľuďom aj o dvadsať a viac rokov.

45. Martin Pap

Martin Pap sa narodil v roku 1960 v Padine. Strednú školu ukončil v rodnom meste. S manželkou Božanou má dcéry Martinu a Alexandru. Jeho maliarske motívy sú inšpirované rovinou, prvkami z tradičnej slovenskej kultúry, tancom, mytológiou (starogréckou, aztéckou, kresťanskou). Častými detailmi sú drevo, tekvica, kukurica, strašidlá. Znázorňuje známe osobnosti zo sveta umenia (maliarku Fridu Kahlo, speváka skupiny Rolling Stones Micka Jaggera atď.). Mal samostatné výstavy a vystavoval aj v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

Začal som maľovať v roku 1985, lebo som to chcel skúsiť. Máš nejaký talent a potom

z akejsi nudy začneš maľovať. Začal som maľovať, keď som bol už ženatý. Manželka ma veľmi podporuje. Našťastie, pracuje v škole ako učiteľka, takže máme stály zdroj príjmu. Prvý obraz som namaľoval pre ňu. Bola v škole prírody. Chcel som ju prevkapiť, keď sa vráti domov. Išiel som k susedovi maliarovi Mišovi Povolnému, aby mi poradil. Povedal mi, čo všetko budem k tomu potrebovať. Vtedy som namaľoval sedem až osiem plátien. Potom sme začali stavať dom a vtedy som mal v maľovaní pauzu.

Venujem sa iba maľovaniu a to je pre život dosť neisté. V prvej fáze som maľoval ťažkú insitnú tvorbu. Boli to štandardné motívy, polia, ulice, studne a podobne. Zmenilo sa to približne v roku 1996 pred prvou samostatnou výstavou. Vtedy som začal robiť väčšie rozmery. Prečítal som si grécku mytológiu od Gravesa. To ma inšpirovalo, aby som sa prostredníctvom symbolov inak pozeral na maľovanie. Nemusíš mať reálne proporcie. S postupom času sa motívy menili. Rád maľujem strážcov, čiže strašiakov, potom ľudí, ktorí tancujú, krajinky. Vo svojom štýle som namaľoval Fridu Kahlo, Mona Lizu a Jaggera. Chcel som mu ten obraz darovať keď mali koncert tu u nás, ale nepustili ma k nemu aby som mu ho osobne odovzdal, takže nakoniec zostal u mňa. Vždy zdôrazňujem, keď ma niekde predstavujú, aby nepovedali Martin Pap, „naivný“ (insitný, – pozn. prekl.) maliar, ale maliar „naivy“ (insitnej tvorby). Ročne namaľujem dvadsať až tridsaťpäť obrazov, menšie rozmery nepočítam.

Najťažšie je, keď mám nejaký obraz namaľovať znovu – na objednávku. Ten obraz musí byť desať rokov starý, aby som ho mohol znovu namaľovať. Jediný motív, ktorý by som mohol stále opakovať je stará studňa, ktorá tu bola na našej ulici. Keď

ukončujem jeden obraz, hneď myslím na ďalší.

Tmavé farby sú moje obľúbené. Obraz je lepší, keď je na ňom viacero zladených kontrastov. Pre mňa neexistuje kategória pekný – škaredý obraz, ale dobrý – zlý. Dobrý je ten, ktorý má dobre rozpracovanú tému, ktorý je technicky dobre urobený a farby na ňom ladia. Aby bol obraz dobrý, téma musí byť buď z reálneho, alebo z vymysleného života. Nemôže byť dobrý obraz iba ten, na ktorom človek okopáva kukuricu.

Mnoho svojich prvých obrazov som predal jednému mužovi z Kruševca za málo peňazí. Manželke to bolo ľúto, že som ich predal, lebo to bola pamiatka. Moje obrazy si kupujú aj ľudia z dediny, obzvlášť rozmery 30 x 40. Najviac si ich kupujú ľudia z Belehradu. Dost' často prichádzajú z gréckeho veľvyslanectva, lebo mám mnoho motívov z gréckej mytológie: Faun s píšťalou, Apolón na Olympe a deväť múz, Orfeus a Eurydika. Niekedy predám tri, štyri obrazy mesačne a môže sa stať, že za celý rok nepredám ani jeden. Mladšia dcéra mi urobila webovú stránku na Internete.

Maľovanie mi „dalo“ cestovanie. Bol som na niektorých miestach, kam by som možno v živote nešiel. Spoznal som mnoho ľudí, maliarov na výtvarných kolóniách, ľudí zo sveta športu, hudby, politiky. Keby som nebol maliar, nemal by som príležitosť rozprávať sa s nimi.

46. Klára Babka

Klára Babka (dievocké Nad') sa narodila v roku 1960 v Debeljači. S manželom Pavlom má syna Ivana. Ukončila strednú zdravotnícku školu v odbore zdravotnícky laborant. Techniky, ktoré používa sú tempera, olejomalby, akryl a suchý pastel. Omaľováva tekvice, šamlíky a kuchynské doštičky na krájanie. Po prvýkrát vystavovala v rámci kolektívnej výstavy miniatúr v roku 2001 v Galérii Babka v Kovačici. V roku 2002 vystavovala po prvýkrát v zahraničí, v Paríži (UNESCO). Tiež vystavovala aj v rámci niekoľkých kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

Vždy som nejakým spôsobom maľovala, nie na plátne, ale na rôznych iných ma-

teriáloch. Keď som bola malé dievča som u matky maľovala nástenné maľby. V tom období som nič nemaľovala na komerčné účely. Svoje výkresy som zvykla darovať kamarátkam a kamarátom k narodeninám. Mama ma v tom ani nebrzdila, ani nepodporovala. Prababka, ktorá žila až kým som sa nevydala ma obzvlášť viedla k ženským prácam. Bola silná osobnosť a bola mojim vzorom. Skúšala som robiť rôzne ručné práce, napríklad makramé. Okrem umenia mám rada aj šport. Hrala som basketbal, venovala som sa aj strelectvu a parašutizmu. Teraz mám rada kolký, tenis a plávanie.

Som dieťa zo zmiešaného srbsko-maďarského manželstva. Môj otec je Maďar a bola som pokrstená v protestantsko-reformátorskom kostole. Avšak, moji rodičia sa rozviedli, takže som chodila do školy so srbským vyučovacím jazykom. S babkou som pravidelne chodila do pravoslávneho kostola, do ktorého chodievam aj teraz. Ak sa ma niekto opýta akého som vierovyznania, poviem, že som kresťanka. Chcem namaľovať dedinu s dvomi kostolmi – reformátorským a pravoslávny. Bohužiaľ, nenaučila som sa po maďarsky, a preto bolo pre mňa dôležité, aby sa môj syn, ktorý je tiež zo zmiešaného manželstva, naučil po slovensky. Aj ja hovorím po slovensky.

Keď som mala pätnásť rokov išla som s tetou do Paríža navštíviť otca. Otec po celé dni pracoval. Jedna príbuzná nás zobrala do Louvru. Desať dní sme si pozerali kultúrno-historické pamiatky a umelecký Paríž. Urobilo to na mňa veľký dojem.

Študovala som na univerzite farmáciu. Štúdium som neukončila, ale pätnásť rokov som pracovala v Dome zdravia v laboratóriu. V roku 1995 som dala výpoveď, aby som sa naplno mohla venovať práci v galérii a maľovaniu. Nedostala som

žiadne odstupné a ľutujem, že som výpoveď nedala skôr.

V roku 1992 sme spolu s manželom založili galériu a začali sme intenzívnejšie navštevovať maliarov. Prvú olejomalbu som namaľovala v roku 1995 a poviem vám ako. S maliarmi sme sa vždy rozprávali o tom, koľko času je potrebné, kým sa namaľuje jeden obraz. Povedala som Pavlovi: „Taký obraz môžem namaľovať za jedno poobedie!“ V jednom obchode v Belehrade, kde sme dávali zarámovať obrazy som si kúpila všetko potrebné na maľovanie a jedno plátno, ktoré malo rozmery 20 x 30 cm. Sadla som si a namaľovala som obraz za jedno poobedie a darovala som ho manželovi! Na ňom je znázornená mláka, na ktorú sa pozerám z terasy, keď ráno pijem kávu. Keď boli u nás v roku 2007 historičky umenia z Japonska, vybrali si práve ten obraz na výstavu do Japonska. Zaradili ho do katalógu. Pavel je vo vzťahu k môjmu maľovaniu istým spôsobom rezervovaný, aby svoju manželku príliš nepropagoval. Na druhej strane, moje kamarátky ma podporujú. Osobne som prispela k propagácii tohto druhu umenia.

Aj keď som sa vždy sama zaujímala o maľovanie, predsa bolo prostredie tým impulzom, aby som začala maľovať. Prispela k tomu práca v galérii a časté stretávanie sa s maliarmi. Jednoducho sa vo mne prebudil pocit, že aj ja môžem maľovať a že môžem aj lepšie. Niektorí hovoria: „Tebe je ľahko – ty máš galériu a môžeš si robiť čo chceš.“ Avšak, keď som začala vystavovať, mala som veľký strach. Niekedy trávim aj osem až deväť hodín denne medzi obrazmi. Človek aj nechtiac vpíja obrazy, ktoré ho obklopujú. Snažím sa byť svojská a nepodliehať akémukoľvek vplyvu na svoju prácu. Keď predám niektorý zo svojich obrazov, poviem kupujúcim, že je môj až potom, čo

som ho zabalila. Najkritickejší postoj voči sebe samej mi veľmi veľa pomohol. Nikto ma nič nenaučil, všetko som si vyskúšala sama.

Za posledných desať rokov sa aktívne podieľam na spolupráci, ktorú vyvinula Galéria Babka so základnou školou s francúzskym vyučovacím jazykom. Ide o to, že deti v tej škole majú v rámci vyučovacieho programu naplánované návštevy dediny. Pavel sa s nimi skontaktoval a priviedol ich do Kovačice. Zaviedol ich k mužovi, ktorý vyrába husle a potom ich priviedol aj do nášho dvora. Bolo tu sto detí! Každé dieťa si zobralo jednu tekvičku a sušilo ju do jari. Potom jedna z maliarok (každý rok sa striedajú) a ja ideme do tej školy a pomáhame deťom s omaľovávaním tekvičky, alebo nejakého iného predmetu (môžu to byť drevené tanieri, kuchynské doštičky na krájanie a podobne). Škola už dvakrát usporiadala výstavu detských prác vo Francúzskom kultúrnom centre v Belehrade. V tej škole sú deti z celého sveta a aj zo Srbska.

Nepracujem vždy rovnako intenzívne. Maľujem iba vtedy, keď mám na to chuť. Mám to privilegium, lebo žijem z maľovania iných ľudí tým, že predávam obrazy iných autorov v galérii. Nerobím na silu. Existuje vzájomný pôžitok medzi mnou a štetcom. Keď pracujem, úplne vypnem a nevnímam nič vôkol seba. Keď sme boli v Skadarliji (jedna z peších zón v Belehrade, – pozn. prekl.) v rámci podujatia Ulica otvoreného srdca, omaľovávala som vajíčka. Úplne som na to zabudla, že vôkol mňa stojí desať, či dvadsať ľudí a že sa na mňa pozerajú. A predsa, rada som sama keď maľujem. Niekedy pri tom zabudnem aj jesť. Maľujem iba pri dennom svetle. Ak maľujem pri akomkoľvek inom svetle, nič čo urobím v noci sa mi nepáči.

Maľujem toto, čo je vôkol nás, našu rovinu. Maľujem sekvencie zo života. Všetko je

veľmi jednoduché s niekoľkými detailmi. Rada maľujem zimu, keď je všetko biele. Vždy maľujem domčeky, ako keby mali biele čiapky. Znázorňujem ružové domy. Maľujem rastlinný a živočíšny svet – pšeničné polia, margaréty, snežienky, husi a podobne. Nepáčia sa mi mrzuté tváre, maľujem milé tváre. Nemaľujem žiadne svoje filozofie, lebo som povahovo rebel a obávam sa, že by som mohla niekomu ublížiť.

47. Pavel Cicka

Pavel Cicka sa narodil v Kovačici v roku 1961. Základnú školu ukončil v Kovačici a strednú poľnohospodársku školu v Pančeve. Svoje prvé maliarske kroky urobil ešte keď bol žiakom na základnej škole tým, že ilustroval žiacke časopisy. S manželkou Zuzanou má deti Pavla a Jarmilu. Jeho obľúbenými maliarskymi motívmi sú banátske krajinky, rieka, dedinskí muzikanti, práce na poli, vinice, kone. Má aj obrazy s ekologickým odkazom. Od roku 1978 vystavuje v rámci kolektívnych výstav. Prvú samostatnú výstavu mal v Kruševci v roku 1982. Členom Galérie insitného umenia sa stal v roku 1986. Zúčastnil sa aj mnohých výtvarných kolónií a je spoluautorom niektorých významných obrazov. Vystavoval v rámci mnohých

kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Obrazy neraz daroval na charitatívne účely.²⁴

Môj dedo, matkin otec, Juraj Karkuš maľoval. Ale musel prestať, lebo z toho nemohli vyžiť a venoval sa včelárstvu a poľnohospodárstvu. Nad posteľou v izbe bol jeden dedov obraz Anjel, ktorý stráži deti, na ktorý som sa ako dieťa vždy pozeral. Dedo ten obraz namaľoval zápalkou, lebo nemal peniaze na štetec. To ma natoľko nadchlo, že som aj ja začal maľovať. Ten obraz mám teraz v ateliéri. Maľujem od základnej školy. Chcel som ísť do školy dizajnu, ale nešiel som, lebo bolo treba ísť do Belehradu a chcel som zostať s priateľkou v Kovačici. Ľutujem, že som dal výpoveď vo firme až v roku 1999. Od vtedy takmer nič iné nerobím, len maľujem. Vo svete farieb sa cítim najlepšie. Maľujem preto, lebo ma to baví. Kto raz vdýchne vôňu terpentínu nedokáže sa jej už zbaviť. V zime veľa pracujem.

Zo začiatku som mal iný štýl, používal som iné farby. Všetko bolo hnedé. Možno je to preto, lebo mi v detstve obliekali oblečenie hnedej farby – nohavice, košela, všetko bolo hnedé. Tá hnedá fáza trvala desať rokov. Potom som začal používať aj iné farby: modrú, červenú, zelenú. Do modrej fázy som vošiel asi pred pätnástimi rokmi. Niečo vás k tej farbe ťahá a maľujete iba tou farbou. Je to upokojenie, uvoľnenie. To, ktorý obraz je dobrý, je veľmi relatívna vec. Pre mňa je dôležité, aby sa obraz páčil mne. Mám stojan na obrazy a na ňom napísanú vetu, ktorá ma inšpiruje: Krása je v očiach toho, kto sa pozerá.

Maľujem udalosti zo života a sú aj témy,

²⁴ <http://www.naivnaumetnost.com/sr/slikari/savremeni-ci/pavelcicka>

o ktorých sa mi snívalo. Namaľoval som jeden kostol, ktorý sa mi prisnil. Brat môjho otca bol v kostole zvonárom. Často som s bratom chodieval do kostola. Hrali sme sa na povale kostola. To je veľký priestor ako futbalové ihrisko a má okrúhlu klenbu. Vtedy som bol v škole pre záložných dôstojníkov v Kruševci v ABHO (atómová a biologicko-chemická obrana, – pozn. prekl.) a hádam sa mi pod vplyvom toho všetkého prisnil ten sen. Akože, som v kostole s bratom a vypukla atómová vojna. Všetko vôkol horí, len kostol zostáva. Ten sen som mal celé dni v hlave. Preto som namaľoval červený kostol. Ten obraz bol vystavený na výstave asi v roku 1989 v rámci podujatia Kovačický október. Na výstavu prišli súdruhovia z komitétu: „Čo je toto? Namaľoval si červený kostol!“ Povedal som im, že to bol sen. Odpovedali, že nemôžem mať také sny a že mám ten obraz odložiť, inak ma zavrú.

Jednej noci sa mi prisnil obraz zavesený v pivnici. Pristúpil som bližšie k nemu, aby som si ho pozrel a on padol. Pozrel som sa na ďalší – aj ten padol. A tak až po stovprvý obraz! Potom som podľa tohto sna namaľoval jednu sériu obrazov v pivnici. Moje obrazy sú čisté a toto naše prostredie je úplne znečistené. Preto maľujem odpad na svojich obrazoch, napríklad rozbitý džbán na vodu. Myslím si, že bola príroda pred 30.–40. rokmi omnoho krajšia a čistejšia ako dnes.

Spolupracujem s kolegami maliarmi. Desiat rokov sme vystavovali spolu Hajko, Martin Markov a ja. Volajú nás kovačická trojka. V deväťdesiatych rokoch maliari vznikali ako huby po daždi. Bola veľká ekonomická kríza, ľudia chceli prežiť. Ale aby bol niekto maliarom, musí byť naozaj celý v tom. Nikdy som neplánoval, že sa stanem maliarom, ale som maliarom, lebo maľujem tridsaťpäť

rokov. Dôležité je to, do akej miery sa tomu venujete. O tom, či niekto je, alebo nie je maliarom nerozhoduje diplom. Pre mňa je dôležité aj to, že ma manželka veľmi podporuje ešte z čias, keď sme spolu chodili.

Maľovanie na objednávku je dvojsečná zbraň. Ani ja nemôžem povedať obrazu ako má vyzeráť. Kupujúci si zvyčajne objednávajú podľa už existujúcich obrazov. Problém je v tom, že si objednávateľia želajú, aby obraz vyzeral rovnako ako ten existujúci a ja chcem maľovať slobodne. Mal som jednu skupinu Talianov, ktorí si objednali sedem obrazov. Povedal som im, že nemôžem namaľovať úplne rovnaké obrazy, lebo nie som kopírovací stroj! Ale oni trvali na tom, aby boli obrazy identické. Dokonca počítali aj vtáky na oblohe! Teraz sa už vždy od toho ohradím a poviem – môže byť ten motív, ale približne – nebude to rovnaké ako na tomto obraze.

Obrazy predávam všade po svete. V deväťdesiatych rokoch chcel jeden majiteľ galérie zo Žiliny kúpiť dva moje obrazy. Bolo to v čase inflácie, moja výplata mala hodnotu štyri nemecké marky. Nechcel som mu ich predať, lebo mi obzvlášť prirástli k srdcu a boli z mojej zbierky. Ale keďže mi ponúkol značne vyššiu sumu, bola to výzva a súhlasil som. Potom som to ľutoval, lebo som už nikdy nemohol zopakovať to, čo som namaľoval.

48. Janko Širka

Janko Širka sa narodil v roku 1961 v Padine. Základnú školu ukončil v rodnom meste a strednú letecko-technickú školu v Pančeve. Je poľnohospodárom. S manželkou Máriou má synov Janka a Vladislava. Maľuje motívy, ktoré sú inšpirované folklórom, životom na dedine, oslavami a veselými kamarátmi. Zúčastnil sa mnohých výtvarných kolónií. Doposiaľ mal jedenásť samostatných výstav. Vystavoval aj v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Zúčastňoval sa aj na charitatívnych podujatiach.

Maľovať som začal v Padine, keď som bol žiakom ôsmeho ročníka na základnej škole.

Nebol som výborným žiakom. Prospech som mal veľmi dobrý. V triede som mal jednu dobrú kamarátku. Bolo to v roku 1975, keď som raz išiel ku nim domov v súvislosti s domácou úlohou a videl som jej otca ako maľoval. Jej otec bol Michal Povolný. Nevedel som, že je maliar. Zadíval som sa na neho. Povedal mi: „Teraz budú zimné prázdniny a ja budem maľovať do konca marca – ak chceš, príď.“ Viackrát som prázdniny strávil u neho, od desiatej doobeda, do tretej hodiny poobede. Rozprával mi všeličo o živote, a tak sa to všetko začalo. Veľa toho mi vysvetľoval. Naučil ma miešať farby. Po prvýkrát som videl olejové farby. Mohol som maľovať pekné odtiene, súlad, potom sa to pomaly sušilo. Ujo Mišo mi dal plátno a staré farby. Niečo som namaľoval a on mi hovorí: „Ak sa chceš tomu venovať, budeš musieť asi tak desať rokov poriadne vyhrnúť rukávy a bude z teba niečo. Ak si na to pripravený, začni, ak nie, tak ani nezačínaj.“ Vedľa bol babkin dom. Keď som mal sedemnášť, či osemnášť rokov, maľoval som tam portréty pre dievky. Pokúšal som sa zväzdať dievčatá, ale nešlo to. Nie som odborník na portréty. Vtedy, keď som mal sedemnášť rokov, chodieval som na hodiny maľovania k Jánovi Husárikovi. Bol som známym maliarom vo svojom prostredí. V dome kultúry v roku 1981 pri príležitosti štátneho sviatku 25. mája, novinár Martin Širka zoskupil padinských maliarov a usporiadal výstavu. Ja som bol vtedy najmladším maliarom, mal som dvadsať rokov. V roku 1982 bol otvorený nový, väčší dom kultúry. Tu sa asi pätnásť rokov konalo podujatie Májové stretnutia maliarov.

Moji rodičia s tým, že maľujem vôbec nesúhlasili. Matka aspoň ako-tak, ale otec ani dnes s tým nesúhlasí. Hovorí, že je to strata času. Keď ma oklame nejaký manažér,

vtedy mi povie: „Radšej si mal spať, než si mu dal obraz, aby ti ho predal!“ Sú ľudia, ktorí prídu, sľubujú, že usporiadajú výstavu a vlastne ťa chcú oklamať.

Začínam maľovať, keď príroda padá do depresie, keď prídu pochmúrne dni, daždivé, tmavé oblaky na jeseň. Vtedy už nie je práca na poli. Maľujem desať až dvanásť hodín denne. Skôr som mnoho obrazov daroval – dobrým ľuďom a dievkam, ktorým som to v mladosti sľúbil. Nerád maľujem na objednávku. To ma vykoľají. Ročne namaľujem dvadsaťdva až dvadsaťpäť obrazov. Celkovo som namaľoval približne päťsto až šesťsto obrazov, nemám o tom evidenciu.

Rád maľujem veselých chlapcov, keď si trochu vypijú. U Slovákov sú veľkým sviatkom meniny. V Padine je viacero náboženských spoločenstiev. My sme evanjelici. Tu, u nás, bolo päť, či šesť mužských a rovnako toľko ženských mien. Najstarší dostávali mená po otcovi a matke, potom po bratovi a keď sa už všetky mená vystriedali, potom našli nejaké iné meno. Zvyčajne dávali deťom zimné mená (človek má meniny v zime, – pozn. prekl.), aby ich mohli oslavovať: Ján, Martin, Michal, Pavel, Anna, Zuzana a tak ďalej. Teraz sa mená menia pod vplyvom televízie, seriálov, takže sú aj meniny počas celého roka. Maľujem napríklad návrat z menín nad ránom domov – kamarátov v objatí. Je tu aj muž s harmonikou. Častým motívom na mojich obrazoch je víno. Rád maľujem kone.

Mám jednu tému, ku ktorej sa stále vraciam. Volá sa Havária nosiča vody. Vrátil som sa do detstva a začal som maľovať aké to bolo, keď som bol malý – ako ľudia nosili vodu. Spomenul som si, ako raz susedovho koňa vylakal psí brechot a rozlial mu vodu. Pokúšam sa namaľovať to, čo si pamätám z detstva. Obraz má životnosť aj sto, či dvesto rokov a ak to niekoho bude zaujímať,

nech si to pozrie. A už sa o to zaujímajú moje deti.

Hovoria, že som maliar, takže som to oslovenie prijal. Začal som maľovať preto, lebo sa mi páčilo miešanie farieb. Nezačal som maľovať, aby som mal peniaze. Ani teraz nemám z tohto nejaké veľké peniaze. Maľovanie mi dalo najviac cestovanie, spoznávanie iných krajov, peniaze nie až tak. Pravdepodobne som maliar, keď ma niekto krmi na výtvarnej kolónii celý týždeň a potom zoberie obraz, ktorý som namaľoval. Bol som na výtvarnej kolónii v Maďarsku, kde nás učili akademickí maliari. Mali sme vyučovanie šesťnásť dní od rána do večera.

Pre mňa má maľovanie taký zmysel, že pritom v zime oddychujem, uvoľním si pritom dušu. Páči sa mi, keď namiešam farby, ktoré ja chcem. Najradšej mám hnedú a žltú a ich odtiene. Hnedá mi viac prirástla k srdcu. Žltá je pre mňa farbou života. Keď som bol mladší, mal som rád romantiku. Časom sa to mení, a tak aj farby. Psychiku maliara vidno na jeho obraze. Moje obrazy majú silnejší kontrast. Prostredníctvom obrazov sa chcem vrátiť do minulosti.

Nie sú všetky obrazy na predaj. Raz som mal jeden obraz dvanásť rokov, na ktorom som namaľoval drevorubača, ktorého napadol orol. Prišiel jeden človek z Belehradu a za každú cenu ho chcel kúpiť. Nemohol som mu vysvetliť, že ho nedám. Nechcel odísť, vyzeralo to tak, že prespí u nás doma a bol som donútený predať mu ho, len aby odišiel. Raz mi na výstave v dome kultúry ukradli jeden obraz. Nechcel som ho hľadať. Ak sa niekomu natoľko páčil, že ho ukradol – nech si ho má.

V Padine v rokoch 1993–94 som predal mnoho obrazov. Kúpovali ich obyčajní ľudia, poľnohospodári. Neboli peniaze a kupova-

li obrazy. Jedna žena z Padiny má vo svojej zbierke šesťdesiat obrazov od všetkých in-sitných maliarov z okolia.

Niektorí moji kamaráti majú radi moje obrazy. Chodievajú na výstavy, kupujú si obrazy a niektorým je to jedno. Obzvlášť starší ľudia navštevujú výstavy, mladší nie až tak. Ale aj tí mladí starnú, a tak prichádzajú. Zvyčajne, keď sa oženia a majú jedno dieťa, potom sa usadia a začnú sa viac zaujímať o kultúru. Ísť na výstavu je u nás udalosťou, ako napríklad, keď idete do divadla. Všetci vieme kto je maliarom v dedine. Ženy sa krajšie pozerajú na maliarov ako muži. Pýta sa ma, čo stojí obraz a ja odpovedám: ak si vypijem ešte jeden pohárik, dostaneš ho zadarmo, ak budeš so mnou. Všimol som si, že na výstavách sa ženy inak pozerajú na ten istý obraz ako muži. Ženy majú rady pestrofarebnosť obrazu. Muži sa viac zaujímajú o príbeh. Začnú si spomínať na zašlé časy a minulosť, pýtajú sa, pri ktorej studni to bolo a potom sa každý rozreční o nejakom príbehu zo života.“

Obraz by mal byť taký, ako keby ho namaľoval akademický maliar – mal by byť jedinečný. Keď namaľujem obraz, nemusí to byť udalosť zo života na dedine. Maľujem tak, aby mi všade rozumeli. Keď porozprávaš príbeh, vždy sa nájde niekto, komu sa to páči a môže si to kúpiť. Okrem pekných farieb musíš mať aj príbeh – aby bolo vidno, o čo tam ide. Sú ľudia, ktorí si chcú ovoňať obraz. Tri až štyrikrát si prejdú celú výstavu, ako mačka okolo horúcej kaše.

49. Juraj Ľavroš

Juraj Ľavroš sa narodil v roku 1963 v Padine, kde ukončil základnú školu. S manželkou Evou má dcéry Lilianu a Lýdiu. Pracoval vo firme Staviteľ v Kovačici a získal kvalifikáciu tesár. Pracoval aj v Nemecku, ale nie dlho, kde získal kvalifikáciu na prácu so sadrokartónom a robenie fasád. Robí aj omietky. Aktívne hrá na bicích hudobných nástrojoch od svojich pätnástich rokov. Mal svoju skupinu súčasnej hudby pod názvom Prečo. Hrá aj na tradičnom slovenskom hudobnom nástroji – na fujare. Jeho obľúbené maliarske motívy sú husi. Členom Galérie insitného umenia v Kovačici sa stal v roku 1994. Doposiaľ mal štyri samostatné výstavy. Prvú samostatnú výstavu mal v roku 1994 v Padine, potom v roku 1995 na Kopaoniku (Srbsko), v tom istom roku na Cypre

spolu so Zuzanou Chalupovou a v roku 2009 na Slovensku. Vystavoval aj v rámci približne šesťdesiatich kolektívnych výstav doma a v zahraničí: Srbsko (Padina, Kovačica, Pančevo, Beograd, Niš, Kopaonik); Čierna Hora (Petrovac, Budva, Igalo); Slovensko (Bratislava, Trenčín, Detva, Trenčianske Teplice); Nemecko (Bonn, Berlín, Reutlingen, Mníchov); Kanada (Montreal); Mexiko (Mexiko City). Obrazy daroval aj na charitatívne účely.

Maľovať som začal, lebo som vo svojom živote chcel nájsť samého seba. Brat Pavel začal maľovať prvý. Odo mňa je o päť rokov starší. Pozeral som sa na to, ako to všetko pekne vyzerá. Raz sa brat s niekým dohodol, že bude maľovať veľký obraz na stenu v mládežníckom dome. Vtedy som mal dvanásť, či trinásť rokov. Už vtedy hral na bubnoch. Aj ja som hral tiež a on maľoval. Pomyslel som si, že by som aj ja chcel maľovať, keď narastiem. Bol mojim vzorom. V tom čase, Martin Markov hral na gitare. On a brat mali svoju skupinu, volali sa Filipipilip, akýsi čudný názov. Ani oni nevedeli, čo to znamená, ten názov vymysleli pre skupinu len tak. V tom čase tu začínali byť populárni Crni biseri a YU grupa. Zoznámili sme sa s nimi. V osemdesiatych rokoch mi Martin Markov povedal: „Hajde, prečo aj ty neskúsiš maľovať, keď aj tvoj brat má talent.“ A tak som skúsil, namaľoval som dva-tri obrazy. Nepáčili sa mi, zahodil som ich do smetného koša. Začiatky bývajú ťažké. Potom som trénoval. Brat a Martin Markov ma inšpirovali. Ako bratia máme spoločné záujmy, obaja hráme na bubnoch, ale ako maliari nemáme nič spoločné. Sme úplne iní. Dokonca máme aj odlišné priezviská. Moje priezvisko je Lavroš, lebo tento náš

matrikár, Bačúr, ktorý je tiež maliar, to zle zapísal. Brat je Lavroš.

Keď sme boli malí, matka krmila husi a z toho sme žili. Preto som na začiatku najviac maľoval husi. Bol to akoby nejaký symbol.

Manželka Eva tiež maľuje. Ona je z Kovačice. Jej farby sú teplejšie. Sme v manželstve dvadsaťšesť rokov. Ona ma v maľovaní najviac podporuje. Keby nebolo jej, možno by som s týmto ani nezačal. Nezáleží na tom, že brat maľoval. Keď sme sa s Evou zobrali v roku 1986, jej matka maľovala. V roku 1987 chcela niečo mojej manželke darovať k narodeninám. Vtedy jej Eva povedala, že chce olejové farby. V osemdesiatych rokoch to bolo drahé. Svokra darovala mojej žene pekné peniaze, ktorá to využila a kúpila pre mňa farby a všetok potrebný materiál, aby som mohol pracovať. Vtedy som začal viac maľovať. Je to ťažké, keď začínaš od nuly. Dôležité sú základy. Tak je to aj v manželstve. Preto si to musíme viac vážiť, keď začíname od nuly. Kamaráti sa ma pýtajú, ako sa miešajú farby – ja im odpovedám, že neviem. Keď sedím pred obrazom viem, ale ako náhle odtiaľ odídem, neviem. Keď maľujem, ide to akosi spontánne.

Naši majitelia galérií chodievali k môjmu bratovi a potom aj ku nám domov. Na mojich obrazoch vždy našli nejakú chybu, úplne ma odrovnali. Bolo to pre mňa trochu nepríjemné – hovorí: „To nie je dobré, toto musíš zmeniť.“ Vtedy som si sadol a povedal som si: „Teraz vám ja všetkým ukážem!“ Bol som veľmi vytrvalý, povedal som si: musím sa snažiť a ukázať im, že môžem robiť aj toto a že jedného dňa budem maliarom. V osemdesiatych rokoch som sa stretol s Babkom, ktorý vtedy ešte nebol majiteľom galérie. Zavolať ma robiť fasádu. Opýtal som sa ho, či by zobral niektorý z mojich obrazov. Zobral

moje obrazy na kolektívne výstavy. V roku 1994 sme išli na Slovensko. Potom som podal žiadosť o členstvo v kovačickej galérii. To trvalo dva-tri roky. Prvú samostatnú výstavu som mal v roku 1994 v dome kultúry. Vtedy som sa stal členom galérie. Najviac mi v tom pomohla mama Zuzana. (Mama Zuzana volali maliari maliarku Zuzanu Chalupovú, – pozn. prekl.). Jonáš bol trochu podozrievavý, nechcel prijímať mladých maliarov. Je smutné, že maliari v Galérii medzi sebou súťažia, kto je lepší. Preto som prestal chodiť na schôdze.

Maľovanie mi dalo pokoj, uspokojenie. Obzvlášť vojna, ktorá bola v deväťdesiatych rokoch, to bol chaos pre nás všetkých, obzvlášť pre mladých. Človek nemal žiadnu perspektívu do budúcnosti. Toto nie je žiadne ohováranie štátu, mňa politika nezaujímá – nefandím nikomu. Mladý človek nemá žiadnu perspektívu do budúcnosti. Som stavbár. Pracujem so sadrokartónom a robím aj fasády a omietky po celé dni. Niekedy som aj dvanásť, až štrnásť hodín sám na lešení. Modlím sa Pánu Bohu aby pršalo, aby som zostal doma a aby som mohol maľovať. Inak, maľujem v noci. Staršia dcéra bude mať čoskoro dvadsaťpäť rokov, mladšia má sedemnásť. Darmo je škola, peniaze sa zarábajú ťažko. Staršiu sme finančne podporovali a má dobré vzdelanie – chodila do školy v Zreňanine. Ukončila krajčírsky kurz, aby mohla byť módna návrhárka. Vzdelávanie treba financovať tri až štyri roky a nemá odkiaľ – nie sú peniaze. Teraz finančne podporujeme mladšiu dcéru kým chodí do školy. Vďaka Bohu, že sa občas predá obraz, niekedy dobre, niekedy horšie. Niekedy musíš predáť obraz aj pod cenu. Niekedy som obraz predal aj zadarmo. Tento dom som väčšinou staval svojpomocne a ešte stále nie je dokončený. Nemám čas. Všade pracujem ako majster a u seba do-

ma nestíham. Jednu dcéru sme vydali, teraz odíde aj táto druhá. Syna nemám, mám zaťa – je mi ako syn. Aj on hrá na bubnoch, ja som mu to ukazoval. Hral v baptistickom kostole. Chcel sa naučiť maľovať, chodieval ku mne na hodiny. Tak sa zoznámil s mojou staršou dcérou Lilianou. Zalúbil sa, teraz je jeho manželka. Majú pekného syna, má tri a pol roka. Aj malý kreslí, aj on chce hrať na bubnoch (smiech).

Čo sa týka obrazov, každý má svoju cenu. Prihliadame na kvalitu, na kvantitu a na meno. Dnes čoraz viac ide o meno. Cez internet sa niečo predá. Mám webovú stránku a profil na Facebook-u. Ale teraz je veľa falšovateľov, ktorí kopírujú naše obrazy. Otvoria si Facebook, skopírujú obraz, vytlačia ho, a tak ho predajú. Dokonca to urobia aj na plátno – namaľujú to na plátno. V tom prípade má rám väčšiu hodnotu ako obraz.

Kritériom, či je niekto maliarom nie je škola. Aha, toto všetko je samouké. Možno je to o dokazovaní niečoho samému sebe. Človek sa vidí v obraze. Tak by to malo byť. Maliara spoznáte podľa obrazu. Svojimi obrazmi sa snažím vyrozprávať svoj život a niečo po čom túžim. Túžim po niečom lepšom, čistejšom. Vidíš ty túto našu Vojvodinu. To je také znečistené, že sa to už nedá vydržať. My, samoukí maliari, možno chceme niečo ukázať – nejakú pravdu, čo by tu mala byť. To, čo cítim. Mne tu niečo chýba – každému niečo chýba, ale nemám na mysli peniaze. Aj to chýba. Ale zem je otrávená, všetci sme otrávení, obzvlášť rodičky. Dnes každé siedme, či ôsme dieťa v Srbsku, kvôli znečisteniu nie je také, aké by malo byť. Pre rodičov je to smutné a nikto nič nechápe. Maliari väčšinou maľujú dedinské motívy. Nejaká kosa, nejaká motyka, nejakú veľkú únavu cítiť na obrazoch. Ľudia by si chceli oddýchnuť, ale vždy musia o niečo bojovať. Taký

nám je život. Celého života musíme bojovať a ísť vpred a zdá sa mi, že predsa, ako keby sme šli dozadu. Vo všeobecnosti, ako keby nás niečo brzdilo a mali by sme ísť dopredu. Mali by sme túžiť po niečom lepšom, krajšom, čistejšom a skutočnejšom, ako je toto čo je teraz. Aby si mohol odísť na dovolenku. Od vtedy, čo som v manželstve – aha, dvadsaťšesť rokov – neviem čo je to oddych. Boli sme s Babkom v roku 1994 v Detve na týždeň. Bol som tam aj s manželkou a s dcérou Lilianou na výtvarnej kolónii. Tento rok som bol znovu v Detve na kolónii. Ale kolónia nie je dovolenka. Tam som týždeň pracoval. Od siedmej, ôsmej ráno, do druhej až tretej po polnoci. Fantasticky sme sa kamarátili a urobili sme mnoho obrazov. Výtvarná kolónia, to je zdokonaľovanie maliarov. Vidíš rôzne techniky. Keď sa stretne päťdesiat až šesťdesiat maliarov, to je taká atmosféra, že zabudneš na každú starosť.

Po čom túžim? Aby som vo svojom vnútri cítil pokoj, mier. Aby som niekomu niečo mohol dať, aby som niekomu pomohol, aby som rozdával radosť. Aby som mal lásku pre ľudí. Snažím sa aj v práci kde pracujem – na stavbe a aj doma. Láska, viera, nádej – bez toho človek nemôže žiť. Všetko je darmo, ak voči niekomu necítiš lásku. Aby sme nepodceňovali ľudí, to sa u nás často robí. Nikto nechce nikomu pomôcť. Všetci hovoria, že na mladých svet zostáva a nikto im nechce pomôcť.

Syn Jána Strakúška je môj dobrý kamarát. Hral so mnou na gitare. Keď som sa dozvedel, že jeho otec maľuje, občas som ku nim išiel. Páčila sa mi jeho technika, lebo pracuje úplne inak, úplne iný smer. Keď sa dozvedel, že maľujem, pýtal sa ma odkiaľ som si zadovážil štetce. Potom mi dal štetce, aby som si vybral. Boli to jeho štetce a daroval mi ich. Nechcel zobrať peniaze, povedal: „Ty

si kamarát môjho syna, v žiadnom prípade.“

Tak isto, Anna Kotvášová, každá jej česť. Niekoľkokrát mi dala farby, pýtala sa ma, ktoré farby potrebujem. Pred niekoľkými rokmi si Pavel Povolný kúpil odo mňa dva obrazy. Boli to ťažké časy, nebolo peňazí. Myslel som si: jáj, keby tak niekto prišiel kúpiť obraz, dal by som ho aj veľmi lacno! Keď, zrazu, niekto klope na dvere – Povolný. Pýta sa ma, či mu predám nejaký obraz! Pomyslel som si: Pán Boh ťa poslal – potrebujem peniaze! Daroval mi plátna. Takí by sme mali byť – pomáhať si navzájom. Čo sa týka maľovania, ľudia mi pomáhali.

Viera vplývala na moju tvorbu. V deväťdesiatych rokoch som začal chodiť do baptistického kostola. Vtedy ľudí nasilu mobilizovali na bojisko. Začal som čítať Bibliu. Keď som uveril, v roku 1991 som namaľoval obraz s Ježišom Kristom. Bola veľká vojna. To sa mi prsnilo. Začal som často čítať Bibliu. Čo počas dňa robíš, to sa ti stáva vo sne. Tak sa mi snívalo o Ježišovi. Odniekadiaľ sa zjavil Ježiš, bol som na poli a unavený som sa vracal z poľa – tak som namaľoval tento obraz. Verím, že sa Ježiš jedného dňa každému ukáže. Robil som veľa duchovných motívov. U matky je jeden obraz, na ktorom je Samaritánka. Vlastne, píše sa, že si Kristus od Samaritánky pýta vody a na mojom obraze to vyzerá, ako keby si Mojžiš pýtal vody. Skicu pre ten obraz robila moja manželka, ja som urobil všetko, čo sa týka farieb a brat Pavel namaľoval hlavu. Preto vyzerá ako Mojžiš. Perfektne maľuje tváre.

Myslím si, že sú dnes ľudia oblečení do sivo-čiernych šiat, lebo im je život taký. Sú v depresii, majú všetkého dosť. Nemôže ísť na dovolenku. Nemáš viac kamaráta, ktorému by si sa mohol zdôveriť. Ani žena manželovi, ani muž manželke sa nemôže zdôveriť.

50. Nada Koreň

Nada Koreň (dievocké Miličević) sa narodila v Kovačici v roku 1964. Gymnázium ukončila v rodnom meste. Je obchodníčka. S manželom Vladimírom má syna Miroslava. Maľuje od začiatku deväťdesiatych rokov. Členkou Galérie insitného umenia sa stala v roku 2008. Jej výtvarné témy súvisia s dedinou, obyčajami, udalosťami na ulici, krojmi. Najčastejšími motívmi na jej obrazoch sú zimné motívy (dedina pod snehovou prikrývkou, zapriahnuté kone). Vystavovala v rámci kolektívnych výstav doma a v zahraničí.²⁵

Začala som maľovať – ani neviem. Dávno. Na strednej škole. Vtedy som viac maľovala realizmus. Moje schopnosti nestačili, aby som sa mohla zapísať na výtvarnú akadémiu, na to človek potrebuje niečo iné. Mám rada farby. Insitnému umeniu som sa začala venovať, keď sa v deväťdesiatych rokoch stalo komerčným. Babka je za tým všetkým, on ma našiel. Dostala som dobré kritiky od kustóda Kizúra. (Martin Kizúr, akademický maliar – pozn. prekl.). Povedal, že sú obrazy pekné a originálne. To bolo pre mňa veľmi dôležité, keďže je nás, insitných maliarov, tu dosť. To mi dalo sebadôveru. Nemám čas na to, aby som usporiadala samostatnú výstavu, je s tým veľa roboty. Vystavovala som v rámci mnohých kolektívnych výstav. Z komerčného hľadiska sa to teraz slabo predáva, nie je to ako kedysi.

Insitné maliarstvo má pre Kovačicu veľký význam. Dáva jej to jedinečnosť. Pre mňa je to česť, že patríam do tej spoločnosti. Starší členovia sú známi všade vo svete. Keď sa ľudia dozvedia, že maľujem v insitnom štýle, spájajú si to s niečím pekným. Možno niekto na to povie, že to nie je umenie, ale predsa, je to niečo pekné. Nie je to nič agresívne, ľudia rozumejú obrazu.

Za to, že maľujem, vďačím svojmu nebohému otcovi. On ma v tom veľmi podporoval. Aj manžel ma podporuje, aj syn. Keď som sa vydala, mala som v maľovaní veľkú pauzu. Mám jedného syna. Prestala som maľovať, nie preto, že sa mi narodil syn, ale jednoducho ma to nezaujímalo. Nebavilo ma to. Príde to tak zrazu. Aha, ani teraz som nič nerobila pol roka. Niekedy robím viac obrazov naraz. Skôr som robila všetky ručné práce – vyšívanie, háčkovanie. Teraz nemám čas ani maľovať. Nik mi v tom nebránil, všetci ma v tom podporovali, ibaže som bola lenivá a nepracovala som. Bab-

ka mi povedal, aby som si viedla evidenciu o tom, koľko obrazov som namaľovala – ale nerobila som to, takže neviem koľko obrazov som doposiaľ namaľovala.

Maľovanie je drahý špás. Materiál je drahý a aj čas sú peniaze. Myslím si, že si ľudia kupujú meno maliara a to, čo sa o ňom rozpráva. Nikto nekupuje to, čo je na obraze. Meno sa buduje celé roky, vytrvalosťou, prácou, keď obrazy idú na výstavy.

51. Ján Chlpka

Ján Chlpka sa narodil v roku 1965 v Hložanoch. Má manželku Natáliu. Ukončil zverolekárstvo v Sarajeve v roku 1990. Pracuje ako zverolekár. Maľuje od roku 1986. Techniky, ktoré používa sú olejomalby, výkresy nakreslené ceruzkou, pastel, koláž. Jeho obľúbené maliarske motívy sú slovenské ženy, poľnohospodárske témy spojené s dedinou a zvieratá. Prvú samostatnú výstavu mal v roku 1993 v Báčskom Petrovci, v Galérii Zuzky Medvedovej. Doposiaľ mal osem samostatných výstav. Vystavoval aj v rámci niekoľkých kolektívnych výstav. Svoje práce neraz daroval na charitatívne účely. Žije a pracuje v Hložanoch.

Chcel som maľovať ešte na základnej a na strednej škole, ale nedarilo sa mi. Počas štúdia na veterine v Sarajeve som nezložil jednu skúšku, tak som začal maľovať. Prvý obraz som namaľoval v roku 1986. Najprv som chcel maľovať realisticky. Som samouk. Chodieval som po galériách, pozeral som si výstavy. Fascinoval ma Repin. Nevedel som si pripraviť ani plátno. Ak nie je dobrý podklad, ani obraz nemôže byť dobrý. Hľadal som v tom niečo iné. V roku 1992 som dva mesiace pracoval v Kovačici. Išiel som k Jonášovi, aby sa pozrel na moje obrazy. Zaujímalo ma, či to má nejakú hodnotu a aby mi poradil. Bolo to dosť realistické. Povedal mi, aby som začal maľovať hložianske ženy. V tom roku som namaľoval dvadsať obrazov. Ďalší rok som mal výstavu v Báčskom Petrovci. Po tej výstave som namaľoval dva-tri obrazy v štýle, v ktorom maľujem aj teraz.

Rodičia hovoria, že sa im to nepáči a že maľujem najhoršie obrazy. Ja si to nevšímam. Viem, čo chcem dosiahnuť a čo ten obraz pre mňa znamená. Oženil som sa, keď som už bol maliarom. Manželka moje obrazy nekomentuje nejako špeciálne, hovorí, že sa jej to páči.

Maľujem večer, keď prídem domov z práce. Nespomínam si, či som niekedy maľoval cez deň. Keď som začínal, obraz nevyzeral ako som si to želal. S postupom času sa ruka hýbala tak, ako si to myseľ žela-la. Keď začnem maľovať jednou farbou, ona si vypýta nejakú ďalšiu, a tak rad-radom. Nápad dostanem kedykoľvek a kdekoľvek. Používal som rôzne techniky. Aj v umení, aj vo všetkom, všetko je už tak preskúmané, že človek môže maľovať iba to, čo sa ukrýva v ňom. Maliari dnes maľujú minulosť kvôli nostalgii. Každý si myslí, že to, čo už prešlo, bolo lepšie.

V každom človeku musí byť nejaký impulz, nejaká ťažoba na duši. Keď je v živote človeka všetko presne tak, ako mu to vyhovuje, ani nemá takú túžbu tvoriť. Je ťažké slovami vyjadriť nielen city, ale aj myšlienky. Ľudský slovník je veľmi malý. Existuje málo slov vzhľadom k tomu, čo sa nachádza v človeku. Potom človek siahne po hudbe, po maľovaní. Nejde iba o to, povedať to, čo je na obraze, nie iba to, čo hovoria farby, ale dostať sa hlbšie. Hovoriť o nejakom umelcovi sa dá, iba ak toho človeka poznáte.

Stále však zostáva nastolená otázka, či súčasné maliarstvo v Kovačici môžeme nazvať umením. Nevydal som sa na komerčnú cestu. Nie som závislý od toho, čo si iní myslia a čo iní povedia. Vo všeobecnosti si myslím, že insitné umenie nemôže zaniknúť, lebo je to niečo, čo je v ľuďoch zakorenené. Prežije bez ohľadu na to, či ten človek študoval umenie alebo nie. Na Slovensku je insita iná. Myslia si, že je insitné maliarstvo každé, ktoré nie je akademické. Insita ide hlavne od nás, zo Srbska.

52. Zuzana Jarmocki

Zuzana Jarmocki (dievocké Ďurišová) sa narodila v roku 1960 v Kovačici. Ukončila základnú školu. S manželom Pavlom má synov Jaroslava a Miroslava. Inštitútnému umeniu sa venuje od roku 1984. Robí olejomalby a používa aj techniku akryl. Omalováva šamlíky, tekvice, drevené predmety (varechy, lyžice a pod.). Robí aj bábiky pre deti. Maliarske témy, ktoré najčastejšie maľuje sú deti, príbehy z detstva a detské hry. Tiež maľuje aj krajinky, slnečnice, polia a biblickú tematiku. Mala niekoľko samostatných výstav (prvú v roku 1992 v Kovačici). Vystavovala aj v rámci niekoľkých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Obrazy darovala na charitatívne účely.

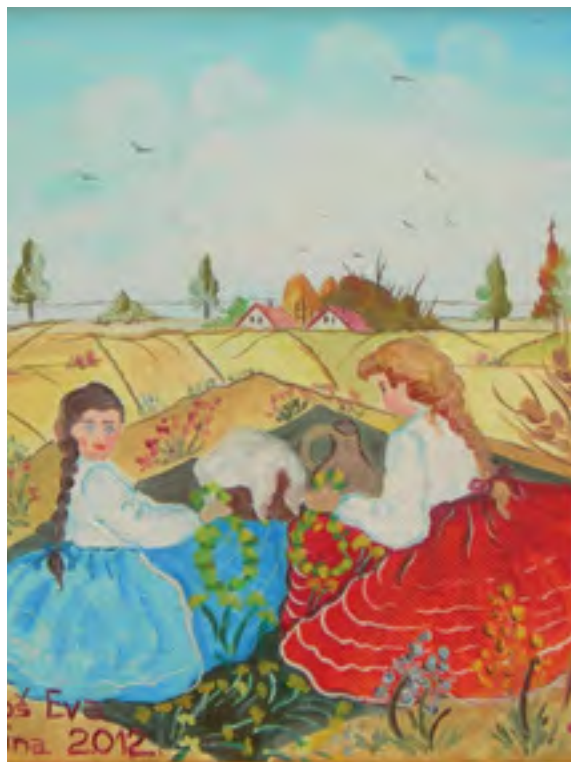
Rada som maľovala ešte v detstve. Chcela som študovať výtvarné umenie, ale potom som to vzdala. Nevieť prečo. Čas urobil svoje. Bola som u Zuzany Chalupovej aby mi ukázala, ako sa maľuje. Naučila ma to. Nemôže ma počuť, ale ďakujem jej. Naučila ma, ako si mám pripraviť plátno a ako dlho má schnúť. Všetko som robila sama, plátno, rám, podklad. Tak, ako ma to naučila, tak to robím do dnešného dňa. Vždy som si robila veci po svojom a tak, ako to ja chcem. Maľujem, keď mám čas, keď urobím domáce práce, poobede, alebo v noci. Mám dobré osvetlenie, ale je to namáhavé pre oči.

Rada maľujem deti, detské hry a všetko, čo deti mali radi. Napríklad to, ako jedia melón, alebo ako kradnú lekvár. Rada maľujem detské huncútstva. Maľujem slnečnice, pšeničné polia, kukuricu, ale aj pole, keď je prázdne. Zažila som život na dedine a robila som všetky tie práce. Mladšie generácie to už nevedia, iba ak ich k tomu donúti starosti. Najčastejšie používam teplé farby, oranžovú a žltú. Rada nosím oblečenie červenej farby. Maľujem slnečnice ako symbol lásky v Kovačici. To vytvára niečo pekné. Pre mňa slnečnica znamená akýsi nový život, lásku. Je pekné žiť v Kovačici, potichu, pokojne. Keď som bola malá – spomínam si, sedím u babky – chládok, všade ticho, pokoj. To chcem namaľovať, aby bolo cítiť tú nádhru, krásu, ktorú ponúka jedna dedina. Teraz Kovačica už nie je dedina. Vtedy bola, keď som bola malá. Chcem to nejako vyrozprávať, ako to bolo skôr. Deti sa dnes hrajú inak a inak sa aj rozprávajú, ako sme to robili my. Toto teraz sú už iné časy. Všetko, čo maľujem má vždy niečo spoločné iba s Kovačicou. To je môj svet, moja Kovačica. Maľujem aj sny. Napríklad biblické témy, Mojžišovej tabule a desať prikázaní a na tabuli Ježišove ruky a víno.

Keď som v detstve začala maľovať, všetci ma chválili. Matka je šťastná keď vidí, že dieťa robí niečo pekné. Manželovi to nikdy neprekážalo, páči sa mu to. Keď som sa vydala, nejaký čas som nemaľovala kým deti trochu nepodrástli.

Pre mňa je maľovanie potešením. Nemôžem nemaľovať, je to súčasťou môjho života. Rada vyrozprávam nejaký príbeh, ktorý si môže každý prečítať, počnúc od malého dieťaťa, až po každého staršieho človeka, ktorý je schopný vidieť. Ak obraz nemá príbeh, potom nie je dobrý.

53. Eva Ľavrošová

Eva Ľavrošová sa narodila v roku 1966 v Kovačici. Ukončila strednú školu v odbore stavebný technik. S manželom Jurajom má dcéry Lilianu a Lýdiu. Na základnej škole sa zúčastňovala súťaží z výtvarnej výchovy. Olejomalby maľuje od roku 1987. Najčastejšími motívmi na jej obrazoch sú krajinky, práce na poli a obyčaje. Vystavovala v rámci niekoľkých kolektívnych výstav. Darovala obrazy na charitatívnu výstavu pre deti utečencov, ktoré zostali bez rodičov.

Začala som maľovať temperami, keď som bola dievka. Bol to spôsob, ktorým som mohla vyjadriť svoje city, ako keď niekto napíše nejakú báseň. Páčilo sa mi robiť aj grafiky, tie také narýchlo. Raz sme mali

výstavu, ktorú usporiadalo nejaké literárne združenie. Usporiadala sa každý rok v inom meste – Stretnutia pod lipami. Vystavovala som iba keď ma pozvali. Keď som bola dievka, okrem maľovania som robila aj ručné práce, výšivky. Robila som aj ikebany zo suchých kvetov a kukurice.

Začala som maľovať olejomalby pri manželovi. Kúpila som mu farby aby maľoval a potom som aj ja začala. Zobrali sme sa v roku 1986. Dva roky sme nemali dieťa, mala som dosť voľného času, preto som maľovala. Prestala som maľovať, keď som bola v druhom stave s druhou dcérou pred sedemnástimi rokmi, lebo mi to zakázal lekár. Maľujem hlavne vtedy, keď ma niekto pozve na výstavu.

Zo začiatku som maľovala krajinky, lebo je to najľahšie. Nesmela som kresliť ľudí. Pochádzam z Kovačice a všetci sme napodobňovali Chalupovú. V Padine maľovali inak, aj môj manžel, aj jeho brat. Raz mi povedal: „Dám ti jednu skicu a ty ju vyfarbi.“ Bol tým nadšený, ako som to vyfarbila. Potom som podobne namaľovala nejakého pastiera a ten obraz sa predal. Maľovala som ľudí svojim spôsobom, nevedela som sa dostať do toho padinského modelu. Rýchlo vychádzajú z insitného štýlu tým nejakým perfekcionizmom. Tak veľa miešajú farby! Nemohla som kopírovať manžela, ani po tom netúžim. Ľudia na mojich obrazoch sú reálni, ako naši Slováci – pevnejší. Ženy sú pevnejšie, so šatkami, lebo som žila v tom svete, moja matka sa tak obliekala.

Keď som namaľovala prvý obraz, náš kmoťtor robil rámy pre Galériu Babka. Navrhol mi, aby som ho tam zanesla, aby ho tam videli. Babka ho prijal. Keď nám zavolali a povedali nám, že sa obraz predal, môj manžel tomu nemohol uveriť. Povedala som mu: „Kúpila som ti farby a teraz ti z peňazí za ten predaný

obraz kúpim kožené topánky.“ Keď sa predá obraz, človeka to nadchne k ďalšej práci. Motivuje ho to, lebo maľovaním strávil veľa času a ťažko to padne, keď obrazy iba stoja. Každý ďalší obraz je lepší, učíš sa. Aj keď, nie sú všetky obrazy na predaj. Manželov prvý obraz som si odložila. Keď sú na obraze vyjadrené city, človek sa naň môže dlho pozerieť. Ak vám obraz prirastie k srdcu, človek to ťažko znáša, keď sa predá. Radšej ho darujem niekomu z príbuzných.

54. Pavel Glózik

Pavel Glózik sa narodil v roku 1968 v Kovačici. Maľuje od roku 1993. Jeho obľúbené maliarske motívy sú dedinské práce, slovenské kroje a kone. Techniky, ktoré používa sú olejomalby, grafiky a akvarel. Omalováva tekvice a šamlíky. Mal samostatné výstavy a vystavoval aj v rámci kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Svoje obrazy daroval aj na charitatívne účely.

Prvý kontakt s maľovaním bol v škole. Keď som mal dvadsaťpäť rokov, išiel som niekoľkokrát k Zuzane Chalupovej, aby mi poradila v súvislosti s farbami. Bol som predavačom v obchode s nábytkom. Pracoval som v štátnej firme a v roku 1993 som zostal bez práce. Dva-tri roky som bol bez

práce a začal som maľovať. Vedel som, že dokážem maľovať. V zime nemám čo robiť, takže maľujem po päť až šesť hodín denne. Keď začnem maľovať, niekedy sedím dve až tri hodiny a premýšľam a ani si nevšimnem, ako rýchlo ubehol ten čas. A potom to zrazu príde a pracuješ. Moment inšpirácie. Ročne namaľujem dvadsať obrazov. Najradšej maľujem kone. Sú na každom obraze. Kone som videl u deda. Je to ušľachtilé zviera, ktoré pekne zapadá do motívov, ktoré si predstavujem. Mám rád hnedú, zelenú a žltú farbu.

Keď som začal maľovať, býval som u brata. Nemal som svoj vlastný priestor. Maľoval som v izbe – keď vojdeš do vnútra, voňali farby. Teraz mám svoj ateliér. V mojich začiatkoch mi členovia rodiny hovorili, že by som mal robiť niečo iné, čo mi zarobí peniaze. Nezarábam som hneď. Potrebujete pracovať tri až štyri roky, kým začnete zarábať.

Nemaľujem motívy zo súčasnosti, jedine prírodu bez ľudí. Vždy idem do minulosti. Maľujem kone, záprahy. Dnes to už nie je. Na mojich obrazoch je rytmus spomalený. Teraz sa žije rýchlo. Traktor sa mi akosi nepozdáva. Nedarí sa mi maľovať to, čo sa skutočne stáva, radšej by som od toho zutekal. Inšpiruje ma vinohrad, to som zažil. Rád chodievam do vinohradu, nie je tam krik, skutočný oddych. To rád znázorňujem.

Na obrazoch znázorňujem hlavne chlápov a nie ženy. Zo začiatku nebolo pre mňa dôležité znázorniť, že to, čo maľujem, je slovenské. Avšak, všade, kam som išiel – na kultúrno-umelecké programy, na výstavy – zdôrazňuje sa materinský jazyk, a tak to aj pre mňa začalo byť dôležité. Nemôžeš pred tým ujsť. Okrem insitného maľovania sa zaujímam o šport, obzvlášť o futbal. To by som mohol pozerieť po celý deň. Fandím Hviezde.

Obrazy predávam prostredníctvom pána Pavla Babku. V práci kolegovia vedia o tom, že maľujem a kupujú si obrazy odo mňa. Ľudia často kupujú obrazy ako svadobný dar. Nie je mojou prioritou predať obraz. Maľovanie pre mňa znamená potešenie, uvoľnenie. Priateľom zvyknem darovať obrazy.

55. Ana Šterbová

Ana Šterbová sa narodila v roku 1968 v Pančeve. Vyrástla v Kovačici. Ukončila strednú zdravotnícku školu. Žije v Jánošíku odvtedy, čo sa vydala v roku 1989. S manželom Pavlom má deti Tamaru a Damira. Pracuje ako zdravotná sestra v dome zdravia v Jánošíku. V prvej fáze svojej výtvarnej tvorby robila portréty grafitom. Techniky, ktoré používa sú tempera a voskové farby. Olejomaľby maľuje od roku 1993. Jej najčastejšie motívy sú krajinky, scenérie v súvislosti s vodou. Vystavovala v rámci niekoľkých kolektívnych výstav.

Na základnej škole učiteľka vždy ukazovala moju paletu ako príklad, ako treba miešať

farby. Keď som bola dievka, robila som portréty grafitom. Chodievala som k svojej príbuznej, Zuzane Chalupovej. Urobila som aj jej portrét grafitom. Dala si to zarámovať. Pozerala som sa na ňu, ako maľuje a dostala som chuť maľovať tiež. Môj prvý obraz bol v insitnom štýle – boli to ženy, ktoré sedeli pred domom a vyšívali. Intenzívnejšie som začala maľovať, keď sa kupujúci začali o to viac zaujímať: „Máš niečo v insitnom štýle? Pochádzaš z Kovačice, mala by si mať!“ Omaľovávala som taniere, tekvice. Nemám evidenciu o tom, koľko obrazov som namaľovala.

Maľovala som pri dieťati, ktoré som porodila, keď som mala dvadsaťtri rokov. Dcéra Tamara bola dosť pokojná, neprekážala. Svokra pracovala v záhrade a v kuchyni. Bola som odbremenená, mohla som sa venovať dcére a maľovaniu. Druhé dieťa som porodila, keď som mala dvadsaťosem rokov. Syn Damir bol veľmi živý, ale zasa som nachádzala akýsi pokoj pri maľovaní. Kým vyrastali, mohla som maľovať po nociach. Manžel nehovorí nič proti, nemá žiaden postoj voči tomu, že maľujem. Necháva ma na pokoji, môžem robiť to, čo chcem. Svokra umrela, takže čoraz viac prác bolo na mne. Potom som sa zamestnala ako zdravotná sestra. Už viac som nemohla maľovať v noci, keď som bola najpokojnejšia, lebo som ráno musela ísť do práce.

Kým som nemala svoj vlastný priestor na maľovanie, pracovala som v obývačke. Vždy som hovorila manželovi: „Chcem mať jednu izbu iba pre seba, aby som tam mohla maľovať.“ Teraz mám tú miestnosť, ale nemám čas. Hovorím – nie je pre ženu žiaden talent, obzvlášť, ak má dom, záhradu a deti. Chcem všetko a som na roztrhanie. Keď prídete domov z práce, neviete, či si sadnete k stojanu s obrazom, alebo vyj-

dete do záhrady, alebo pôjdete do kuchyne niečo uvariť. Konáte podľa priorít – musíš uvariť. Teraz je sezóna – musíš do záhrady. Potom môžem maľovať v noci a už som unavená. Nejakým spôsobom si rozdelím tú prácu. Mám rada záhradu, kvety. Keď som bola dievka, robila som ručné práce. Rada aj spievam v evanjelickom kostole v Jánošíku. Máme cirkevný zbor Glória.

Maľujem hlavne prírodu – polia, lúky. Rada maľujem vodu. Pre mňa to predstavuje prameň života, hoci nech tečie z kohútika, alebo nech je to mláka. Zväzne maľujem nejaký strom. To je symbol stability. Skôr som rada maľovala tmavšiu oblohu, lebo je život pre každého ťažký. Dolu sú jasnejšie farby, aby predsa v tom čiernom živote bolo aj niečo jasné. Rada maľujem lásku – dvojice, páry. Myslím si, že v rokoch, ktoré prichádzajú, že sa ľudia budú čoraz viac venovať insitnému maliarstvu, lebo je to únik z reality.

Kupujúci prichádzajú zo všetkých strán. Raz bol jeden muž z Ameriky u Chalupovej a požiadal ju, aby ho namaľovala. Potom Chalupová zavolať mňa a ja som ho namaľovala. Svoje obrazy som predala do Austrálie, Nemecka, Rakúska, na Slovensko, do Talianska, do Rumunska.

56. Vesna Chrtan

Vesna Chrtan (dievocké Barnáková) sa narodila v roku 1968 v Pančeve. Strednú školu ukončila v Kovačici, kde aj žije. S manželom Miloslavom má syna Viktora. Maľuje od roku 1989. Okrem olejomalieb robí aj grafiky, omalováva keramiku, drevené predmety (vretená, lyžice, šamlíky). Ako jedna z prvých v Kovačici začala omalovávať tekvice. Jej najčastejším motívom sú ženské postavy v pohybe. Samostatné výstavy mala v Novom Sade a Pančeve. Vystavovala v rámci niekoľkých kolektívnych výstav doma a v zahraničí.

Začala som kresliť ešte keď som bola malá. Je to vo mne. Neverím, že sú to gény, lebo v mojej rodine nikto nemaľoval. Pätnásť

rokov som maľovala pre Galériu Babka. Stala sa mi epifánia, Bohozjavenie. Určite, aj kvôli peniazom, ale nejde iba o to. Máš niečo v sebe, čo ťa k tomu núti. Mňa to upokojovalo. Intenzívnejšie som začala maľovať v deväťdesiatych rokoch. Prvú výstavu robil Maško. Robil nejaký komiks a dal dokopy mladších autorov, ktorí pracovali v Kovačici. Najviac sa mi páčili Jonášove práce. Mal ten mäkký pohyb. Už som skúsila urobiť niečo podobné. Mám mäkkú ruku, mäkký pohyb. Maľovala som hlavne po nociach, od obeda. Na maľovaní je dobré to, že všetko môžeš opraviť, myslím na olejomalby. Nepracujem za posledných desať rokov. Cestovala som po svete. Uvažujem, že začnem znovu maľovať.

Čo sa týka maľovania, rodičia ma podporovali. Na začiatku hovorili: „Načo ti to bude?! Z toho nikto nevyžil. Z toho sa nedá žiť. Je to iba tvoje osobné potešenie. Záluba pre bohatých.“ Nie je to ťažké byť matkou a maliarkou. Ak naozaj maľuješ, tak pracuješ aj po dvanásť hodín denne. Záleží aj od otca. Keďže otec bol tu, ja som pracovala. Bol s dieťaťom a aj jeho rodičia. Jeho otec, Karol Chrtan, bol jedným zo zakladateľov. Maľoval, ale stiahol sa, lebo bol profesionál. Nepatril do kategórie insitných maliarov. Môj svokor ma podporoval. Najväčším kritikom som bola sama sebe. Nič, čo som urobila, sa mi nepáčilo. Všetko by som to... Odložila som to preč, keďže to podľa mňa nebolo dobré. Mala som kritika, ktorý povedal: celkom O.K. Vždy si myslím, že môžem ešte lepšie.

Aby si bol úspešný, potrebná je silná vôľa a aby si robil veci, ktoré máš rád. V maliarstve je potrebné, aby si mal dobré výstavy na dobrých miestach. Môžeš mať výstavy počas celého života na nejakých miestach a nikto si ťa nevšímne. Každý má svoje publikum – niekomu sa toto páči a niekomu nie.

Belehrad je plný maliarov, ako aj právnikov – nikto si ich nevšíma. Každý maliar sa stal slávnym po smrti. To je najškarredšie na tejto práci. V jednom období som uvažovala o tom, že sa zapíšem do grafickej školy na Dedinji (známa štvrť v Belehrade, – pozn. prekl.). Avšak, bol tam jeden problém. Keď zverejnili ten oznam, prijímacie skúšky sa konali o deň skôr, ako boli zverejnené. Prišli tam iba tí ľudia, ktorí vedeli o tom, kedy sa tie prijímacie skúšky konajú – a tí boli prijatí.

Maľovanie v mojom živote predstavuje potešenie. Našla som sa v tom, našla som v tom svoj svet, ktorý znázorňujem. Nie som spisovateľ, ktorý píše, ale svoje city vyjadrujem prostredníctvom grafík, obrazov. Od detstva sa na to pozerám – tie ženy, ich práce. Najčastejším maliarskym motívom boli vždy ženy. Silné ženy, ktoré pracovali. Svoj motív som hľadala asi rok. Bolo to veľmi ťažké, lebo už existovala Chlebinská škola a maliari aj napodobňovali jedni druhých.

Mnoho kupujúcich prichádzalo zo zahraničia a aj z Belehradu. Doma nemám ani jeden obraz. Ako náhle som niečo urobila, hneď to kúpili. Ľudia, ktorí si odo mňa kúpili obrazy sa pýtali, či sa z toho dá vyžiť. Nedá, ale pre mňa je maľovanie potešením.

Pokiaľ ide o cenu obrazu, musíš zhodnotiť, do akej miery si tam vložil seba a aj podľa rozmerov. Sú aj takí, ktorí predávajú podľa každého centimetra. Či si pracoval niekoľko dní, mesiac, štyri mesiace, koľkokrát si sa k tomu vrátil. A navyše, meno je na obraze najdôležitejšie. Všetci mali podobné ceny, ale iba niektorí vynikli. Pre mňa bolo dôležité predať obraz. Nie som z tých, ktorým obraz prirastie k srdcu. Nedávala som si obrazy na steny. Ak je niečo namalované, nech sa predá.

57. Vieroslava Svetlíková

Vieroslava Svetlíková (dievocké Tomanová) sa narodila v roku 1973 v Kovačici. Ukončila gymnázium prírodno-matematického zamerania. S manželom Pavlom má synov Vladimíra, Zlatka a Darka. Maľuje od roku 1991. Jej obľúbené maliarske motívy sú zaľúbené páry, včely, kvety, deti. Jej tvorba obsahuje mnoho slovenských folklórnych motívov. Omaľováva tekvice a rôzne predmety v domácnosti (varechy, šamlíky, praslice a pod.). Mala samostatnú výstavu a vystavovala aj v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Obrazy darovala na charitatívne účely.

Maľovať som začala, keď som mala osemnásť rokov. Moja matka maľovala. Nie je známa, omalovávala taniere. Keď som bola malá, pozerala som sa na to. Aj ja som chcela niečo urobiť. Najprv som háčkovala, vyšívala a potom som zistila, že ma viac naplňa, keď pracujem s farbami, keď maľujem obrazy. Svoj prvý obraz mám odložený. Sú to kvety, georgíny. Matka bola nadšená, keď videla ten obraz. Rodičom sa to páčilo, ale až tak ma v tom nepodporovali. Neskôr som sa vydala a manžel ma podporoval. Moji kamaráti výborne reagovali na to, že som začala maľovať. Páčilo sa im to. Kamarátky boli nadšené.

Raz som bola u Zuzany Chalupovej, aby som sa opýtala, čím mám riediť olejové farby. Inak, všetko ostatné som sa naučila sama. S farbami experimentujem. Veľmi som chcela študovať výtvarné umenie. Moja učiteľka mi to navrhovala, ba trvala na tom. Moji rodičia s tým nesúhlasili. Nevideli v tom budúcnosť. Potom, čo som ukončila gymnázium som sa zapísala na Vyššiu potravinársku školu (Nadstavba strednej školy v odbore potravinárstvo, – pozn. prekl.) v Zreňanine, ale začala sa kríza. Potom som sa vydala. Všetko šlo iným smerom. Prišli deti. Keď boli menší, maľovala som po nociach. Uspala som ich a maľovala som. Láska, deti, rodina – to ma drží.

Hlavne som domáca. Toto je moja záľuba, naplňa ma to. Starám sa o troch synov, manžela, svokra a svokrinho otca – to je šesť ľudí. Nemám svokra aby mi pomáhal. Najprv musím pre všetkých navariť. Tým, ktorí nie sú s nami v dome, zanesiem jedlo tam, kde bývajú. Všetkým periem, všetkým strihám vlasy, upratujem, robím čo treba. Deťom pomáham s domácimi úlohami a keď to všetko urobím, potom si sadnem a maľujem. Hovorím manželovi, že keď

maľujem, pre mňa je to ako keby som odišla do nejakých kúpeľov. Pôsobí to na mňa terapeuticky, naplňa ma to. Musím tú energiu vložiť do obrazu. Snažím sa nájsť si čas, aby som aj niečo vytvorila. V zime pracujem takmer každý deň. Keď príde jar, potom nemôžem pracovať každý deň. Máme záhradu, pole, zem, včely. Niekedy v zime, keď sa nechám uniešť, maľujem aj do druhej až tretej hodiny ráno. To je môj život, moje potešenie. Maľovala som pre deti, keď boli malí. Na stene v ich izbe som namaľovala trpaslíkov. Chcela som aj stene dať nejaký život. Oni si tam teraz lepia plagáty.

Maľujem život – lásku, šťastie, deti, prírodu, včely, kvety – všetko, čo je vôkol mňa. Keď maľujem ľudí, potom sú oblečení do našich slovenských krojov. Mám rada živé farby. Ak je zima pochmúrna, to nie je pekné. Keď príde jar a slnko, všetko je veselšie. Ak nie je slnko, potom som smutná.

Nemaľovala som interiér, nemám rada zatvorený priestor. Túžim po prírode a ísť von. Namaľovala som konfirmáciu, keď dvanásťročné deti idú prvýkrát do kostola. Aj keď sa to koná v kostole, ja som to namaľovala vonku.

Páči sa mi Jonáš. Objavil to, čo mal rád – maľoval. Mal pri sebe ženu, ktorá robila domáce práce. Myslím si, že sa muži maliari môžu maľovaniu venovať viac. Ja mám na starosti celý dom a až potom maľujem. Maliarovi žena uvarí, všetko uprace. On sa nestará ani o deti. Muži maliari môžu preto urobiť viac.

Najväčší kritik je moja mama. Teraz sa jej páči ako maľujem, ale pred niekoľkými rokmi mala neustále nejaké pripomienky. Hovorila: „Na tú sukňu si mala dať viac ruží, alebo nejakú čipku.“ Teraz znovu po troche maľuje. Skôr nemohla, ale teraz otec umrel.

Zostala sama a má čas. Jej obrazy sú inšpirované kostolnými motívami. Ľudia sú tu veľmi pobožní, viac ženy, ale aj muži. Viera vplýva na náš spôsob života. Najlepšie je, keď maliar maľuje to svoje, z duše. Pre mňa je dôležité, čo povie kritika. Keď je kritika dobrá, ako keby som letela.

Je veľký rozdiel medzi maliarmi staršej a mladšej generácie. Starší maľujú to, čo bolo kedysi, tance aké boli kedysi. Ja to nemôžem maľovať, lebo som to nezažila. Napríklad, práce na spracovanie konope poznám iba z počutia. Myslím si, že to, čo maľovali starší maliari, že je to pre dnešné publikum zaujímavejšie, lebo to už nie je. V minulosti sa aj ľudia viac stretávali. Keď išli na pole, išli viacerí spolu. Teraz ide jeden traktorista a sám. Stretávam sa so susedami, ale aj ony majú svoje povinnosti. Jedna chodí pracovať do Belehradu, večer sa vracia neskoro. Nemá čas na stretávanie sa. Teraz každý niekam uteká.

Maľujem to, čo by som si sama dala na stenu. Nikdy by som na stenu nezavesila traktor. Skôr by som tam dala obraz s kvetmi, alebo s nejakým pekným dieťaťom, ktoré sa hrá. Dôležité je, aby sa obraz páčil najprv mne. Niektoré obrazy som aj prefarbila, lebo sa mi nepáčili. Obrazy som viac predávala mimo Kovačice. To si ľudia mimo Kovačice viac vážia. Títo naši povedia: je to pekné, ale ideme ďalej.

58. Marija Hlavati Krišan

Marija Hlavati Krišan sa narodila v roku 1975 v Padine. Ukončila strednú ekonomickú školu. Od roku 2003 žije v Kovačici. S manželom Miroslavom má synov Mariana a Mihajla. Maľuje od svojich sedemnástich rokov. Prvú samostatnú výstavu mala vo Vršci v roku 2000. Maľuje olejomaľby a používa aj techniku pastel. Robí aj výkresy. Omaľováva tekvice, pštosie vajička a rôzne predmety v domácnosti. Vyrába suveníry technikou dekupáž. Vybudovala si jedinečné výtvarné vyjadrovanie. Maľuje krajinky, slnečnice, tekvice, ľudí, zátišia. Mala približne dvadsať samostatných výstav a vystavovala v rámci mnohých kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Za svoju umeleckú tvorbu dostala

ocenenia doma a v zahraničí. Svoje obrazy darovala na charitatívne účely.

Maľujem už dvadsať rokov. Začala som, keď som mala sedemnášť. Keď som bola malá, zbožňovala som kreslenie. Rada som sa pozerala na maliarov v televízii. Povedala som si, že budem maliarka. Otec chcel, aby som bola policajtká, potom učiteľka, potom doktorka, ale ja sa nemôžem pozerať na krv. Oni nevedeli, čo to znamená byť maliarom a ako sa z toho dá žiť. Neželali mi nič zlé, len sa o mňa starali a želali si, aby som mala pravidelný príjem. Aby boli rodičia spokojní, ukončila som strednú ekonomickú školu. Medzičasom som začala maľovať. Keď matka videla, že som vytrvalá, odvieďa ma k Jánovi Husárikovi. Tam som sa naučila základy, ktoré som potrebovala vedieť ohľadom prípravy plátna. Chodievala som k nemu na hodiny rok a pol. Všetko mi vysvetlil. Svoj prvý obraz mám odložený. Potom som v práci a v učení sa pokračovala sama. Tu som sa zoznámila s Husárikovým synom, ktorý prišiel z Austrálie. Vydala som sa za neho... netrvalo to dlho, lebo sme rozdielne povahy. Potom som sa zoznámila so svojim terajším manželom.

Obrazy som začala predávať, keď som mala osemnášť rokov. Prišiel ku nám majiteľ galérie Ján Čapeľ. V izbe som mala plnú stenu obrazov. Začal si brať tie najlepšie a ja som plakala. Vyšla som von, bolo mi ťažko na duši. Tak to bolo kým som si nezarobila a nepochopila, že za jeden obraz dostanem niekoľko mesačných výplat. Aj moja matka maľuje, ale viac maľuje v insitnom štýle.

Snažila som sa nájsť svoj štýl. Zozačiatku som chcela maľovať realizmus a hyper-realizmus. Potom mi Husárik povedal, že toto prostredie je vhodné pre insitný štýl, lebo sem ľudia chodia kvôli tomu. Premýšľa-

la som o tom, čo by som si tak želala mať na svojich stenách. Aby to bolo v insitnom štýle a zároveň realistické. Aby si to aj moja duša užila. A tak som objavila svoj štýl, ktorý je niečo medzi tým. Ľuďom sa páči práve to, že som trochu iná. Na mojich obrazoch nie je folklór. Zapadajú aj do moderných interiérov. Najradšej maľujem slnečnice. Tak sa volá aj môj ateliér – Sunflower. V slnečniciach vidím akúsi silu. Mám rada žltú, oranžovú a zelenú farbu. Sú to farby, ktoré upokojujú a dávajú silu.

Maľujem krajinky, všetky štyri ročné obdobia. Mám jeden motív, ktorý volám dvojdielny strom. Tam je znázornený jeden zelený strom, ktorý predstavuje život a ten druhý je oranžový a predstavuje oheň. Ten strom som ja. Maľujem obrazy s motívom matky a dieťaťa. Najprv som maľovala svoje prvé dieťa, ktoré umrelo, keď malo týždeň. Teraz som už trochu prekonala ten žiaľ a maľujem aj svojich ďalších dvoch chlapcov. Vždy mám nejaký príbeh s materstvom. Maľujem zátišia. Rada maľujem na predmetoch – krčahoch, žehličkách, tekviciach. Tekvice sú častým motívom na mojich obrazoch. Zbožňujem ich! Keď maľujem ľudí, zvyčajne je to nejaký príbeh z môjho života. Na obrazoch sú aj reálne postavy. Niekedy robím portréty. Teraz chcem namaľovať svoje deti.

Popri maľovaní sa starám o členov svojej rodiny. Mám malé dieťaťko, staršieho syna v puberte a manžela. Maľujem doobeda a v noci. Mladší syn chodí spať okolo pol deviatej a potom môžem pracovať. Moje deti sú tiež nadané, čo sa týka maľovania. Mám svoj ateliér. Keď maľujem, mladší syn, ktorý má tri roky, sa vedľa mňa hrá. Teraz je v období, keď robí všetko čo matka. Raz sa celý natrel žltou farbou (smiech).

Maľovanie v mojom živote znamená všetko. Myslím si, že som šťastná žena, lebo

robím to, čo mám rada a môžem z toho pekne žiť. Maľovanie je veľká láska. Upokojuje ma. Zablúdím v nejakom svojom svete a zmiznem. Som so sebou spokojná.

Robím obrazy aj na objednávku, ale to je ťažké. Nevieš, čo si ten vo svojej hlave predstavil. Obrazy kupujú hlavne cudzinci. Občas si ich kúpi aj niekto z Kovačice. Svoje obrazy vystavujem na svojom osobnom profile na „Fejse“. Nikdy nezabudnem na svoju prvú samostatnú výstavu. Bolo to 5. októbra v roku 2000 vo Vršci. Mala som trému. Videla som iba hrbu kamier, ktoré mierili na mňa. Myslela som si, že všetci vidia, ako sa trasiem.

So všetkými tunajšími maliarmi mám korektné vzťahy. Máme spoločné výstavy. Skôr som chodievala na výtvarné kolónie, ale teraz mám malé dieťa, takže nemôžem. V Kovačici sú mladí maliari. Niektorí robia ľudovú insitu a niektorí modernejšiu, viac sa prikláňajú k realizmu. Myslím si, že insitné umenie prežije. Nemala som nepríjemnosti so žiadnym akademickým maliarom, ale hovoria: „Á, vám insitným je dobre, vy dobre predávate!“ Medzi maliarmi panuje závišť. Nazývam to chorobou. Vždy zaželám každému maliarovi všetko najlepšie, lebo sa mi vždy všetko vráti dvojnásobne. Musíme si dávať pozor na to, čo hovoríme a čo si myslíme, lebo sa to môže stať skutočnosťou.

V Kovačici máme jedného cukrára – Pelivan. V tej cukrárni pred niekoľkými rokmi jeden malý chlapec spadol do veľkej nádoby s horúcim mliekom. Mal vyše sedemdesiat percent popálenín po tele. Oni vyrábajú zmrzlinu. Nechali mlieko vychladnúť a dieťa do toho spadlo. Jeho otec odišiel do Inštitútu pre matku a dieťa v Belehrade. Vzala som jeden obraz a povedala som mu: „Daj toto lekárom. Mňa tam poznajú, lebo som bola sponzorkou na výťahy, darovala som

obrazy.“ Plakal, aj ja som plakala. V živote na to nikdy nezabudnem. Nič som si nevypýtala za ten obraz. V tom mesiaci som toľko zarobila, že som nevedela, čo s toľkými peniazmi. Dobré sa dobrým opláca.

Príroda a všetko, čo je stvorené je dokonalé. Mojim cieľom je, aby som prostredníctvom obrazov a umenia dosiahla tú dokonalosť, ktorá je daná. Umenie je prekonať samého seba, svoju techniku. Pre mňa je umenie to, čo maľovali Michelangelo, Rembrandt, Rubens, Nato, aby bol človek maliarom, nestačí iba ukončiť akadémiu. V minulosti som ľutovala, že som neukončila akadémiu, aby som mala diplom. Starší insitní maliari mi povedali, že by som sa v škole naučila maľovať, ale kto vie čo. Takto maľujem zo srdca. To som ja. Pre maľovanie – pre všetko – musíš mať lásku, trpezlivosť, ambíciu, prácu.

Čo sa týka názvu „naivné umenie“ (insitné umenie, v srbčine: naivné umenie, – pozn. prekl.), to je, vlastne, samouké maliarstvo. Toto je maliarstvo z duše. Považujem sa za maliarku. Keď sa ma pýtajú kde pracujem, odpovedám, že som maliarka. Nemôžem povedať, že som ekonómka alebo podnikateľka. Som maliarka.

59. Ana Lukáčová

Ana Lukáčová (dievocké Petráková) sa narodila v roku 1976 v Kovačici. Gymnázium ukončila v rodnom meste. S manželom Ladislavom má dcéry Andreu a Adrianu. Študovala na Vyššej polytechnickej škole (Nadstavba strednej školy –pozn. prekl.) v Belehrade, odbor dizajn. Píše poéziu. Jej obľúbené maliarske témy sú tradičný život na dedine, taký, ako ho sama vníma. Maľuje olejomaľby. Omaľováva tekvice, vajíčka, drevené predmety (šamlíky a pod.). Mala tri samostatné výstavy: v roku 1998 v Padine (ešte za slobodna, Petráková), v roku 2000 v Pančeve a v roku 2003 v Kovačici, v rámci podujatia Kovačický október, pri príležitosti desiateho výročia svojej tvorby. Vystavovala aj v rámci

niekoľkých kolektívnych výstav.

Vždy som rada kreslila. V susedstve mojich rodičov žila sestra insitného maliara Juraja Ľavroša. On chodieval ku nám domov a videl, ako maľujem vodovými farbami. Preto mi priniesol rám a vysvetlil mi, ako mám impregnovanť plátno. Svoju prvú olejomaľbu som namaľovala, keď som mala sedemnášť rokov. Juraj mi dal rám a farby som si musela kúpiť sama. Keďže je to veľká investícia, išla som pracovať na pole. Za všetky peniaze, ktoré som zarobila v tom mesiaci som si kúpila farby namiesto toho, aby som ich všetky minula na vychádzky. Všetci sa mi smiali. To bola vždy moja záľuba. Neskôr som sa zapísala na vyššiu polytechnickú školu, kde som študovala dizajn. Chcela som sa tomu vážnejšie venovať, vzdelávať sa. Vydala som sa, vyššiu školu som neukončila. Považujem sa za maliarku. Keď som bola malá všimla som si, že v Kovačici ľudia maľujú a že sa tomu venujú naplno. Istým spôsobom, je to ich práca.

Na začiatku som maľovala tradíciu – práce na poli. Patrím do tej generácie, kedy ľudia už prestali chodiť na pole. Preto som maľovala, napríklad, pár v slovenskom kroji vedľa tekvice a podobné. Snažila som sa znázorniť niektoré práce, vrátiť sa do minulosti a znázorniť to, čo bolo kedysi. Prišla som s obrazom do galérie a ľudia komentovali: jáj, tu nie je dobre toto, tamto – a potom podľa toho obrazu modifikujem. Počas uplynulých rokov som sa pokúšala nastaviť svoje insitné maliarstvo podľa dopytu a podľa toho, čo sa lepšie predáva. Po mnohých rokoch som pochopila, že to nie je dobre, ale že mám maľovať to, čo sa páči predovšetkým mne. Teraz ma to už nezaujíma, či sa to niekomu páči. Zariadila som si život tak, že mám príjem z iných zdrojov,

a tak nemusím prispôsobovať svoje obrazy cudziemu vkusu. Keď som bola mladšia, chcela som sa stať členkou Galérie – ale život je už taký, nechcem sa tam vnucovať.

Mám rada červené farby, zemité a všetky odtiene hnedej. Na výber farieb vplýva nálada. Určím akej farby bude obraz, sú tam síce všetky farby, ale jedna dominuje – červená, fialová a tak ďalej.

Maľovanie pre mňa znamená psychologický ventil, ako sedenie u psychológa. Sadnem si pred plátno a všetko vyrozprávam sebe samej. Moja myseľ odдыхuje, odchádzam do akéhosi iného sveta. Maľovanie ma nikdy nebude môcť uživiť. Je to moja záľuba, ktorá možno prerastie do profesie. Nie som pripravená zanechať prácu, od ktorej som závislá, aby som riskovala všetko a čakala, kedy predám obraz a pričom nemôžem kúpiť dieťaťu tenisky. Preto si môžem dovoliť vyskúšať pracovať jedným štýlom, druhým, stále niečo nové. Dôležité je, aby to bolo pekné, nie je dôležité, aký je to štýl. Pre mňa je nedeľa posvätný deň. Mám dve deti, rodinu by som nedala za nič na svete, strážim si ju.

Rodičia ma veľmi podporovali, kým som s nimi žila, pred tým než som sa vydala. Všetko som si organizovala sama. Otec ma vozil na výstavy autom. Sú hrdí na to, že to viem. Manžel si na mňa zvykol. Keď sme sa zoznámili, povedala som mu: „Môžeš mi zakázať všetko, len nie to, čo súvisí s umením. To je bez šance.“ Vždy bol v úzadí. Aj na literárnych večierkoch sme každý piatok sedeli v knižnici.

Chcela som urobiť niečo pre seba pred tým, než sa vydám. Vydala som sa kvôli tehotenstvu. Vedela som, že potom niečo zabrzdím. Skôr než som sa vydala, mala som svoju prvú samostatnú výstavu v Padine

v novembri v roku 1998. Náhodou sa stalo, že sa v tom istom čase otvárala aj výstava akademického maliara Vladimíra Urbančeka z Báčskeho Petrovca. On maľuje hyperrealizmus. Zhodou okolností návštevníci, ktorí prišli na jeho výstavu sa prišli pozrieť aj na moju, že čo sa to tu deje. Tak som sa zoznámila s výtvarným kritikom Vladimírom Valentíkom, ktorý mi gratuloval. Keď som mala porodiť, naskytla sa mi príležitosť urobiť druhú samostatnú výstavu v Pančeve 8. marca v roku 2000. Avšak, porodila som 6. marca a nebola som prítomná na otvorení výstavy. Vyplakala som sa. Hostom na tej výstave bol aj Jaroslav Toman. Boli sme kamaráti. Poprosil ma, aby som nakreslila včelu. Ako chlap v rodine sa maľovaniu nemohol venovať. Pokračovala v tom jeho sestra Vierka Tomanová. Keď sa mi narodilo prvé dieťa, musela som zostať zatvorená doma. Stavali sme dom. Mali sme s tým veľa roboty. Je ťažké žiť z maľovania, keď si anonymný. Do nového domu sme sa presťahovali niekedy medzi rokmi 2005–2006. Tretia samostatná výstava bola usporiadaná pri príležitosti desiateho výročia mojej tvorby. Vystavila som obrazy počnúc od tých najstarších z roku 1993, a tak radom po jednom obraze za každý rok a za posledný rok niekoľko obrazov. Aby bolo vidno progres v práci, čo som sa naučila. Zostavila som aj katalóg.

Maľovanie nikdy nebolo zdrojom mojej finančnej existencie. Pracovala som v obchode s potravinami. Po desiatich rokoch tej práce som pochopila, že sa mi to zunovalo a začala som pracovať doma. Manžel mi zariadil kadernícky salón. Ale keď raz privoniaš k maliarskym farbám, nemôžeš sa už toho zbaviť. Vždy som maľovala. Kúpila som si aj strojček na tetovanie. Pri tetovaní je potrebná veľmi dobrá zručnosť kreslenia, viac ako maľovania. Som amatérkou vo všet-

kom. Aj ako kadernička, vymenila som svoju výplatu v obchode za výplatu doma. Keď som začala robiť tetovania zistila som, že je to živé plátno. Pokožka je pohyblivá, oblá, existuje asymetrickosť. Klienta to bolí, mám zodpovednosť. Mám to veľmi rada, keď je niečo zložité. Vtedy ma priťahuje tá výzva. Rada robím nové veci, nikdy sa neviažem na a jednu vec.

Urobila som ilustrácie pre zbierku básní pre deti – texty a noty, grafický dizajn. Moje staršie dieťa chodí do hudobnej školy, spieva. Pre svoju dcéru som komponovala pieseň kvôli účasti na festivale novo-komponovanej hudby pre deti v slovenčine Let, pieseň, leť. Získala prvé miesto od publika za prednes, druhé od poroty a druhé za kompozíciu, tiež od poroty.

Od skorej mladosti píšem básne. Zverejnila som ich v roku 2002 vo vydaní Literárnej družiny Mateja Ambrózyho v rámci zbierky básní viacerých členov tohto literárneho klubu. Každý z členov zverejnil po desať básní. Názov zbierky je Pozdrav z Banátu Slovákom.

60. Nataša Knjazovic

Nataša Knjazovic sa narodila v roku 1977. Ukončila Vyššiu polytechnickú školu (Nadstavba strednej školy polytechnického zamerania, – pozn. prekl.) a Fakultu pre obchod a bankovníctvo na Univerzite Bratia Karić. Patrí tretej generácii maliarov v rodine Kňazovicovcov, je dcérou Any Kňazovic a vnučkou Jána Kňazovica. Maľuje olejomalby od svojich trinástich rokov. Autorka charakterizuje svoju tvorbu ako „nadreálny“ insitný svet. Hlavným motívom na jej obrazoch sú dievky, ženy, ktoré predstavujú jej skrytý autoportrét. Okrem toho, že maľuje v insitnom štýle, maľuje aj byzantské ikony. Od roku 2011 žije na Slovensku. Doposiaľ mala vyše štyridsať samostatných výstav. Vystavovala

ako na samostatných, tak aj v rámci kolektívnych výstav doma a v zahraničí. Zúčastňovala sa aj na charitatívnych podujatiach.

Je to veľkou záťažou byť dcérou a vnučkou dobrých maliarov. Neustále som žila s tým, že nie som dostatočne talentovaná, že musím toho veľmi veľa dokázať, aby som bola aspoň čiastočne taká, aký bol dedo. Na druhej strane, vyrastala som ako maliarka. Tá atmosféra je fantastická. Som šťastná, že som tak mohla vyrásť. Keď som bola malá, sedela som pri dedovi a pozerala som sa, ako maľuje. Bol úžasný. Bol priateľský, mal rád deti, priateľov. Rád pomáhal. Zvykol darovať obrazy chorým, aby za ne získali peniaze na liečbu, alebo aby ich darovali lekárom. Obrazy často daroval aj charitatívnym organizáciám. Ľudia k nemu radi chodievali, lebo sa tam vždy jedlo, pilo. Tí, ktorí chodievali pred tridsiatimi rokmi sa niekedy ozvu a povedia: bol som, alebo moji rodičia boli u tvojho deda. Venoval sa rodine. Ako dedo bol úžasný. Mohli sme sa hrať koľko sme chceli, ak sme chceli palacinky, urobili nám ich. Stále som sa tlačila do jeho ateliéru. Mala som svoje výkresy, maľovala som nejaké dievčatá. Keď k nemu prišli hostia, ukazovala som im svoje výkresy. Zobrali si ich a dali mi peniaze na čokoládu a ja som bola šťastná, že som predala obraz. Mama mi hovorila, že počula deda hovoriť: „Anka, ona má talent. Mohla by byť maliarka, má to v sebe.“ Keď som v škole dostala prvú päťku, povedal mi, aby som si vybrala akúkoľvek hračku (v Srbsku je päťka najvyššia známka, ako na Slovensku jednotka, – pozn. prekl.). Vybrala som si farebné ceruzky. Myslím si, že sa na mňa zhora pozerá ako môj anjel strážny, usmerňuje ma a ochraňuje. Posledných desať rokov bol veľmi chorý. Vedel, že mu už

nezostalo veľa času. Chcel byť s nami, aby sme si ho pamätali koľko sa len bude dať. Keď som začala maľovať a čoraz viac vstupovať do toho maliarskeho sveta, o to lepšie som ho dokázala prostredníctvom jeho obrazov pochopiť: aha, toto maľoval, keď bol smutný a podobne.

Mám jeden jeho obraz, ktorý sa ku mne vrátil po dlhom čase. Volá sa Blíženci. Bol narodený v znamení blížencov, ako aj ja. Na obraze je jeden Ján a druhý Ján. Znamená to, že keď ten obraz maľoval bol v období akéhosi premýšľania. V strede toho obrazu je kostol, čiže premýšľal o viere.

Mnohí hovoria, že obaja máme podobný dotyk duše, pastelové farby. Mama je niečo iné. Ona je dominantná, čistá energia. Mamin obraz je mužský. Má mužskú energiu, zatiaľ čo dedove obrazy majú jemnejšiu, ženskú energiu.

Prešla som rôznymi fázami. Keď som mala trinásť rokov, začala som maľovať na plátne a mojim podpisom bolo srdce. Potom som si prešla obdobím pátrania a vzdoru. Chcela som maľovať niečo iné ako insitné umenie. Mala som obdobie, keď som nechcela maľovať. Chcela som písať a byť spisovateľkou. Hľadala som sa. Avšak, nebola som to ja, kto našiel maliarstvo, ono si našlo mňa. Na strednej škole všetci hovorili, že budem študovať literatúru. To bola hotová vec – študujem literatúru a občas maľujem, len tak, pre seba. Vtedy som ceruzkou kreslila nejaké portréty. Rozprávala som sa s matkou – zajtra idem na tie prijímacie skúšky. Stalo sa, že mi chýbal jeden bod. Bola som prvá pod čiarou. Prechádzala som sa a videla som oznam – dávam hodiny kreslenia a maľovania. Zavolala som tej dievčine, ktorá vyštudovala sochárstvo. Povedala som jej, že by som rada prišla aby mi povedala, či mám talent. Šla som tam niekoľkokrát. Povedala mi, že

ma nenaučila nič nové, len liečila tú neistotu: „Máš to v sebe.“ Nejakým spôsobom ma vrátila k sebe samej. Jednoducho, ako keby sa otvorili dvere.

Prvé motívy, ktoré som maľovala obsahovali dosť insitného realizmu: práce na poli namaľované reálnym spôsobom na hrane s insitným umením. Týmto štýlom som sa nemohla vyjadriť. Hľadala som taký spôsob, aby sa ten obraz páčil predovšetkým mne. Aby som sa naň mohla dlho pozerieť a aby som tam nenachádzala žiadne pripomienky. Aby som prostredníctvom obrazu vyjadrila kto som, čo som a čo si myslím o tomto všetkom vôkol nás. Mala som rôzne obdobia. Niektoré obrazy sú ako ilustrácie. Ako keby ich maľoval niekto úplne iný. Vždy tu bol prítomný príbeh a najdôležitejšie boli city. „Nadreálny“ insitný svet. Ten štýl som objavila za posledných niekoľko rokov. Stále ho upravujem, zdokonaľujem. Ako motív sú tu vždy prítomné dievky, ženy. Je to, vlastne, skrytý autoportrét. Maľujem to, čo sa mi stáva a čo sa mi sníva.

Mám rada slnečnicu, lebo je to pozitívny kvet. Používam ho ako symbol niečoho pozitívneho v živote. Otáčať sa k slnku, k pozitívnej energii. Dôležité je, aby boli obrazy pozitívne. Stáva sa mi, že mi ľudia povedia, že pri mojich obrazoch oddychujú. Keď sa na ne pozerajú, ako keby ich problémy jednoducho zostávali mimo. Zmyslom výtvarného umenia je aby odovzdávalo pozitívny odkaz.

Mám tak trochu detskú dušu, ktorá cíti potrebu vyjadrovať sa práve takým spôsobom. Toto mi vyhovuje. Páči sa mi výraz, ktorý pre tento druh umenia majú na Slovensku – insitné – znamená to úprimné. U nich je to insitné – úprimné maliarstvo.

Mala som obdobie, keď som sa chcela osa-

mostatniť a nevystavovať s mamou. Ja som ja, som osobnosť sama o sebe. Potom som pochopila, že tým spôsobom ľudí o niečo ukrátim, lebo sa to stáva len zriedka, že tri generácie z jednej rodiny vystavujú spolu.

Skôr som maľovala hlavne ikony. Na mojich obrazoch je toho dosť ikonografického. Zozačiatku som robila ikony podľa už existujúcich a potom mi pomohol vladyka braničevský Ignjatije. Keď sme mali výstavu ikon v roku 1999, venoval mi dosť času a povedal mi: „Vyber si, kým budeš – ten kto kopíruje, alebo ten kto tvorí, lebo máš potenciál stať sa tvorcom ikon.“ Dal mi literatúru a nasmeroval ma na otca Stamatisa Sklirisa. Každá ikona musí prenášať niečo pozitívne, modlitbu. To sa potom prenieslo aj na moje osobné maliarstvo. Tie dievky, ktoré maľujem, majú akýsi ikonický výraz. Obzvlášť moje prvé práce.

Nechala som sa pokrstiť v pravoslávnom kostole, keď som mala šestnásť rokov a keď som bola u babky a deda v Trsteniku. Nebol to žiaden plán. Nikto ma neučil, ako mám robiť ikony. V roku 1997 prišiel k matke jeden hosť a povedal, že by si želal, aby mu niekto z rodiny namaľoval ikonu Panny Márie. Mama povedala, že nemaluje ikony. Ale ja som sa dala na to. Tá práca bola pozitívne ocenená. Pomohla mi s tým Anna Dudášová z Kovačice, ktorá žije v Požarevci. Ukázala to jednému farárovi. Tak sa to celé začalo. Začal byť po ikonách dopyt. Zozačiatku boli trochu insitné. To mi veľmi pomohlo nájsť samu seba. V duchovnom zmysle ma to očistilo. Nemôžem maľovať každý deň. Maľujem, keď mám chuť.

Manžel ma v tom podporuje. Modlila som sa, aby mi Boh dal niekoho, kto ak maľovaniu nebude rozumieť, aby aspoň neprekážal. Aj keď manžel zozačiatku nemal kontakt s maliarstvom, postupne si začal všímať rozdie-

ly a hodnotiť, ktoré obrazy sú dobré. Hovorí, že po psychickej stránke oddychuje, keď sa na ne pozerá. Pred rokom a pol som sa presťahovala na Slovensko. Žijeme v Devte. Vrátila som sa tam, odkiaľ sme prišli. Keď opadla prvá eufória, cítila som sa veľmi osamelá. Rodina, kamaráti, všetky kontakty zostali za nami. Celá minulosť. Chýba mi tam naša mentalita. Tu sú ľudia, bez ohľadu na krízu, priateľskejší, otvorenejší. Na Slovensku už cítiť vplyv západu, život podľa pravidiel. Kontakt s Kovačicou budem udržiavať. Cítim nostalgiu. Keď človek odíde, potom si pamätá iba dobré veci, chýba mu, dokonca, aj Košava (silný vojvodinský vietor, – pozn. prekl.). Moja minulosť je tu. Tá zmena miesta pobytu dobre vplývala na moje obrazy. Tu mi chýbala príroda, hora, les. Teraz sú aj obrazy iné.

61. Vladimír Galas

Vladimír Galas sa narodil v roku 1984 v Belehrade. Vyrástol a žije v Padine, kde ukončil základnú školu. Pracuje ako stavbár. S manželkou Lilianou má syna Benjamína. Maľuje v insitnom štýle od roku 2001. Maľovať ho učil Juraj Ľavroš. Jeho obľúbené maliarske motívy sú kone, krajinky a ľudia, ktorí robia dedinské práce. Samostatnú výstavu mal v roku 2009 spolu s Jurajom Ľavrošom v Bratislave. Vystavoval aj v rámci kolektívnych výstav.

Začal som maľovať, lebo ma inšpirovalo maľovanie Juraja Ľavroša. Páčili sa mi motívy, ktoré maľoval, aj jeho farby a jeho štýl celkovo. Potom som k nemu chodieval a pozeral som sa, ako maľuje. Nasmeroval

ma. Dal mi plátno a povedal mi, aby som sa pokúsil niečo namaľovať. Je to moja záľuba a dá sa na tom zarobiť aj trochu peňazí. Najviac maľujem v zime, lebo vtedy nie je nič iné, čo by som mohol robiť.

Pri prvom obraze som sa inšpiroval príbehom z Biblie – Peter, ktorý sa topí v mori a Ježiš mu podáva ruku. Juraj Ľavroš mi poradil, aby som nemaľoval také motívy, ale aby som maľoval v insitnom štýle. Poslúchol som ho a na mojom ďalšom obraze bol pastier, ktorý stráži ovce. Mal som Bibliu pre deti, odtiaľ som preberal postavy a maľoval som – približne stodvadsať ľudí. Pokúsil som sa namaľovať to na plátne, bolo to ťažké. S postupom času to bolo čoraz ľahšie. Potrebné je veľa pracovať.

Za týchto jedenásť rokov, čo maľujem, sa zmenil kolorit, ale motívy sa nezmenili. Zozačiatku bola tráva celkom zelená. Teraz sa farby menia. Maľujem ľudí, ale predsa najradšej maľujem kone. V minulosti sme ich doma mali, ale ja som to nezažil. Zúčastnil som sa na výtvarnej kolónii na Slovensku. Tam sa človek veľa naučí, vidíš, ako ľudia maľujú aj inak. Máš viac času ako doma, za desať dní namaľuješ päť až šesť obrazov.

Pred tromi, či štyrmi rokmi som hral na bubnoch v baptistickom kostole. Pracoval som na stavbe dva mesiace, našetril som si a kúpil som si bubny. Predal som ich, keď sa mi narodil syn, nemal som ich kam dať.

Moja tvorba sa páči aj mojim rodičom, aj mojim kamarátom. Obrazy zvyknem darovať k narodeninám, alebo ako svadobný dar. Manželka ma v maľovaní podporuje. Aj ona začala maľovať, po troche, keď má čas. Nemaľuje v insitnom štýle, má akýsi iný štýl.

62. Eva Hrková

Eva Hrková sa narodila v roku 1985 v Kovačici. Základnú školu ukončila v rodnom meste. Rok a pol chodila na hodiny maľovania k Zuzane Chalupovej. Maľuje od svojich šestnástich rokov, celkovo jedenásť rokov. Okrem olejomalieb robí aj grafiky, akvarel a omaľováva rôzne predmety (šamlíky, tekvice a pod.). Najviac maľuje deti, prírodu a zvieratá. Doposiaľ mala päť samostatných výstav: dve v Kovačici (2002 a 2004) a tri v Belehrade (2005, 2006 a 2010).

Na základnej škole sme dostali úlohu namaľovať niečo, ako naši insitní maliari v Kovačici. Namaľovala som veľa detí ako Zuzana Chalupová. Keď som ukončila základ-

nú školu som rok a pol, takmer každodenne, chodila na hodiny k Zuzane Chalupovej. Dnes už nie sú takí maliari, ako bola ona. Bola fakt veľmi otvorená. Od nej som sa naučila všeličo. Zamilovala som si to, čo maľovala. Moje deti na obrazoch sú iné. Musela som si sama vymyslieť svoj motív. Prišlo to časom. Všetko chce čas. Mali sme mať spoločnú výstavu, ale umrela a nič z toho nebolo. Čo sa týka štúdia výtvarného umenia, najprv som to nechcela študovať. Potom som chcela, asi rok, ale nakoniec to dopadlo tak, že som sa o nič nepokúsila. Mala som výstavy, na ktoré som musela pracovať a zabudla som na štúdium.

Mojim hlavným motívom sú po celý čas deti. Zmenila som svoj štýl k lepšiemu a zmenila som aj farby. Skôr som sa na plátne nevedela zorientovať. Teraz skicu namaľujem rýchlo. Ak mám nápad, skica je hotová za päť minút. Niekedy skicu ani nerobím, ale hneď maľujem farbami. Záleží od nálady. Aj farby závisia od nálady. Hovorí to aj moja mama. Keď som veselá, potom sú veselé aj farby a keď som nahnevaná, potom sú trochu tmavšie. Maľujem pri hudbe, najčastejšie si zapnem rádio. Ak je to CDčko, opakuje sa to a idem sa z toho zblázniť.

Keď som začala maľovať, rodičia boli z toho šťastní. Najprv boli prekvapení, lebo nikto z nás nemaľoval. Mám mladšieho brata Vlada. Narodil sa v roku 1990. Pokúsil sa maľovať, ale povedal: „Nemám šancu, neviem sa v tom zorientovať.“ Pre rodinu to bolo všetko nové – aj tie výstavy, aj zoznamovanie sa s novými ľuďmi. Kamarátky vedeli, že rada maľujem a boli spokojné – užívajú si to. Prídu ku nám domov, sedia pri mne a pozerajú sa, ako maľujem. Najčastejšie ku nám chodí moja sesternica a robí mi spoločnosť, kým maľujem.

Pre manžela to bolo najprv zvláštne, že

maľujem, lebo sa s tým stretol po prvýkrát. Teraz to vníma ako niečo normálne. Od samého začiatku stojí pri mne. Mám jeho podporu, nič mu nevadí. Maľovala som aj keď som bola tehotná a bábätko ma v bruchu kopalo (smiech). Dá sa maľovať, trochu je to náročnejšie, lebo sa pri tom musí sedieť. V tehotenstve treba viac ležať a prechádzať sa – kvôli polohe. Teraz mám trojmesačné bábätko. Už naplno pracujem, už som späť. Keď sa bábätko zobudí, som s ním. Keď zaspí, pracujem. V noci začnem maľovať nový obraz a cez deň ho dokončím. V noci je ticho a pokoj a to mi vyhovuje.

Maľovanie ma naplňa, neviem, čo iné by som robila. A navyše, mám z toho aj finančný zisk. Aby mohol byť niekto maliarom, musí mať rád to, čo robí. Maľovanie mám rada a začala som náhodou. Niekedy vôbec nemaľujem a niekedy maľujem celý deň, niekedy aj osem až deväť hodín. Pracujem, vyjdem von, poprechádzam sa. Nepočítala som koľko obrazov som namaľovala, ani koľko ročne. Hádám ich je dosť, pracujem už jedenásť rokov. To, koľko pracujem, závisí od nálady. U mňa všetko závisí od nálady.

Na objednávku z Belehradu som omaľovala husle syna Radmily Hrustanovičovej. Videl to urobené akademickým spôsobom a chcel, aby som to urobila insitným. Bol spokojný.

Maliari pred nami maľovali to, čo sa dialo v minulosti. My, noví, maľujeme viac zo svojej fantázie. Vkladáme tam niečo nové. Nezažila som svet, v ktorom žila Chalupová. Môžem si to len vymyslieť a niečo pridať. Príroda je dosť znečistená, ale ja ju maľujem inak. U mňa na plátne vyzerá lepšie.

Mnoho mladých ľudí nosí čierne a sivé oblečenie, mne sa to nepáči. Teraz je taká doba, všetci sme nervózni, hádam preto.

Nervózna som, keď vyjdem von a všetci sú našťvaní a majú zlú náladu. Keď sú veselí, to sa mi páči. Ani stretávanie sa s kamarátmi nie je také, aké bolo kedysi. Skôr sme viac chodili von, teraz čoraz menej. Chodievali sme do barov. Teraz sú všetci vnútri, pozerajú televíziu, nechcú sa ísť von poprechádzať.

63. Magdaléna Toman

Magdaléna Toman sa narodila v roku 1990 v Kovačici. Gymnázium ukončila v rodnom meste. Začala maľovať, keď mala štrnásť rokov. Chodila na hodiny maľovania k Zuzane Holúbekovej. Jej maliarske motívy sú, okrem iného, inšpirované fantastikou (literatúra, film) a goticko-metalovou hudbou. Prvýkrát vystavovala v rámci kolektívnej výstavy spolu s ostatnými deťmi, ktoré učila Zuzana Holúbeková v roku 2005 a potom v roku 2006 v Sombore spolu s Holúbekovou. Prvú samostatnú výstavu mala v Kovačici v roku 2010. Vystavovala v rámci kolektívnych výstav a zúčastňovala sa aj na výtvarných kolóniách doma a v zahraničí. Je členkou padinského spolku Smäd.

Vždy som rada kreslila. Chodila som na hodiny maľovania k Zuzane Holúbekovej. Páčilo sa mi to a potom som v tom pokračovala. Myslím si, že som najviac namaľovala v roku 2012, možno až šesťdesiat obrazov, lebo som robila prevažne miniatúry a obrazy menších rozmerov. Najväčší rozmer aký som namaľovala bol meter dačo krát meter.

Je to pre mňa ťažké opísať svoje obrazy. Je to akosi osobné. Je to pre mňa zložitú definovať to. Najviac ma nadchýna hudba, vždy maľujem pri hudbe. Počúvam hlavne metalovú hudbu, gotický metal. Rada čítam fantastickú literatúru a rada pozerám také filmy. Moji obľúbení spisovatelia sú Steven King, Anton Pavlovič Čechov a Zoran Živković. Čo sa týka filmov, najviac ma k maľovaniu inšpiroval Pán prsteňov. Prečítala som aj tú knihu. V prvej fáze, v rokoch 2005 a 2006, som maľovala klasické insitné motívy – slnečnice, domčeky, strašiaky a podobne a používala som jemné farby. Potom nasledovalo obdobie, ktoré trvá dodnes, napríklad pole plné červených ruží s nejakou gotickou dámou, gotický zámok. Maľujem víly, ženy v dlhých šatách.

Mám rada každú farbu, ale najviac sa mi páči niečo temné. Rada sa pozerám na farby, aj keď to veľmi na mojich obrazoch nevidno. Tmavé sa mi páči, lebo to ladí so všetkým. Rada nosím čierne šaty a rada maľujem čiernou farbou. Nevieť prečo. Niektorí starší maliari tým nie sú nadšení, hovoria: „Čo je toto, bojím sa! Strašné, nechcel by som stretnúť túto dámu na obraze.“ (smiech). Pre mňa to vôbec nie je strašné. Iným sa to fakt páči. Niekedy ma inšpirujú sny, alebo niečo medzi snom a skutočnosťou – fantázia celkovo. Nemaľujem práce v poli, ale niečo na podvedomej úrovni – viac ma zaujíma tá stránka. Keď maľujem motívy z reálneho života, vždy tam pridám niečo svoje, vnútorné.

Aby človek začal maľovať, potrebuje akési silné emócie, alebo také čosi. Inšpiruje ma každá drobnosť, chcem maľovať. Keď sa nechám uniesť, potom maľujem aj celý deň. Niekedy maľujem aj šesť hodín denne, s nejakými prestávkami. Maľovanie je súčasťou môjho života. Naplňa ma, upokojuje.

Na začiatku ma rodičia podporovali. Teraz im trochu vadia gotické motívy. Ale predsa, aj to dokázali prijať. Viac by im vadilo, keby som bola metalová speváčka (smiech). Všetkým kamarátom a kamarátkam sa to páči a čudujú sa: ty to maľuješ, fíha?! Namaľuj aj mne! Tak som pomáhala všetkým v škole. Bolo to pre nich zaujímavé, ako môžem namaľovať človeka a oni nemôžu.

Okrem maľovania ma zaujíma architektúra, dizajn, dizajn interiérov. Teraz si hľadám akúkoľvek prácu. Chcem ísť na Slovensko do Trnavy. Páči sa mi tam, lebo je tam iná atmosféra. Uvoľnená. Možno sa mi to iba zdá, lebo tam nežijem. Maľovať budem aj ďalej, neviem, čo by sa malo stať, aby som prestala.

Myslím si, že insitné maliarstvo má budúcnosť v Kovačici a v Padine a že sa ešte dlho udrží. Akosi je iné ako iné insitné umenia, je jedinečné. Aj ja sa čudujem, prečo tak veľa ľudí maľuje tu u nás. Myslím si, že by mohli ešte viac, ale nemajú všetci na to nervy. Sú ľudia, ktorí na to majú talent, ale nemajú na to nervy. Niektorí nie je trpezliví a nedokážu dlho sedieť na tom istom mieste, nahnevávajú sa a odhodí to.

Naši maliari znázorňujú minulosť, lebo to boli šťastnejšie dni. Aspoň oni tak hovoria. Nevieť. Nevieť prečo maľujú minulosť. Možno sa im zdá, že bolo vtedy lepšie, tak žijú v tom. Ja nemaľujem detstvo, lebo to nebolo až tak dávno. Teraz som v prítomnosti, ale v tej svojej. Je dosť času na detstvo.

64. Miroslav Hraško

Miroslav Hraško sa narodil v roku 1990 vo Vršci (otec Mišo, matka Branka). Vyrástol a žije v Hajdučici. Ukončil strednú elektrotechnickú školu vo Vršci. Je včelár. Olejomalby maľuje od roku 2011. Jeho obľúbené maliarske motívy sú príroda, rovina a rieka.

Kreslím od svojich jedenástich rokov. Vždy ma zaujímali obrazy. Rád som si pozeral ilustrácie v slovenských novinách. Na posledných stranách sa nachádzali insitné obrazy, to sa mi najviac páčilo. Potom som to prekresľoval temperami na papier. Maľoval som aj niektoré motívy zo svojej fantázie. Napodobňoval som motívy obrazov Savu Stojkova. Na strednej škole som nemaľoval.

Rád maľujem priestranstvá, roviny, príro-

du. Mám obrazy, na ktorých sú rybári, páry, ktoré sa držia za ruky, deti, ktoré sa v zime hrajú. Maľujem čistými farbami, nemiešam ich – nebo je iba jednej farby, modrej, tráva je zelená. V jednom období som maľoval tak, aby farby splývali, ale prestal som. Keď maľujem, používam pestré farby, ale chodím oblečený v čiernom. Nevieť prečo.

Rodičia ma v maľovaní podporujú. Sestra viac-menej tiež. Kamaráti sú tým nadšení. Priateľke sa to veľmi páči.

Keď mám byť úprimný, v Hajdučici mladí nemajú čo robiť. Jediné, čo tu máme je park a kaštieľ rodiny Dunderských, ktorý zjemňuje tú monotónnosť. Ešte pred niekoľkými rokmi sa tam konali výtvarné kolónie. Nezúčastnil som sa, lebo vždy mali prednosť grafiky. Nebolo tam maľovanie farbami. V Hajdučici maľuje iba ešte jedna mladšia osoba – ale to sú viac grafiky, výkresy, nie je to insitné maliarstvo. Možno samotné prostredie vplýva na to, že ľudia cítia potrebu maľovať. Hajdučica je etnicky zmiešané mestečko, v ktorom žijú Slováci, Srbi, Maďari a Macedónci.

Nemaľujem každý deň. Mám fázy. Maľujem, keď mám na to chuť a inšpiráciu. Keď vidím nejaký detail v prírode, potom to chcem preniesť na plátno. Keď maľujem, nepočúvam hudbu. V tichosti sa ľahšie sústredím, prichádza ku mne viac myšlienok. Inak, počúvam dance hudbu deväťdesiatych rokov a starší rock. Ešte vlani som najviac maľoval temperami a akvarel. Na podnet Pavla Babku som začal robiť olejomalby. Namaľoval som pätnásť olejomalieb. Robím hlavne menšie rozmery. Najväčší rozmer aký som robil bol 25 x 30.

Maľovanie pre mňa znamená naplnenie. Som šťastný, keď maľujem. V niektorých chvíľach zabudnem na všetko a venujem sa iba

tomu. Cítim vnútorný pokoj. Mojim hlavným povolaním je včelárstvo a maľovanie je moja láska. Neočakávam, že budem slávnym, ale chcem maľovať.

65. Saňa Stvorcová

Saňa Stvorcová sa narodila v roku 1992 v Kovačici. Základnú školu a gymnázium ukončila v rodnom meste. V roku 2010 sa zapísala na výtvarnú akadémiu v Novom Sade. Olejomalby začala maľovať, keď mala trinásť rokov. Maľovať ju učila Eva Husáriková. Jej obľúbeným motívom sú ženy, ktoré hrajú na husliach alebo na violončele. Prvú samostatnú výstavu mala v roku 2010 v Belehrade.

Na základnej škole sme mali výtvarný krúžok. Chodievali sme do galérie a tam sme maľovali, kreslili. Maľovala som reprodukcie Martina Jonáša a spolu s niektorými svojimi prácami som to priniesla do galérie. Boli tu niektorí naši maliari. Eva Husáriková videla, ako maľujem a pozvala ma, aby som

prišla ku nej domov. Vtedy som mala trinásť rokov. Kúpila som si, čo som potrebovala a chodievala som k nej na hodiny. Tri obrazy sme urobili spoločne. Pri Eve som začala rada maľovať náš slovenský kroj. Pre mňa to bolo zaujímavé. Keby ma pozval niekto iný, možno by som robila to isté, čo robil on. Takto som začala maľovať to, čo maľovala Eva Husáriková.

V prvej fáze som maľovala podobne ako Eva. Čo najviac som sa snažila, aby sa to nepodobalo na jej prácu, aby som ju nenapodobňovala. Motívy boli naša tradícia, kroje. Potom som nejaký čas nemaľovala. Potom som urobila niekoľko obrazov sama. Potom som znovu nič nemaľovala, asi rok až dva.

Moje obľúbené motívy sú nahé ženy, ktoré hrajú na husliach, alebo na violončele. Ony sú zvyčajne smutné – pravdepodobne preto, lebo som nemala violončelo a teraz mám. Všetci hovoria, že sú moje obrazy humorné a to sa im páči. Aj rodičom sa páčia tie nahé ženy – nevidno im... violončelo je vpredu, vidno iba ruky a nohy. Rodičia ma veľmi podporujú. Mama pekne maľovala, keď bola mladá. Mám jeden jej obraz, ktorý namaľovala, ešte keď chodila do školy. Kamarátom a kamarátkam sa to páči a niektorí žiarlia.

Vždy som chcela hrať. Violončelo a husle sú moje obľúbené hudobné nástroje. V detstve som trochu hrala na husliach. Od roku 2012 som začala hrať na violončele.

Maľovanie ma naplňa. Som šťastná, keď maľujem. Obzvlášť, keď je obraz dokončený. Aj keď, obraz nemôže byť nikdy dokončený, vždy sa dá niečo pridať. Ale keď zhruba zhodnotím, že je dokončený, som šťastná. Nikdy nezačínam maľovať ďalší obraz, kým jeden nedokončím. Upokojuje ma to. Rada maľujem svoje city a to, čo je vo mne. Zvyčajne

maľujem v noci, nie je hluk. Pustím si nejakú pomalú hudbu a maľujem.

Podarilo sa mi zapísať sa na výtvarnú akadémiu v Novom Sade na prvý pokus. Teraz som v druhom ročníku. Všetci mi hovorili, že nemám šancu sa tam dostať, lebo je veľká konkurencia. Nedúfala som, že sa mi to podarí, ale chcela som to skúsiť. Myslím si, že sa niekto, kto študuje na akadémii môže venovať insitnému umeniu. My tam robíme čosi úplne iné. Nemyslím si, že insitní maliari majú menšiu hodnotu, je to iný štýl. Na akadémii sa všetko meria – všetky proporcie sa merajú. V insitnom maliarstve nemusíš nič merať. Mám rada insitný štýl, lebo môžeš namaľovať čo chceš a ako chceš. Namaľujem zimu a nahú ženu. Prečo nahú? No, krajšia je. (smiech)

Použítá literatúra

1) азбучни ред

Благојевић, Гордана. Словачко наивно сликарство у Србији као терен за етнолошка и антрополошка истраживања. Годишња конференција Етнолошког и антрополошког друштва Србије, *Етнологија и антропологија у Србији данас*. 29–30. 11. 2012. Уредник Данијел Синани, Београд 2012.

Благојевић, Гордана. Наивно сликарство као прича о етнокултурном идентитету Словака у Србији: пример Ковачице, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 139/2, Нови Сад 2012.

Благојевић, Гордана. *Словачко наивно сликарство у Србији: колекција Галерије Бабка Ковачица*, Ковачица: Галерија Бабка, 2013.

Бабиак, Јан. Словаци у Банату, *Зборник радова: Банат кроз векове. Слојеви културе Баната*. Београд: Вукова задужбина 2010.

Бихаљи-Мерин, Ото. *Наивни уметници света*, Београд–Љубљана: Вук Караџић, Младинска књига 1972.

Босић, Мила. *Годишњи обичаји Срба у Војводини*, Нови Сад: Музеј Војводине, Прометеј 1996.

Лукић Крстановић, Мирослава. Причања из живота и легенде Срба у Батањи, *Етнички и етнокултурни контакти у Панонско-карпатском простору*, Етнографски институт САНУ, посебна издања, књ. 42, Београд 1997.

Миловановић, Свет. Д. *По равном Банату. Летопис села и школа ковачичког среза*, Београд: штампарија „Глобус“ 1935.

Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији. Становништво. Национална припадност: Подаци по општинама и градовима. Београд: Републички завод за статистику 2012.

Раковић, Славиша. Словаци и Роми пентекосталци у Србији: скривена(е) мањина(е) и поткултура(е)?, *Тематски зборник Традиција – фолклор – идентитет* (прир. Г. Благојевић, И. Тодоровић), Сремски Карловци: Институт Академије – Високе школе СПЦ за уметност и конзервацију 2010.

Церовић, Емилија В. Народна традиција као инспирација у ликовном стваралаштву савремених сликара сељака у Србији (Срби, Словаци, Румуни), *Гласник Етнографског института САНУ XXIII*, Београд 1974.

Црњански, Катарина. Словаци у Војводини, *Зборник радова: Положај националних мањина у Србији*, Научни скупови САНУ, књ. 30, Београд 2007.

Ђупурдија, Бранко. Никола Р. Ивошевић и његове скулптуре у дрвету, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, књ. 63, Београд 1999.

Ђупурдија, Бранко. Мотиви жита, брашна и хлеба у сликарству Саве Стојкова,

Зборник Матице српске за друштвене науке, 114–115, Нови Сад 2003.

Ђупурдија, Бранко. Антрополошки домети треће изложбе скулптура Николе Р. Ивошевића, *Луча*, Часопис за културу, уметност и науку, Српски културни центар „Свети Сава“, бр. 2–3, год. XIV, Суботица 2005.

2) абecedни ред

Bal, Mieke and Bryson Norman. Semiotics and Art History, *The Art Bulletin*, vol. 73, No. 2 (Jun, 1991). Published by: College Art Association.

Bogdanović, Marija. *Metodološke studije*. Beograd: Institut za političke studije 1993.

Bosić, Mila. Pregled slovačke narodne nošnje u Vojvodini, *Savetovanje o tradicionalnoj kulturi Slovaka u Vojvodini*. Beograd – Novi Sad: Etnografski institut SANU i Društvo slovakista Vojvodine 1970.

Bošković, M. i Maširević, M. *Samouki likovni umetnici u Srbiji*, Torino: Eskenaziarte 1977.

Čaplovič, Jan. *Dejiny slovenskeho evanjelického a. v. cirkevneho sboru v Kovačici*, Kovačica: Slovensky evanjelicky a. v. cirkevny sbor v Kovačici 1928.

Ćirić, Emina. *Jan Strakušek*. Kovačica: International Ethno Center Babka 2006.

Џупурдија, Бранко. Novo ime među samoukim slikarima – Antal Kristin sa Gabrića, *Народно стваралаштво – Folklor*, sv. 1–4, Београд 1987.

Џупурдија, Бранко. Razgovori sa Anom Bešlić. *ExPannonia*, br. 14, Subotica: Istorijски архив Subotica 2010.

Grupa autora. *Jan Bačur – slikar naive iz Padine*. Padina: Budisava: KriMel 2004.

Fine, Gary Alan. *Everyday genius: self-taught*

art and the culture of authenticity. Chicago: University of Chicago Press 2004.

Kelemen, Boris. *Naivno slikarstvo Jugoslavije*, Zagreb: Galerije grada Zagreba : Spektar : Stvarnost 1969.

Meliherčik, Ivan i Ćendić, Jarmila, Zuzana Chalupova, Kovačica: Galerija Babka 1994.

Meliherčik Ivan, Ćendić Jarmila, Bohuš Palo, Fiala Anton, *Martin Jonaš*, Kovačica: Galerija Babka 1994.

Melicherčik, Ivan. *Pavel Hajko*, Bratislava: Fo Art 2002.

Mihailović, Milivoje. *Seljaci slikari iz Kovačice*, Kovačica: Dom kulture 1962.

Plattner, Stuart. Anthropology of art, In *A handbook of cultural economics*, ed. Ruth Towse, 15–19. Cheltenham, U. K.: Edward Elgar 2003.

Širka, Martin, Valentik, Vladimir, Ćendić, Jarmila i dr. *Marci Markov – 30 godina slikarstva*. Pančevo: Grafos 2008.

Šmihuljova, Maria. *Insitne Umenie – Naive art*, Eva Husarikova, Katalog izložbe, Kovačica 2007.

Tomašević, Nebojša. *Naivci o sebi*, Beograd: Revija 1973.

Valenćik, Vladimir. Slovak naive Art from Serbia, Selection from the Babka Gallery Kovačica. *Catalog UN*. New York 2009.

www.babka.rs

www.naivnaumetnost.com

www.slovackizavod.org.rs, приступљено 20. новембра 2011.

Summary

Slovak Naïve Art in Serbia. Ethno-anthropological study of identity practice.

by Gordana Blagojević

This study represents the result of ethno-anthropological research in Slovak naïve art in Serbia. I carried out my field research during 2012 in two locations in Banat: Kovacica and Padina, where members of Slovak national minority represent most of population. Since the mid-20th century to the present more than 60 people of both genders painted and held exhibitions in this two towns. Besides, this research covered smaller number of Slovak naïve artists who live and work in other places in Serbia (Pancevo, Aradac, Glozan, Jonasek, Hajducica). Special gratitude I owe to Mr. Pavel Babka, the founder of *Babka* gallery in Kovacica who covered entire expenses of research and helped me to connect with the painters.

Naïve art is one of dominant fields in culture of the Slovak national minority, by which it is also famous abroad. The painters use colors to record details of every day life. The pictures often represent ethnographic resources, since they show the elements of material and immaterial culture (national costumes, customs related to annual and life cycle and so on) the way the artists saw, remembered or imagined them.

This research covered 65 painters of both genders and several generations, as well as the members of their families. In case when the artist was deceased I interviewed close family members (mostly children) or a person who knew the artist well. Furthermore, I had series of informal conversations with gallery owners, academic painters and buyers of these art works.

In my research I analyze narratives and treat art work as kind of visual narration, transmitter of narrative meaning. Artwork is created in contact with audience – the artist sends the message through his work (music, visual art, etc.), which is the carrier of meaning/message to the recipient of message – listener, spectator. Works of Slovak naïve artists, perceived in this way, represent part of world immaterial cultural heritage, sending message about cultural lega-

cy of the Slovak national minority in Serbia. About some of the authors in this monograph it already has been written in popular and professional literature, they are listed in domestic and foreign encyclopedias and art history books. The others are at the beginning of their creative career.

During research I tried to look at complex social network which leads to creation of certain art work and at the significance of that art work at micro and macro plan, at local and global level – purpose in life of the creator himself and in different communities to which he belongs- family, local village community, ethnic group, state community, art community- the art that overcomes different types of borders. Did social changes affect choice of painting motives and in what way? Does the story about life in Kovacica transform and if yes, how?

Considering the number of authors as well as quantity and quality of works produced, this naïve art represents important part of not only Slovak cultural legacy but also world cultural heritage and that makes it an interesting field for further ethnological and anthropological research.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

75.071.1(=162.4):929(497.11)"19/20"(047.53)(0.034.2)
75.031.2(=162.4)(497.11)"19/20(0.034.2)"
316.7(=162.4)(497.11)"19/20"(0.034.2)

БЛАГОЈЕВИЋ, Гордана, 1975-

Slovenské insitné výtvarné umenie v Srbsku [Elektronski izvor] : etnologicko-antropologická štúdia prejavov identít / Gordana Blagojević ; [preklad do slovenského jazyka Katarína Stanová]. - Kovačica : Nadácia Babka, 2016 (Beograd : Rotoplast). - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) : tekst, fotogr. ; 12 cm

Sistemska zahtevi: nisu navedeni. - Nasl. sa naslovnog ekrana. - Izv. stv. nasl.: Словачко наивно сликарство у Србији. - Tiraž 300. - Bibliografija. - Summary

ISBN 978-86-82035-12-1

а) Сликари наивци, словачки - Србија - 20-21. в. - Интервјуи б) Словаци - Културни идентитет - Србија - 20-21. в.
COBISS.SR-ID 303437319